

77

Jouko Huttunen

Isän merkitys pojan
sosiaaliselle sukupuolelle

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 1990

Jouko Huttunen

Isän merkitys pojan
sosiaaliselle sukupuolelle.

Esitetään Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi yliopiston Musica-rakennuksen luentosalissa (M103) joulukuun 1. päivänä 1990 kello 12.00.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, JYVÄSKYLÄ 1990

Isän merkitys pojan
sosiaaliselle sukupuolelle

Jouko Huttunen

Isän merkitys pojan
sosiaaliselle sukupuolelle.

URN:ISBN:978-951-39-8002-3
ISBN 978-951-39-8002-3 (PDF)
ISSN 0075-4625

ISBN 951-680-393-8
ISSN 0075-4625

Copyright © 1990, by Jouko Huttunen
and University of Jyväskylä

Jyväskylän yliopiston monistuskeskus
and Sisäsuomi Oy, Jyväskylä 1990

ABSTRACT

Huttunen, Jouko

Father's impact on son's gender role identity

Jyväskylä: University of Jyväskylä, 1990. 246 p.

(Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research,

ISSN 0075-4625; 77)

ISBN 951-680-393-8

Summary

Diss.

The aim of the study was to investigate what similarities exist in the sex-role orientation of fathers and their sons. Father - son correlations were studied in relation to the frequency and quality of father - son interaction, especially with regard to the warmth and paternal control involved. The degree of fathers' involvement in the gender-role socialization process was investigated. The research project was carried out in 1989 in Jyväskylä and the subjects comprised 113 twelve-year-old boys and their fathers. The boys were tested in their classrooms at school and afterwards questionnaires were mailed to their fathers.

A sex-role inventory (SRI) was designed for the measuring of sex-role orientation. The SRI consisted of the masculinity (MS) and the femininity (FS) scales. Both MS and FS are sum rating scales, comprising two uncorrelated, unidimensional variables, which show the frequency of a subject's masculine and feminine behavior. SRI can be understood as a revised form of the Bem Sex Role Inventory (BSRI) adjusted to Finnish sex role stereotypes. As with the BSRI each subject can be assigned to one of four gender categories: masculine, feminine, androgynous or undifferentiated. The reliability of the MS scale in the fathers' sample was $\alpha = .82$ and in the sons' sample $\alpha = .79$, with FS reliabilities $\alpha = .84$ and $\alpha = .85$, respectively.

According to the results, the son's masculinity correlated positively with the father's masculinity ($\phi = .23$) and negatively with the father's femininity ($\phi = .25$). Both the warmth of the father-son relationship and paternal control strengthened these associations. The femininity of the son did not correlate either with the femininity or the masculinity of the father. As to the four gender types, only 28 % of the fathers and sons fitted into the same gender category. Hence, there was no explicit tendency for fathers and sons to occupy the same gender category as to 25 % can be attributed to chance. However, as a curiosity, it might be noted that 50 % of the sons of masculine fathers were found to be androgynous. The percentage of androgynous sons among the rest of the fathers was only 18 %.

Keywords: father-son relationship; masculinity - femininity; male sex (gender) role development; Bem Sex Role Inventory; androgyny; paternal warmth; paternal control

ALKUSANAT

Saadessani nimityksen yliopistoni kasvatustieteen lehtoriksi v. 1983 luulin voivani opetustyön ohessa harjoittaa myös jatko-opintoja. Aikaa myöten minulle kuitenkin alkoi valjeta, että väitöskirjan tekeminen lehtorin virassa ei tulisi olemaan helppoa. Siksi annan arvoa sille, että olen saanut työskennellä kolme viime vuotta yliassistenttina, lehtorin tehtävistä vapaana. Arvostan myös sitä, että kasvatustieteen laitos ja yliopisto ovat tukeneet hankettani osallistumalla siitä aiheutuneisiin kuluihin. Haluankin tuoda selvästi esiin sen, että yliopistomme uudet tuulet - opetusvelvollisuuden entistä joustavampi määrittely ja jatko-opintojen suunnitelmallinen tukeminen - ovat tuntuvasti helpottaneet urakkaani.

Tämän tutkimuksen edetessä olen oivaltanut sen, että tällainen ajatus- ja kirjoitustyö on sittenkin suurelta osaltaan sosiaalista toimintaa: jatkuvaa argumentointia sekä esitettyjen että kuviteltavissa olevien vastaväitteiden kanssa. Professorien Sirkka Hirsjärven ja Lea Pulkkisen johtamat perhetutkimusseminaarit ja -kollokviot ovat tarjonneet tähän erinomaisen foorumin. Vasta niissä tapaamisissa hankkeen alkoi realisoitua, ja mikä parasta: aloin uskoa isän ja pojan suhdetta koskevaan tutkimukseeni.

Työni nyt valmistuessa kiitän ensi sijassa professori Sirkka Hirsjärveä, joka paitsi pitkäaikaisena työtoverinani myös väitöskirjani vastuullisena ohjaajana on tehnyt erittäin paljon tutkimukseni hyväksi. Arvokkaita ja jopa käänteentekeviä ohjeita olen saanut apulaisprofessori Anna-Raija Nummenmaalta, joka paneutui perusteellisesti työni solmukohtiin ensin tutkijaseminaarissamme ja myöhemmin käsikirjoitusta lukiessaan. Häntä haluan kiittää lämpimästi. Ja etuoikeutena pidän sitä, että olen saanut olla professori Lea Pulkkisen ohjauksessa. Hänen asiantuntemustaan saan kiittää monen vaikean kohdan selvittämisestä.

Menetelmäkysymyksissä olen voinut aina tarvitessani kääntyä professori Raimo Konttisen ja apulaisprofessori

Antti Penttisen puoleen. Heidän kanssaan viettämäni tuumaus-tunnit ovat nähdäkseni kasvaneet korkoa. Professori Tapio Nummenmaa antoi käyttööni aivan uudenlaisia analyysi-ideoita, joita valitettavasti en ehtinyt paljoakaan soveltaa tähän tutkimukseen mutta joilla on jo ollut vaikutusta ajatteluuni.

Yliopistonlehtori Paula Sajavaaran kanssa olen käynyt monta minulle hyödyllistä kielikeskustelua; hän on myös tarkistanut väitöskirjani kieliäsun. Fil. yo. Vesa Raiskila on kääntänyt tiivistelmän englanniksi, ja yliopistonlehtori Michael Freeman on tarkistanut sen sekä abstraktin oikeakielisyyden. Heille kaikille parhaimmat kiitokseni.

Työni eri vaiheisiin olen saanut tutkimusapua nykyisiltä kasvatustieteiden kandidaateilta Antti Laitiselta, Pirjo Heikkilältä, Pekka Alavalta ja Petri Mustoselta. Heille kiitokseni, samoin kuin niille rehtoreille, opettajille ja oppilaille, jotka ystävällisesti antoivat aikaansa tutkimukselleni. Lisäksi erityisen kiitoksen ansaitsevat ne isät, jotka ennakkoluulottomasti tulivat mukaan tutkimukseeni.

Kiitän Keski-Suomen Kulttuurirahastoa sekä Ellen ja Artturi Nyysösen säätiötä apurahasta, samoin kuin Jyväskylän yliopiston julkaisutoimikuntaa tutkimuksen hyväksymisestä julkaistavaksi sarjassa *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* sekä julkaisuapurahasta. Kiitokset myös sarjan toimittajalle, apulaisprofessori Paula Määtälle ja sihteeri Kaarina Niemiselle joustavasta yhteistyöstä.

Vielä haluan kiittää kaikkia niitä työtovereita ja ystäviä, jotka eri tavoin ovat tukeneet, eivät vain tätä ponnistusta, vaan myös minua. Ja tätä nimenomaista väitöskirjatutkimusta ei olisi koskaan käynnistynytäkään ilman Arjaa, Anna Kaisaa ja Anttia.

Jyväskylässä 19. lokakuuta 1990

Jouko Huttunen

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO.....	1
2	SOSIAALINEN SUKUPUOLI.....	6
2.1	Biologinen ja sosiaalinen sukupuoli.....	6
2.2	Sosiaaliseen sukupuoleen liittyviä käsitteitä.....	9
2.2.1	Sukupuoliroolin käsite.....	9
2.2.2	Sukupuoliroolien stereotyyptit.....	12
2.2.3	Sukupuoli- ja sukupuolirooli-identiteetti..	15
2.3.	Mitä ovat maskuliinisuus ja feminiinisyys?.....	18
2.3.1	Myytit ja historia.....	18
2.3.2	Freudin ja Jungin teorit.....	20
2.3.3	Eriksonin, Bakanin ja Parsonsien teorit....	22
2.3.4	Maskuliinisuus ja feminiinisyys psykologisissa testeissä.....	24
2.4	Psykologinen androgynia.....	26
2.4.1	Androgynian käsite.....	26
2.4.2	Androgynian operationaalinen määrittely....	28
2.4.3	Androgyninen persoonallisuus.....	32
2.4.4	Androgyniatutkimuksen kritiikkiä.....	35
3	POJAN SOSIAALISEN SUKUPUOLEN KEHITTÄMINEN.....	41
3.1	Kehitystä selittävät paradigmat.....	41
3.1.1	Teorioiden lähtökohtia.....	41
3.1.2	Psykoanalyttinen identifikaatioteoria.....	43
3.1.3	Sosiaalisen oppimisen teoria.....	46
3.1.4	Kognitiivinen kehitysteoria.....	50
3.1.5	Teorioiden vertailua.....	54
3.2	Isän merkitys pojan sosiaalisen sukupuolen kehityksen kannalta.....	56
3.2.1	Isän läsnäolo.....	57
3.2.2	Isän lastenhoitoon osallistuminen.....	61
3.2.3	Isän sukupuoliroolisuuntautuminen.....	65
3.3	Isän ja pojan välinen kasvatuksellinen vuoro- vaikutus pojan sosiaalista sukupuolta selittävä tekijänä.....	68
3.3.1	Samankaltaisuushypoteesin täsmentäminen....	68
3.3.2	Kasvatuksellisen vuorovaikutuksen käsite...	70
3.3.3	Isän sosiaalinen sukupuoli vai vuoro- vaikutuksen luonne?.....	74
3.3.4	Vuorovaikutuksen eri piirteiden yhteydet pojan sosiaaliseen sukupuoleen.....	76
4	TUTKIMUSONGELMAT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	80
4.1	Tutkimustehtävän täsmentäminen ja tutkimusongelmat	80
4.1.1	Tutkimuksen rajaaminen.....	80
4.1.2	Tutkimusongelmat ja hypoteesit.....	82
4.2.	Muuttajat ja mittaaminen.....	84
4.2.1	Muuttaja-asetelma.....	84
4.2.2	Sukupuoliroolimittarin (SPR) laatiminen....	86

4.2.3	Isän ja pojan välisen vuorovaikutuksen tutkiminen.....	93
4.3	Tutkimuksen kohdejoukko ja tutkimusaineisto.....	97
4.3.1	Poikien aineisto.....	97
4.3.2	Isien aineisto.....	99
4.3.3	Vastaamatta jättäneet isät.....	103
4.4	Summamuuttujien muodostaminen ja niiden luotettavuus.....	106
4.4.1	Sukupuoliroolimittarin maskuliinisuus- ja feminiinisyyssasteikko.....	106
4.4.2	Vuorovaikutusmuuttujat.....	110
4.4.3	Roolikasvatusta koskevat muuttujat.....	117
4.5	Aineiston analyysi.....	120
5	TULOKSET.....	122
5.1	Isien ja poikien sukupuoliroolisuuntautuminen.....	122
5.1.1	Jakaumatietoja m- ja f-pistemääristä.....	122
5.1.2	Isän ja pojan sosiaalinen sukupuoli.....	127
5.1.3	Isän maskuliinisuuden ja feminiinisyiden yhteydet pojan maskuliinisuuteen ja feminiinisyteen.....	130
5.2	Yhdessäolo ja isä - poika-parien sukupuoliroolisuuntautuminen.....	136
5.2.1	Yhdessäoloa kuvaavien muuttujien vaihtelu tutkimusaineistossa.....	136
5.2.2	Yhdessäolo isä - poika-assosiaatioita täsmentävänä tekijänä.....	139
5.3	Vuorovaikutuksen luonne ja isä - poika-parien sukupuoliroolisuuntautuminen.....	144
5.3.1	Isien ja poikien arviot vuorovaikutuksen luonteesta.....	144
5.3.2	Vuorovaikutusmuuttujien yhteydet isän ja pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen.....	147
5.3.3	Lämpimyyden ja kontrolloivuuden isä - poika-assosiaatioita täsmentävinä tekijöinä.....	150
5.4	Roolikasvatus ja isä - poika-parien sukupuoliroolisuuntautuminen.....	157
5.4.1	Isien ja poikien arviot roolikasvatuksesta	157
5.4.2	Minkälaiset isät kasvattavat maskuliinisuuteen ja millaiset feminiinisyteen?.....	161
5.4.3	Roolikasvatus pojan sukupuoliroolisuuntautumista selittävä tekijänä.....	164
6	POHDINTA.....	168
6.1	Keskeiset tulokset ja hypoteesien todentuminen.....	168
6.2	Tulosten arviointia.....	172
6.3	Menetelmän arviointia ja jatkotutkimusmahdollisuuksia.....	178
	TIIVISTELMÄ.....	182
	SUMMARY.....	191
	LÄHTEET.....	200
	LIITTEET.....	214

1 JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, mitä yhtäläisyyttä on isän ja hänen 12-vuotiaan poikansa sosiaalisessa sukupuoleessa. Tarkoituksena on myös selvittää, miten isän ja pojan välinen kasvatuksellinen vuorovaikutus mahdollisesti täsmentää tätä yhteyttä. Tutkimus on luonteeltaan ns. poikkileikkaustutkimus, jossa verrataan 12-vuotiaiden jyvaskyläläispoikien senhetkistä sukupuoliroolisuuntautumista heidän isiensä samaan aikaan mitattuun sukupuoliroolisuuntautumiseen.

Sukupuoliroolisuuntautuminen (Biller 1971; Lynn 1966) on ymmärretty tässä henkilön minäkuvan yhden tärkeän alueen, *sukupuolirooli-identiteetin*, ilmentymäksi (esim. Babladelis 1984, 290). Operationaalisisena käsitteenä sukupuoliroolisuuntautuminen kertoo henkilön yksilöllisestä suhteesta kulttuurisidonnaisiin sukupuoliroolistereotypioihin, ja tämän perusteella hänet voidaan sijoittaa johonkin *sosiaalisen sukupuolen* luokista.

Dimensionaaliset käsitteet *maskuliinisuus* ja *feminiinisyys* on ymmärretty tässä Sandra L. Bem (1974) androgyniateorian sekä hänen myöhemmin esittämänsä sukupuoliskeemateorian valossa (Bem 1981b). Tämän ajattelutavan mukaan maskuliinisuus ja feminiinisyys ovat sitä, mitä kulttuuri kulloinkin niihin sisällyttää; ts. käsitteiden merkityssisältö määräytyy täysin vallitsevista sukupuoliroolistereotypioista. *Sosiaalinen sukupuoli* on tässä käsitejärjestelmässä

typologia, joka syntyy siitä, kun arvioidaan yhtä aikaa henkilön sijoittumista sekä maskuliinisuus- että feminiinisyysulottuvuudelle. Sosiaalisen sukupuolen luokkia tai tyyppejä ovat *maskuliininen, feminiininen, androgyyninen* ja *eriytymätön*.

Sosiaalinen sukupuoli oletetaan tässä tutkimuksessa **oppimisen tulokseksi**, vaikka tämän oppimisprosessin perimmäisestä luonteesta, siihen vaikuttavista tekijöistä sekä sen ajoittumisesta yksilön muuhun kehitykseen on esitetty toisistaan poikkeavia käsityksiä. On myös oletettu, että poikien kehitys on erilainen kuin tyttöjen (esim. Huston 1983, 396; Intons-Peterson 1988, 29 - 50). Koska työn empiirisessä osassa huomion kohteina olivat pelkästään pojat ja heidän isänsä, sukupuolten mahdollisia kehityseroja ei kuitenkaan käsitellä.

Psykologiassa on vallinnut näihin aikoihin asti oletus, että isän vaikutus lapsen kehitykseen on vähäinen eikä läheskään verrattavissa äidin merkitykseen. Niinpä kodin kasvatusvaikutuksia on tutkittu lähinnä äitien kautta, joten se, mitä tiedetään, on itse asiassa tietoa äitien kasvatus tavoitteiden, -asenteiden tai -toimenpiteiden yhteyksistä lapsen kehitykseen. Käsitystä etäisestä isästä edustavat esimerkiksi psykoanalyttikko Sigmund Freudin ja englantilaisen etnologin John Bowlbyn teoriat (Parke 1981, 14).

Freud (1981, 31 - 33) korosti äidin ratkaisevaa merkitystä lapsen varhaiskehityksessä, josta hän suorastaan "unohti" isän. Sen sijaan Freud liitti isän keskeisesti lapsen myöhempään kehitykseen, erityisesti oidipaalivaiheeseen. Kuitenkin oidipusteoria selittää pojan samastumisen isään välittämättä paljoakaan siitä, kuinka paljon isä on osallistunut pojan hoitamiseen tai millainen hän on ollut kasvattajana.

Tutkiessaan 1950-luvun alussa äidinriiston yhteyksiä lapsen kehityshäiriöihin Bowlby (1969, 199 - 202) ajautui korostamaan äidin jakamatonta merkitystä lapselleen. Hänen mukaansa äiti on lapsen kiintymyksen ensimmäinen ja tärkein kohde, johon lapsi pyrkii koko ajan säilyttämään läheisyy-

tensä. Tälle voimakkaalle pyrkimykselle Bowlby antoi biologisen tulkinnan. Näin isän pääasialliseksi tehtäväksi jää Bowlbyn (1969, 306 - 307) mukaan olla äidin apuna; isähän on lapselleen vasta toissijainen kiintymyksen kohde. Puhuessaan äidin korvikkeen heikoista mahdollisuuksista päästä täysipainoiseen suhteeseen lapsen kanssa Bowlby ei edes mainitse isää mahdollisena äidin korvikkeena.

Myöhemmin, erityisesti aivan viime aikoina, on kuitenkin ruvettu yhä enemmän korostamaan isän itsenäistä merkitystä lapsen kehitykselle. Isän on oletettu voivan vaikuttaa erityisesti lapsen kognitiiviseen kehitykseen, sosiaalisen kompetenssin kehitykseen sekä sukupuoli- ja sukupuolirooli-identiteetin kehitykseen (Russell 1986, 40 - 43). Ymmärrettävästi varsinaisten vaikutustutkimusten toteuttaminen on ollut hankalaa, joten isän merkitystä on selvitetty lähinnä korrelatiivisilla ja vertailevilla tutkimuksilla. Nämä voidaan jakaa kolmeen ryhmään seuraavasti (Lamb 1986, 12 - 18):

- (a) Tutkimukset, joissa vertaillaan ns. ehjässä perheessä kasvaneita lapsia sellaisiin, joiden isät ovat joko eronneet, kuolleet tai olleet pitkiä aikoja poissa kotoa.
- (b) Korrelaatiotutkimukset, joissa luonnolliseen variaatioon turvautuen etsitään yhteyksiä isäsuhdemuuttujien ja lapsen kehitysmuuttujien välille¹.
- (c) Tutkimukset, joissa selvitetään tavanomaista huomattavasti enemmän lastenhoitoon osallistuneiden isien lasten kehityspiirteitä.

Vaikka näiden, lähes kauttaaltaan ulkomaisten, tutkimusten tulokset ovat osin ristiriitaisia (Lamb ym. 1986, 147 - 149), otettiin tämän työn yhdeksi lähtökohdaksi oletus, että isän sukupuoliroolisuuntautuminen on yksi pojan sukupuolirooli-identiteetin kehitystä määräävä tekijä. Isän persoonallisuuden ja isän ja pojan vuorovaikutuksen oletettiin yhdessä muodostavan huomattavan osan siitä kasvuympäristöstä, jossa pojan sukupuolirooli-identiteetti olennaisilta osiltaan kehittyy.

---

¹ Tämä tutkimus edustaa tätä tyyppiä.

Tutkimuksen yhtenä keskeisenä motiivina oli se teorian ja empiiristen tutkimustulosten välillä havaittava ristiriita, että isän ja pojan samankaltaisuus ei ole aina näkynyt korrelaatioissa, vaikka teorian mukaan pitäisi näkyä. Aina-kin psykoanalyttisen identifikaatioteorian, mutta myös sosiaalisen oppimisen ja kognitiivisen kehitysteorian näkökulmasta pojan pitäisi myötäillä isän sukupuoliroolisuuntautumista (Huston 1983, 396 - 402; Intons-Peterson 1988, 29 - 50; Lips 1988, 29 - 52). Tutkimuksen taustaosassa tätä ristiriitaa on yritetty osoittaa näennäiseksi.

Ensiksikin, monen varhaisemman tutkimuksen ilmeisenä ongelmana on ollut **yksioikoinen käsitys sukupuolirooli-identiteetistä** ja sen mittaamisesta (esim. Mussen & Rutherford 1963; Payne & Mussen 1956). Sosiaalisen sukupuolen ajateltiin aiemmin muodostuvan kahdesta toisilleen vastakkaisesta luokasta, maskuliinisuudesta ja feminiinisydestä. On mahdollista, että tällainen nykykäsityksen mukaan todellisuutta yksinkertaistava ajattelumalli on ollut yhtenä syynä niukkoihin tuloksiin.

Tässä tutkimuksessa pyrittiin hyödyntämään androgynianäkökulmaa sekä kehittämään sukupuoliroolisuuntautumisen mittaamistapaa. Tarkoituksena oli kehittää suomalaiset roolistereotypiamme huomioon ottava mittari, joka soveltuu myös lasten ja nuorten tutkimiseen.

Toiseksi, korrelaatiotutkimusten yleinen havainto näyttää olevan se, että pojan maskuliinisuus yhdistyy ainakin jossain määrin isän saatavilla oloon, isäsuhteen läheisyyteen ja lämpimyyteen, isän dominoivuuteen perheessä sekä isän pojalleen asettamaan korkeaan vaatimustasoon (Lamb 1986, 13 - 14). Itse asiassa isän maskuliinisuuden ei ole todettu sellaisenaan olevan kovin hyvä pojan maskuliinisuuden ennustaja. Tästä päätellen isän sukupuoliroolisuuntautumisen vaikutus lienee sidoksissa isän ja pojan välisen vuorovaikutuksen määrään ja laatuun. Lisäksi voidaan myös äidillä olettaa olevan oma vaikutuksensa, erityisesti silloin kun poika kasvaa perheessä, jossa molemmat vanhemmat ovat läsnä.

Tässä tutkimuksessa mielenkiinnon kohteena oli erityisesti sen selvittäminen, minkälaisissa kasvatuksellisissa olosuhteissa isän merkitys näyttäisi olevan suurimmillaan. Tarkasteluun otettiin, paitsi yhdessäolon määrälliset puolet, myös isän ja pojan suhteen lämpimyys ja isän kontrolloivuus. Äidin osuus jätettiin tässä huomiotta, koska tarkoituksena oli katsoa, näkyykö isän vaikutus yleensäkin pojan sosiaalisessa sukupuoleessa. Erityisesti psykoanalyttisen paradigman mukaan sen pitäisi näkyä äidistä huolimatta.

2 SOSIAALINEN SUKUPUOLI

2.1 Biologinen ja sosiaalinen sukupuoli

Käyttäytymistieteissä sukupuolen käsitteellinen määrittely on osoittautunut monisyiseksi ja -tasoiseksi tehtäväksi (esim. Deaux 1985; Freimuth & Hornstein 1982; Tarmo 1987; Unger 1979). Suomen kielessä on käytettävissä vain sana *sukupuoli* tarkoittamaan käsitettä, jolla on selvästi sekä biologinen että sosiaalinen merkityksensä. Englannin kielessä sukupuoleen voidaan viitata sanoilla *sex* ja *gender*. Edellistä käytetään lähinnä silloin, kun halutaan painottaa sukupuolten biologista tai fyysistä olemusta; jälkimmäistä taas silloin, kun eri sukupuolia tarkastellaan kulttuurin muovaamina sosiaalisina ryhminä.

Sherifin (1982) mukaan sukupuoli on *skemaattinen* käsite, joka muodostuu biologiseen sukupuoleen yhteydessä olevista assosiaatioista. Kun henkilö luokitetaan "mieheksi", käytetään eri kulttuureissa hieman toisistaan poikkeavia skeemoja, joissa epäilemättä yhtenä piirteenä on biologinen sukupuoli, mutta joihin liittyy myös monia sosiaalisia ja psykologisia aineksia. Erittelemättä käytettynä "sukupuoli" viittaa siis typologiaan, jossa yhdistetään biologinen ja sosiaalinen aspekti taulukon 1 osoittamalla tavalla.

TAULUKKO 1. Termien "mies" ja "nainen" typologinen käyttö

BIOLOGINEN SUKUPUOLI	SOSIAALINEN SUKUPUOLI	
	MIEHEKÄS	NAISELLINEN
MIESPUOLINEN	"Mies"	---
NAISPUOLINEN	---	"Nainen"

Sukupuoli-käsitteen typologinen käyttö on yleistä arkielämässä. Skemaattiset "mies" ja "nainen" ovat itse asiassa käyttökelpoisemmat kuin erittely kahden eri muuttujan suhteen. Arvio henkilön sukupuolesta perustuu arkielämässä kokonaisvaikutelmaan, jolloin katsotaan, kumpaan skeemaan - "mies" vai "nainen" - arvioitava parhaiten sopii. Luokittelu perustuu kulttuurin määräämiin tekijöihin, kuten ulkonäköön, pukeutumiseen ja toimintaan. Vaikka tällainen menettely toiminee jokapäiväisessä elämässä riittävän hyvin, edellä oleva typologia hylätään kuitenkin tässä tutkimuksessa ja tilalle muodostetaan eriytyneempi luokittelu.

Biologisen sukupuolen käsite voidaan määrittellä verraten tyhjentävästi joko geneettisesti kromosomeista käsin, hormonaalisesti androgeenien ja estrogeenien suhteella tai somaattisesti fysiologisten ja anatomisten piirteiden avulla (Money & Ehrhardt 1972, 2). Silloin kun käyttäytymistieteissä sukupuolen käsitettä käytetään tässä merkityksessään, se ymmärretään yleensä ongelmattomasti syntymässä saaduksi, muuttumattomaksi ominaisuudeksi, joka tutkimuksissa soveltuu vain riippumattoman, luokittelevan muuttujan asemaan. Se on kaksiluokkainen (mies - nainen, poika - tyttö) yksilömuuttuja, jota "mitataan" yleensä henkilön etunimen avulla. Tutkimuksen tarkoituksena on tällöin yleensä erojen löytäminen näin muodostuvien ryhmien välille joissakin muissa asioissa (Tarmo 1987).

Sosiaalisen sukupuolen määrittely on huomattavasti vaikeampaa. Käsite on myös kirjallisuudessa vielä suhteellisen

jäsentymätön (Deaux 1984; 1985). Jopa niinkin perustavasta asiasta kuin tämän sukupuolimuuttujan luokkien lukumäärästä ollaan eri mieltä. Perinteisen käsityksen mukaan sosiaalinen sukupuoli koostuu biologisen sukupuolen kanssa analogisesti kahdesta kategoriasta: miehekäs eli *maskuliininen* ja naisellinen eli *feminiininen*. Nykyään ollaan yksimielisiä siitä, että luokitukseen on lisättävä ainakin kolmas luokka, *androgyninen*, sekä mahdollisesti vielä neljäs, *eriytymättömien* luokka (Bem 1974; Spence & Helmreich 1979a). Jos lisäksi hyväksytään näkemys siitä, että biologinen ja sosiaalinen sukupuoli ovat loogisesti toisistaan riippumattomia, saadaan taulukon 2 esittämät luokat.

TAULUKKO 2. Biologisen ja sosiaalisen sukupuolen erilaisia kombinaatioita

BIOLOGINEN SUKUPUOLI	SOSIAALINEN SUKUPUOLI			
	MASKULIINI	FEMINIINI	ANDROGYNYNI	ERITYMÄTÖN
MIES	Maskuliini mies	Feminiini mies	Androgynni mies	Eriytymätön mies
NAINEN	Maskuliini nainen	Feminiini nainen	Androgynni nainen	Eriytymätön nainen

Toisin kuin biologinen sukupuoli, sosiaalinen sukupuoli on ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa oppimalla hankittu ominaisuus. Vastasyntynyt on tässä mielessä sukupuoleton, koska hän ei vielä pysty osallistumaan sellaiseen kanssakäymiseen, jossa sosiaalinen sukupuoli muotoutuu. Biologiseen sukupuoleen verrattuna sosiaalisen sukupuolen luokat ovat - paitsi epätäsmällisempiä - vallitsevaan kulttuuriin ja perinteeseen kytkeytyviä, joten niiden kattava määrittely on lähes mahdotonta (esim. Sherif 1982; Unger 1979).

Yhteenvedona sukupuolen käsitteestä voidaan todeta sen kolmenlainen käyttö:

1. Tiettyjen biologisten ominaisuuksien joukko (biologinen sukupuoli).
2. Tiettyjen psyykkisten ja sosiaalisten ominaisuuksien joukko (sosiaalinen sukupuoli).
3. Typologia, joka on muodostettu molempien edellisten ominaisuuksien avulla (arkikielen sukupuoli).

Ainoastaan biologinen sukupuoli on selkeä: teoria ihmisen sukupuolisesta eriytymisestä, sukupuoliluokkien olemassaolo ja luokittelun kriteerit ovat melko yksiselitteisiä ja kiistattomia asioita. Sen sijaan sosiaalinen sukupuoli on terminä vielä vakiintumaton ja käsitteenäkin mahdollisesti monidimensionaalinen siten, että se voidaan purkaa kahdeksi, kolmeksi ulottuvuudeksi (Gill, Stockard, Johnson & Williams 1987).

2.2 Sosiaaliseen sukupuoleen liittyviä käsitteitä

2.2.1 Sukupuoliroolin käsite

Sukupuoliroolin (sex role; gender role) klassinen sanakirjamääritelmä on peräisin E. E. Maccobyilta (1966, 50 - 51). Sen mukaan sukupuolirooli on

niiden odotusten ja normien summa, joka kulloinkin kohdistetaan henkilön persoonallisuuteen ja sosiaaliseen käyttäytymiseen hänen [biologisen] sukupuolensa vuoksi.

Vanhastaan rooleja on ajateltu olevan kaksi: naisille ominaisena pidetty feminiininen rooli ja miehiin yhdistetty maskuliininen rooli. Siitä, mikä näissä rooleissa on olennaista, käydään jatkuvaa keskustelua (esim. Gill ym. 1987). Yksimielisiä ollaan lähinnä siitä, että ekspressiivisyys luonnehtii feminiinisyyttä ja instrumentaalisuus maskuliinisuutta, mutta kaikkia sukupuoleen liittyviä rooliodotuksia ei voitane mahduttaa näiden käsitteiden alle.

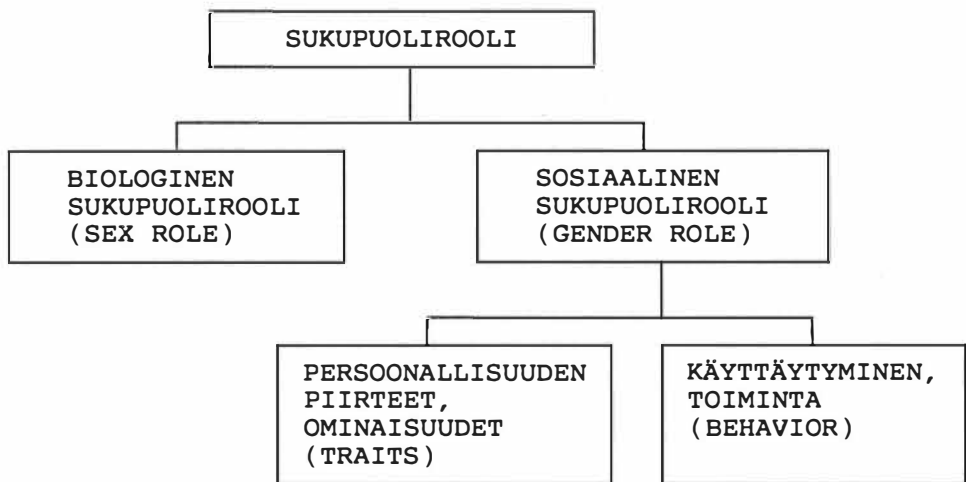
Maccobyn määritelmän mukaan jokainen "näyttelee" vain yhtä, tosin laaja-alaista ja moni-ilmeistä sukupuoliroolia, joka ikään kuin valituu meille biologisen sukupuolemme mukaan. Toinen tapa hahmottaa sukupuoliroolin käsite on ymmärtää maskuliinisuus ja feminiinisyys useista rooleista koostuvaksi (esim. Angrist 1969; Deaux 1984). Esimerkiksi yleisen maskuliinisuuden sijasta voidaan puhua erikseen aviomiehen, isän ja perheen elättäjän rooleista, jolloin maskuliinisuus saa näissä osin saman, osin erilaisen sisällön. Samoin esimerkiksi feminiiniseen rooliin liittyvät ekspressiivisyyden odotukset saattavat olla erilaisia avio- vaimoa ja äitiä kohtaan (Uleman & Weston 1986).

Yleisyydestään huolimatta sukupuoliroolin käsite on moniselitteinen (Sherif 1982, 392). Jo 60-luvulla Angrist (1969) kritikoi termin *sex-role* monitieteistä käyttöä, koska esimerkiksi antropologit ja sosiologit tarkoittivat sillä eri käsitettä kuin psykologit. Antropologit ja sosiologit korostivat määritelmässään yhteisön odotuksia ja normeja, kun taas psykologit luonnehtivat sukupuolirooleja miehille ja naisille tyypillisiksi persoonallisuuden piirteiksi. Yleensäkin sukupuolirooli on ollut kaiken kattava, maskuliinisuutta ja feminiinisyyttä tarkoittava käsite, jota ei kuitenkaan - etenkin käsitteellisesti - ole tarkemmin määritelty (Spence & Helmreich 1979a, 12 - 16).

Määrittelyn tarkennuksissa on ollut havaittavissa kaksi pyrkimystä. Ensinnäkin on haluttu erottaa *biologinen* sukupuolirooli (*sex role*) *sosiaalisesta* sukupuoliroolista (*gender role*), joka ymmärretään tällöin laajemmaksi yläkäsitteeksi (esim. Solomon 1982, 49 - 50). Toiseksi on haluttu erottaa persoonallisuuden piirteitä koskevat odotukset sosiaalista käyttäytymistä koskevista odotuksista (Pleck 1983, 10 - 11; Spence & Helmreich 1979a, 14).

Biologinen sukupuolirooli tarkoittaa tällöin sellaisia sukupuolisidonnaisia odotuksia, jotka kohdistuvat esimerkiksi fysiologisten ja anatomisten erojen sävyttämiin käyttäytymisen piirteisiin. Vastaavasti sosiaalinen sukupuolirooli tarkoittaa monimuotoisempaa, erilaisissa sosiaa-

lisissä tilanteissa ilmenevää toimintaa, johon liittyy sukupuolisidonnaisia odotuksia mutta jota sukupuolten geneettinen erilaisuus ei oletettavasti säätele. Monesti tämä erottelu on kuitenkin toisarvoista ja pelkkää sukupuolirooli-termiä käytetään yleisesti, vaikka tarkoitetaan lähinnä sosiaalista sukupuoliroolia (vrt. Karppinen & Niemi 1986, 1 - 16).

KUVIO 1. Sukupuoliroolin käsite

Kun sukupuoliroolin käsitteessä (kuvio 1) halutaan erottaa persoonallisuuden piirteitä koskevat odotukset sosiaalista (ilmi)käyttäytymistä koskevista odotuksista, määritellään se toisaalta joukoksi **persoonallisuuden piirteitä** (set of characteristics) ja toisaalta joukoksi **käyttäytymisen piirteitä** (set of behaviors), joiden yleisesti katsotaan olevan tyypillisiä ja suotavia joko miehille tai naisille (Spence & Helmreich 1979a, 14). Maskuliinisuuteen on yleensä liitetty mm. aggressiivisuus, analyyttisyys ja kunnianhimoisuus, feminiinisyteen vastaavasti emotionaalisuus, lämpimyys ja sensitiivisyys (esim. Bem 1974).

2.2.2 Sukupuoliroolien stereotypiat

Yleisessä merkityksessään *stereotypialla* tarkoitetaan niiden uskomusten järjestelmää, jotka koskevat jonkin ryhmän jäsenten ominaisuuksia (Ashmore & Del Boca 1979, 221). Lippmann toteaa vuonna 1922 ilmestyneessä kirjassaan *Public Opinion*, että stereotypia on **ylilyksinkertaistettu kuva maailmasta**: se tyydyttää tarveamme nähdä maailma ymmärrettävämpänä ja hallittavampana kuin se todellisuudessa on (McCauley, Stitt & Segal 1980, 195). Tyypillisesti stereotypioita on syntynyt kansallisten, etnisten ja sukupuoliryhmien ympärille.

Ashmore ja Del Boca (1979) korostavat stereotypian käsitteessä neljää aspektia:

1. Stereotypiat koostuvat uskomuksista, joten ne ovat luonteeltaan kognitiivisia.
2. Nämä uskomukset ovat jäsentyneet kognitiiviseksi järjestelmäksi.
3. Ne koskevat jonkin ihmisryhmän jäsenten henkilökohtaisia piirteitä.
4. Jotkin muut ihmisryhmät ylläpitävät ja vaalivat näitä uskomuksia.

Stereotypioiden kaltaisilla pelkistetyillä yleistyksillä saattaa olla empiiristä pohjaa, mutta kokonaisuutena ne ovat sekoituksia tosiasiasta, ennakkoluuloista, perinteistä ja normatiivisista odotuksista. Ne korostavat erottelevia piirteitä luonnehtivien piirteiden kustannuksella, samoin kuin ryhmän homogeneisuutta yksilöllisten erojen sijasta.

Stereotypioilla on kuitenkin taipumus elää sitkeästi yhteisönsä piirissä, koska ne suodattavat tehokkaasti itseään koskevaa informaatiota: vanhaa tuetaan mutta uutta, korjaavaa informaatioita torjutaan. Näin stereotypiat sekä jäsentävät että muokkaavat sosiaalista todellisuutta, sillä ne ohjaavat havaintoja, ruokkivat asenteita, lujittavat ryhmän kiinteyttä ja vahvistavat jäsentensä identiteettiä. Tässä mielessä stereotypia vaikuttaa, itseään toteuttavan ennusteen tavoin, yhtä lailla sekä sitä ylläpitävän ryhmän

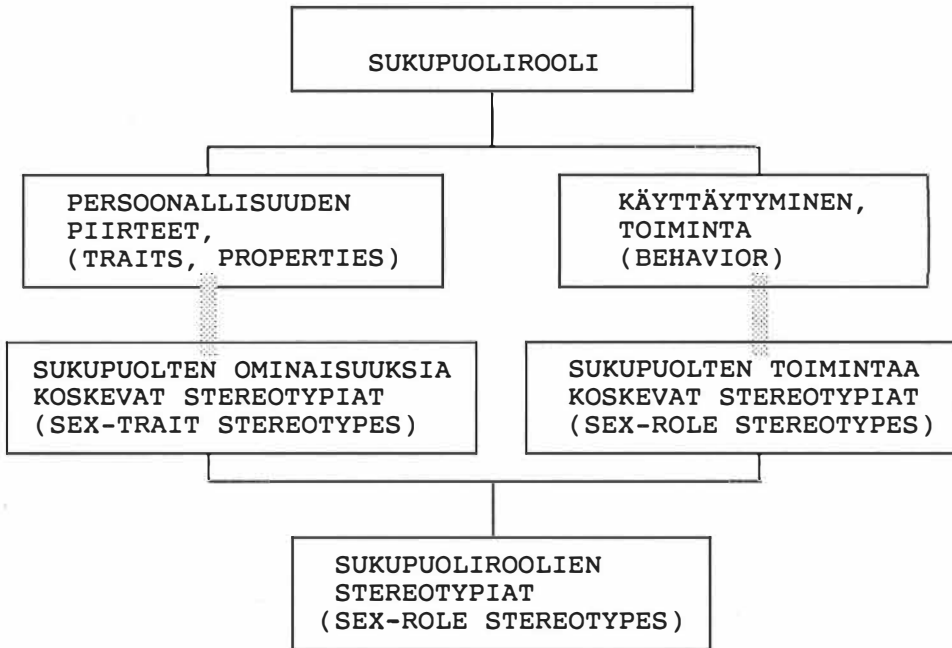
että kohderyhmän jäseniin. Stereotyyppiat kumpuavat usein etnosentrisyydestä ja kätkeytystä vihamielisyydestä ja ne sisältävät mieluusti geneettisiä implikaatioita, ts. ryhmäerot selitetään mielummin geneettisillä kuin ympäristöeroilla (esim. juutalaisiin ja värillisiin liittyvät stereotyyppiat). (Ashmore & Del Boca 1979; McCauley ym. 1980; Ruble & Ruble 1982; Williams & Best 1982, 15 - 16.)

Miehistä ja naisista, kuten myös pojista ja tytöistä, vallitsee eri kulttuureissa monenlaisia stereotyyppioita. Jotkin niistä koskevat etupäässä fyysisiä ominaisuuksia ja liittyvät pikemminkin biologiseen kuin sosiaaliseen sukupuoleen. Persoonallisuuden piirteisiin liittyviä stereotyyppioita on kutsuttu *sukupuolten ominaisuuksien stereotyyppioiksi* (sex-trait stereotypes) ja sosiaalisiin rooleihin liittyviä *sukupuoliroolien stereotyyppioiksi*¹ (sex-role stereotypes) (esim. Huttunen 1981; Williams & Best 1982, 16).

Sukupuolten ominaisuuksien stereotyyppiat sisältävät esimerkiksi uskomuksia miesten ja naisten kyvyistä, lahjakkuudesta, suoriutumisesta ja temperamentista. Vastaavasti roolistereotyyppiat liittyvät soveltuvuuteen ja toimintaan eri elämäntilanteilla, kuten perhepiirissä, avioliitossa, koulutuksessa ja työelämässä. Voidaan ajatella, että sukupuoliroolit ja niiden stereotyyppiat määrittelevät toisiaan. Pleck (1983, 135) esittää, että roolistereotyyppiat ovat sukupuoliroolien operationaalisia määritelmiä. Yhtä hyvin voisi väittää myös toisinpäin. Tätä käsitteiden välistä suhdetta havainnollistetaan kuviossa 2.

---

¹ Tätä erottelua ei kuitenkaan aina tehdä, vaan puhuttaessa sukupuoliroolien stereotyyppioista tarkoitetaan usein impliisiittisesti sekä persoonallisuuteen että roolikäyttäytymiseen liittyviä uskomuksia.

KUVIO 2. Sukupuoliroolit ja sukupuoliroolien stereotyytit

Stereotyytit ovat abstraktioita, joten niitä ei voida tarkasti kartoittaa tai analysoida. Kuitenkin eri ihmisryhmien antamien kuvausten perusteella hahmotellut sukupuoliroolistereotyytit ovat osoittautuneet varsin vakaiksi ja yhdenmukaisiksi kognitiivisiksi järjestelmiksi, jotka näyttävät olevan riippumattomia kuvauksen antajan iästä, sukupuolesta, uskonnosta, siviilisäädystä tai koulutuksesta. Kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu, että nämä stereotyytit ovat kaikkialla ns. länsimaisen kulttuurin piirissä pitkälti samansuuntaisia (Block 1973; Williams & Best 1982). Yleensä miehiin liitetään instrumentaalisuus ja dominoivuus eri muodoissaan, naisiin ekspressiivisyys ja hoivaavuus (Fernberg 1984; McKee & Sherriffs 1957; Rosenkrantz, Vogel, Bee, Broverman & Broverman 1968; Broverman, Vogel, Broverman, Clarksson & Rosenkrantz 1972).

2.2.3 Sukupuoli- ja sukupuolirooli-identiteetti

Yleisesti oletetaan, että lapsi oppii oman biologisen sukupuolensa, ts. samastuu tytöksi tai pojaksi noin 2,5 - 3-vuotiaana (Intons-Peterson 1988, 98). Tutkimustieto on kuitenkin luonteeltaan epäsuoraa, lapsen omaan ilmoitukseen tai tilannekäyttäytymiseen perustuvaa, joten edellä olevat ikäraajat voidaan kyseenalaistaa (Fagot 1985; Solomon 1982, 49).

Tätä yksilön sisäistä, pysyvää subjektiivista käsitystä omasta (biologisesta) sukupuolestaan - "olen mies" tai "olen nainen" - kutsutaan *sukupuoli-identiteetiksi* tai *psykoseksuaaliseksi identiteetiksi* (gender identity; core gender identity; sexual identity). Se on keskeinen osa yksilön minäkuvaa, ja siitä määräytyy hänen suuntautumisensa miesten ja naisten luokkaan. Näin muodostuva yhteenkuuluvuuden tunne perustuu biologisen sukupuolen samankaltaisuuteen. (Block 1973; Kohlberg 1966; Pleck 1983, 12 - 13; Richardson 1981, 6 - 7; Tyson 1986).

Moneyn ja Ehrhardtin (1972) mukaan sukupuoli-identiteetti rakentuu pikemminkin syntymän jälkeisille kokemuksille kuin biologisille mekanismeille. Esimerkiksi pojan samastuminen miessukupuoleen edellyttää biologisen varustuksen lisäksi sitä, että ympäristö tarjoaa asianmukaisia malleja ja että hänet luokitetaan johdonmukaisesti pojaksi. Useimmilla ihmisillä sukupuoli-identiteetti on yhdenmukainen biologisen sukupuolen kanssa. Harvoissa tapauksissa yksilön sukupuoli-identiteetti jää labiiliksi tai häiriintyy. Tunnetaan tapauksia (transseksuaalit), joissa henkilö on identifioitunut toiseen sukupuoleen, vaikka hänen biologinen sukupuolensa on kiistaton (Green 1987).

Sukupuolirooli-identiteetti (sex role identity, gender role identity) viittaa käsitteenä henkilön subjektiiviseen käsitykseen omasta sosiaalisesta sukupuolestaan eli maskuliinisuudestaan ja feminiinisydestään. Kysymys on siitä, missä määrin henkilö katsoo itsellään olevan sellaisia

ominaisuuksia, joita yleisesti liitetään mieheen ja naiseen (Kagan 1964; Kohlberg 1966; Pleck 1983, 12-13; Tyson 1986).

Sukupuoli-identiteetti ja sukupuolirooli-identiteetti-sanoja käytetään usein epätäsmällisesti rinnakkain, jopa selvästi synonyymeinä². Monet ovat tätä arvostelleet (mm. McNeill & Petersen 1985, 302), koska tällöin hämärretään biologisen ja sosiaalisen sukupuolen ero. Rinnakkaista käyttöä selittänee semanttisen samankaltaisuuden lisäksi myös se, että molemmat käsitteet viittaavat kehityskulkuihin, joissa on paljon yhteistä.

Koska sukupuolirooli-identiteetti on hypoteettinen käsite, esiintyy sekä termistä että sen operationaalistamisesta jatkuvasti erilaisia käsityksiä. Ensiksikin on kritikoitu termiä *identiteetti*, koska se viittaa liiaksi identifikaatioteorioihin, jotka antavat vain yhden mahdollisen tulkinnan sukupuolirooli-identiteetin muodostumiselle (Carrigan, Connell & Lee 1987). Toiseksi myös *rooli* viittaa yksioikoisesti rooliteorioihin, vaikka sosiaalista sukupuolta voidaan lähestyä muistakin näkökulmista (Pleck 1987).

Niinpä Pleck (1983, 7 - 10) on tarjonnut sukupuolirooli-identiteetin tilalle termiä *sukupuoliroolityyli* (sex role strain), joka ei kuitenkaan ole yleistynyt. Sen sijaan aika usein näkee käytettävän operationaalisempaa synonyymiä *sukupuolirooliorientaatio* tai *-suuntautuminen* (Biller 1971; Lynn 1969; Karppinen & Niemi 1986; Kauppinen-Toropainen 1987). Molemmissa termeissä vältetään identiteetti-sanaan liittyvät assosiaatiot.

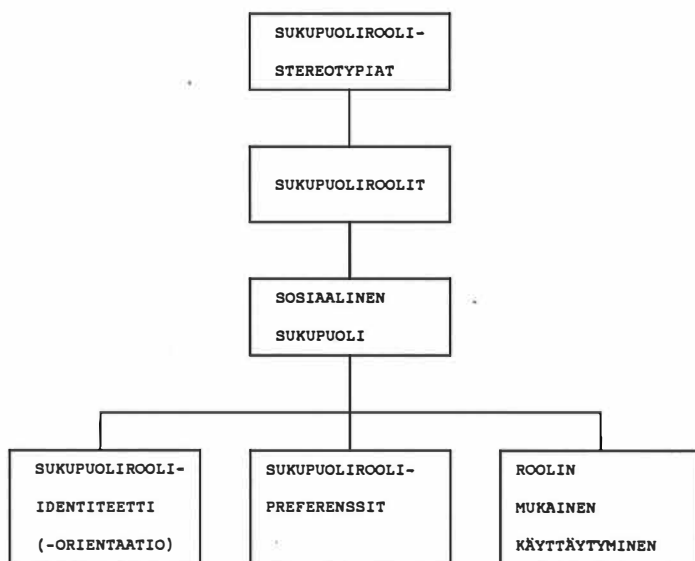
Henkilön sosiaalinen sukupuoli määräytyy sen mukaan, millaisia sukupuolirooleja tai -skeemoja hän on omaksunut. Tätä voidaan arvioida toisaalta *ulkoisen käyttäytymisen*, toisaalta *introspektiivisen tiedon* perusteella. Tutkimusmenetelminä tulevat tällöin kysymykseen havainnointi- ja itsearviointitekniikat. Mahdolliset päätelmäerot eivät johdu

---

² Esimerkiksi termiä *psykologinen sukupuoli-identiteetti* (psychological gender identity) käytetään joskus sukupuoli-identiteetin, joskus sukupuolirooli-identiteetin synonyyminä (esim. Intons-Peterson 1988, 33).

pelkästään arviointitapojen erilaisuudesta, vaan myös siitä, että arvioinnin kohteina ovat sosiaalisen sukupuolen eri aspektit (kuvio 3) (Biller 1971; Kagan 1964; Lynn 1969).

Itsearviointi kertoo sen, mikä käsitys henkilöllä itsellään on omasta sosiaalisesta sukupuolestaan, ts. mikä on hänen sukupuolirooli-identiteettinsä. Kun tarkastellaan henkilön sellaisia valintoja ja mieltymyksiä, joissa näkyy hänen suhteensa roolistereotypioihin, ovat kysymyksessä *sukupuoliroolipreferenssit* (sex role preference). Voidaan myös kiinnittää huomiota henkilön toimintaan sosiaalisissa tilanteissa ja arvioida, kuinka pitkälle stereotyypioiden mukaista havaittava käyttäytyminen on (sex role adoption). Molemmat viimeksi mainitut tutkimustavat antavat tietoa sosiaalisen sukupuolen objektiivisemmasta, näkyvästä puolesta.

KUVIO 3. Sosiaalinen sukupuoli stereotyypioista ohjautuvana yksilön ominaisuutena

Yhteenvetona sosiaaliseen sukupuoleen kytkeytyvistä käsitteistä voidaan todeta seuraava (ks. kuviota 3):

1. Sosiaalinen sukupuoli on toisaalta yhteisötason (sosiologinen, sosiaalipsykologinen), toisaalta yksilötason (psykologinen) ilmiö.

2. Yhteisötasolla sosiaalinen sukupuoli on niiden normien ja odotusten summa, jotka kulloinkin kohdistetaan henkilön sosiaaliseen toimintaan hänen (oletetun) biologisen sukupuolensa vuoksi. Näitä yhteisössä vallitsevia kaavamaisia odotuksia kutsutaan sukupuoliroolistereotypioiksi ja niiden mukaista "sukupuolittunutta" käyttäytymistä sukupuolirooleiksi (Angrist 1969; Maccoby 1966, 50 - 51; Pleck 1983, 10 - 11).

3. Yksilötasolla sosiaalisella sukupuolella voidaan tarkoittaa

a) henkilön käsitystä omasta sosiaalisesta sukupuolestaan (sukupuolirooli-identiteetti, -suuntautuminen)

b) henkilön johdonmukaisia valintoja, joissa näkyy hänen suhteensa sukupuolirooleihin ja -roolistereotypioihin (sukupuoliroolipreferenssit)

c) stereotyyppien mukaista roolikäyttäytymistä (Kagan 1964; Biller 1971; Lynn 1969).

2.3 Mitä ovat maskuliinisuus ja feminiinisyys?

2.3.1 Myytit ja historia

Ajatus maskuliinisuudesta ja feminiinisydestä inhimillisen kokemuksen vastakkaisina pooleina on tuttu useista, eri kulttuureista peräisin olevista mytologioista. Tällainen vastakkainasettelu kuuluu siihen kaksijakoisuutta korostavaan paradigmaan, joka on ollut tavattoman yleinen monissa filosofisissa ja teologisissa jaotteluissa, kuten taolaisuus-

dessa (jang ja jin), buddhalaisuudessa ja hindujen tantrilaisuudessa (Bakan 1966, 107 - 108; Weitz 1977, 169 - 175).

Monet myytit sukupuolten alkuperästä kertovat ihmisen jakautumisesta tai jakamisesta kahteen vaillinnaiseen puolikkaaseen. Platon kirjoitti n. 400 eKr. *Pidoissaan* (1961, 94 - 99) kolmesta sukupuolesta: miehistä, naisista ja miesnaisista, jotka olivat muodoltaan pyöreitä, nelijalkaisia ja -kätisiä. Kun nämä ihmiset kapinoivat jumalia vastaan, Zeus halkaisi heidät rangaistukseksi keskeltä kahtia. Nykyiset ihmiset ovat näin syntyneiden "puolikasihmisten" jälkeläisiä, jotka kuitenkin kaipaavat jatkuvasti toista puoliskoaan. Tästä selittyy ihmisten homo- ja heteroseksuaalisuus. Miehestä tai naisesta peräisin olevat ihmiset ovat homoseksuaaleja, koska heidän toinen puoliskonsa on samaa sukupuolta. Ainoastaan miesnaisen puoliskojen jälkeläiset ovat heteroseksuaaleja.

Meidän kulttuuripiirissämme Raamatun luomiskertomuksella on epäilemättä ollut merkityksensä sukupuoliroolien stereotyyppien muotoutumiselle. Eevan luominen Aatamin kylkiluusta ja hänen asettamisensa Aatamin avuksi on tukenut sukupuolten roolien erilaisuutta. Syntiinlankeemusta seurannut paratiisista karkottaminen on tulkittu siten, että siinä hajotettiin ihmisen sukupuolinen harmonia polarisoimalla hänen persoonansa selvemmin mieheksi ja naiseksi. Näin ihmisestä tuli oman yksipuolisen sukupuolisuutensa vanki (Weitz 1977, 176).

Miespooliin on kosmologisissa käsityksissä liitetty yleensä taivas, aurinko, valo, elämä, hyvyys sekä rationaalisuus ja loogisuus; naispooliin maa, kuu, pimeys, kuolema, näkymätön maailma ja intuitio (Lips & Colwill 1978, 127). Kuitenkin mm. De Beauvoir (1952) väittää kuuluisassa teoksessaan *Toinen sukupuoli*, että nämä kaksinaisuudet eivät ole alun perin liittyneet sukupuoleen, vaan yhteydet ovat syntyneet miesten pyrkiessä järjeistämään etuoikeutetun asemansa.

Psykologian historiassa maskuliinisuuden ja feminiinisuuden määrittelyn keskeisenä lähtökohtana on ollut ns. **biofysikaalinen ekvivalenssioletus**: maskuliinisuus ja fe-

miniinisyydet merkitsevät samaa kuin biologinen mieheys ja naiseus. Tästä ajattelusta on peräisin typologia, jonka mukaan on olemassa kahdenlaisia ihmisiä: maskuliinisia miehiä ja feminiinisiä naisia. Naisen ja miehen "todellista luontoa" ja "synnynnäisiä ominaisuuksia" koskevat väitteet perustuvat juuri tähän typologiointiin. Biologinen sukupuoli ja sukupuoliroolit on nivottu yhteen: ollakseen "terve" naisen tulee olla mahdollisimman feminiininen ja miehen vastaavasti maskuliininen. Toiselle sukupuolelle ominaista käyttäytymistä on pidetty jopa patologisena (Donelson & Gullahorn 1977).

Niinpä ne 1930 - 50-lukujen psykologiset testit, joissa oli mukana maskuliinisuus - feminiinisyyss-kaala (m-f-skaala), oli konstruoitu siten, että ne paljastivat herkästi henkilön poikkeamisen omasta sukupuolestaan "vastakkaisen" sukupuolen suuntaan (Karppinen & Niemi 1986, 5; Wesley & Wesley 1977, 152 - 162). Esimerkiksi erittäin paljon käytetyssä MMPI-persoonallisuustestissä (Minnesota Multiphasic Personality Inventory) on m-f-skaala, jonka mukaan "normaalinen" naisen tulee olla sensitiivinen, mutta miehen ei. Lewis Termanin ja Catherine Cox Milesin persoonallisuustestin (Attitude Interest Analysis Test) m-f-skaala vuodelta 1936 säilyi eräänlaisen prototyypin asemassa yli 30 vuotta. Siinä ammattinimikkeet edustavat sosiaalista sukupuolta. Esimerkiksi insinööri ja asianajaja edustavat maskuliinisuutta, kotiapulainen ja kotirouva selkeimmin feminiinisyttä (Morawski 1987; Wesley & Wesley 1977, 154.)

2.3.2 Freudin ja Jungin teoriat

Freudilaisen näkemyksen mukaan lapsi käy läpi useita psykoseksuaalisia kehitysvaiheita ennen kuin hän saavuttaa täydellisen sukukypsyyden. Kuitenkin vasta fallisen vaiheen aikana tyttöjen ja poikien kehitys eriytyy perusluonteisesti. Olennaista on oidipuskompleksin ratkaisu: poikien on voitettava - ei pelkästään tukahdutettava - kastroatiopel-

konsa. Kompleksin täydellinen selvittäminen johtaa voimakkaaseen miehiseen yliminään. Tyttöillä ei ole yhtä selkeää motiivia hävittää oidipuskompleksiaan, vaan se joko tukahdutetaan tai hitaasti hylätään. (Freud 1970.)

Naisen yliminä ei milloinkaan kehity yhtä armottomaksi, yhtä persoonattomaksi, yhtä riippumattomaksi tunnevaltaisista alkutekijöistään. Kun yliminän muodostuminen tällä tavoin muuntuu, selittyvät myös sellaiset luonteenpiirteet, joista naista on usein arvosteltu, esimerkiksi oikeudentajun kehittymättömyys, vähäisempi valmius alistua elämän suuriin välttämättömyyksiin, päätöksenteon herkkyyys tunteenomaisille vaikutteille, kiintymyksen ja vihamielisyyden tunteille. (Freud 1971, 188.)

Kuitenkaan Freudin mukaan puhdasta miehekkyyttä tai naisellisuutta ei ole sen enempää psykologisessa kuin biologisessakaan mielessä. Ihmiset ovat alkuaan biseksuaalisia ja androgyynisiä; jokaisella on sekä maskuliinisia että feminiinisiä luonteenpiirteitä sekä kyky mieltyä seksuaalisesti kumpaa sukupuolta tahansa oleviin henkilöihin. "Normaalinen" psykoseksuaalisen kehityksen aikana "väärät" seksuaaliset tendenssit kuitenkin useimmiten tukahdutetaan sosiaalisesti hyväksyttävien muotojen tieltä.

Jokaisella yksilöllä on vallitsevien biologisten sukupuolitunnusmerkkiensä ohella myös vastakkaisen sukupuolen piirteitä ja jokainen osoittautuu käyttäytymisessään osin aktiiviseksi, osin passiiviseksi riippumatta siitä, määntyvätkö nämä psyykkiset tuntomerkit biologisista ominaisuuksista vaiko eivät (Freud 1971, 322).

C. G. Jungin teoria ei perustu yhtä täydellisesti seksuaalisuuteen kuin oppi-isänsä Freudin näkemys. Jung yhdisti vaistot ihmisen sisäisiin päämääriin ja toiveisiin: ihmiset pyrkivät jatkuvasti kohti kasvua ja kokonaisuutta. Maskuliinisuuden ja feminiinisuuden on oltava persoonallisuudessa tasapainossa, koska kaikissa ihmisissä on molempia - kaikki lähestyvät maailmaa sekä tunteen että järjen avulla (Jung 1958).

Jungin mukaan ihmisellä on tiedostamatonta "kollektiivista perimää", psyykkistä energiaa, joka suuntaa hänen käyttäytymistään. *Anima* ja *animus* ovat kaksi tällaista

perusvoimaa, "prinsiippiä". Edellinen on jokaisessa ihmises-
sä oleva universaali feminiinisyyden periaate ja jälkimmäi-
nen universaali maskuliinisuuden periaate. Yleensä *anima*
vallitsee naisessa ja *animus* miehessä mutta näin ei tarvit-
sisi eikä pitäisi olla, sillä Jungin mukaan tavoiteltava
ihanne on voimien tasapaino. *Animasta* ovat peräisin mm.
vaihtelevat tunnetilat ja mielialat, avoimuus irrationaali-
suudelle, kyky rakastaa ja ennakoida tulevia tapahtumia sekä
läheinen suhde omaan tiedostamattomaan. *Animus* kumpuaa nä-
kyviin fyysisenä voimana, aloitteisuutena ja suunnitelmalli-
suutena sekä henkisenä syvyytenä ja rationaalisuutena. (Jung
1982, 77 - 100; 1989, 115 - 122.)

2.3.3 Eriksonin, Bakanin ja Parsonsien teoriat

Erik H. Erikson (1968) toi maskuliinisuuden ja feminiinisyy-
den psykoanalyttiseen tulkintaan sisäisen ja ulkoisen tilan
käsitteet (inner space, outer space). Hän seurasi Freudin
ajatusta siitä, että ihmisen anatomialla voi olla tiedosta-
mattoman kautta vaikutusta hänen kokemuksiinsa ja käyttäyty-
miseensä.

Sisäistä tilaa edustaa naisen kohtu, johon liittyy tie-
dostamaton merkitys sukua jatkavana, elämän antavana turval-
lisena tilana kehon sisällä. Erikson olettaa, että tällä
sisäisellä tilalla on syvälinen merkitys naisen psyykelle.
Ulkoista tilaa edustaa vastaavasti miehen penis. Näin suku-
puoliroolien erot ovat analogisia sukupuolten anatomisten
erojen kanssa. Koska miehet kokevat ruumiinsa eri tavalla
kuin naiset, he suhtautuvat myös elämään eri tavalla. Mie-
hillä on taipumus suuntautua ulospäin, tutkia, valloittaa ja
löytää. Naisten taipumukset viittaavat huolenpitoon, hoivaa-
miseen ja pysyvyyden, jatkuvuuden ylläpitoon. Kuitenkin
molemmat kykenevät oppimaan piirteitä toisen suuntautumista-
voista. (Erikson 1968, 343.)

David Bakan (1966) on esittänyt naisten ja miesten orien-
taatioeroista hyvin samantapaisen oletuksen. On olemassa

kaksi erilaista, elämälle luonteenomaista modaliteettia, *toiminta* (agency) ja *yhteisyys*, *kanssakäyminen* (communion). Edellinen viittaa organismin pyrkimykseen laajentaa, puolustaa ja suojella reviiriään sekä erottaa se muista. Jälkimmäinen taas viittaa organismin kontaktipyrkimyksiin ja sisäisen yhtenäisyyden tavoitteluun. Vaikka kumpikin modaliteetti on edustettuna kaikissa ihmisissä, Bakan väittää, että *toiminta* esiintyy voimakkaampana miehillä, *yhteisyys* taas naisilla, koska heillä on erilainen tehtävä suvunjatkamisessa. Bakan korostaa kuitenkin, jopa Jungia voimakkaammin, integroitumisen merkitystä: yksilön henkisen kasvun kannalta on erittäin tärkeää, että hän pystyy toiminnassaan yhdistämään nämä kaksi periaatetta. (Bakan 1966, 14 - 15, 110, 152.)

Bakanin näkemys käy yksiin Freudin käsitysten kanssa siinä, että suvunjatkamiseen liittyvät erot ovat perimmäisenä syynä myös sukupuolten muuhun erilaisuuteen, eroihin, jotka näkyvät toiminnassa ja kanssakäymisessä. Kuitenkin Bakan korostaa Freudia enemmän ihmisen henkisen kasvun ja persoonallisuuden yhdentymisen mahdollisuuksia. Hänen mukaansa sukupuolirooleja ei pidä nähdä ennalta määrättyinä "luonnollisina" kasvun rajoina.

Psykoanalyttisesti suuntautuneet Erik H. Erikson ja David Bakan saavat näkemyksilleen vahvistusta sosiologian puolelta Talcott Parsonsin instrumentaalisuus - ekspressiivisyys-teoriasta. Sen mukaan sosiaalisessa vuorovaikutuksessa maskuliinisuuteen kytkeytyy aktiivinen, kontrolloiva ja välinearvoinen suhtautumistapa, kun taas feminiinisuuteen liittyy emotionaalinen vastaanottavuus, reagoivuus ja ilmaisullisuus (Parsons & Bales 1955; Parsons 1970). Tämä teoria on saanut tukea sosiaalipsykologisista pienryhmätutkimuksista. Ryhmän kitkattomalle toiminnalle on todettu kaksi ehtoa: instrumentaalinen orientaatio päämäärän saavuttamiseksi ja ekspressiivinen orientaatio tunteiden ja henkisen tuen ilmaisemiseksi. Miehet näyttävät yleensä hallitsevan instrumentaalista ja naiset ekspressiivistä aluetta.

Parsons ja Bales (1955) ovat soveltaneet tätä teoriaa myös perheen toimintaan. Isä edustaa instrumentaalista ja äiti ekspressiivistä funktiota. Isä hoitaa yleensä perheen ulkopuoliset kontaktit, vastaa etenkin perheen taloudellisista päämääristä ja dominoi perheen instrumentaalisisissa vuorovaikutustilanteissa. Äiti hoitaa perheen tunneilmastoa, edistää perheen mukautumista uusiin tilanteisiin ja johtaa ekspressiivistä vuorovaikutusta.

2.3.4 Maskuliinisuus ja feminiinisyys psykologisissa testeissä

Tuntuisi luonnolliselta, että ainakin jokin edellä mainituista teorioista olisi johtanut sellaiseen psykologiseen m-f-testiin, jolla on sekä teoreettista että käsitteellistä pohjaa. Tämä on kuitenkin osoittautunut vaikeaksi. Tunnetussa kritiikissään Constantinople (1973) toteaa, että psykologit ovat m-f-testejä laatiessaan ottaneet käsitteet maskuliinisuus ja feminiinisyys suoraan arkikielestä. Hänen mukaansa näiden käsitteiden yleisin määritelmä näyttää olevan se, että "ne ovat suhteellisen pysyviä yksilön ominaisuuksia, jotka liittyvät jossain määrin anatomiaan, fysiologiaan ja varhaisiin kokemuksiin".

Yleensä määritelmät erottavat naisen ja miehen ulkoisen olemuksen, asenteet ja käyttäytymisen. Tämän lähestymistavan mukaan mikä tahansa ominaisuus, joka luotettavasti erottaa miehet naisista, voidaan määritellä maskuliinisuuden tai feminiinisuuden osatekijäksi. Jos esimerkiksi miesten todetaan käyttäytyvän naisia aggressiivisemmin, pidetään aggressiivisuutta tästä - ja vain tästä - syystä maskuliinisena ominaisuutena. Constantinople (1973) huomauttaa, että suurin osa m-f-testeistä on kehitetty juuri tätä jäykkää empiiristä tapaa käyttäen.

Lisäksi Constantinople (1973) kritikoi aikalaistensa ns. dimensionaalisuusoletuksia. Alkujaan m-f-testit rakennettiin joukoksi toisensa poissulkevia ominaisuuksia (esim. passiiv-

vinen, aktiivinen; rationaalinen, tunteellinen), joista toinen edusti maksuliinisuutta ja toinen, vastakkainen ominaisuus, feminiinisyttä. 1960-luvulla yleistyivät dimensionaaliset piirremittarit, jotka perustuivat kaksinapaisuusoletukselle: maskuliinisuus ja feminiinisyys ovat saman ulottuvuuden vastakkaisia päitä. Tällaisessa testissä vastaajan tuli arvioida, mihin kohtaan annettua jatkumoa hän katsoi kuuluvansa. Vaikka tällainen mittaaminen ei ollut enää jyrkästi kaksijakoista, merkitsi maskuliinisen kohdan valinta samalla feminiinisten rastin paikkojen hylkäämistä. Tämäntyyppisistä testeistä kuuluisaksi tuli Brovermanien työryhmän kehittäämä sukupuoliroolimitari (Broverman ym. 1972; Rosenkrantz ym. 1968).

Morawskin (1987, 48) mukaan m-f-testit näyttävät perustuneen 1970-luvulle saakka seuraaviin oletuksiin:

1. Sosiaalinen sukupuoli on henkilön syvälle juurtunut ominaisuus.
  2. Sitä ei voida määrittää suoraan näkyvän käyttäytymisen perusteella.
  3. Se on yhteydessä yksilön todelliseen minään ja henkiseen terveyteen.
  4. Maskuliinisuus ja feminiinisyys koostuvat joukosta toisilleen vastakkaisia piirteitä, joilla on vastineensa kulttuurissa vallitsevissa sukupuoliroolistereotyyppioissa.
- Tutkijoiden keskuudessa käynnistyi 1970-luvun alussa käännteentekevä keskustelu, jonka aloittajana pidetään juuri Constantinoplea (1973). Kyseenalaisiksi astettiin lähinnä kaksi viimeistä edellä mainituista väitteistä. Niinpä 1970-luvun puolivälissä syntyikin joukko uudenlaisia m-f-testejä, jotka hylkäsivät dimensionaalisuusoletuksen. Näissä testeissä maskuliinisuus ja feminiinisyys eivät ole saman ulottuvuuden vastakkaisia päitä, vaan testit on konstruoitu siten, että henkilö voi olla samanaikaisesti sekä maskuliininen että feminiininen. Tässä yhteydessä otettiin käyttöön yleisesti myös androgynian, psykologisen kaksineuvoisuuden, käsite maskuliinisuuden ja feminiinisyden rinnalle

(esim. Bem 1974; Heilbrun 1976; Spence, Helmreich & Stapp 1975).

2.4 Psykologinen androgynia

2.4.1 Androgynian käsite

Termit *androgynia* ja *androgynni* tulevat kreikan sanoista *anér* 'mies' ja *gyné* 'nainen'³. Psykologiaan androgynian käsite tuli 1970-luvulla tarkoittamaan henkilöitä, joilla on selvästi sekä maskuliinisia että feminiinisiä luonteenpiirteitä ja käyttäytymismalleja; ts. heidän sukupuolirooli-identiteettinsä ei ole yksiselitteisesti maskuliininen tai feminiininen. Tämä edellytti, kuten edellä on jo todettu, uudenlaista käsitystä sukupuolirooli-identiteetistä.

Psykologisen androgynian idea on ollut esillä ihmiskunnan historiassa jo vuosituhansia, mutta aikojen kuluessa sitä on tulkittu eri tavoin. Käsite on esiintynyt usean tieteenalan piirissä tarkoittaen yleensä naiseuden ja mieheyden jonkinasteista, usein myyttistä yhdistymistä. Toisinaan sillä on tarkoitettu lähinnä fysiologista, toisinaan taas pikemminkin psyykkistä kaksineuvoisuutta, jopa androgyynistä tietoisuutta, "tietoisuuden ykseyttä". On puhuttu myös sosiaalisesta androgyniasta sekä androgyynisestä yhteiskunnasta ja kulttuurista. (Karppinen & Niemi 1986, 3 - 10.)

Monet tunnetut mytologiat, jotka jakavat inhimillisen kokemuksen kahdeksi pooliksi, maskuliiniseksi ja feminiiniseksi, sisältävät itse asiassa myös androgynian idean. Esimerkiksi taolaisuudessa ajatellaan, että jin ja jang täyden-

---

³ Sanatarkka käännös olisi siis 'miesnainen', mutta sitä ei ole käytetty alan suomenkielisissä julkaisuissa. Kasveista puhuttaessa androgyynisyys on käännetty 'kaksineuvoisuudeksi'. Se olisi tässäkin yhteydessä osuva termi; valitettavasti se vain on jo "varattu".

tävät toisiaan sekä maailmassa yleensä että myös yksityisessä ihmisessä. Kun ne pääsevät tasapainoon, saavutetaan harmonia. Myös jumalilla, kuten hindulaisten Shivalla, on sekä miehisiä että naisellisia ilmiöitä (Weitz 1977, 169 - 173).

Psykologiassa Freud ja Jung ovat selvästi esittäneet näkemyksensä ihmisluonteen androgyynisyydestä (vrt. lukuun 2.3.2.). Erityisesti Jungin toisiaan täydentävät *anima*- ja *animus*-prinsiipit viittaavat tähän. Jungin mukaan terveessä persoonallisuudessa anima ja animus integroituvat, koska ihmisellä on luontainen pyrkimys tällaiseen yhdyntymiseen. Myöhemmin erityisesti Bakan (1966) on korostanut tätä inhimillistä kasvutendenssiä puhuessaan *toiminnan* (agency) ja *yhteisyyden, kanssakäymisen* (communion) eheytymisestä.

Tunnetuksi androgynian käsitteen teki kuitenkin vasta yhdysvaltalainen Sandra L. Bem 1970-luvun puolivälissä. Hänen alkuperäisen määritelmänsä mukaan androgyynisyys on "yksilön kykyä toimia sekä maskuliinisesti että feminiinisesti tilanteesta riippuen" (Bem 1974, 155). Tämän määritelmän mukaan androgyyninen henkilö kylläkin "osaa" hyvin sukupuoliroolit, mutta hänen roolikäyttäytymisensä on joustavaa ja itsenäistä. Hänen sukupuolirooli-identiteettinsä ei ole yksiselitteisen maskuliininen tai feminiininen.

Myöhemmin Bem on alkanut määritellä androgyniaa mieluummin *sukupuoliskeeman* käsitteen avulla (Bem 1979; 1981b). Tästä näkökulmasta androgyynisyys "ei ole maskuliinisten ja feminiinisten piirteiden yhdistymistä, vaan vapautta sukupuoliskeemaan pohjautuvasta toiminnasta" (Bem 1981b; 1981c).

Maskuliinisia miehiä ja feminiinisiä naisia Bem (1979, 1981b; 1987a) kutsuu yhteisnimikkeellä *sex-typed*, 'sukupuoleen leimautuneet'⁴. Tällaiset henkilöt soveltavat sukupuoliskeemaa hyvin moniin arkipäivän tilanteisiin työstäen havaintojaan ja saamaansa informaatiota nimenomaan roolistereotyyppioiden suunnassa. He ovat *sukupuoliskemaattisia*

---

⁴ Tätä suomenkielistä ilmausta on käyttänyt mm. Kauppinen-Toropainen (1987, 43).

(gender-schematic) ihmisiä, joiden minäkuva ja käyttäytyminen nojaavat vahvasti sukupuoliskeemaan. Sen sijaan androgyniset eivät hahmota vuorovaikutustilanteita ensisijaisesti sukupuoliskeeman avulla, vaan he käyttävät muita mahdollisia informaation organisoijia. Tässä suhteessa he ovat 'askemaattisia' ihmisiä⁵.

2.4.2 Androgynian operationaalinen määrittely

1970-luvulla useat tutkijat kehittivät uusia m-f-testejä, jotka mahdollistaisivat myös androgynian "mittaamisen". Tunnetuimmaksi on muodostunut varhaisin, Sandra L. Bem (1974) *BSRI-skaala* (Bem Sex Role Inventory, liite 1). Muita vastaavanlaisia testejä ovat Spencen, Helmreichin ja Stappin (1975) *PAQ-skaala* (The Personal Attributes Questionnaire), Heilbrunin (1976) *ACL-skaala* (The Masculinity and Femininity Scale of the Adjective Check List) sekä Berzinsin, Wellingin ja Wetterin (1978) *PRF ANDRO-skaala* (The Personality Research Form ANDRO-scale).

Morawskin (1987) mukaan nämä skaalat perustuvat mm. seuraaviin oletuksiin:

1. Maskuliinisuus ja feminiinisyys ovat erillisiä ulottuvuuksia, jotka eivät kuitenkaan täysin sulje toisiaan pois.
2. Psykologisina luokkina maskuliinisuus ja feminiinisyys eivät kytkeydy biologiseen sukupuoleen tai seksuaalisuuteen.
3. Maskuliinisuuden ja feminiinisyden sisältö määräytyy vallitsevista stereotyyppioista (kuten aikaisemmissakin m-f-skaaloissa).
4. Androgyninen henkilö on sellainen, joka osoittaa sekä voimakasta maskuliinisuutta että voimakasta feminiinisyttä.

---

⁵ Markus, Crane, Bernstein ja Siladi (1982) ovat kritikoineet tätä näkemystä. Heidän mielestään myös androgynit on loogisuuden nimissä - Bem (1974) määritelmän mukaan - todettava skemaattisiksi.

5. Maskuliinisuus, feminiinisyys ja androgyynisyys ennustavat kukin tietynlaista sosiaalista käyttäytymistä, josta kuitenkin on vallalla erilaisia käsityksiä.

6. Androgyynisyys on suotavaa, koska siihen liittyy tilanteen mukainen joustava käyttäytyminen.

Kehittäessään androgyniamittariaan, BSRI:tä, Bem (1974) valitsi ensimmäisessä vaiheessa opiskelijoidensa avustuksella 200 piirrettä, jotka vallitsevien (amerikkalaisten) roolistereotyyppien mukaan olivat joko maskuliinisia tai feminiinisiä. Lisäksi valittiin 200 sellaista piirrettä, joiden oletettiin olevan tässä suhteessa neutraaleja. Seuraavaksi 100 nais- ja miesopiskelijaa arvioi, miten suotavia nämä 400 piirrettä olivat amerikkalaiselle miehelle ja naiselle. Lopuksi testiin valittiin 20 selvimmin miehelle suotavaa, maskuliinista piirrettä ja 20 selvimmin naiselle suotavaa, feminiinistä piirrettä. Aluksi mittariin sisällytettiin vielä 20 neutraalia piirrettä, joista puolet oli myönteisiä ja puolet kielteisiä. Näin haluttiin tutkia vastaajien taipumusta arvioida itseään sosiaalisesti suotavassa valossa. Koska tällä alaskaalalla ei sinänsä ole merkitystä henkilön sosiaalisen sukupuolen määrittämisessä, ei sitä ole aina käytetty.

BSRI:n rakentamistavasta voi päätellä sen perustuvan ajatukseen, että perinteisen sukupuoliroolin omaksunut henkilö on sisäistänyt amerikkalaisen yhteiskunnan rooli-standardit. Maskuliinisuus- ja feminiinisyysasteikon attributit valittiin sen mukaan, miten hyvin ne sopivat miehille ja naisille; ei siis sen mukaan, miten hyvin ne todellisuudessa erottelevat eri sukupuolia. Osioiden valintaan ei myöskään viime kädessä vaikuttanut mikään teoreettinen tai aprioristinen näkemys, vaikka Bem (1974, 156) mainitseekin mm. Eriksonin ja Parsonsien teorian.

Mittarin muodostamistavasta Bem on saanut runsaasti kritiikkiä aina 1980-luvulle saakka (esim. Carson 1989; Kelly & Worell 1977; Locksley & Colten 1979; Pedhazur & Tetenbaum 1979; Taylor & Hall 1982). Bem on kyllä kernaasti vastannut kritiikkiin. Esimerkiksi teorian puutteen Bem

(1979, 1049) torjuu toteamalla, että ei ole olennaista mistä ja mitkä piirteet keksitään, kunhan vain niiden stereotyyppisyydestä ollaan yksimielisiä kunkin kulttuurin piirissä.

Teknisesti BSRI on itsearviointimittari, jossa vastaaja arvioi 7-portaisella asteikolla ("en koskaan - aina"), miten usein hän mielestään osoittaa kyseistä piirrettä käyttäytymisessään. Tuloksina saadaan m- ja f-skaalojen keskiarvot kullekin vastaajalle. Aluksi Bem (1974) luokitti henkilöt kolmeen ryhmään mainittujen keskiarvojen perusteella seuraavasti:

1. *Maskuliineja* ovat ne, joiden m-keskiarvo on tilastollisesti merkitsevästi f-keskiarvoa suurempi (t-testillä tutkittuna).
2. *Feminiinejä* ovat ne, joiden f-keskiarvo on tilastollisesti merkitsevästi m-keskiarvoa suurempi.
3. *Androgyynejä* ovat ne, joiden m- ja f-keskiarvot ovat suunnilleen samansuuruisia, eli ne eivät poikkea toisistaan tilastollisesti merkitsevästi. Tätä androgynian operationaalista määrittelytapaa on kutsuttu ns. *balanssimalliksi*.

Lähinnä Spencen työryhmän kritiikin ja vastaehdotusten vaikutuksesta Bem luopui balanssimallista ja siirtyi mediaanien avulla tapahtuvaan luokittamiseen (Bem 1977; Spence ym. 1975). Balanssimallin heikkous on siinä, että androgyynisiksi luokitetaan myös sellaiset henkilöt, joiden sekä m- että f-keskiarvo on matala. Spence, Helmreich ja Stapp (1975) alkoivat kutsua tällaisia henkilöitä *eriytymättömiksi* (undifferentiated) erottaakseen heidät todellisista androgyyneistä, joiden molemmat keskiarvot ovat korkeat.

Mediaanimallin mukaan androgyynisiksi luokitetaan ne, joiden m- ja f-keskiarvot ovat ryhmän mediaaniarvojen yläpuolella, ja eriytymättömiksi ne, joiden molemmat pistemäärät jäävät mediaanien alapuolelle. Henkilöt voidaan sijoitella neljään ryhmään taulukon 3 mukaisesti.

TAULUKKO 3. Maskuliinisuus- ja feminiinisyyspistemäärien avulla syntyvät sosiaalisen sukupuolen ryhmät ns. mediaanimallin mukaan

MASKULIINISUUS- PISTEMÄÄRÄ	FEMINIINISYYSPISTEMÄÄRÄ	
	ALLE MEDIAANIN	YLI MEDIAANIN
YLI MEDIAANIN	Maskuliininen	Androgyyninen
ALLE MEDIAANIN	Eriytymätön	Feminiininen

Myös mediaanimallia on kritikoitu (esim. Kaplan & Sedney 1980, 19 - 21; Paulhus 1987; Taylor & Hall 1982). Ensinnäkin mediaani on aina tietyn otoksen ominaisuus, joten aineiston mukaan eri tutkimuksissa joudutaan käyttämään erilaisia katkaisurajoja. Bem (1981a) on kyllä yrittänyt muodostaa tähän yleisiä normeja. Toiseksi, henkilön m- ja f-pistemäärien erotus saattaa olla äärimmäisen pieni, mutta jos esimerkiksi hänen m-keskiarvonsa on mediaanin yläpuolella ja f-arvonsa mediaanin alapuolella, hänet luokitetaan maskuliiniseksi.

Myös muita, lähinnä kompromissiratkaisuja, on esitetty. Orlofsky, Aslin ja Ginsburg (1977) ovat ehdottaneet, että ensin käytettäisiin balanssimallia heterogeenisen androgyniaryhmän identifioimiseksi. Tämän jälkeen se jaettaisiin mediaanitekniikalla lopullisiin androgyyneihin ja eriytymättömiin. On myös esitetty, että androgyynisyys pisteitettäisiin jatkuvaksi muuttujaksi eikä androgynia - eriytymättömyys-dikotomiaksi (Kalin 1979).

Kuten edellä on todettu, Bem (1979; 1981b) määrittelee sukupuoliskeemateoriassaan psykologisen androgynian hieman toisin kuin alkuperäisessä määritelmässään (Bem 1974). Periaatteessa tämän pitäisi näkyä myös operationaalisessa määritelmässä. Jos androgyynisyys nimittäin on "riippumatto- muutta sukupuoliskeemasta", "askemaattisuutta", niin sitähän osoittavat omalla tavallaan myös mediaanimallin eriytymättömät. Kuitenkaan Bem ei ole tähän ottanut selvää kantaa.

2.4.3 Androgyyninen persoonallisuus

Persoonallisuusstrategiana androgyynisyys merkitsee määritelmänsä mukaisesti **asenteellista ja toiminnallista joustavuutta**. Androgyyni mies voi olla perinteisesti miehekäs, eli rationaalinen, kilpailunhaluinen, jopa aggressiivinen, mutta myös naisellisen hellä, ymmärtäväinen ja myötätuntoinen. Vastaavasti androgyyninen nainen voi tarvittaessa toimia perinnäisen naisellisesti mutta samalla määrätietoisesti ja itsevarmasti. Koska androgyynit eivät ole sukupuoleen leimautuneita, heitä voidaan pitää riskinottajina ja roolinuudistajina. Sen sijaan sukupuoleen leimautuneet ovat sen kulttuurin "kyllästämiä" ja siihen sitoutuneita, jossa elävät (Kauppinen-Toropainen 1987, 45).

Androgyniatutkimuksen keskeisiä kohteita ovat olleet hypoteesit, joiden mukaan androgyynit ovat joustavia, sopeutuvia, minäkuvaltaan selkiintyneitä ja vahvan itsearvostuksen omaavia (Kaplan & Sedney 1980, 24 - 29; Kauppinen & Toropainen 1987, 55 - 63). Näiden oletusten takana on yleisempi käsitys androgynian ja psyykkisen hyvinvoinnin välisestä yhteydestä.

Konformistinen käyttäytyminen ja roolijousto. Sandra Bem toteutti muutamia androgyynisten henkilöiden sosiaalista käyttäytymistä koskevia tutkimuksia välittömästi androgyniateoriansa julkaisemisen jälkeen 1970-luvun puolivälissä. Ainakin aluksi androgyniahypoteesit saivat empiiristä tukea.

Kun opiskelijat joutuivat koetilanteissa osoittamaan toisaalta riippumattomuutta ja itsevarmuutta (uskaltaa sanoa ryhmän enemmistön kanssa ristiriidassa olevan mielipiteensä), toisaalta hellivää ja hoivaavaa käyttäytymistä (leikkiminen kissanpennun kanssa), sukupuoleen leimautuminen rajoitti jompaakumpaa toimintaa. Maskuliiniset ja androgyyniset henkilöt mukautuivat ryhmän mielipiteeseen harvemmin kuin feminiiniset. Vastaavasti androgyyniset ja feminiiniset

miehet osoittivat suurempaa kiinnostusta kissanpentua kohtaan kuin maskuliiniset miehet. Yllättävää oli, että feminiiniset naiset leikkivät sen kanssa vähiten. (Bem 1975; 1977.)

Toisessa kokeessa, jossa oli 84 mies- ja naisopiskelijaa, Bem'in työryhmä (Bem, Martyna & Watson 1976) havaitsi, että feminiiniset ja androgyyniset miehet olivat sekä hoiavaampia vauvaa kohtaan että empaattisempia vaikeuksissa olevaa toveriaan kohtaan kuin maskuliiniset miehet. Naisten rooliryhmät eivät eronneet vauvan kohtelussa, mutta opiskelijatoverin kuuntelussa feminiiniset ja androgyyniset naiset olivat maskuliinisia empaattisempia.

Bem ja Lenney (1976) tutkivat, miten sukupuoleen leimautuminen rajoittaa käyttäytymistä eri koetilanteissa. He havaitsivat, että leimautuneet suosivat stereotyyppisten mukaisia tehtäviä ja kokivat vastakkaisen sukupuolen tehtävät vastenmielisinä. Androgyynisillä ja maskuliinisilla naisilla sekä feminiinisillä miehillä ei ilmennyt tällaisia negatiivisia tuntemuksia.

Sen sijaan Jones, Chernovetz ja Hanson (1978) saivat paljolti androgyniahypoteesien vastaisia tuloksia tutkiesaan useilla testeillä 1404 psykologian opiskelijaa. Sekä miesten että naisten joustavuus ja sopeutuvuus olivat enemmänkin yhteydessä maskuliinisuuteen kuin androgyniaan. Androgyyniset ja feminiiniset miehet olivat rajoittuneempia, vähemmän tehokkaita, vaikutuksille alttiimpia, vähemmän itsevarmoja ja heikommin sopeutuvia kuin maskuliiniset miehet. Sekä feminiiniset että androgyyniset miehet ja naiset olisivat halunneet muuttua maskuliinisemmiksi. Näitä tuloksia ovat myöhemmin tukeneet ainakin osittain mm. Lubinskin, Tellegenin ja Butcherin (1983) sekä Wolffin ja Watsonin (1983) tutkimukset.

Itsearvostus. Androgyniatutkimuksen alkuvaiheessa oletettiin, että androgyynisten henkilöiden itsearvostus muodostuu paremmaksi kuin sukupuoleensa leimautuneiden, koska heillä on käytössään useampia sosiaalisesti hyväksytyjä käyttäytymismalleja ja näin ollen suuremmat mahdollisuudet

myönteiseen palautteeseen. Suurempi joustavuus voi ilmetä myös kykynä valita useammin toiminta, joka johtaa sosiaaliinseen palkkioon. Androgyyninen minäkuva sallii myös toimia vapaammin omien luontumustensa mukaisesti, mikä taas mahdollistaa paremmin itsensä toteuttamisen.

Spence, Helmreich ja Stapp (1975) havaitsivat tutkimuksessaan, jossa he käyttivät roolimittarina PAQ:ta ja itsearvostusmittarina TSBI:tä (Texas Social Behavior Inventory), että androgyyniset miehet ja naiset saivat korkeimmat itsearvostuspistemäärät. Seuraaviksi tulivat maksuliiniset ja feminiiniset henkilöt; alhaisimmat pistemäärät saivat eriytymättömät. Samansuuntaisia tuloksia ovat saaneet esim. O'Connor, Mann ja Bardwick (1978) sekä Wiggins ja Holzmüller (1978).

Näitä havaintoja tukee Hoffmanin ja Fidellin (1979) tutkimus 369:stä keskiluokkaisesta amerikkalaisesta naisesta: androgyynit arvostivat itseään mutta eriytymättömät eivät. Androgyyniset naiset olivat myös ulospäin suuntautuneita ja sosiaalisia, eriytymättömät sisäänpäin kääntyneitä ja juroja. Tässä tutkimuksessa eriytymättömien ryhmä poikkesi selvimminkin muista, koska toisaalta maskuliinit, toisaalta feminiinit eivät eronneet paljonkaan androgyyneistä.

Kriitikot ovat kiinnittäneet huomiota toisaalta roolimitareiden (BSRI, PAQ) maskuliinisuus- ja feminiinisyyssasteikkojen sosiaaliseen suotavuuteen, toisaalta niiden korreloimiseen itsearvostuskaalojen kanssa (mm. De Fronzo & Boudreau 1979; Kelly ja Worrell 1977; Marsh, Antill & Cunningham 1987; Silvern & Ryan 1979). On mahdollista, että maskuliiniksi osioiksi on valitun halutumpia piirteitä kuin feminiiniksi.

Eri tutkimusten perusteella näyttää siltä, että maskuliinit ja androgyynit arvostavat itseään eniten, feminiinit ja eriytymättömät vähiten (Andersen 1978; Flaherty & Dusek 1980; Kauppinen-Toropainen 1987, 159 - 163; Moore & Rosenthal 1980; Niemi 1985). Tämä antaa aiheen epäilyille, että androgyynien itsearvostus johtuukin heidän maskuliinisuudestaan eikä niinkään maskuliinisuuden ja feminiinisyyden

sopusoinnusta. Tätä näkemystä tukevat esimerkiksi Antillin ja Cunninghamin (1979), Marshin, Antillin ja Cunninghamin (1987) sekä Whitleyn (1983) tutkimukset.

Yhteensä 35 tutkimusta käsittäneessä meta-analyysissään⁶ Whitley (1983) kävi läpi tutkimuksia, joissa oli käytetty mittarina joko BSRI:tä tai PAQ:ta. Yhteensä näissä tutkimuksissa oli ollut mukana 5692 miestä ja 6424 naista. Sukupuoliroolisuuntautumisen ja itsearvostuksen välisen yhteyden selvittämiseksi hän testasi kolmea mallia.

1. *Vastaavuusmalli*. Vahva itsearvostus kehittyi silloin, kun henkilön sosiaalinen sukupuoli "täsmää" biologisen kanssa.
2. *Androgyniamalli*. Androgyninen persoonallisuus mahdollistaa parhaimman itsearvostuksen.
3. *Maskuliinisuusmalli*. Vahva itsearvostus liittyy aina, sukupuolesta riippumatta, maskuliinisuuteen.

Meta-analyysi antoi tukea vain maskuliinisuusmallille. Koska kaikki 35 tutkimusta olivat poikkileikkaustutkimuksia, eivät kausaalitulkinnot ole luovallisia. Esimerkiksi edellisen pohjalta ei voida väittää, että jos feminiiniset henkilöt muuttuvat maskuliinisemmiksi, niin heidän itsearvostuksensa kohenee.

2.4.4 Androgyniatutkimuksen kritiikkiä

Monet tutkijat ovat asettaneet sekä androgynia-käsitteen että sen määrittely- ja mittausyritykset kyseenalaisiksi. Esimerkiksi Locksley ja Colten (1979) toteavat sarkastisesti, että ensi silmäyksellä androgynian käsite näyttää hyvin viehättävältä. Androgyniateoriahan lupaa, että biologisen sukupuolen ja yksilön mieltymysten välillä ei tarvitse olla yhteyttä ja että ne, jotka epäonnistuvat stereotyyppioiden noudattamisessa, ovatkin itse asiassa psyykkisesti

---

⁶ Meta-analyysillä tarkoitetaan eri aikoina ja eri paikoissa suoritettujen, mutta keskenään vertailukelpoisten tutkimusten havaintoaineistojen yhdistelyä ja edelleen analysointia mm. tilastollisia tekniikoita hyväksi käyttäen.

terveempiä. Kuitenkin, Locksley ja Colten jatkavat, androgyniateoriat kestävät vain hädin tuskin kriittistä tarkastelua. Niinpä heti ensimmäisten androgyniatutkimusten jälkeen niihin alkoi kohdistua myös tieteellistä kritiikkiä, osin eettis-filosofisesta, osin teoreettis-käsitteellisestä sekä osin psykometrisesta näkökulmasta.

Androgynia eettisenä kysymyksenä. Sampsonin (1977; 1978) mukaan androgynia-aatteella oli "sosiaalinen tilaus" 1970-luvun amerikkalaisessa kulttuurissa, joka ihanoi itseriittoa individualismia. Tilanteesta ohjautuva, kanssaihmissistään riippumaton atomistinen ihmismalli ei kuitenkaan hänen mielestään ole edullinen ihanne yhteiskunnan suotuisan kehityksen kannalta. Ihmisten eristyneisyys ja vieraantuneisuus tulisi näin pikemminkin lisääntymään. Voidaankin kysyä, onko todella tavoiteltavaa, että esimerkiksi se ihmisryhmä, joka saa korkeimmat empatiapistemäärät (feminiiniset), alkaa vähitellen syrjäytyä androgynien tieltä (Wesley & Wesley 1977, 165).

Myös Morawski (1987) toteaa kirpeästi, että androgynianäkökulma istuu nykyiseen elämäntyyliin erittäin hyvin ja on markkinointikelpoinen "tuote", jota työelämässä on jo kauan kaivattu naisten työpanoksen tehostamiseksi. Lisäksi hän väittää, että myös androgynia on malli, stereotypia, samoin kuin sen määrittelyn edellyttämät maskuliinisuus ja feminiinisyyskin.

Suomessa tähän on kantaa ottanut mm. Liisa Rantalaiho (1988) toteamalla seuraavasti:

Bemin tapaan mitaten androgynia ei suinkaan ole vapautumista "perinteisestä" maskuliinisuudesta ja feminiinisydestä, vaan pelkästään niiden esiintymisestä yhtä aikaa samassa ihmisessä! Perustana on nimittäin piirteiden jaottelu selvästi maskuliinisiin ja feminiinisiin, jolloin mitattu "androgynia" väistämättä vain säilyttää edellytyksinään ne stereotypiat, joista oli tarkoitus päästä irti.

Bem (1979, 1053) on puolustautunut tällaisen kritiikin edessä mm. seuraavasti:

The concept of androgyny necessarily presupposes that the concepts of femininity and masculinity themselves have distinct and substantive content. But to the extent that the androgynous message is absorbed by the culture, the concepts of femininity and masculinity will cease to have such content and the distinctions to which they refer will blur into invisibility. Thus, when androgyny becomes reality, the concept of androgyny becomes reality, the concept of androgyny will have been transcended.

Androgynian määrittelyn ongelmat. Jo BSRI:n esittelyn yhteydessä todettiin, että mm. Bemistä on kritikoitu androgyniakäsitteen epäteoreettisesta määrittelystä. Koska androgynia määritellään maskuliinisuuden ja feminiinisuuden käsitteiden avulla, tarvitaan puolestaan niille selkeät määritelmät, jotta kokoava nimitys saisi tarkan merkityssisältönsä. Näitä käsitteitä kohtaan on esitetty ainakin kolmenlaista kritiikkiä.

Ensiksikin, androgynian käsitettä on moitittu epäteoreettiseksi siinä mielessä, ettei se liity yksiselitteisesti sellaiseen teoriaan tai käsitejärjestelmään, joka antaisi tyydyttävän vastauksen kysymykseen, mitä androgynia on (Boles & Tatro 1982, 113; Lenney 1979, 709; Locksley & Colten 1979; Myers & Gonda 1982; Schenk & Heinisch 1986; Taylor & Hall 1982).

Toiseksi, maskuliinisuuden ja feminiinisuuden käsitteitä on tavan takaa yritetty tehdä tarpeettomiksi mahduttamalla niitä yleisempiin persoonallisuuden rakennemalleihin, erityisesti Viiden Suuren (the Big Five) joukkoon (Digman 1990). Esimerkiksi Farnill ja Ball (1985) havaitsivat, että Australian Sex Role Inventoryn faktorirakenteesta voidaan osoittaa kolme faktoria, jotka ovat lähellä Viiden Suuren ekstraversiota, ystävällisyyttä ja neuroottisuutta. Näitä heikommin erottautui myös tunnollisuutta muistuttava faktori.

On myös väitetty, että maskuliinisuus on itse asiassa instrumentaalisuutta ja feminiinisyys ekspressiivisyyttä (Deaux 1985; Locksley & Colten 1979). Kuitenkin esimerkiksi Schenk ja Heinisch (1986) sekä Wilson ja Cook (1984) havaitsivat, että eri androgyniamittareiden osiosisällöistä voi-

daan kyllä erottaa kyseiset ulottuvuudet, mutta maskuliinisuuteen liittyy muutakin kuin instrumentaalisuus ja feminiinisuuden muutakin kuin ekspressiivisyys. Digman (1990, 434) toteaa tästä ongelmasta yhteenvetäen seuraavasti:

"Masculinity and femininity appears to be rather complex phenomenon, but at last partly related to the Big Five."

Kolmanneksi, erityisesti Bem:n tapaa mitata androgyniaa on moitittu liiallisesta piirreteoreettisuudesta, jolloin ihminen nähdään ikään kuin erilaisten ominaisuuksien leikkauspisteeksi (Boles & Tatro 1982, 113; Kelly & Worrell 1977, 1114; Lenney 1979, 712; Spence & Helmreich 1979a, 14 - 15). Piirreteoreettinen tutkimusote ei ota huomioon käyttäytymisen tilannesidonnaisuutta eikä sitä, että verbaalinen ja havaittava käyttäytyminen voivat olla ristiriidassa.

Mischel (1968) on osoittanut, että tietyn piirteen korrelaatio tilanteesta toiseen on keskimäärin noin .30, joka merkitsee verraten heikkoa käyttäytymisen ennustettavuutta. Tällainen käyttäytymisen "tilannespesifisyys" voi johtua joko siitä, että tietyllä piirteellä on useita ilmiäsuja, tai siitä, että toiminta ei ohjaudukaan jostakin syvällä persoonallisuudessa olevasta piirteestä.

Androgyniamittareiden psykometriset heikkoudet. Käytetyimpien androgyniamittareiden, erityisesti BSRI:n, tilastollista toimivuutta on tutkittu useissa empiirisissä selviytyksissä. Seuraavat kolme heikkoutta on todettu useissa tutkimuksissa:

1. Mittareiden osiot eivät faktoroidu kiistatta hypoteesin mukaisiksi ulottuvuuksiksi. Esimerkiksi BSRI:n pitäisi jakautua kolmeksi faktoriksi, maskuliinisuudeksi, feminiinisuudeksi ja sosiaalseksi suotavuudeksi, mutta näin ei läheskään aina ole käynyt.

2. M- ja f-skaalojen osioiksi on haluttu valita pelkästään positiivisina pidettyjä piirteitä, mutta lähempi tarkastelu on osoittanut, että erityisesti feminiinisten osioiden joukossa on negatiivissävyyisiä piirteitä.

3. Androgyynisten henkilöiden identifioimiseen m- ja f-skaalojen keskiarvojen avulla ei ole löytynyt ongelmattomia menetelmiä.

Faktorianalyttisista tutkimuksista osa on päätynyt siihen, että m- ja f-asteikkojen mahdollisesta moniulotteisuudesta huolimatta ovat mittarit (erityisesti BSRI) kuitenkin suhteellisen valideja ja käyttökelpoisia. Joidenkin osioiden pois jättämisestä on kyllä yleensä esitetty (esim. Gaudreau 1977; Gross, Batlis, Small & Erdwins 1979; Kauppinen-Toropainen 1987, 135 - 139; Moreland, Gulanick, Montaque & Harren 1978; Waters, Waters & Pincus 1977; Wilson & Cook 1984). On myös havaittu, että tulokset vaihtelevat jonkin verran otoksesta toiseen, erityisesti siirryttäessä pois amerikkalaiselta kulttuurialueelta (Carlsson 1981).

Joissakin faktorianalyseissa on päädytty edellisiä huomattavasti kriittisempiin johtopäätöksiin. BSRI:n käyttö on jopa asetettu kyseenalaiseksi (Pedhazur & Tetenbaum 1979; Schenk & Heinisch 1986). Näiden selvitysten valossa näyttää siltä, että ainakaan empiirisesti katsoen maskuliinisuutta ja feminiinisuutta ei saada hevin yksiulotteisiksi, ortogonaalisiksi ominaisuuksiksi, joita voitaisiin helposti ja tyhjentävästi mitata kynä ja paperi -testeillä (Deaux 1985, 59; Edwards & Spence 1987; Gill ym. 1987).

Androgyнямittarit koostuvat pelkästään myönteisinä pidetyistä maskuliinisista ja feminiinisistä ominaisuuksista (esim. itsenäinen, tehokas, lapsirakas ja tunteellinen). Tätä ratkaisua on pidetty puutteena, koska esimerkiksi maskuliinisuus ilmenee elävässä elämässä myös monin kielteisin tavoin (Kelly & Worrell 1977). Lisäkritiikkiä ovat aiheuttaneet havainnot, joiden mukaan kaikki feminiiniset osiot eivät olekaan yleisesti positiivisina pidettyjä ominaisuuksia (esim. ujo, lapsellinen ja herkkäuskoinen). M- ja f-asteikkojen osioita ei ole muutoinkaan pidetty vertailukelpoisina. Esimerkiksi BSRI:ssa m-osiot liittyvät sellaisiin taitoihin ja voimavaroihin, joiden avulla voidaan hallita sosiaalisia tilanteita. Sen sijaan f-osiot ovat tilanteiden hallinnan kannalta merkityksettömiä tai pikem-

minkin haitallisia ominaisuuksia (Locksley & Colten 1979; Pedhazur & Tetenbaum 1979; Silvern & Ryan 1979; Taylor & Hall 1982; Wolff & Watson 1983).

Bem (1979; 1981a) on ottanut kritiikin huomioon ja muodostanut ns. lyhyen BSRI:n (liite 1), joka käsittää vain kymmenen m- ja kymmenen f-osiota sekä lisäksi kymmenen täyteosiota sosiaalisen suotavuuden mittaamiseksi. Tavoitteena on ollut säilyttää ne osiot, jotka toisaalta maksimoivat asteikkojen sisäisen yhtenäisyyden, toisaalta säilyttävät niiden välisen ortogonaalisuuden. Lyhyen BSRI:n m- ja f-osiot ovat myös sosiaaliselta suotavuudeltaan keskenään vertailukelpoisempia kuin alkuperäisversiossa. Ainakin yhdessä suomalaisessa aineistossa lyhyen BSRI:n faktorirakenne on osoittautunut selkeäksi (Kauppinen-Toropainen 1987, 138 - 139).

Kolmantena, huomattavasti spesifisempänä psykometrisenä ongelmana on pidetty sitä tekniikkaa, jolla androgyniset henkilöt identifioidaan m- ja f-asteikkojen mittatulosten avulla. BSRI:n esittelyn yhteydessä mainittiin kaksi kilpaillevaa menetelmää: balanssi- ja mediaanimalli. Näiden kahden mallin paremmuudesta ei itse asiassa ole vielä päästy kiistattomaan ratkaisuun, vaikka mediaaniratkaisua käytetäänkin selvästi enemmän (esim. Downing 1979; Lenney 1979; Pyke 1985; Spence & Helmreich 1979b).

Viime kädessä käsitteen operationaalistaminen määrittelee sen, mitä itse asiassa tutkitaan, missä merkityksessä käsitettä on todella käytetty. Androgynia on osoittautunut tässä mielessä ongelmalliseksi käsitteeksi. Kun meta-analyysillä on jälkeinpäin vertailtu tutkimuksia, joissa on käytetty erilaisia androgynian pisteitysmenetelmiä, on voitu osoittaa, että tulokset riippuvat hyvinkin paljon käytetystä luokittelutekniikasta (esim. Pyke 1985; Taylor & Hall 1982). Niinpä Lenney (1979, 709) on päätnyt toteamaan "ettei ole olemassakaan yksiselitteistä androgynian käsitettä, joka olisi riippumaton toisaalta mittavälineestä, toisaalta sen taustalla olevasta teoreettisesta näkemyksestä".

3 POJAN SOSIAALISEN SUKUPUOLEN KEHITTYMINEN

3.1 Kehitystä selittävät paradigmat

3.1.1 Teorioiden lähtökohtia

Sosiaalisen sukupuolen kehittymisestä on vallalla kolme toisistaan jonkin verran poikkeavaa paradigmaa: *psykoanalyttinen* (psykodynaaminen), *sosiaalisen oppimisen* ja *kognitiivisen oppimisen* paradigma. Pojan sukupuolirooli-identiteetin kehitystä voidaan tarkastella lähes yhtä hyvin - tai huonosti - minkä tahansa edellä mainitun paradigman alaisuudessa. (Deaux 1987, 295 - 297; Huston 1983, 396 - 402; Intons-Peterson 1988, 29 - 50; Kaplan & Sedney 1980, 180 - 195; Lips 1988, 29 - 52.)

Kaikki kolme näkemystä perustuvat, ainakin implisiittisesti, kahteen merkittävään oletukseen:

- sosiaalinen sukupuoli on oppimisen tulosta
- sukupuolirooli-identiteetti on verraten pysyvä yksilön ominaisuus, joka muodostuu jo varhain lapsuudessa.

Lisäksi näihin paradigmoihin lukeutuvat teoriat käyttävät paljolti samoja käsitteitä, tosin joitakin selvästi eri merkityksessä¹. Paradigmat poikkeavat kuitenkin toisistaan

---

¹ Esimerkiksi sekä psykoanalyttinen että sosiaalisen oppimisen teoria käyttävät *identifikaation* käsitettä, mutta selvästi eri merkityksessä.

huomattavasti siinä, minkälaiseksi **prosessiksi** ne ymmärtävät sosiaalisen sukupuolen kehittymisen.

Ensimmäiseen oletukseen ei ole viime aikoina kohdistettu vakavasti otettavaa kritiikkiä. Sen sijaan on epäilty sukupuolirooli-identiteetin varhaista, pysyvää muotoutumista. Rebecca, Hefner ja Oleshansky (1976) ovat esittäneet **kolmi-vaiheisen kehitysteorian**, joka on kuitenkin melko ylimalkainen eikä kuvaa itse oppimisprosessia. Heidän mukaansa ensimmäisessä eli eriytymättömyyden vaiheessa lapsella ei ole johdonmukaista sukupuolirooli-identiteettiä. Toisessa eli polarisoitumisen vaiheessa sukupuolirooli-identiteetti on kaavamainen ja jäykkä, jolloin lapsella tai nuorella on korostuneen maskuliininen tai feminiininen käsitys itsestään. Monet aikuisetkin ovat tässä kehitysvaiheessa. Kolmannessa eli integroitumisen vaiheessa henkilö uskaltaa nähdä itsessään sekä maskuliinisia että feminiinisiä ominaisuuksia. Jos molemmat ovat yhtä vallitsevia, on kyseessä androgyninen henkilö.

Teorioiden "suosiossa" tapahtui Hustonin (1983, 401) mukaan 80-luvun vaihteessa selviä muutoksia: psykoanalyttisista selityksistä on siirrytty yhä enemmän kognitiivisten kehitysteorioiden mahdollistamiin tulkintoihin. Sukupuoliroolien välittymistä on ruvettu tarkastelemaan samastumisen sijasta kognitiivisen oppimisen käsitteiden valossa. On vaikea arvioida, johtuuko tämä yleisemmästä valtavirran muutoksesta vai ovatko identifikaatioteoriat todella osoittautuneet hedelmättömiksi.

Tarkastelen seuraavassa kuitenkin jokaista näistä kolmesta teoriasta, koska niiden paremmuudesta sukupuolirooli-identiteetin muodostumisen selittäjänä ei ole päästy selvyyteen. Identifikaatioteorian huomioon ottamista puoltaa se, että psykoanalyttikkojen mukaan se tarjoaa edelleenkin nerokkaan mallin erityisesti pojan **sukupuoli-identiteetin** ymmärtämiselle (Schalin 1983). Sama malli saattaa sopia, ainakin joiltakin osiltaan, myös **sukupuolirooli-identiteetin** selittäjäksi. Vastaavasti, vaikka sosiaalisen oppimisen teorioita on viime aikoina väheksytty niiden behavioristis-

ten painotteiden vuoksi, on tämänkin paradigman esittely perusteltua, koska toistaiseksi se on saanut eniten empiiristä tukea sukupuoliroolien oppimista koskevissa tutkimuksissa.

3.1.2 Psykoanalyttinen identifikaatioteoria

Psykoanalyttinen paradigma selittää lapsen sukupuolirooli-identiteetin muodostumisen *identifikaation*, *samastumisen*, käsitteen avulla. Freud (1970) määritteli samastumisen prosessiksi, jossa henkilön oma ego pyrkii muovautumaan malliksi otetun henkilön egon kaltaiseksi. Tässä merkityksessään identifikaatio ei ole pelkästään jäljittelyä, vaan kysymys on syvällisemmästä prosessista, joka edellyttää henkilöiden välille läheistä, pitkäaikaista suhdetta. Freudin mukaan samastuminen tapahtuu egon eikä vain havaittavien pintaominaisuuksien tasolla.

Freud (1970) mukaan sekä tyttö- että poikalasten ensimmäinen samastumiskohde on äiti, mutta fallisen vaiheen alussa, noin 3-vuotiaana, heidän sukupuoliroolikehityksensä alkaa eriytyä. Tämän näkemyksen mukaan roolikehityksen laukaisevat siis anatomiset erot², koska niiden perusteella lapsi luokittaa itsensä joko tytöksi tai pojaksi.

Pojan sukupuolirooli-identiteetin kehityksessä voidaan erottaa seuraavat vaiheet (Mächtlinger 1976):

1. Poika huomaa penikseensä liittyvät mielihyvän tunteet ja äitiin kohdistuvat eroottiset mielikuvat.
2. Hän alkaa kokea isänsä kilpailijakseen ja toivoo salaa voivansa syrjäyttää tai eliminoida hänet.
3. Koska hän ei osaa muutoin käsitellä näitä vihamielisiä ajatuksiaan, hän projisoi ne isäänsä ja alkaa uskoa, että isä kokee hänet kilpailijakseen ja haluaa kostaa hänelle.
4. Koska fallisessa vaiheessa penis on pojalle keskeinen mielihyvän lähde, hän olettaa, että isä kohdistaa vihansa

² Mm. tätä Freud lienee tarkoittanut lentäväksi tulleella lauseella "anatomy is destiny".

juuri siihen. Näin syntyy kastroatiopelko, jota vielä vahvistavat pojan havainnot siitä, että jotkut lapset - tytöt - on jo ilmeisesti kastrotu.

5. Lieventääkseen ahdistustaan poika alkaakin omaksua isänsä (maskuliinisia) ominaisuuksia. Hän identifioituu isäänsä luullen, että kun hänestä tulee isän kaltainen, tämä ei vahingoita häntä ja samalla hän pääsee isän asemaan äitiin nähden.

Pojan edellä kuvatulle ongelmalle Freud antoi tunnetusti nimen *oidipuskompleksi*. Tytöille ei muodostu aivan samantyyppistä ongelmaa, koska he ovat jo samastuneet äitiin, mutta fallisessa vaiheessa myös tytöillä on Freudin mukaan seksuaalifantasioita vastaavasti isää kohtaan ja mustasukkaisuutta äitiä kohtaan. Oidipuskompleksin läpikäymisen myötä syntyvää samastumista on nimitetty *defensiiviseksi identifi-kaatioksi*, koska poika olettaa samastumisensa kohteeksi, isän, hyökkääväksi osapuoleksi (identification with the aggressor). Psykoanalyttikot pitävät edelleenkin oidipuskompleksin onnistunutta ratkaisua pojan myöhemmän kehityksen kannalta erittäin tärkeänä. Epäonnistumiset näkyvät heidän mukaansa aikuisiässä mm. narsistisina häiriöinä (Schalin 1983).

Chodorow (1976) on esittänyt mielenkiintoisen lisän perinteiseen psykoanalyttiseen näkemykseen. Myös Chodorow lähtee lapsen varhaisesta samastumisesta äitiin ja korostaa sitä, että kaikki lapset kiintyvät aluksi äitihahmoihin. Koska tämä varhainen kokemus on lapselle hyvin miellyttävä, hakevat kaikki myöhemmälläkin iällä tätä tyydytystä tuottanutta tunnetilaa. Heteroseksuaalisessa suhteessa tämä on suhteellisen helppoa miehelle, mutta ei naiselle: naisen on vaikea löytää partneristaan äitihahmoa. Tästä syystä naiset hakeutuvat lisäksi myös toistensa seuraan ja pyrkivät luomaan tunnepohjaista yhteisyyttä. Chodorowin mukaan juuri tästä syystä naisille kehittyy taito käsitellä molempien sukupuolten emotionaalisia tarpeita, ja tätähän pidetään yhtenä keskeisistä feminiinisistä ominaisuuksista.

Klassisen psykoanalyttisen näkökulman mukaan lapsen "normaalia" sukupuoliroolikehitystä on se, että

- pojasta tulee maskuliininen
- työstä feminiininen
- molemmista tulee sukupuoli-identiteetiltään heteroseksuaaleja (Freud 1971). Kuinka on sitten mahdollista, että miehistä jopa 40 % on androgynisiä ja ehkä 20 % feminiinisiä (Bem 1974; Karppinen & Niemi 1986, 40; Kauppinen-Toropainen 1987, 150)?

Identifikaatioteoria väittääkin itse asiassa vain sen, että pojasta tulee tietyiltä piirteiltään isänsä kaltainen, ei välttämättä maskuliininen, ellei isäkään ole. Freudin aikaan - ja paljon myöhemminkin - pidettiin kuitenkin selvänä sitä, että "terve" mies on maskuliininen.

Tätä yleistä hypoteesia isän ja pojan samankaltaisuudesta on yritetty todentaa, vaikkakin laihoin tuloksin, lähinnä kahdenlaisilla empiirisillä tutkimuksilla:

(a) selvittämällä isien ja poikien sosiaalisen sukupuolen yhtäläisyyksiä

(b) tutkimalla isän puuttumisen vaikutuksia pojan sosiaaliseen sukupuoleen (Brooks-Gunn & Matthews 1979; Lynn 1974, 146 - 149; Maccoby & Jacklin 1975, 290 - 300; Pleck 1975, 1983, 1987).

Identifikaatioteorian empiirisiin todentamisyrittäisiin liittyy vääjäämättä monia metodologisia ongelmia (mm. Pleck 1983, 52 - 58), jotka Intons-Peterson (1988, 33) kiteyttää toteamalla: "The unconscious simply is not available to contemporary experimental procedures". Vaikka isien ja poikien välille löydettäisiinkin yhtäläisyyksiä, ei ole vielä todistettu, että ne johtuisivat nimenomaan defensiivisestä identifikaatiosta. Samanlaisuudet selittyisivät yhtä kätevästi myös sosiaalisen oppimisen teorioilla. Tästä syystä mielikuvat "uhkaavasta" isästä pitäisi tutkia jo pojan oidipaalivaiheen aikana; toisaalta taas sosiaalinen sukupuoli kypsyy vielä nuoruusiässäkin.

3.1.3 Sosiaalisen oppimisen teoria

Teoria ja siitä nousevia hypoteeseja. Sosiaalisen sukupuolen oppimista on 60-luvulta lähtien selitetty hyvin mielellään myös erilaisilla *havainnoimalla oppimisen periaatteilla*³. Niiden mukaan sukupuolirooli-identiteetti muodostuu vähitellen *mallittumisen, jäljittelyn ja vahvistamisen* kautta (Kagan 1964). Pojat oppivat maskuliinisen ja tytöt feminiinisen roolin, koska he *joutuvat havainnoimaan stereotyyppien mukaista käyttäytymistä ja koska heidän toimintaansa vahvistetaan stereotyyppien suunnassa.* Lapsi ottaa esikuvakseen todennäköisimmin henkilön, joka huolehtii hänestä, on usein hänen kanssaan, on samaa sukupuolta kuin hän ja jolla on valtaa. Tällaisia ovat ensi sijassa omat vanhemmat, erityisesti samaa sukupuolta oleva vanhempi. (Mischel 1970; Mussen 1969; Nupponen 1973.)

Ympäristön merkitystä korostava behavioristinen sosiaalisen oppimisen teoria ei ole varsinaisesti mikään kehitysteoria. Pikemminkin se vain esittelee sen mekanismin, jolla sukupuoliskeema opitaan. Se ei myöskään aseta vanhempia erityisasemaan lapsen malleina muuten kuin siltä osin, että he ovat ensimmäisiä ja primaareja lähikasvattajia. Myöhemmin kuitenkin esimerkiksi toverit, opettajat sekä TV- ja sarjakuvasankarit ovat todennäköisesti yhtä merkityksellisiä malleja. Tämän näkemyksen mukaan *sukupuoleen leimautuminen (sex typing)* selittyy, kuten muukin sosiaalinen käyttäytyminen, operantin ehdollistumisen ja havainnoivan oppimisen avulla. Sukupuolirooli-identiteetin kehittymisessä ei ole teoreettisesti mitään sellaista, mikä poikkeaisi muun minäkuvan muodostumisesta. Tyttöjen ja poikien kehitys oletetaan täysin samankaltaiseksi: aluksi havainnoidaan, sitten ko-

---

³ *Sosiaalisen oppimisen teoriaa* käytetään tässä kokoavana nimityksenä kaikille havainnointiin perustuville oppimiskäsityksille, kuten *jäljittelemällä oppiminen, mallioppiminen, havainnoimalla oppiminen ja sijaisoppiminen.*

keillaan. "Oikeaa" toimintaa ympäristö vahvistaa, "väärää" se ei ole huomaavinaan tai siitä rangaistaan. (Bandura 1977; Mischel 1970.)

Lynn (1966) on yrittänyt yhdistää identifikaation ja jäljittelyn. Tosin hän tarkoittaa identifikaatiolla rooliteoreettista, ei defensiivistä samastumista. Myös Lynn lähtee siitä, että aluksi lapsi samastuu äitiinsä, mutta myöhemmin pojan on vaihdettava samastumiskohdettaan ymmärrettyään olevansa eri sukupuolta kuin äiti. Niinpä poika yrittää identifioitua isään, mutta koska isät eivät ole yleensä niin hyvin saatavilla kuin äidit, tämä kohteen vaihto ei käy ongelmattomasti. Lynn teorioi, että poika samastuu itse asiassa siihen sukupuoliroolistereotypiaan, jota äiti ja muut läheiset henkilöt ylläpitävät. Koska pojalta usein puuttuu elävä, läheinen malli, hän ei opi sukupuolirooleja niinkään mallioppimisen kautta, vaan pikemminkin palkkioiden ja rangaistusten välityksellä. Koska tytöillä on elävä malli (äiti) jatkuvasti saatavilla, oppiminen käy Lynnin mukaan kivuttomammin.

Lynn (1966, 466) havainnollistaa, että isä on pojalle - toisin kuin äiti tytölle - ikään kuin karkeatekoinen kartta, jonka mukaan on hankala suunnistaa. Lynnin mukaan tämä selittää hyvin ne tutkimustulokset, joissa on todettu, että tytöt muistuttavat persoonallisuudeltaan äitiään enemmän kuin pojat isäänsä. Samoin on luonnollista, että sukupuoliroolien oppiminen on pojille ahdistavampaa kuin tytöille, koska he joutuvat käyttämään enemmän yrityksen ja erehdyksen kivistä tietä. Tästä on Lynnin mukaan seurauksena poikien jäykempi roolikäyttäytyminen. Pojat ovat tyttöjä epävarmempia ja he ovat jatkuvasti varuillaan, etteivät tekisi "virheitä". Tämänäsuuntaisia tutkimustuloksia ovat saaneet esimerkiksi Feinman (1974), Bussey ja Bandura (1984) sekä Bussey ja Perry (1982).

Teorian saama tuki. Sosiaalisen oppimisen teorian mukaan vanhempien ja lasten välisen vuorovaikutuksen pitäisi eriytyä sekä vanhemman että lapsen sukupuolen mukaan. Maccoby ja Jacklin (1975, 348) kokosivat huomattavan määrän tutkimuk-

sia, joissa oli pyritty testaamaan erilaisia vanhempien ja lasten välistä vuorovaikutusta koskevia hypoteeseja. He päätyivät arvioon, ettei sosiaalistamisessa ole mainittavia eroja, ei etenäkään varhaislapsuudessa. Ainoastaan karkeamotorisiin leikkeihin ja fyysiseen aktiivisuuteen poikia rohkaistaan useimpien tutkimusten mukaan enemmän kuin tyttöjä. Heidän mukaansa mahdollisesti esikouluiässä vanhempien käyttäytyminen eriytyy jonkin verran lapsen sukupuolen mukaan.

On esitetty myös huomattavasti rohkeampia väitteitä siitä, että erilaistava sosialisatio alkaa jo syntymästä. Block (1976) analysoi uudelleen aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia ja asetti kyseenalaisiksi Maccobyn ja Jacklinin edellä esitetyt varovaiset johtopäätökset. Hän osoitti laajalla, eri kulttuurialueita käsittäneellä aineistollaan, että tyttöjen ja poikien kohtelussa on olemassa pysyviä, stereotyyppioita johdonmukaisesti tukevia eroja. Myös Birns (1976) ja Fagot (1978; 1985) ovat päätyneet omissa tutkimuksissaan siihen, että vanhemmat ovat taipuvaisia suosimaan lastensa sukupuolen mukaista käyttäytymistä. Uudempien tutkimusten perusteella näyttää siltä, että näin menettelevät erityisesti isät. Esimerkiksi isät palkitsevat - mutta myös rankaisevat - poikiaan useammin kuin tyttäriään (Bronstein 1984; Langlois & Downs 1980).

Jos sukupuolirooliorientaatio muodostuu sosiaalisen oppimisen kautta, pitäisi lasten käyttäytymisessä olla havaittavissa seuraavia tendenssejä:

- (a) Heidän pitäisi kiinnittää valikoivasti huomiotaan eri sukupuolta oleviin malleihin kuten isään ja äitiin.
- (b) Heidän pitäisi jäljitellä enemmän samaa kuin eri sukupuolta olevia malleja.

Molemmat hypoteesit ovat saaneet jonkin verran tukea laboratorio-olosuhteissa tehdyistä tutkimuksista. Ensinnäkin, etenkin pojat näyttävät sekä katselevan että muistavan enemmän mies- kuin naispuolisen mallin toimintaa (Bryan & Luria 1978; Grusec & Brinker 1972; Martin & Halverson 1981; Slaby & Frey 1975). Toiseksi, erityisesti pojat jäl-

jittelevät mieluummin maskuliinista kuin feminiinistä käyttäytymistä, varsinkin jos malli on miespuolinen (Barkley, Ullman, Otto & Brecht 1977; Franzini, Litrownik & Blanchard 1978). Mutta on myös havaintoja siitä, että lapset eivät aina valitse mallikseen samaa sukupuolta olevaa aikuista (Raskin & Israel 1981).

Tutkimukset, joissa koehenkilöinä ovat olleet nimenomaan vanhemmat ja lapset, eivät ole johdonmukaisesti tukeneet oletusta, että tytöt jäljittelevät ensi sijassa äitiään ja pojat isäänsä. Näissä tutkimuksissa näyttää kuitenkin olleen monia menetelmällisiä ongelmia, jotka vaikeuttavat yleistysten tekemistä. Laboratoriotutkimukset kärsivät aina monin tavoin keinotekoisista olosuhteista ja tehdyistä tilanteista; muut selvitykset taas ovat perustuneet lähes yksinomaan äitien raportointeihin tai haastatteluihin (Rasku-Puttonen 1980, 35 - 37).

Lapsen kiintymyksen astetta vanhempiinsa on tutkittu mm. käyttämällä ns. *separaatioprotesti-indeksiä* (esim. Kotelchuck 1976), jota on kuitenkin pidetty liian yksipuolisena mittana (Cohen & Campos 1974). Tulokset vaihtelevat myös sen mukaan, onko tarkkailtu *kiintymys-* (attachment) vai *liittymiskäyttäytymistä* (affiliation); jälkimmäiseen lukeutuu mm. katsominen, hymyileminen ja leikkiminen (Clarke-Stewart 1978). Koska äidit ovat yleensä huomattavasti enemmän vastasyntyneiden ja vauvaikäisten kanssa, tuntuu luonnolliselta, että sekä pojat että tytöt osoittavat kiintymystään useammin äitiin kuin isään, mutta jo 2-vuotiaiden poikien on todettu suosivan isäänsä leikkitalanteissa (Clarke-Stewart 1978; Lamb 1976).

Huston (1983, 426 - 427) toteaaakin, että havainnoivaan oppimiseen liittyvät eksperimentit kyllä tukevat sosiaalisen oppimisen teorian mukaista näkemystä sukupuolirooli-identiteetin muodostumisesta, mutta seuraavat seikat on syytä ottaa tällöin huomioon:

1. Havainnoimalla lapsi oppii sekä maskuliiniset että feminiiniset käyttäytymisen muodot, ei pelkästään omaan sukupuoleensa liittyviä roolistereotyyppioita.

2. Lapsi kiinnittää huomiotaan ensisijaisesti roolikäyttäytymiseen ja toissijaisesti mallin sukupuoleen.

3. Todennäköisesti lapsi ei kuitenkaan jäsenä roolikäyttäytymiseen liittyviä kognitioitaan havainnoinnin yhteydessä, vaan pikemminkin hän assimiloi havaintojaan jo olemassa oleviin skeemoihin.

3.1.4 Kognitiivinen kehitysteoria

Kohlbergin kehitysteoria. Hieman toisenlaisen näkökulman sukupuolirooli-identiteetin muodostumiseen antaa Lawrence Kohlbergin Piaget'ltä vaikutteita saanut kehitysteoria, jonka mukaan keskeistä tässä prosessissa on "lapsen oma sosiaalisen maailmansa kognitiivinen organisointi sukupuoliroolien suuntaisesti" (Kohlberg 1966, 82).

Teoria rakentuu oletukselle, että kognitiivisesti vakaa sukupuoli-identiteetti muodostuu lapselle aikaisemmin kuin käsitys *sukupuolen pysyvyydestä* (gender constancy), joka toimii myöhemmin perusluonteisena informaation organisoinnina. Vaikka lapsi pystyy tekemään sukupuolen mukaisia erotteluja jo alle 2-vuotiaana, nämä erottelut muodostuvat Kohlbergin mukaan pysyviksi vasta 3 - 5-vuotiaana yleisen kognitiivisen kehityksen rytmin mukaisesti. Toisin sanoen tuolloin lapsi oppii sukupuolen henkilön pysyväksi ominaisuudeksi, johon ei voida vaikuttaa esimerkiksi pukeutumisella tai hiusten muotoilulla. (Kohlberg 1966, 82 - 89.)

Kun lapsen sukupuoli-identiteetti on täysin kehittynyt, alkaa hän arvostaa yhä enemmän niitä toimintoja, jotka ympäristö luokittaa hänen sukupuolelleen tyypillisiksi. Sukupuolisidonnainen käyttäytyminen toimii tämän jälkeen "itsevahvistavan oppimisautomaatin" tavoin: mitä paremmin lapsi mielestään onnistuu jäljittelemään sukupuolensa mukaista käyttäytymistä, sitä varmempi hän on sukupuoli-identiteetistään, joka siten vähitellen laajenee sukupuolirooli-identiteetiksi. Luonnollisesti myös tämän teorian mukaan vanhemmat ovat tärkeitä - mutta eivät kuitenkaan korvaamat-

tomia - maskuliinisuuden ja feminiinisuuden malleja. Kaikki havainnot ovat tässä suhteessa suunnilleen yhtä painavia, koska informaation muokkaajat ovat lapsessa itsessään, hänen omassa ajattelussaan. (Kohlberg 1966, 108 - 136.)

Sosiaalisen ja kognitiivisen oppimisen paradigmojen eroa voisi havainnollistaa seuraavasti. Sosiaalisen oppimisen logiikan mukaan esimerkiksi poika ajattelee tähän tapaan: "Haluan palkkioita ja minä saan niitä, jos käyttäydyn kuten pojat - siis ryhdyn pojaksi." Kognitiivisen oppimisen logiikan mukaan poika ajatteleekin näin: "Olen poika, siksi haluan käyttäytyä kuten pojat, ja onnistuminen siinä tuntuu palkitsevalta." Vastaavasti psykoanalyttisen ja kognitiivisen paradigman välinen ero näkyy esimerkiksi identifikaation asemassa: edellinen näkee sen sukupuolirooli-identiteetin edellytyksenä, jälkimmäinen seurauksena. Kognitiivisen käsityksen mukaan lapsi identifioituu samaa sukupuolta olevaan vanhempansa, koska huomaa siten pääsevänsä paremmin päämääräänsä. (Kaplan & Sedney 1980, 188 - 191; Lips 1988, 46 - 47.)

Kognitiivisen kehitysteorian mukaan stereotyyppisen roolikäyttäytymisen oppiminen ei edisty suoraviivaisesti yhä tiukempaan sukupuolisidonnaisuuteen (Kohlberg & Ullian 1974). Aluksi, noin 2 - 7-vuotiaana, lapset kokevat stereotyyppiat moraalisesti normatiivisiksi, kunnes konkreettien operaatioiden kaudella he huomaavat, että sukupuoli-identiteetti sietää stereotyyppien rikkomista. Niinpä lasten alkuaan joustamaton stereotyyppiointi lientyy myöhemmin nuoruusiässä. Tämä näkemys on paljolti samansuuntainen aikaisemmin mainitun Rebeccan, Hefnerin ja Oleshanskyn (1976) teorian kanssa, jonka mukaan kaikki tulevat vanhetessaan androgyynisemmiksi.

Bemin sukupuoliskeemateoria. Kognitiiviseen paradigmaan lukeutuu myös Bemin (1981b, 1987a, 1987b) esittämä *sukupuoliskeemateoria* (gender schema theory), joka ei kuitenkaan sisällä varsinaisesti oletuksia lapsen kehitysvaiheista. Bemin skeemateoria noudattelee itse asiassa hämmästyttävän

hyvin psykodynaamisen suuntauksen käsityksiä minän organisoitumisesta (esim. Horowitz 1988, 29 - 40).

Bem lähtee siitä, että sosiaalinen ympäristömme on hyvin kompleksinen ja tiedonprosessointikykyimme rajallinen. Näistä syistä tarvitsemme toisaalta tätä moninaisuutta yksinkertaistavia luokitteluja, toisaalta jatkuvan tiedonvirran ja havaintojen paljouden jäsentäjiä. Sukupuoli on kaikissa kulttuureissa yksi tällainen tärkeä, suorastaan dominoiva sosiaalinen luokitteluperuste. Joutuessamme arvioimaan toisia ihmisiä kokoamme heistä mielellään "sukupuolitettua" tietoa, vaikka se ei kuuluisi mitenkään asiaan. Me emme esimerkiksi yleensä arvioi lapsesta, onko hän vilkas sinänsä, vaan onko hän vilkas tytöksi tai vilkas pojaksi. Tällaisen tiedon käsittelyyn käytämme järjestelmää, joka meillä on olemassa nimenomaan sukupuolitettua tietoa varten. Bem käyttää tästä tiedon organisoijasta nimitystä *sukupuoliskeema*.

Skeema on kognitiivinen rakenne, assosiaatioiden verkko, joka organisoii yksilön havaintoja mielekkäiksi (Taylor & Crocker 1981, 83 - 86). Muodostuttuaan skeemalla on taipumus suunnata pysyvästi havaitsemista ja uuden tiedon muokkaamista aikaisempaan sopivaksi. Neisser (1976, 108 - 113) toteaa, että skeema on suodatin tai prisma, jossa informaatio muuntuu havainnoksi. Skeemaa voidaan pitää myös stereotypian ilmentymänä yksilötasolla (vrt. Ashmore & Del Boca 1979), joten sukupuoliskeema ikään kuin auttaa meitä näkemään itsemme ja lähimmäisemme sukupuolistereotyypioiden valossa.

Koska sukupuoli on tärkeä sosiaalinen luokitteluperuste, lapsi kehittää itselleen Bem (1987a, 1987b) mukaan spontaanin valmiuden vastaanottaa ja jäsentää tietoa näistä siten, että se suodattuu sukupuoliluokituksen läpi. Bem vertaa tätä sellaista silmälasien hankintaan, joiden läpi maailma näkyy sukupuolitettuna. Tämä valmius johtaa myös *sukupuoleen leimautumiseen* (becoming sex-typed).

Samaan tapaan todellisuuden hahmottamista helpottamaan muodostuvat myös monet muut skeemat. Taylor ja Crocker (1981, 115 - 120) toteavat, että ihminen käyttää mielellään toistuvasti tiettyä skeemaa tai tiettyjä skeemoja. Tämä

saattaa olla hyvinkin epätarkoituksenmukaista ja seurauksena on usein väärinkäsityksiä ja virheellisesti painottuneita havaintoja. Bem kysyykin, miksi sukupuoliskeemalla on niin dominoiva asema.

Bemin (1981b, 1987a, 1987b) mielenkiintoinen oletus on, että herkkyys sukupuoliskeeman käyttöön vaihtelee yksilöittäin: on *sukupuoliskemaattisia* (gender schematic) ja *askemaattisia* (gender aschematic) henkilöitä. Edellisten minäkuva ja käyttäytyminen nojaavat vahvasti sukupuoliskeemaan, jälkimmäisten ei. Bemin mukaan androgyynit ja sukupuolirooli-identiteetiltään eriytymättömät ovat askemaattisia, muut sukupuolirooliryhmät (vrt. taulukko 2) skemaattisia. Yksilölliset erot johtuvat sosiaalistamisesta: mitä useammassa yhteyksissä ympäristö viestii sukupuolitettua tietoa, sitä skemaattisemmaksi lapsi kehittyy. Mikäli lapsesta haluttaisiin tässä suhteessa askemaattinen, kasvatuksessa tulisi käyttää sukupuolikäsitetä vain biologisessa merkityksessään ja lapselle tulisi selvittää jo varhain yhteiskunnassa vallitseva seksismi (Lips 1988, 48).

Skeemateorian empiirisestä kokeilusta on vielä kovin vähän esimerkkejä. Bem (1981b) itse on yrittänyt testata hypoteesia siitä, että androgyynit ja eriytymättömät käyttävät sukupuoliskeemaa muita vähemmän. Koehenkilöille esitettiin 61 sanaa satunnaisessa järjestyksessä, ja heitä pyydettiin muistamaan niistä mahdollisimman monta missä tahansa järjestyksessä. Sanat koostuivat miesten ja naisten etunimistä sekä eläinten ja vaatekappaleiden nimistä, joista yksi kolmannes oli arvioitu maskuliiniseksi, yksi kolmannes feminiiniseksi ja loput neutraaleiksi. Sanojen "sukupuolta" ei koetilanteessa tuotu mitenkään esiin. Huomiota kiinnitettiin siihen, miten sanoja oli mieleen palautettaessa ryhmitelty. Bem tulkitsi tulokset siten, että androgyynit ja eriytymättömät ryhmittelivät sanoja muita vähemmän sukupuoliskeeman avulla, joten hänen hypoteesinsa sai tukea. Deaux, Kite ja Lewis (1985) toistivat myöhemmin tämän tutkimuksen lähes samalla tavoin mutta kielteisillä tuloksilla.

3.1.5 Teorioiden vertailua

Sosiaalisen sukupuolen muotoutuminen on kompleksinen prosessi, jota ei toistaiseksi ole voitu tyhjentävästi kuvata. Edellä esitetyt kolme paradigmaa ovat herättäneet vaihtelevasti kiinnostusta kahdenkymmenen viime vuoden aikana. Mikään niistä ei ole saanut kiistatonta kannatusta, ei myöskään toistuvaa empiiristen tutkimusten tukea. Lips (1988, 51) toteaa tästä seuraavasti:

No theory ... has emerged as adequate to explain all aspects of gender, although some seem, based on the evidence, to be more adequate than others. All are useful, however, in that their presence gives rise to questions that can be investigated and to ideas that can be debated.

Taulukkoon 4 on koottu tiivistäen jokaisesta edellä esitetystä paradigmasta sellaisia piirteitä, jotka ovat olennaisia tämän tutkimuksen kannalta. Koska jokaisen kolmen tradition piiriin kuuluu useita, hieman toisistaan poikkeavia teorioita, paradigmoja rinnastetaan toisiinsa lähinnä niiden alkuperäisimmässä merkityksessään⁴.

Hustonin (1983, 401 - 402) mukaan identifikaatioteorioiden kannatus on laimentunut viime aikoina ja uusia, lähinnä kognitiiviseen paradigmaan lukeutuvia pikkuteorioita, on syntynyt. Huomio on siirtynyt

- varhaislapsuuden kehityksestä jopa elinikäiseen kehitykseen,
- vanhemmista muihin sosiaalistajiin,
- sukupuoleen leimautumisesta androgyyniseen kehitykseen ja
- maskuliinisesta kehityksestä feminiiniseen kehitykseen.

Huston olettaa, että mitään kaiken kattavaa sosiaalisen sukupuolen oppimisteoriaa ei tulla kehittämäänäkään, vaan

---

⁴ Psykoanalyttisessa traditiossa Karen Horney ja Erik H. Erikson ovat esittäneet sukupuoli-identifikaatiosta jonkin verran Freudin alkuperäisestä poikkeavan näkemyksen (Deaux 1987, 296). Sosiaalisen oppimisen teorioista jotkin lähentyvät psykoanalyttista (esim. Lynn 1966), jotkin kognitiivisen oppimisen (esim. Bandura 1977) paradigmaa.

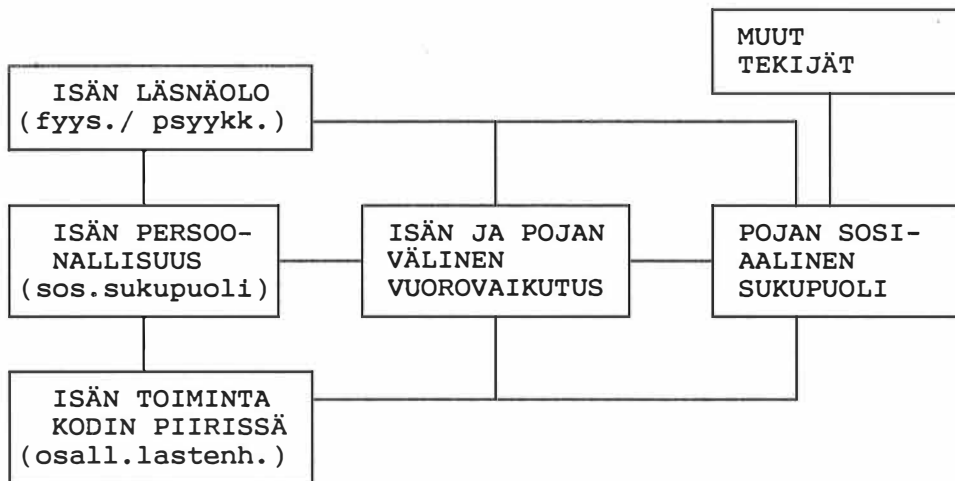
spesifiset pikkuteoriat tulevat tyydyttämään tämän ilmiökentän selitystarpeen.

TAULUKKO 4. Identifikaatioteoria, sosiaalisen oppimisen teoria ja kognitiivinen kehitysteoria pojan sukupuolirooli-identiteetin muodostumisen selittäjänä

	Identifikaatioteoria	Sosiaalisen oppimisen teoria	Kognitiivinen kehitysteoria
Kehitystä selittävä mekanismi	Samastuminen	Havainnointi, jäljitely, vahvistaminen	Tiedon organisointi, skematisointi
Kehityksen käynnistäjä	Lapsen biologinen kehitys	Lähikasvatustajat, ympäristö	Lapsen tietoisuus sukupuolestaan
Kehityksen ajoittuminen	Oidipaalivaihe, n. 3 - 6-vuotiaana	Heti syntymästä koko lapsuuden ajan	Noin 2 - 7-vuotiaana
Selitetäänkö pojan ja tytön kehitys eri tavalla?	Kyllä	Ei	Ei
Vanhempien merkitys kehitykselle	Ratkaiseva	Tärkeä	Ei muista poikkeava
Isän merkitys pojan kehitykselle äitiin verrattuna	Isä tärkeämpi	Yhtä tärkeitä	Yhtä tärkeitä

3.2 Isän merkitys pojan sosiaalisen sukupuolen kehityksen kannalta

Kuvioon 4 on koottu yksinkertaistaen niitä isään liittyviä elementtejä ja hypoteettisia vaikutussuhteita, joihin edellä käsitellyt kehitysteoriat viittaavat. Isän vaikutuksen voidaan katsoa koostuvan toisaalta hänen persoonastaan, toisaalta hänen toiminnastaan sekä perheessä yleensä että pojan kanssa erityisesti.

KUVIO 4. Isä pojan sosiaalisen sukupuolen kehitykseen vaikuttavana tekijänä

Psykoanalyttisen samastumisnäkemys mukaan isän merkitys on ensi sijassa siinä, että hän on saatavilla, etenkin kehityksen kannalta kriittisinä ajanjaksoina. Isän puuttuminen häiritsee vakavasti pojan sukupuoli-identiteetin kehitystä ja sitä kautta myös pojan sosiaalisen sukupuolen muodostumista (Mächtlinger 1976).

Behavioristisen jäljittelyteorian mukaan isän läsnäolo ei sinänsä ole ratkaisevaa, vaan tärkeää on isän toiminta sekä mallina että palkkioiden jakajana. Olennaiseksi nousee siis

isän kasvatuksellinen vuorovaikutus pojan kanssa. Sosiaalisen oppimisen näkökulma ottaa huomioon myös muut sosiaalis-tajat, erityisesti äidin. Ja vaikka **kognitivistit ja skeema-teoreetikot** painottavat lapsen aktiivista ja pitkälle omaeh-toista roolia sosiaalisen sukupuolen muodostumisessa, he myöntävät jäljittelyn ja vahvistamisen merkityksen tässä prosessissa (Intons-Peterson 1988, 45).

Seuraavassa tarkastellaan tutkimusten antamaa tukea kuvion 4 sisältämille hypoteeseille. Isän toiminnasta kodin piirissä tarkastellaan lähinnä hänen osallistumisestaan las-tenhoitoon. Samoin persoonallisuudessa kiinnitetään huomiota vain isän sosiaaliseen sukupuoleen.

3.2.1 Isän läsnäolo

Isättömyys ja isän pitkäaikaiset poissaolot. Isän fyysisen poissaolon vaikutusta pojan kehitykseen on tutkittu verraten paljon (esim. Adams, Milner & Schrepf 1984; Biller 1974; Herzog & Sudia 1973). Ymmärrettävästi tämä tutkimusperinne on ohjautunut identifikaatiota ja jäljittelyä painottavista näkemyksistä. Tutkittaessa poikia, joilla ei ole isää (au- ja avioerolapset tai isä kuollut) tai joiden isät ovat olleet poissa kotoa poikkeuksellisen pitkiä aikoja (esim. sodassa tai merillä), on ideana ollut selvittää ikään kuin "vähennyslaskuperiaatteella" isän vaikutuksia pojan kehitykseen.

Yhteenvetona näistä tutkimuksista Lamb (1986, 15) toteaa seuraavasti:

Boys growing up without fathers seemed to have "problems" in the areas of sex-role and gender-identity development, school performance, psychosocial adjustment and perhaps in the control of aggression.

Kun Lamb toteaa isättömillä pojilla olevan "ongelmia", sopii tämä ilmaus ehkä koulumenestykseen, mutta sukupuoli-roolikehitykseen viitattaessa termi sisältää arvovarauksen. Jos ongelmattomana pidetään sitä, että poika oppii nimen-

omaan maskuliinisen roolin, tutkimustulokset antavat aihetta puhua "ongelmista". Monissa tutkimuksissa on nimittäin todettu, että isättömät pojat ovat feminiinisempiä, tovereistaan riippuvaisempia ja vähemmän kilpailullisia kuin muut pojat, erityisesti jos isä on menetetty tai hän on ollut runsaasti poissa pojan ollessa alle 6-vuotias (Biller 1974; Ojanen 1985, 82 - 84).

Jos isä menetetään tämän jälkeen, näyttää siltä, että sanottavia eroja muihin poikiin ei muodostu. Sen sijaan jos isän menetys on osunut lähelle pojan murrosikää, myös yliam-puvaa maskuliinisuutta on havaittu (Biller 1974; Drake & McDougall 1977; Hetherington 1979). Ilmeisesti avioeron aiheuttama isän menetys ei ole seurauksiltaan samanlainen kuin isän kuoleman tai pitkäaikaisen poissaolon aiheuttama menetys, koska Boyd ja Parish (1984) havaitsivat avioeropojista tulevan myöhemmin muita maskuliinisempia.

Ricen ja Bernsteinin (1983) tutkimus yksinhuoltajaperheistä on maininnan arvoinen sen vuoksi, että siinä selvitettiin mm. isän puuttumisen yhteyttä pojan androgyynisyyteen. Ensinnäkin tutkijat huomasivat, että yksinhuoltajuus johtaa väistämättä androgyynisten piirteiden lisääntymiseen perhepiirissä, olipa yksinhuoltajana äiti tai isä. Toiseksi, androgyynisten poikien suhteellinen osuus oli yksinhuoltajaperheissä suurempi kuin tavallisissa perheissä, mutta androgyynisiä tyttöjä oli sen sijaan suhteellisesti vähemmän. Tämän voi tulkita siten, että koska yksinhuoltaja on useimmiten äiti, pojalle jää perheeseen "vastamalli", kun taas tytölle jää vain samaa sukupuolta oleva malli.

Kuinka sitten isättömyyttä koskevat tutkimustulokset on tulkittava? Biller (1974) katsoo tutkimusten enemmistön tukevan identifikaatio- ja jäljittelyteorioita. Jos pojalla ei ole isän ja miehen mallia, jää sukupuoliroolisosialisaatio sattumanvaraiseksi: pojasta tulee joko maskuliinisuutta välttelevä tai sitä jäykästi toteuttava.

Kuitenkaan Lamb (1986) ei ole valmis näin suoraviivaisiin johtopäätöksiin. Hän huomauttaa ensiksikin, että useimpiin poikiin isän puuttumisella tai menetyksellä ei näytä olevan

sanottavia vaikutuksia. Toiseksi hän viittaa moniin perhemuuttujiin, jotka yleensä aina kytkeytyvät isän puuttumiseen. Tällaisia ovat mm. taloudellinen ja henkinen stressi, äidin vastuun ja työmäärän lisääntyminen sekä erilaiset perheen jäsenten väliset - erityisesti isän ja äidin - konfliktit. Nämä saattavat selittää havaittuja poikien ryhmäeroja paremmin kuin isän mallin puuttuminen. Tähän viittaa esimerkiksi Hessin ja Camaran (1979) tutkimus, jossa sellaiset avioerolapset, joilla oli ollut hyvät suhteet molempiin vanhempiin sekä ennen että jälkeen avioeron, kehittivät sopeutuvammiksi kuin ne, joilla oli ollut vanhempiin huonot välit.

Sekä Lamb (1986, 16) että Huston (1983, 435) olettavat, että äidin merkitys pojan maskuliinisen käyttäytymisen vahvistajana lisääntyy silloin, kun perheessä ei ole isää. Tosin sanoen pojan feminiinistyminen ei johdu välttämättä miehen mallin poistumisesta, vaan äidin suhtautumistavan muuttumisesta. Hustonin mukaan avioeroäideillä on mahdollisesti taipumusta rajoittaa ja suojella poikaa enemmän ja vastaavasti rohkaista itsenäisyyteen vähemmän kuin avioerolapset elävillä äideillä. Hetheringtonin (1979) pitkästä tutkimuksesta, jossa poikien kehitystä seurattiin avioeron jälkeen useita vuosia, voidaan katsoa tukevan näitä oletuksia. Koottuaan laajan katsauksen isättömyystutkimuksista myös Herzog ja Sudia (1973) toteavat, että äidin merkitys "isättömyyden välittäjänä" on erittäin suuri, samoin kuin perheen kokonaistilanne sukupuoliroolien mallien osalta.

Isän psykologinen puuttuminen. Isän läsnäolo tai saattavilla oleminen saattaa kuitenkin olla hyvin vähäistä, vaikka kyse ei olisikaan isättömyydestä perheestä (toisaalta esimerkiksi avioerotilanteessa saattavat isä ja poika olla toisilleen läheisiä, vaikka tapaavatkin harvoin). Pojalla ei välttämättä ole isää psykologisessa merkityksessä, jos isä on torjuva, alituisesti kiireinen, kasvatusvastuutaan systemaattisesti karteleva tai pojan kannalta hankalasti sairaallinen. Tällöin voidaan puhua isän psykologisesta poissaolosta.

Blanchard ja Biller (1971) havaitsivat, että seuraukset pojan kehitykselle ovat pitkälle samansuuntaisia olipa poissaolo fyysistä tai psyykkistä. He vertasivat neljää poikaryhmää toisiinsa:

- (a) isä jättänyt kodin ennen kuin poika täytti viisi vuotta
- (b) isä jättänyt kodin pojan täytettyä viisi vuotta
- (c) isä viettää aikaansa kotona pojan kanssa vähemmän kuin kuusi tuntia viikossa
- (d) isä on pojan kanssa vähintään kaksi tuntia päivässä.

Tulosten keskeinen sanoma oli se, että ryhmä (d) erosi tilastollisesti merkitsevästi muista ryhmistä lähes kaikilla tutkituilla kehitysmuuttujilla. Muut ryhmät eivät merkittävästi eronneet toisistaan. Pojan kehityksen kannalta oli siis sama, oliko isä tyystin jättänyt kodin vai viettikö hän muuten vain niukalti aikaansa pojan kanssa.

Yleensäkin tutkimuksissa, joissa on pyritty selvittämään isän psykologisen läsnäolon yhteyttä pojan sukupuolirooliaasenteisiin tai -valintoihin, on päädytty siihen, että myös äidin osuus on huomion arvoinen. Esimerkiksi Green, Williams ja Goodman (1985) totesivat tutkiessaan kalifornialaisia esipuberteetti-iässä (4 - 11-vuotiaita) olevia poikia ja heidän vanhempiaan, että feminiinisten poikien isät olivat viettäneet jo alun alkaen vähemmän aikaansa poikiensa kanssa kuin muiden poikien isät. Merkittävää oli, että tällöin myös äidit olivat useassa tapauksessa olleet suhteellisen vähän poikiensa kanssa. Erityisesti pojat, jotka olivat jo varhaislapsuudessaan joutuneet olemaan paljon sairaalassa (naispuolisten hoitajien hoidossa) jonkin vamman tai sairauden vuoksi, arvioitiin selvästi muita poikia feminiinisemmiksi. Tutkijat päätyvätkin toteamaan, että perinteisen miehen roolin välittämisessä tarvitaan yhtä lailla sekä isän että äidin panosta.

Hypoteesi isän läsnäolon merkityksestä pojan sosiaalisen sukupuolen kehitykselle näyttää siis saavan tukea:

- (a) Identifikaatioteorian mukaisesti siinä, että isän poissaolon vaikutus näyttää kytkeytyvän pojan ikään: isän mene-

tys ennen oidipaalivaihetta (tai murrosiässä) näyttää aiheuttavan eniten poikkeamia muiden poikien kehityksestä.

(b) Sosiaalisen oppimisen teorian mukaisesti siinä, että isän poissa ollessa äidin merkitys näyttää lisääntyvän: poikien feminiinisyys ja androgynisyys vahvistuvat samalla kun maskuliinisuus muuttuu labiilimmaksi.

3.2.2 Isän lastenhoitoon osallistuminen

Pedersenin (1980) mukaan vanhempien *hoitoroolit* ja *vuorovai-
kutustyylit* lastensa kanssa ovat paljolti samanlaisia, mutta tiettyjä eroja on toistuvasti havaittu. Yleinen käsitys on, että vauvaikäisten hoitamisessa isän ja äidin roolit ovat yleensä erilaiset. Lisäksi hoitoroolien oletetaan eriytyvän vielä jonkin verran lapsen sukupuolen mukaan (Huston 1983, 429 - 432).

Verrattaessa isien ja äitien kanssakäymistä 0 - 6-vuotiaiden lastensa kanssa kolmenlaiset erot ovat osoittautuneet eri tutkimuksissa suhteellisen pysyviksi⁵.

Kokonaisajankäyttö. Äidit viettävät aikaansa lastensa kanssa huomattavasti enemmän kuin isät. Esimerkiksi yhdysvaltalaisissa ja australialaisissa tutkimuksissa on isän arvioitu olevan lastensa kanssa noin 10 - 30 % siitä ajasta, jonka äiti käyttää lastenhoitoon, keskimäärin 1 - 2 tuntia päivässä (Kotelchuck 1976; Pedersen & Robson 1969; Russell 1978). Nämä tulokset ovat peräisin tutkimuksista, joissa lapset ovat olleet vauvaikäisiä, mutta erojen suunta säilyy samana lapsen kasvaessa, vaikka isät lisäävätkin omaa osuuttaan (Montemayor & Brownlee 1987).

Vastaavanlaisia tuloksia on saatu myös Suomessa, mutta näyttää siltä, että isien ja äitien ajankäytöissä ei ole niin suurta eroa kuin edellä (Koski-Hyvärinen & Puttonen

---

⁵ Tässä ei kiinnitetä huomiota siihen, että myös isien ryhmä on heterogeeninen. Mm. koulutus, ammattiasema ja työssäkäynti vaikuttavat merkittävästi isän hoitorooliin (esim. Nummenmaa 1986).

1987; Lahikainen & Strandell 1988; Lerber, Malkavaara, Paatola & Takala 1979; Niemi, Kiiski & Liikkanen 1981; Nummenmaa 1986 ja 1987; Nummenmaa, Hannonen, Niemi, Saari & Seppälä 1989). Lisäksi tuntimäärät ovat olleet suomalaisissa haastattelu- ja kyselytutkimuksissa monia ulkomaisia tuloksia korkeampia.

Esimerkiksi Niemen ym. (1981) tutkimuksessa isät viettivät aikaa 4 - 6-vuotiaan lapsensa kanssa työpäivinä keskimäärin 4 tuntia 22 minuuttia, äidit 6 tuntia 21 minuuttia. Kun erotetaan *aktiivinen ajankäyttö potentiaalisesta*, kutistuvat luvut huomattavasti. Niinpä Lerberin ym. (1979) suomalaisten perheiden ajankäyttötutkimuksessa todettiin isän ja 7-vuotiaan lapsen kesken olevan aktiivista yhdessäoloa (pelaamista, lukemista, ulkoilua, urheilua jne.) tavallisena arkipäivänä 53 min ja äidin ja lapsen kesken 60 min. Isistä 46 %:lla ja äideistä 30 %:lla ei ollut joka päivä edes 15 min:n mittaista aktiivista yhdessäolojaksoa 7-vuotiaan lapsensa kanssa. Isän potentiaalista aikaa pojalleen - "saataavilla olemista" (availability) - pidetään kuitenkin psykoanalyttisen näkemyksen mukaan lähes yhtä tärkeänä kuin aktiivistakin yhdessäoloa.

Toiminnan laatu. Äitien ajankäyttö lastensa kanssa koostuu enimmäkseen päivittäisistä hoitorutiineista, kun taas isän ja lapsen yhdessäoloa leimaavat toiminnot, joihin liittyy välittömiä tunnekokemuksia. Tällaisia ovat esimerkiksi leikkiminen, lapsen rauhoittaminen, nukuttaminen ja kylvettäminen. Yleistäen voidaan sanoa, että isät kokevat leikkimisen ja puuhailun myönteisempänä kuin varsinaiset lastenhoitotehtävät. Tällainen "työnjako" ei näytä olevan sanottavasti riippuvainen isien kokonaisajankäytöstä (Christensen 1979; Clarke-Stewart 1978; Koski-Hyvärinen & Puttonen 1987; Nummenmaa 1986; Stranden 1982).

Lasten kanssa leikkiessään isät ja äidit näyttävät eroavan toisistaan (Bronstein 1984; Klein & Pelow 1982; Lytton 1980; McGuire 1982). Puhutaan erilaisista *leikinohjaustyyleistä* (esim. Nummenmaa 1987). Äidit leikkivät lastensa kanssa useimmin hoitorutiinien yhteydessä mutta isät enim-

mäkseen varta vasten. Isien leikkitilanteissa on ainutker-
taisuutta, energisyyttä ja fyysisyyttä, jota usein leimaa
vielä tunnepohjainen lapsen toimintojen hyväksyminen; isän
kanssa lapset saavat toteuttaa itseään (Belsky 1979; Klein &
Pelow 1982; Koski-Hyvärinen & Puttonen 1987). Eräissä obser-
vointitutkimuksissa 1 - 2-vuotiaiden lasten on todettu leik-
kitilanteissa suosivan isää yhtä paljon tai jopa enemmän
kuin äitiä (Lamb 1977; 1982). On myös havaittu, että tällai-
sissa tilanteissa äidit suosiollisesti antavat etusijan
isälle (Clarke-Stewart 1978, 476).

Toiminnan eriytyminen lapsen sukupuolen mukaan. Mahdolli-
sesti äidit eivät tee suurta eroa poika- ja tyttövauvojen
välillä (esim. Jacklin, Dipietro & Maccoby 1984), mutta
isien on todettu kiinnittävän poikiin enemmän huomiota⁶.
Esimerkiksi Lambin (1977) tutkimuksessa isät olivat kaksi
kertaa aktiivisempia poikiensa kuin tyttäriensä kanssa, kun
lapset olivat 15 ja 24 kk:n ikäisiä. Isät myös juttelevat
enemmän poikavauvoille (Parke & Sawin 1976; Rebelsky & Hanks
1971). Myöhemmin, esikouluikässä, isien on havaittu vahvista-
van poikiensa sukupuolisidonnaista käyttäytymistä leikeissä
ja muussa toiminnassa (Huston 1983, 430; Maccoby & Jacklin
1975, 348).

Sosiaalisen oppimisen teorian mukaisesti voidaan edellä
olevasta tehdä kahdenlaisia, keskenään vastakkaisia johto-
päätöksiä.

(a) Äidin vaikutusta lapsen sukupuoliroolikehitykseen voi-
daan pitää isää merkittävämpänä, koska äiti on alusta alkaen
isää enemmän lapsen kanssa.

(b) Koska isien lastenhoitoroolit ja erityisesti leikinoh-
jaustyylit suosivat sukupuoliroolien välittymistä (mm.
suurempi emotionaalinen lataus), voidaan ajatella, että isän
vaikutus on suurempi kuin äidin. Pojan kannalta isän merki-

---

⁶ Useammat isät kuin äidit toivovat esikoisesta poikaa ja
yleensäkin isät haluavat, että tuleva lapsi olisi poika.
Tämä pitää paikkansa useimmissa kulttuuripiireissä (William-
son 1976).

tystä lisää myös se, että isät kiinnittävät poikalapsiinsa enemmän huomiota kuin tyttäriinsä.

Hustonin (1983, 439) mukaan tutkijoiden enemmistö kallistuu jälkimmäisen hypoteesin kannalle: Isällä oletetaan olevan äitiä merkittävämpi osuus lapsen, erityisesti pojan, sukupuoliroolikehityksessä.

Minkälainen isän vaikutus sitten on? Isän lastenhoitoon osallistumisen merkityksestä on esitetty kaksi vastakkaista hypoteesia. Toisen mukaan isä tuo tullessaan lastenhoitoon maskuliinisuuden ja sukupuoliskemaattisuuden (Rossi 1984). Väite sopii Parsonsin ja Balesin (1956, 46) teoriaan isyydestä, jonka mukaan isällä on perheessä aina instrumentaalinen funktio - perinteinen maskuliininen rooli - riippumatta siitä, mitä hän tekee tai kuinka paljon hän on perheen parissa. Tämän mukaan koti-isän pitäisi vaikuttaa pojan sukupuoliroolikehitykseen stereotyyppien suuntaisesti. Radinin (1981, 1982) tutkimusten voidaan katsoa tukevan tätä väitettä. Verrattuaan toisiinsa kodin sisäisen työnjaon puolesta tasa-arvoisia ja traditionaalisia perheitä Radin totesi, että isät käyttäytyivät lapsiaan kohtaan suunnilleen yhtä stereotyyppisesti kotitöihin⁷ osallistumisen määrästä riippumatta.

Edelliselle vastakkaisen näkemyksen mukaan isän lastenhoitoon osallistuminen vaikuttaa pojan kehitykseen siten, että androgyyniset ja feminiiniset piirteet saavat vahvistusta. Ensinnäkin lastenhoitoa pidetään jo sinänsä epämaskuliinisenä toimintana; lisäksi on havaittu, että tällaiset isät ovat muita useammin androgyynisiä tai feminiinisiä (Russell 1978; 1983, 91). Kun Weinraub (1984) työryhmä tutki 2 - 3-vuotiaiden lasten sukupuoliskemaattisuuden yhteyttä isän kotitöihin osallistumisen määrään, todettiin, että mitä enemmän isä oli osallistunut lapsen läsnä ollessa perinteisiin "naisten töihin", sitä vähemmän lapsi teki stereotyyppisiä roolivalintoja. Samansuuntaisista tuloksista

---

⁷ Tässä oli kysymys nimenomaan kotitöistä yleensä, ei lastenhoidosta erityisesti. Mahdollisesti lastenhoitoa pidetään feminiinisempänä toimintana kuin esimerkiksi siivoamisesta.

ovat raportoineet myös Baruch ja Barnett (1981; 1986) sekä Sagi (1981).

3.2.3 Isän sukupuoliroolisuuntautuminen

Erityisesti identifikaatioteoria, mutta myös sosiaalisen oppimisen teoria, sisältää oletuksen, että poika kehittyy sosiaaliselta sukupuoleltaan ainakin jossain määrin isänsä kaltaiseksi. Pleck (1983, 56) huomauttaa, että pojista tulee pelkästään geneettisistä syistä aina jossain määrin isiensä kaltaisia, mutta mainitut teoriat olettavatkin sosiaalisen sukupuolen kasvatuksen ja oppimisen tulokseksi. Näin ollen mahdolliset yhtäläisyydet selittyvät sillä, että poika omaksuu isältään arvoja, asenteita ja käyttäytymismalleja.

Empiiriset tutkimukset eivät ole kuitenkaan johdonmukaisesti vahvistaneet tätä ns. *samankaltaisuushypoteesia*. Itse asiassa vain pienempi osa tutkimuksista on löytänyt ohuen yhteyden isän ja pojan sosiaalisen sukupuolen välille (Huston 1983, 432; Lamb 1979; Lamb, Pleck & Levine 1986; Maccoby & Jacklin 1975, 290 - 300; Pleck 1983, 50 - 58).

Tämä ei kuitenkaan merkitse vielä sitä, että samankaltaisuushypoteesi olisi todistettu paikkansa pitämättömäksi. Tulosten tulkinnassa on syytä ottaa huomioon ainakin kaksi asiaa.

1. Koska käsitys sosiaalisen sukupuolen luonteesta on viime aikoina ratkaisevasti muuttunut androgynianäkökulman vaikutuksesta, ei aikaisemmin tehtyjen tutkimusten tuloksia voi täysin verrata nykyisiin.

2. Myös käsitys sosiaalisen sukupuolen kehityksestä on muuttumassa: varhaisen kehityksen ajatuksesta ollaan siirtymässä elinikäisen kehityksen näkökulmaan. Vain harvoissa tutkimuksissa on ylipäättään kiinnitetty huomiota siihen, minkä ikäinen pojan tulisi olla, jotta hänen sosiaalinen sukupuolensa olisi vertailukelpoinen isän kanssa. Varsinaiset pitkittäistutkimuksena tehdyt kehitystutkimukset puuttuvat käytännöllisesti katsoen kokonaan.

Suuri osa tutkimuksista on suoritettu ennen androgyniamittareiden aikakautta (esim. Mussen & Rutherford 1963; Payne & Mussen 1956). Sosiaalinen sukupuoli oletettiin näissä yksidimensionaaliseksi ilmiöksi, joka muodostuu kahdesta toisilleen vastakkaisesta luokasta. Lisäksi taustalla oli vanha identifikaatio-oletus, jonka mukaan poika samastuu nimenomaan isän maskuliinisuuteen. Tarkastelun kohteena oli siis pikemminkin isän ja pojan maskuliinisuus kuin sosiaalinen sukupuoli laajemmin ymmärrettynä. On mahdollista, että tällainen todellisuuden yksinkertaistaminen on vaikuttanut tutkimustuloksiin siten, että yhtäläisyydet ovat jääneet todellista vähäisemmiksi.

Niinpä androgynian huomioon ottavissa uudemmissa tutkimuksissa samankaltaisuushypoteesi on saanut myös tukea. Spencen ja Helmreichin (1979a) tutkimuksissa havaittiin, että isän (ja myös äidin) androgynisyys ennustaa pojan androgynisyyttä paremmin kuin isän maskuliinisuus pojan maskuliinisuutta. Näissä college-opiskelijoihin ja heidän vanhempiansa kohdistuneissa tutkimuksissa todettiin androgynisten vanhempien olevan yleensä myös lämpimiä, demokraattisia ja perheen harmoniaa arvostavia.

Samoin Jackson, Ialongo ja Stollack (1983) havaitsivat tutkiessaan 51:tä mies- ja 52:tä naisopiskelijaa, että androgyniset miehet olivat kokeneet vanhempansa lapsuudessaan eri tavoin kuin maskuliiniset ja feminiiniset miehet (naisryhmät eivät eronneet yhtä selvästi). Androgynien molemmat vanhemmat olivat olleet rakastavia ja hoivaavia, ja isät olivat olleet yleensäkin tavallista feminiinisempiä. Yllättävää oli, että pojan maskuliinisuutta ennusti äidin feminiinisyys, ei isän maskuliinisuus, vaikka näillä maskuliinisilla miehillä oli ollut läheinen suhde isäänsä.

Myös isän maskuliinisuuden on todettu ennustavan pojan maskuliinisuutta. Grigsby (1980) havaitsi väitöskirjassaan, tutkittuaan Yhdysvalloissa 584:ää opiskelijaa ja heidän vanhempansa, että miesopiskelijoiden maskuliinisuus korreloi positiivisesti isien maskuliinisuuteen. Mitä maskuliinisempi mies oli, sitä vähemmän hän oli identifioitunut äi-

tiin. Vastaavasti, mitä feminiinisempi mies oli, sitä identifioituneempi hän oli äitiin. Tällöin äiti oli yleensä tavallista maskuliinisempi. Mainittakoon, että mittarina käytettiin Spencen ja Helmreichin (1979a) PAQ-androgyniamittaria.

Tobeyn (1981) väitöskirjassa tutkimuskohteena oli 388 pensylvanialaista lukioikäistä nuorta. Heille suunnattujen kyselylomakkeiden avulla selvitettiin sekä heidän itsensä että heidän vanhempiansa sosiaalista sukupuolta eri piirteiltään (mm. PAQ:n avulla). Tulokseksi saatiin mm. se, että poikien sekä maskuliinisuus- että feminiinisyyssistemäärät korreloivat positiivisesti molempien vanhempien vastaaviin pistemääriin (tytöillä vain äidin pistemääriin). Tämän voidaan katsoa tukevan sitä vanhasta identifikaatio-käsityksestä poikkeavaa ajatusta, että myös isän feminiinisyys voi "siirtyä" poikaan. Tulos sopii myös sosiaalisen oppimisen näkemykseen, koska äidin ja pojan pistemäärät korreloivat myös keskenään⁸.

Emihovich, Gaier & Cronin (1984) tutkivat, onko sillä, millaista sukupuolirooliasennetta isät pojilleen toivovat, yhteyttä siihen, millaisia pojat todella ovat. Tässä isien toiveiden voidaan katsoa ilmentävän myös heidän omaa sosiaalista sukupuoltaan. Tutkimuskohteena oli 119 yhdysvaltalais-ta isää ja poikaa. Isien keski-ikä oli 41 vuotta ja poikien 12 vuotta. Tiedot kerättiin kyselylomakkeilla. Tulokset tukivat asetettuja hypoteeseja: isillä, joilla itsellään oli stereotyyppioista poikkeavia sukupuoliroolikäsityksiä, oli usein samalla tavalla ajatteleva poika. Lisäksi tällaiset isät toivoivat pojastaan perinteisestä poikkeavaa miestä. Tätä havaintoa tukee myös Flake-Hobsonin, Robinsonin ja Skeenin (1981) tutkimus, jonka mukaan androgyniset isät toivovat maskuliinisia useammin, että heidän lapsistaan kasvaisi androgynisiä.

---

⁸ Äidin ja pojan sukupuolirooliasenteiden vastaavuuden ovat todenneet mm. Nelson ja Keith (1983).

3.3 Isän ja pojan välinen kasvatuksellinen vuorovaikutus pojan sosiaalista sukupuolta selittävänä tekijänä

3.3.1 Samankaltaisuushypoteesin täsmentäminen

Isän ja pojan sosiaalisen sukupuolen yhtäläisyyksiä etsittäessä on useissa tutkimuksissa havaittu, että pojat muistuttavat isiään eniten silloin, kun heidän suhteensa isään on ollut lämmin ja palkitseva (Huston 1983, 432; Lamb 1986, 12 - 14; Lamb, Pleck & Levine 1986, 147; Lynn 1976; Payne & Mussen 1956). Toisin sanoen isän ja pojan välinen vuorovaikutus on todettu olennaiseksi lisätekijäksi: maskuliinisilla pojilla on yleensä paitsi maskuliininen myös läheinen, lämmin ja huolehtiva isä. Nämä havainnot viittaavat siihen, että samankaltaisuushypoteesia on tutkittava ottamalla huomioon myös isän ja pojan vuorovaikutuksen luonne.

J. Blockin, Van der Lippen ja J. H. Blockin (1973) tutkimus, joka tehtiin ns. Berkeleyyn pitkittäisaineistosta, on osoittanutkin selvästi, että kodin kasvatusmuuttajat yhdessä vanhempien sosiaalisen sukupuolen kanssa ovat merkittävästi yhteydessä erityisesti pojan sosiaalisen sukupuolen kehitykseen. Tässä tutkimuksessa poimittiin laajemmasta otoksesta 66 miestä ja 68 naista, joista oli tutkimustietoja jo heidän lapsuudestaan asti, ja selvitettiin, millaisiin kodin kasvatuksellisiin tekijöihin heidän sosiaalinen sukupuolensa⁹ oli yhteydessä. Miesten osalta saatiin mm. seuraavia tuloksia.

Miehen sosiaalisesti suotavaa maskuliinisuutta (positiivisia maskuliinisia piirteitä) ennustivat seuraavat kodin kasvatukselliset tekijät:

- Molemmat vanhemmat olivat olleet sekä psykologisesti että fyysisesti läsnä pojan koko lapsuusajan.

---

⁹ Tässä tutkimuksessa käytettiin jo androgynian käsitettä vaikka sukupuolirooli-identiteettiä ei mitattu varsinaisesti androgyniamittarilla, vaan CPI:n (California Psychological Inventory) feminiinisyys-skaalalla, jonka avulla voidaan kyllä päätellä sekä maskuliinisuutta että androgynisyyttä.

- Vanhempien välinen roolijako oli ollut perheessä selkeä ja perinteinen.

- Isällä oli ollut läheinen ja roolikysymyksissä äitiä merkittävämpi suhde poikaan.

Miehen androgyynisyyttä ennustivat puolestaan parhaiten seuraavat tekijät:

- Vanhempien välillä oli vallinnut epäsovinnainen roolijako.

- Molemmat vanhemmat olivat androgyynisiä (esim. menestyvä mutta myös kodin asioihin osallistuva isä).

- Vanhempien keskinäinen suhde oli ollut molempia tyydyttävä.

Kommentoidessaan em. tutkimusta Kaplan ja Sedney (1980, 196) päätyvät seuraavaan johtopäätökseen:

Apparently, then, the primary factor in sex-role development is the quality of the parent-child relationship. Of secondary importance is the sex-typing of the parent.

Heidän mukaansa vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutus on siis perusluonteinen tekijä lapsen sosiaalisen sukupuolen kehityksessä, se on jopa tärkeämpi kuin vanhempien sukupuoliskemaattisuus.

Samantyyppiseen päätelmään, tosin aivan eri tutkimuksiin vedoten, on päätynyt myös Lamb (1986, 13), joka toteaa seuraavasti:

Boys seemed to conform to the sex-role standards of their culture when their relationships with their fathers were warm, regardless of how "masculine" the fathers were. --- This is an interesting and important finding, because warmth and closeness have traditionally been seen as feminine characteristics.

Itse asiassa Lamb korostaa sitä, että isän ja pojan välinen suhde - tässä tapauksessa suhteen lämpimyyks - takaa sen, että pojasta kasvaa sellainen mies kuin kulttuuri kulloinkin pitää "parhaana". Aikaisemmin maskuliinisuus oli tavoiteltua, mutta nykyään yhä useammin androgyynisyys. Toisaalta Lamb ihmettelee, kuinka tämä voi olla mahdollista, koska lämpimyyttä on yleisesti pidetty feminiinisenä piirteenä.

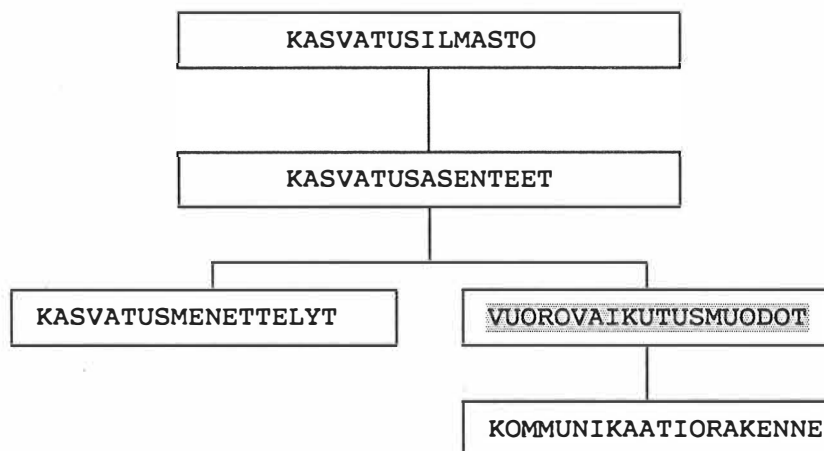
Vuorovaikutuksen käsitteellisen selvennyksen ohella seuraavassa pyritään vastaamaan edellä nousseeseen kysymykseen, onko isän ja pojan välisen vuorovaikutuksen luonne vain väliintuleva tekijä vai onko se primaari pojan sosiaalista sukupuolta selittävä tekijä.

3.3.2 Kasvatuksellisen vuorovaikutuksen käsite

Perheen sisäistä toimintaa ja perheessä tapahtuvaa kasvatus- ta voidaan lähestyä hyvin monelta tasolta ja monesta näkö- kulmasta (kuvio 4). Tällaisia ovat mm. perheen yleinen kasvatusilmasto, arkitoiminnan organisoituminen, kasva- tusasenteet, kommunikaatiorakenne tai havaittavat kasvatus- menettelyt. Kasvatusilmasto on laaja perheen yleistä kasva- tuskäytäntöä kuvaava käsite, joka sisältää kasvatusmenet- telyt, niiden taustalla olevat kasvatusasenteet, perheen päätöksentekoilmapiirin sekä vuorovaikutussuhteet (Luolaja 1978, 2 - 3; Nummenmaa ym. 1989, 14 - 16; Pulkkinen 1977, 134 - 146; Ruoppila 1980).

Kun tässä tutkimuksessa rajoitutaan isän ja pojan väli- seen vuorovaikutukseen, jäävät kodin yleinen kasvatusilmas- to, samoin kuin kasvatusasenteetkin, tarkastelun ulkopuolel- le. Epäilemättä isän ja pojan välisessä vuorovaikutuksessa heijastuu odotuksia ja normeja sisältävä perheen yleisempi ilmapiiri, joka säätelee perheen sisällä sekä aikuisten että lasten aloitteentekoa, kommunikaatiota ja muuta vuorovaiku- tusta.

KUVIO 5. Perheessä tapahtuvan kasvatuksen kuvauksen tasoja

Terminologia on tällä alueella selkiintymätöntä. Niinpä esimerkiksi termejä *kasvatusmenettelyt* ja *vuorovaikutusmuodot* käytetään toisinaan synonyymeinä, toisinaan taas ei. Yleensä *kasvatusmenettelyillä* tarkoitetaan konkreetteja, tilannesidonnaisia kasvatustoimenpiteitä, kuten neuvomista, opettamista, ojentamista, nuhtelua jne. (Takala 1979, 36 - 37). Sitä vastoin termiä *vuorovaikutus* on käytetty erityisesti silloin, kun on haluttu korostaa kasvatuksen kaksisuuntaisuutta, kummankin osapuolen aktiivisuutta (esim. Luolaja 1978, 22 - 23). Kuitenkin molemmat termit viittaavat havaittavan toiminnan tasoon. Tässä suhteessa perheen kasvatusilmasto ja vanhempien kasvatusasenteet ovat käsitteinä abstraktimpia.

Tässä tutkimuksessa vuorovaikutuksella tarkoitetaan toiminnan tasoa, jota voidaan havainnoida yhtä hyvin isän kuin pojankin näkökulmasta. Vuorovaikutus voi olla joko kielellistä tai ei-kielellistä kommunikaatiota, tai se voi olla emotionaalista, kuten kiintymyskäyttäytyminen (Clarke-Stewart 1978; Lamb 1977; Nummenmaa 1987, 6 - 9; Rasku-Puttonen 1987).

Vanhempien ja lasten väliselle vuorovaikutukselle on empiirisissä tutkimuksissa löydetty toistuvasti tiettyjä

perusulottuvuuksia, dimensioita, jotka tulevat esiin tarkasteltiinpa kasvatusta millä tasolla tahansa. Tällaisia ovat mm. lämpimyys - kylmyys, demokraattisuus - autoritaarisuus, sallivuus - rajoittavuus sekä hyväksyvyys - hyljeksivyyys (Herrmann & Stapf 1977, 749). Tämänäntyyppisiä ulottuvuuksia on löydetty empiirisissä¹⁰ tutkimuksissa yhtä hyvin kasvatustilastoista, kasvatusasenteista kuin käytännön kasvatustenettelyistäkin (Baldwin 1955, 505 - 510; Baumrind 1966; 1968; Maccoby 1980, 380 - 392; Pulkkinen 1977, 134 - 139; 1984, 255 - 259; Schaefer 1959; Sears, Maccoby & Lewin 1957).

Amerikkalaisen Earl Schaeferin (1959) kollegoineen voidaan katsoa olleen ensimmäisiä, jotka pyrkivät luomaan systemaattisen vanhempien käyttäytymisen kuvausjärjestelmän. He tutkivat kyselylomakkeilla äitien käyttäytymistä lastensa kanssa. Schaefer kuvaa äidin käyttäytymistä kahden dimension avulla, jotka ovat *rakkaus* (love) - *vihamielisyys* (hostility) ja *autonomia* (autonomy) - *kontrolli* (control). Rakkaus - vihamielisyys-ulottuvuutta on kutsuttu *vanhemman perusasenoitumiseksi* (Nummenmaa ym. 1989, 18) tai *lämpimyys-dimensioksi* (Rohner 1986, 14 - 23), jonka ääripäistä on käytetty myös nimityksiä *lämmän* - *kylmä* ja *hyväksyvä* - *torjuva*. Ulottuvuuksia voidaan luonnehtia piirteillä, joita on mainittu kuviossa 6.

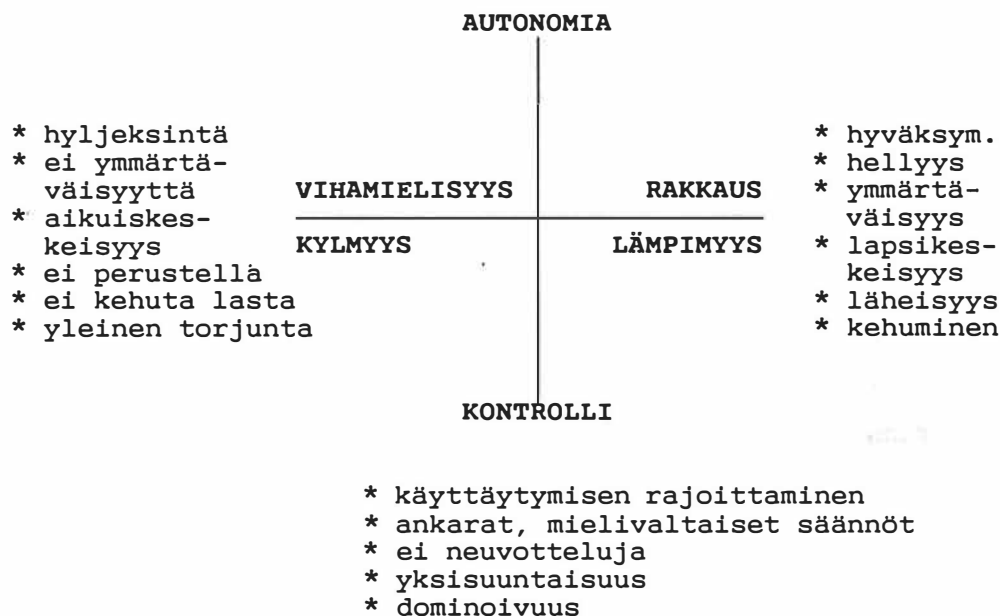
Kolmantena vuorovaikutusta tai kasvatusasenteita luonnehtivana ulottuvuutena on usein mainittu *demokraattisuus - autoritaarisuus-dimensio* (Baumrind 1966; 1968; Pulkkinen 1977, 142 - 146; 1984, 251 - 264). Suppeammassa merkityksessään, johtajuusilmastotutkimusten mukaisesti, huomion kohteena on tällöin vuorovaikutuksen, vallankäytön ja päätöksenteon molemminpuolisuus (Luolaja 1978, 4). Kuitenkin käsitteitä autoritaarinen ja demokraattinen kasvatusta käy-

---

¹⁰ Koska eri metodeilla on omat rajoituksensa, on haastattelun-, kysely- ja observointitutkimusten antama tieto ollut tässä suhteessa toisaalta yhdenmukaista, toisaalta eriytyvää; mitä monidimensionaalisempiin kuvauksiin on menty, sitä enemmän tulokset ovat poikenneet toisistaan.

tään paljon myös monidimensionaalisessa, typologisessa merkityksessä, jolloin ne sisältävät oletuksia myös kontrollin käytöstä, sallivuudesta ja torjunnasta (esim. Baumrind 1966). Tässä merkityksessään autoritaarista kasvatusta on nimitetty myös *kasvattaja- tai aikuiskeskeiseksi* ja *itsekkääksi* kasvatukseksi; demokraattista kasvatusta niin ikään *auktoritatiiviseksi* tai *ohjaavaksi* kasvatukseksi (Pulkinen 1977, 144 - 145).

- * yleinen sallivuus
- * ei mielivaltaa
- * runsas vuorovaikutus
- * yhteinen päätöksenteko

KUVIO 6. Esimerkkejä 'autonomia' - 'kontrolli' ja 'rakkaus/lämpimyyttä' - 'vihamielisyys/kylmyys' -dimensioiden sisällöistä (Schaefer 1959; Luolaja 1978)

Vaikka käsitettä 'autoritaarinen kasvatusta' käytettäisiin suppeammassa merkityksessään, yksidimensionaalisesti (jolloin vastapoolina olisi 'demokraattinen kasvatusta'), on sen sijoittaminen itsenäisenä ulottuvuutena kuvioon 6 vaikeaa, sillä piirteet, jotka luonnehtivat kontrolloivaa kasvatusta,

sopivat suurelta osaltaan määrittelemään myös autoritaarista kasvatusta. Kuitenkin omana ulottuvuutenaan *autoritaarista vuorovaikutusta* voinevat määritellä mm. seuraavat piirteet:

- Vuorovaikutus on vähäistä eikä perustu keskinäiseen luottamukseen ja kunnioitukseen.
- Vanhempien ja lasten välisessä kommunikaatiossa aloite on voittopuolisesti vanhemmilla ja vastavuoroisuus on vähäistä.
- Vanhemmat tekevät kaikki kasvatusta koskevat päätökset neuvottelematta lapsen kanssa.
- Säännöt ovat tiukkoja ja vanhempien laatimia.
- Käskyt ja kiellot jätetään perustelematta.
- Kasvatustoimenpiteiden tasolla pakottaminen, uhkailu ja rankaiseminen ovat keskeisessä asemassa.

Vastaavasti *demokraattiseen vuorovaikutukseen* kuuluvat tällöin mm. seuraavat asiat:

- Vuorovaikutus on runsasta, avointa ja molemminpuolista.
- Päätöksenteko perustuu molemminpuoliseen luottamukseen ja kummankin osapuolen huomioon ottamiseen.
- Säännöt sovitaan neuvottelemalla.
- Vanhemmat perustelevat toimintansa.

3.3.3 Isän sosiaalinen sukupuoli vai vuorovaikutuksen luonne?

Palataan nyt Kaplanin ja Sedneyn (1980, 196) sekä Lambin (1986, 13) esittämään väitteeseen, jonka mukaan isän ja pojan välinen vuorovaikutus, erityisesti sen lämpimyyks, on mahdollisesti olennaisempi ja primaarimpi pojan sosiaalista sukupuolta ennustava tekijä kuin isän sosiaalinen sukupuoli. Tosin Lambin johtopäätöstä on arvioitava hieman toisin kuin Kaplanin ja Sedneyn, koska hän ensinnäkin puhuu vain maskuliinisuuden - ei yleisemmin sosiaalisen sukupuolen - siirtymisestä, ja toiseksi siitä syystä, että hän vetoaa tutkimuksiin (mm. Mussen & Rutherford 1963; Payne & Mussen 1956), jotka on toteutettu ennen androgynia-aikakautta.

Jos katsotaan esimerkiksi lämpimyys-dimensiota määritteleviä piirteitä (kuvio 6), kuten toisen hyväksyminen ja ymmärtäminen sekä hellyyden osoittaminen, huomataan, että nämä ovat sellaisia vuorovaikutustaitoja, joita on pidetty keskeisinä feminiinisyydessä (esim. Bem 1974). Samanlaisia feminiinisyyden, ja myös maskuliinisuuden, yhtymäkohtia voidaan osoittaa muihinkin vuorovaikutusdimensioihin. Jos siis sosiaalisen sukupuolen dimensiot eivät ole loogisesti vuorovaikutusulottuvuuksista riippumattomia, ei primaariuskysymys ole järkevä. Viime kädessä asiaa on tarkasteltava myös mittaamisen tasolla: kuinka paljon empiirisessä toteutuksessa on operoitu itse asiassa samoilla indikaattoreilla?

Kuten edellä on jo todettu, isän sosiaalisen sukupuolen ja eräiden vuorovaikutusmuuttujien (lastenhoitoon osallistuminen, lämpimyys) välille on löydetty tilastollista riippuvuutta (esim. Campbell 1982; Clement 1983; Cordell, Parke & Savin 1980; DeFrain 1979; Russell 1978). Tiaisen (1982) suomalaisissa oloissa tekemä tutkimus osoitti, että androgyynisten ja maskuliinisten isien vuorovaikutus lapsensa kanssa eroaa sekä määrällisesti että laadullisesti toisistaan. Tutkimuksen kohteena oli 87 sellaista yksilapsista perhettä, joilla oli alle 3-vuotias lapsi. Tulosten mukaan feminiiniset ja androgyyniset isät viettivät enemmän aikaa lapsen kanssa, osallistuivat enemmän lapsen hoitoon ja hellivät lasta enemmän kuin maskuliiniset ja eriytymättömät isät. Tulokset antoivat myös viitteitä androgyynisten isien muita paremmasta itsetunnosta isänä ja valmiudesta isänroolin omaksumiseen.

Helppoisimmin havaitut riippuvuudet on tulkittavissa kausaalisesti siten, että laaja-alaisena persoonallisuuden piirteenä isän sosiaalinen sukupuoli ilmenee myös lastenhoidossa ja muussa vuorovaikutuksessa. Esimerkiksi ne isät, jotka ovat luoneet lämpimän suhteen poikaansa, ovat myös osallistuneet paljon lastenhoitoon ja heissä on siten vääjäämättä tietty "määrä" feminiinisyyttä.

Harmillinen, mutta mahdollinen on myös tulkinta, jonka mukaan riippuvuudet johtuvatkin siitä, että sosiaalista

sukupuolta ja vuorovaikutuksen luonnetta on mitattu osin samoilla elementeillä, jolloin yhteydet ovat enemmänkin teknisiä kuin todellisia. Esimerkiksi BSRI:ssä (liite 1) on osioita, kuten 'lapsirakas', 'lempeä', 'hellä', 'ymmärtäväinen' ja 'halukas lohduttamaan', jotka lähes sellaisinaan voisivat kelvata mittaamaan kasvatuksellisen vuorovaikutuksen lämpimyyttä. Jos esimerkiksi vuorovaikutuksen lämpimyyden ennustaa pojan sosiaalista sukupuolta paremmin kuin isän sosiaalinen sukupuoli, voisiko tämä paremmuus johtua pelkästään siitä, että vuorovaikutusta on kyetty mittaamaan validimmin ja reliaabelimmin kuin isän sosiaalista sukupuolta?

3.3.4 Vuorovaikutuksen eri piirteiden yhteydet pojan sosiaaliseen sukupuoleen

Psykoanalyttinen identifikaatioteoria ei oikeastaan edellytä isältä paljoakaan poikansa kasvattajana; riittää kun isä on saatavilla, jotta hän olisi tarjoamassa samastumismahdollisuutta pojalleen tämän oidipuskompleksin menestyksestä ratkaisua varten. Oidipuskompleksi onkin hyvä syy identifikaatiolle. Sen sijaan jäljittelyyn ja kognitiiviseen oppimiseen perustuvilta teorioilta oikeastaan puuttuu hyvä motiivi!

Sosiaalisen oppimisen teorian näkökulmasta on mallin tarjoamisen lisäksi merkittävää se, kuinka haluttavaksi isä tekee toisaalta mallin, toisaalta oppimisen. Lambin (1986, 13) mukaan mallioppimisen kannattajat ovatkin liian usein unohtaneet kysyä, miksi pojat haluaisivat tulla isiensä kaltaisiksi. On oletettavaa, että poika haluaa tulla vain sellaisen isän kaltaiseksi, jota hän rakastaa ja kunnioittaa ja johon hänellä on lämmin ja myönteinen suhde.

Lämpimyyden ja läheisyyden. Sekä vanhempi että uudempi sukupuoliroolitutkimus on osoittanut, että isäsuhteen lämpimyyden ja läheisyys liittyvät merkittävästi pojan sosiaalisen sukupuolen muotoutumiseen; tosin yksityiskohdissaan johtopäätökset ovat aikaa myöten muuttuneet. Ennen androgynia-

aikakautta tutkimukset löysivät yhteyden pojan maskuliinisuuden ja isäsuhteen lämpimyden/läheisyyden välille (Mussen & Distler 1959; Mussen & Rutherford 1963; Payne & Mussen 1956). Uudemmat, androgynian huomioon ottavat tutkimukset ovat todenneet, että isän ja pojan välisen vuorovaikutuksen lämpimyyden yhdistyy lähinnä pojan androgynisyyteen, mahdollisesti myös maskuliinisuuteen (Blendis 1982, 212 - 213; Huston 1983, 432; Kelly & Worell 1976).

Tämä tutkimustulosten muuttuminen saattaa olla näennäistä, metodologisen tradition uudistumisesta johtuvaa, tai todellista siinä mielessä, että kun isäsuhteen lämpimyyden tuki aikaisemmin pojan maskuliinista kehitystä, se johtaakin nyt androgyniseen kehitykseen. Tämä merkitsisi mallioppimisen näkökulmasta sitä, että yhä useammat isät ovat nykyään androgynisiä tai ainakin feminiinisempiä kuin aikaisemmin; mahdollisesti androgynisyydestä on tullut myös suosittu kodin kasvatustavoite (Lamb 1986, 13).

Kun Kelly ja Worell (1976) tiedustelivat 181 miesopiskelijalta heidän lapsuudenaikaista suhdettaan sekä isään että äitiin ja testasivat lisäksi heidän sukupuolirooli-identiteettiään PRF ANDRO-skaalalla (Berzins ym. 1978), tukivat tulokset sosialisatiohypoteesia. Maskuliiniset miehet kuvasivat isäsuhteensa viilleäksi ja isänsä henkisesti etäiseksi. Androgynisten miesten sekä isä- että äitisuhde oli ollut lämmin ja tunnepohjainen, mutta feminiiniset miehet korostivat ensi sijassa lämmintä suhdettaan äitiin.

Blendis (1982) haastatteli 30 - 50-vuotiaita englantilaismiehiä ja tiedusteli heidän lapsuudenaikaista suhdettaan sekä isään että äitiin. Sukupuolirooli-identiteettiä tutkittiin BSRI:llä. Yksinomaan retrospektioon perustuneen tutkimuksensa tuloksiin nojautuen Blendis rohkenee esittää yksinkertaistetun syysuhdekaavion, jonka mukaan pojan sosiaalisen sukupuolen muotoutumiseen vaikuttaa vanhemmista se, johon hänellä on lämmin suhde.

Isän dominoivuus ja kontrolloivuus. Varhaisemmissa isä - poika-tutkimuksissa, joissa pyrittiin kartoittamaan pojan "normaalin" maskuliinisuuden kehittymiseen vaikuttavia

tekijöitä, todettiin isän dominoivuus ja valta perheessä yhdeksi merkittäväksi selittäjäksi (Biller & Borstelmann 1967). Mussen ja Distler (1959) havaitsivat, että pojat, joiden käsityksissä korostui vahvasti maskuliinisuus, olettivat useammin kuin heikosti maskuliiniset pojat, että isä on perheen "pomo". Toisinpäin tutkien Hetherington (1965) totesi, että pojat, joiden perheissä isä oli dominoivassa asemassa, olivat maskuliinisempia kuin pojat, joiden kotona äiti oli "pomo". Kun isä on perheessä päätöksentekijä, pojat pitävät Hetheringtonin mukaan miehen roolia palkitsevampana ja omaksuvat siten suhteellisen vahvan maskuliinisen sukupuoliroolipreferenssin.

Sosiaalisen oppimisen teorian näkökulmasta tämä ns. *social power -hypoteesi* näyttää elinvoimaiselta: jos poika arvioi isän roolin perheessä arvovaltaisemmaksi kuin äidin roolin, se lisää pojan motivaatiota jäljitellä isän sosiaalista sukupuolta. Lynnin (1976) mukaan parhaiten pojan maskuliinisuutta ennustaa sellainen isän piirteiden kombinaatio, jossa isä osoittautuu sekä dominoivaksi että huolehtivaksi ja pojan hoitoon osallistuvaksi. Tätä tukevat Bronsonin (1959) havainnot siitä, että ne pojat, joilla oli stressaava suhde isään, torjuivat hänet käyttäytymismallina. Vastaavasti Elder (1963) on todennut, että nuoret ottavat mallikseen mieluummin demokraattiset kuin autoritaariset vanhemmat.

Huston (1983, 432) viittaa Hetheringtonin, Coxin ja Coxin vuodelta 1978 olevaan pitkittäistutkimukseen¹¹, jossa lapsia havainnoitiin heidän ollessaan 4. ja 6. ikävuoden välillä. Poikien maskuliiniset käyttäytymismuodot ja -preferenssit olivat yhteydessä seuraaviin vuorovaikutusmuuttujiin:

- isän saatavilla olemiseen

---

¹¹ Hetherington, E. M., Cox, M. & Cox, R., Family interaction and social, emotional and cognitive development of children following divorce. Paper presented at the Symposium on the Family: Setting priorities, sponsored by the Institute for Pediatric Service of the Johnson & Johnson Baby Company, Washington D. C., May 1978.

- isän lämpimyyteen
- isän dominoivuuteen perheessä
- isän poikaansa kohdistamiin kypsyysodotuksiin.

Poikien androgyyniset käyttäytymisen piirteet ja preferenssit olivat yhteydessä

- isän dominoivuuteen
- isän päättäväisyyteen
- isän ekspressiivisyyteen
- siihen, että isä tuki pojan läheistä suhdetta äitiin.

Emmerichin (1977) tutkimuksessa havaittiin selvästi, että lapset, jotka olivat kehittyneet hyvin sosiaalisilta taidoiltaan, olivat usein perheistä, joissa molemmat vanhemmat olivat sekä ekspressiivisiä että instrumentaalisia. Poikien sekä sosiaalinen että itsevarma käyttäytyminen olivat yhteydessä vanhempien lämpimyyteen ja vaativuuteen sekä tietynasteiseen kontrolliin, kun taas välinpitämättömyys ja kontrollin puuttuminen johtivat sosiaaliseen vetäytymiseen. Koska sosiaalisuus ja itsevarmuus luonnehtivat keskeisesti androgyynisyyttä, voidaan Emmerichin tuloksista päätellä, että erityisesti pojan androgyynisyys edellyttää kasvatukselta lämpimyyden lisäksi myös kontrollin ja vaativuuden olemassaoloa.

Coonrod (1977) tutki isien ja heidän 4-vuotiaiden poikiensa vuorovaikutusta ja sen yhteyttä pojan sukupuolirooli-preferensseihin. Tutkimuskohteena oli 100 perhettä Indianan osavaltiota. Vuorovaikutuksessa kiinnitettiin huomiota seuraaviin neljään piirteeseen: isän ankaruuteen, palkkioiden ja rankaisujen käyttöön sekä siihen, missä määrin isä rohkaisi poikaa itsenäisyyteen. Näistä ainoastaan viimeksi mainittu oli yhteydessä pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen. Tulosten perusteella voidaan sanoa, että pojan maskuliinisten valintojen etusijaisuus oli yhteydessä seuraaviin isän käyttäytymisen piirteisiin:

- isä oli yleensäkin saatavilla
- isä kohdisti pojan toimintoihin selviä odotuksia
- isä rohkaisi poikaa hoitamaan itsenäisesti toverisuhteitaan.

4 TUTKIMUSONGELMAT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimustehtävän täsmentäminen ja tutkimusongelmat

4.1.1 Tutkimuksen rajaaminen

Tutkimustehtävää rajattaessa yhtenä olennaisena kysymyksenä oli **poikien ikä**. Koska tutkimus suunniteltiin ns. poikkeileikkaustutkimukseksi, jossa kaikki empiirinen tieto kootaan käytännöllisesti katsoen samanaikaisesti, oli järkevää rajoittua vain tietynikäisiin poikiin ja heidän isiinsä (joiden ikä sitten vaihtelee vapaasti). Tällöin nousi esiin kaksi kysymystä:

(a) Mikä on se alin ikätaso, jolla aiottuja aineiston keruun menetelmiä voidaan vielä luotettavasti käyttää?

(b) Minkä ikäisten poikien sosiaalista sukupuolta on järkevää verrata heidän isiensä senhetkiseen sukupuoliroolisuuntautumiseen?

Ensimmäiseen kysymykseen voidaan vastata verraten yksiselitteisesti. Koska sukupuoliroolisuuntautumisen itsearviointimittarit ovat luonteeltaan "kynä ja paperi"-testejä, jotka sisältävät osin abstraktejakin piirteitä, ei niiden käyttöä voi pitää luotettavana ennen formaalisten operaatioiden kehityskautta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi Bem (1974) BSRI:n kaltainen lomake on ymmärrettävä vasta yli 12-vuotiaille ja saattaa olla paikoin kä-

sittämätön sitä nuoremmille. Tämän kriteerin mukaan olisi siis sitä parempi, mitä vanhempia pojat olisivat.

Vastaus toiseen kysymykseen on sen sijaan huomattavasti kompleksisempi. Mikäli henkilön sosiaalinen sukupuoli olisi muodostuttuaan suhteellisen pysyvä ominaisuus, olisi samantekevää, missä iässä poikaa verrataan isäänsä. Itse asiassa varhaisemmat oppimisteoriat tukivat ainakin implisiittisesti näkemystä sosiaalisen sukupuolen pysyvyydestä, mutta uudemmat ovat tuoneet esiin lähes elinikäisen muutoksen mahdollisuuden (Rebecca, Hefner & Oleshansky 1976). Androgyniatutkimuksissa onkin havaittu, että vanhetessaan ihmiset muistuttavat sosiaaliselta sukupuoleltaan yhä enemmän toisiaan ja tulevat yhä androgynisemmiksi: miehet tulevat feminiinisemmiksi ja naiset maskuliinisemmiksi (White 1979).

Siitä, miten ihmisten sukupuoliroolisuuntautuminen muuttuu iän myötä, ei ole vielä yksityiskohtaista empiiristä tietoa (Babladelis 1984, 228 - 235). On kuitenkin selvää, että esimerkiksi 35-vuotias isä on eri kehitysvaiheessa kuin hänen 12-vuotias poikansa. Rebeccan ym. (1976) mukaan poika on tällöin pikemminkin *sukupuoliroolien polarisoitumisen* ja isä taas *integroitumisen* vaiheessa. Poikkileikkaustutkimuksessa tätä ongelmaa ei voida kuitenkaan kokonaan välttää, koska isän ja pojan ikäero säilyy aina samana, vaikka sen merkitys myöhemmin vähenee. Tutkija voi tässä vain olettaa (ja toivoa), että jos poika ylipäänsä on kehittymässä samaan suuntaan kuin isänsä, niin jotakin tästä yhtäläisyydestä näkyy jo pojan lapsuudessa.

Lisäksi tässä tutkimuksessa oli otettava huomioon myös se kehitys, joka on tyypillistä **isän ja pojan suhteessa**. Koska tutkimukseen liittyi isän ja pojan keskinäistä vuorovaikutusta koskeva tiedustelu, oli tarkoituksenmukaista, ettei kyselyä suunnattu "kriittisessä" iässä oleville pojille. Nuoren itsenäistyminen vanhemmistaan alkaa voimistua murrosiän kynnyksellä, noin 12 - 13-vuotiaana. Tuolloin lisääntyvät vähäpätöisiä asioita koskevat ristiriidat, joiden yhteydessä nuori kokeilee sekä vanhempien asettamia rajoja että omaa riippumattomuuttaan (esim. Pulkkinen 1984,

17). On oletettavaa, että nimenomaan tähän ikäkauteen liittyvä vuorovaikutus eri piirteiltään ei anna edustavaa kuvaa siitä isän ja pojan välisestä suhteesta, joka on ollut tyyppillistä pojan lapsuudessa. Kuitenkin juuri senaikaisella vuorovaikutuksella ja kasvatuksella oletetaan olevan merkitystä pojan myöhemmälle sukupuoliroolikehitykselle. Niinpä kun sekä nämä että edellä mainitut seikat otettiin huomioon, tutkimus rajattiin koskemaan juuri 12-vuotiaita poikia ja heidän isiään.

4.1.2 Tutkimusongelmat ja hypoteesit

Empiirinen tutkimustehtävä jakautui kolmeen alueeseen seuraavasti:

1. Isän ja pojan sosiaalisen sukupuolen yhtäläisyyden ja isä - poika-riippuvuuksien tutkiminen.
2. Isä - poika-riippuvuuksien tarkastelu siten, että kasvatuksellisen vuorovaikutuksen piirteet otetaan huomioon väliintulevina tekijöinä.
3. Isän harjoittaman roolikasvatuksen yhteyksien tutkiminen: näkyykö isän androggyynisyys hänen roolikasvatuksessaan tai pojan sosiaalisessa sukupuoleessa?

Seuraavassa tutkimustehtävät esitetään tutkimusongelmien muodossa. Joidenkin ongelmien yhteyteen on liitetty hypoteeseja, joiden tarkoituksena on ollut suunnata tarkastelua siten, että tämän tutkimuksen tuloksia voidaan verrata työn taustaosassa esiteltyyn aikaisempaan tutkimustietoon.

Ongelma 1: Mitä yhtäläisyyttä on isän ja pojan sosiaalisessa sukupuoleessa?

Ongelma 1.1: Missä määrin isät ja pojat sijoittuvat samoihin sosiaalisen sukupuolen luokkiin?

Ongelma 1.2: Miten isän sukupuoliroolisuuntautuminen, maskuliinisuus ja feminiinisyys, on yhteydessä pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen?

Ongelma 2: Miten isän ja pojan välinen kasvatuksellinen vuorovaikutus täsmentää isän ja pojan sukupuoli-

liiroolisuuntautumisen välistä yhteyttä?

Ongelma 2.1: Onko isän sukupuoliroolisuuntautuminen yhteydessä siihen, minkälaiseksi isän ja pojan välinen vuorovaikutus muotoutuu ja onko tällä yhteyttä pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen?

Hypoteesi 1: Androgyyniset ja feminiiniset isät ovat osallistuneet maskuliinisia enemmän poikansa hoitamiseen tämän lapsuudessa (Russell 1978; 1983).

Ongelma 2.2: Miten yhdessäolon määrä täsmentää isän ja pojan sukupuoliroolisuuntautumisen välistä yhteyttä?

Hypoteesi 2: Mitä enemmän isällä ja pojalla on yhdessäoloa, sitä selvempiä ovat isä - poika-riippuvuudet (Block ym. 1973; Huston 1983).

Ongelma 2.3: Miten isän ja pojan välisen vuorovaikutuksen lämpimyyttä täsmentää isän ja pojan sukupuoliroolisuuntautumisen välistä yhteyttä?

Ongelma 2.4: Miten isän kontrolloivuus täsmentää isän ja pojan sukupuoliroolisuuntautumisen välistä yhteyttä?

Hypoteesi 3: Mitä lämpimämpi isän ja pojan suhde on ja mitä kontrolloivampi isä on, sitä selvempiä ovat isä - poika-riippuvuudet (Block ym. 1973; Lamb 1986).

Ongelma 3: Onko isän sukupuoliroolisuuntautuminen yhteydessä hänen toteuttamaansa roolikasvatukseen ja onko tällä yhteyttä pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen?

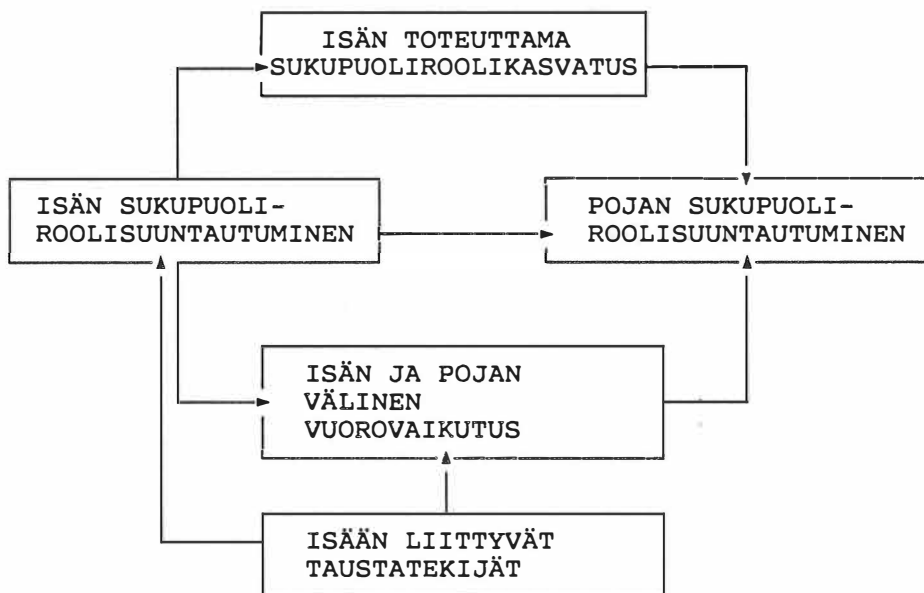
Hypoteesi 4: Androgyyniset ja feminiiniset isät rohkaisevat muita useammin poikaansa feminiiniseen käyttäytymiseen, kun taas maskuliinisuuteen rohkaisevat eniten maskuliiniset ja androgyyniset isät (Antill 1987).

Hypoteesi 5: Mitä enemmän isä on rohkaissut poikaansa maskuliinisuuteen, sitä maskuliinisempi poika on ja mitä enemmän hän on rohkaissut poikaansa feminiinisyyteen, sitä feminiinisempi poika on.

4.2 Muuttujat ja mittaaminen

4.2.1 Muuttuja-asetelma

Kuvio 7 havainnollistaa tutkimuksen ongelmanasettelua, jossa selittävänä tekijänä on isän ja selitettävänä pojan sukupuoliroolisuuntautuminen. Isän toteuttama sukupuoliroolikasvatus sekä isän ja pojan välinen vuorovaikutus ovat väliintulevan tekijän asemassa.

KUVIO 7. Tutkimuksen muuttuja-asetelma (nuolet viittaavat hypoteettisiin vaikutussuhteisiin)

Sekä isän että pojan **sukupuoliroolisuuntautuminen** operationaalistettiin Bemini androgyniatestin mukaisesti, jota on jo käsitelty luvussa 2.4.2. Bemini BSRI (liite 1) on kyselylomaketyyppinen, itsearviointeihin perustuva piirremittari, jonka avulla voidaan muodostaa seuraavat muuttujat:

- maskuliinisuuspistemäärä,

- feminiinisyysspistemäärä sekä molempien avulla laskettava
- androgynisyyspistemäärä.

Lisäksi alkuperäinen BSRI sisältää sosiaalista suotavuutta mittaavan alaskaalan, jota ei kuitenkaan käytetä henkilön sosiaalisen sukupuolen määrittelyssä.

BSRI:tä ei käytetty tässä tutkimuksessa sellaisenaan, vaan siitä muokattiin - kuten seuraavassa luvussa tarkemmin esitellään - esikokeiden avulla tähän tutkimustarkoitukseen sopiva sukupuolirooli- eli **SPR-mittari** (liitteet 2 ja 3).

Isän ja pojan välistä **kasvatuksellista vuorovaikutusta** tiedusteltiin sekä isiltä että pojilta kyselylomakkeilla, joiden vuorovaikutusta koskevat kysymykset voidaan ryhmitellä seuraavasti:

1. Yhdessäolon määrää koskevat muuttujat

- isän saatavilla oleminen pojan lapsuudessa ja nykyisin
- isän osallistuminen pojan hoitoon tämän lapsuudessa
- nykyinen yhdessäolon useus.

2. Vuorovaikutuksen luonnetta kuvaavat muuttujat

- isä - poika-suhteen lämpimyyden
- isän kontrolloivuus.

Myös isän toteuttamaa **sukupuoliroolikasvatusta** kysyttiin molemmilta osapuolilta. Kysymykset jakaantuivat seuraaville asia-alueille:

- isän antama sukupuoliroolimalli
- maskuliinisuuteen rohkaiseminen ja maskuliinisen käyttäytymisen arvostaminen
- feminiinisyyteen rohkaiseminen ja feminiinisen käyttäytymisen arvostaminen.

Joidenkin tutkimusongelmien laaja-alaisempaa tarkastelua varten isiltä kysyttiin myös eräitä heidän **taustaominaisuuksiaan**. Tällaisia muuttujia olivat mm.

- poikien ja tyttöjen lukumäärät ja iät
- isän ikä
- isän koulutus
- isän ammatti sekä
- suhde omaan isään.

4.2.2 Sukupuoliroolimittarin (SPR) laatiminen

Bemin amerikkalaisiin oloihin kehittälemä BSRI tarjosi oivan lähtökohdan - mutta vain lähtökohdan - tämän tutkimuksen sukupuoliroolimittarille. Vaikka alkuperäisen BSRI:n käyttö olisi ollut tutkimustulosten vertailtavuuden kannalta eduksi, seuraavat kolme syytä johtivat mukaillun version kehittelyyn.

1. Empiirisessä käytössä BSRI:n **psykometrisesta toimivuudesta** on saatu ristiriitaisia havaintoja. Sekä BSRI:n alkuperäistä että sen suomennettuja versioita on kritikoitu varteen otettavin perustein (luku 2.4.4).

2. BSRI:n attribuutit on valittu sillä perusteella, että niitä pidetään siinä **kulttuurissa**, jossa testiä käytetään, sukupuolisidonnaisina ominaisuuksina. Alkuperäisen BSRI:n osioiden valinnassa kriteereinä ovat olleet amerikkalaisessa yhteiskunnassa vallitsevat sukupuoliroolistereotyytiat, eikä Suomessa välttämättä ajatella samalla tavoin.

3. Teknisesti BSRI on **piirrearviointimittari**, jota käytettäessä tutkittava joutuu toteamaan, kuinka usein hän toimii kysytyjen piirteiden mukaisella tavalla. Lapsen saattaa olla vaikeaa käsittää kysymystä pelkän attribuutin (esim. itseriittoinen) varassa, ilman että hänelle kerrotaan mahdollista asiayhteyttä.

Niinpä tämän tutkimuksen sukupuoliroolimittarin laadinnassa pyrittiin ottamaan huomioon seuraavat asiat:

- Mittari perustuu Bemin androgyniateoriaan, ja sen antamia tuloksia voidaan verrata BSRI:n tuloksiin.
- Mittari soveltuu suomalaisiin oloihin.
- Mittarin laadinnassa otetaan huomioon BSRI:tä kohtaan esitetty kritiikki.
- Mittarin sisältämät attribuutit esitetään sopivissa asiayhteyksissä, jolloin piirteet tulevat ymmärrettävemmiksi (joskin myös tilannesidonnaisemmiksi).
- Mittari soveltuu yhtä hyvin sekä aikuisille että 12-vuotiaille lapsille.

1. Maskuliinisten ja feminiinisten attribuuttien valinta. Ensimmäinen tehtävä oli tarkistaa, mitkä BSRI:n attribuuteista pitävät paikkansa myös suomalaisten sukupuoliroolistereotypioissa. Tätä varten BSRI:n sisältämistä ominaisuuksista laadittiin 68-osioinen¹ arviointilomake (liite 2), joka esitettiin joukolle "tuomareita".

Nämä tuomariarvioinnit toteutettiin joukkokyselyinä Jyväskylän yliopistossa kasvatustieteen peruskurssin osanottajien keskuudessa marraskuussa 1984 ja tammikuussa 1985. Arviointilomakkeen täytti kaikkiaan 126 naista ja 86 miestä, joiden keski-ikä oli 22,5 vuotta. Lähes kaikki olivat Jyväskylän yliopiston eri tiedekuntien päätoimisia opiskelijoita, ja useimmille kasvatustiede oli sivuaineena.

Arvioijia pyydettiin asettautumaan "kansan" edustajiksi² ja päättämään jokaisesta kysytyistä ominaisuudesta, pitävätkö ihmiset sitä luonteenomaisena enemmän miehelle, naiselle vai molemmille yhtäläisesti. Kun arviointien tuloksia käytettiin sitten hyväksi osioiden valinnassa, pyrittiin noudattamaan kahta periaatetta:

(a) Piirre katsotaan maskuliiniseksi tai feminiiniseksi, jos mies- ja naisarviointijat ovat kutakuinkin yksimielisiä sen kuulumisesta joko maskuliinisuuden tai feminiinisuuden stereotypiaan; ts. vastausjakaumat eivät saa poiketa olennaisesti (tilastollisesti merkitsevästi) toisistaan.

(b) Piirre katsotaan maskuliiniseksi tai feminiiniseksi jos vähintään 75 % arvioijista on luokittanut sen sellaiseksi.

Ensimmäisestä kriteeristä ei tarvinnut tinkiä, koska miesten ja naisten luokitukset noudattelivat melko hyvin toisiaan - etenkin silloin, kun piirrettä pidettiin sukupuolisidonnaisena (liite 3). Toista kriteeriä väljennettiin kolmen maskuliinisen ominaisuuden kohdalla pari prosenttiyks-

---

¹ Kuten liitteestä 2 ilmenee, arviointilomakkeen ylimääräiset osiot johtuvat siitä, että joistakin BSRI:n attributeista on esiintynyt erilaisia suomennoksia.

² Vaikka arvioijien piti asettautua ikään kuin tuomareiksi, on mahdollista, että esimerkiksi heidän ikänsä on vaikuttanut arviointeihin.

sikköä, jotta testin maskuliiniselle puolelle olisi saatu riittävä osiomäärä.

Arvioinnin tuloksena BSRI:n maskuliinisista osioista jäivät näillä kriteereillä pois seuraavat:

- olen tehokas
- erittelen asioita
- olen yksilöllinen.

Lisäksi arviointilistasta puuttui jo alkuaan "olen miehe-
käs", koska se on useassa yhteydessä osoittautunut sekä teoreettisesti että psykometrisesti hankalaksi osioksi (esim. Gaudreau 1977).

Tämä tulos merkitsee sitä, että käytetyn arvioijajoukon havaintojen mukaan suomalaiset eivät - päinvastoin kuin amerikkalaiset - pidä miehiä tehokkaampina, analyttisempinä tai yksilöllisempinä kuin naisia. Kuitenkin BSRI:n 19:stä maskuliinisesta ominaisuudesta 16:ta pidetään myös meillä tämän mukaan miehille luonteenomaisina piirteinä.

BSRI:n feminiinisistä osioista kannatusta eivät saaneet seuraavat piirteet ("olen naisellinen" oli jätetty pois jo arviointilistalta):

- iloisuus
- ujous
- hillitty olemus
- lapsenmielisyys.

Näitä ominaisuuksia ei siis suomalaisten keskuudessa pidetä sen enempää naisille kuin miehillekään tyyppillisinä. Ujouden ja lapsenmielisyyden pois jättämistä tukee myös se kritiikki, joka on asettanut näiden piirteiden yleisen suotavuuden kyseenalaiseksi (esim. Locksley & Colten 1979; Wolf & Watson 1983).

Arviointilistalla olivat myös kaikki BSRI:n neutraalit osiot, jotka muodostavat alaskaalan vastausten sosiaalisen suotavuuden arvioimiseksi. Yllättävää olikin, että 20 ominaisuudesta noin puolet sai yli 60 %:lta arvioijista maskuliinisen tai feminiinisen leiman (liite 3). Tämä vei pohjan pois sosiaalisen suotavuuden asteikon käytöltä mutta teki mahdolliseksi lisätä näin m- ja f-osioiden lukumäärää. Koska

kyseeseen saattoivat tulla vain myönteiset ominaisuudet ja koska haluttiin säilyttää vertautuvuus BSRI:hin, otettiin näistä SPR-mittariin ainoastaan yksi ominaisuus. Tämä ominaisuus oli auttavaisuus, jota 80 % arvioitsijoista piti feminiinisenä piirteenä.

Arviointilomakkeen (liite 2) loppuun oli lisätty kymmenen piirrettä, joista osa oli edellisten **synonyymejä** arviointien reliabeliuden toteamiseksi ja osa kokeilumielessä mukaan otettuja ominaisuuksia. Synonyymit luokitettiin samansuuntaisesti alkuperäisversionsa kanssa, kuten joustavuus ja myöntyväisyys, riippumattomuus ja itsenäisyys, lämpimyys ja sydämellisyys. Tämä osoittaa luokitusten kohtuullista johdonmukaisuutta. Uutena feminiinisenä attribuuttina nousi esiin herkkyyys, joka sai 90 %:n kannatuksen.

2. *Osioiden muotoilu.* Tuomariarviointivaihe antoi viitteitä siitä, mitkä attribuutit kuuluvat suomalaisiin stereotyyppioihin, mutta ei siitä, kuinka testiosiot pitäisi muotoilla. Niinpä seuraavaksi koottiin tietoa erilaisten osiotyyppien toimivuudesta.

Koska BSRI:tä oli kritikoitu liiallisesta piirreteoreettisuudesta (esim. Boles & Tatro 1982; Kelly & Worell 1977; Spence & Helmreich 1979a) ja koska etenkin lasten on vaikea muodostaa käsitystään jostakin piirteestä pelkän adjektiivin perusteella, yritettiin niille löytää sopivia konteksteja. Adjektiivilistan sijasta muodostettiin lyhyitä väittämiä, joilla havainnollistettiin attribuuttien sisältöä. Esimerkiksi BSRI:n osio "olen myöntäväinen" konkretisoitiin muotoon "katson kiistoissa paremmaksi antaa periksi". Samoin osio "luotan itseeni" muutettiin muotoon "luotan itseeni ongelmatilanteissa".

Tässä mittarin laadinnan vaiheessa käytettiin apuna Jyväskylän kaupungin Voionmaan koulun 8. d-luokan 11:tä poikaa ja 18:aa tyttöä (marraskuu 1985) sekä Jyväskylän työväenopiston psykologian opintopiirin 8:aa miestä ja 19:ää naista (helmikuu 1986). Molemmissa ryhmissä osanottajat täyttivät sukupuoliroolimittarin kokeiluversion, jossa joillekin

osioille oli myös vaihtoehtoinen ilmiasu. Lisäksi he arvioivat osioiden ymmärrettävyyttä ja tekivät ehdotuksia osioiden muotoilun parantamiseksi.

Merkille pantavaa oli se, että sekä 14-vuotiaat nuoret että keski-ialtään 26-vuotiaat aikuiset kiinnittivät yksimielisesti huomiota tiettyjen osioiden vaikeuteen. Kysymyksiä herättivät erityisesti muutamat maskuliiniset piirteet, kuten itsenäisyys, vahvaluonteisuus, itseriittoisuus, hyökkäävyys ja hallitsevuus. Ongelmana ei tuntunut olevan niinkään näiden käsitteiden sisältö, vaan ala. Tyypillinen huomautus kuuluikin: "Riippuu tilanteesta!" Femininiinisten osioiden vaikeaselkoisuudesta tuli huomattavasti vähemmän huomautuksia. Hankalimpina itsearviointin kannalta pidettiin myöntöväisyyttä ja sääliväisyyttä.

Nämä arviot kävivät hyvin yksin sen BSRI-kritiikin kanssa, jossa on kiinnitetty huomiota m- ja f-osioiden sisältöeroihin. On väitetty, että maskuliiniset osiot liittyvät sellaisiin taitoihin ja voimavaroihin, joilla voidaan hallita sosiaalisia tilanteita, kun taas feminiiniset osiot koskevat voittopuolisesti emotionaalista toimintaa (esim. Locksley & Colten 1979). Koska esimerkiksi hallitsevuudella ja hyökkäävyydellä on vahva välineellinen funktionsa, on luonnollista, että itsearvioinneissaan ihmiset haluaisivat tietää tarkennuksen: missä asiayhteydessä. Esimerkiksi on suhteellisen vaikeaa antaa yleisarviota omasta hyökkäävyydestään.

Näiden palautetietojen pohjalta muodostettiin sukupuoliroolimittarin esikoeversio, joka koostui 18:sta maskuliinista ja 18:sta feminiinisestä osiosta. Kokonaisuutena mittari noudatti mahdollisimman pitkälle Bemini BSRI:tä. M-skaalassa vahvaluonteisuutta on mitattu kahdella osiolla (31 ja 33) BSRI:n yhden sijasta, ja ainoastaan osiolle 32 ("pidän vaihtelevasta elämästä") ei löydy suoranaista vastinparia BSRI:n m-osioiden joukosta. F-skaalassa tällaisia osioita on kolme: Bemini neutraaleista osioista otettu auttavaisuus (34) sekä herkkyyttä mittaavat kaksi osiota (35 ja 36).

3. *SPR-mittarin esikoeversion toimivuus.* Laaditun sukupuoliroolimittarin psykometrinen ominaisuuksien selvittämiseksi suoritettiin esikoe, johon osallistui 53 nais- ja 36 miespuolista Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen opiskelijaa kesällä 1985. Lomake jaettiin kahdessa luentotilaisuudessa kaikille paikalla olijoille, ja osanottajat täyttivät sen välittömästi. Heitä pyydettiin myös kommentoimaan lomaketta, mikäli he huomaisivat siihen aihetta. Tähtöna oli selvittää erityisesti mittarin validiutta ja reliaabeliutta. Edellistä tutkittiin faktorianalyysillä ja jälkimmäistä reliaabeliuskertoimien (Cronbachin alfa) avulla. Molemmat toteutettiin SPSS-tietokoneohjelmistossa olleilla analyysimenetelmillä.

Esikokeen tulosten pohjalta toteutetut faktorianalyysit osoittivat, että neljän faktorin ratkaisu kuvaa parhaiten muuttujien yhteisvaihtelua. Tällöin niiden kokonaisvaihtelusta tulee selitetyksi 35 % (liite 4). Odotusten mukaisesti valtaosa osioista sijoittui kahdelle faktorille, joista toista (F1) voidaan nimittää Kauppinen-Toropaisen³ (1987, 138) mukaan "itsevarman, jämäkän käyttäytymisen" ja toista (F2) "empatian ja ihmissuhdeherkkyyden" faktoriksi. Maskuliinisista osioista 13 latautuu edellisellä ja feminiinisistä 14 latautuu jälkimmäisellä. Tätä voi pitää osoituksena m- ja f-asteikkojen vähintäänkin kohtuullisesta validiudesta.

Maskuliinisista osioista kolme ja feminiinisistä kaksi irtautui omaksi faktorikseen (F3), jota voidaan nimittää vaikkapa "periksi antamattomuuden" tai "puolensa pitämisen" faktoriksi. Kauppinen-Toropaisen (1987, 139) lyhyen BSRI:n faktorianalyysissä syntyi samantyyppinen, "kypsän itsellisuuden" faktori, jolla latautuivat melkein täsmälleen samat attribuutit.

Neljäs faktori jäi myös ohueksi. Sillä latautuivat vain osiot "imartelu tehoa minuun", "pahoitan mieleni toisten puheista" ja "uskon liian herkästi toista ihmistä". Lisäksi huomattavan negatiivisen painokertoimen saivat osiot "tunnen

---

³ Kauppinen-Toropainen käytti lyhyttä BSRI:tä.

olevani henkisesti muista riippumaton" ja "tulen toimeen ilman toisten hyväksyntää". Näillä perusteilla faktorin voinee nimetä "negatiivisen riippuvuuden" faktoriksi.

Vaikka faktoreita muodostuikin neljä, ne tukevat yhdessä sitä oletusta, että muuttajat voidaan jakaa maskuliinisiin ja feminiinisiin. Ensimmäinen ja kolmas faktori sopivat hyvin maskuliinisuuden ja toinen ja neljäs feminiinisuuden stereotypiaan. Itse asiassa eri yhteyksissä onkin oletettu, että maskuliinisuus ja feminiinisyys eivät muodostu vain kahdesta ulottuvuudesta, jolloin ne voitaisiin helposti korvata esimerkiksi termeillä *instrumentaalisuus* ja *ekspressiivisyys*, vaan niiden takana on vielä muitakin dimensioita, joita ei kuitenkaan ole tarkemmin selvitelty (Gill, Stockard, Johnson & Williams 1987).

M-asteikon *reliaabeliuskertoimeksi* tuli 0,81 ja f-asteikon 0,73 (liite 5). Kokonaisuutena molempia summa-asteikkoja voidaan siis pitää reliaabeleina. Maskuliinisista osioista vain väittämän 7 ("tunnen olevani urheiluhenkisyyden kannattaja") pois jättäminen kaunistaisi m-asteikon reliaabeliutta (.81:sta .83:een). Tämä muuttuja olikin ainoa, joka ei latautunut selvästi millään faktorilla. Vastaavasti f-asteikolta löytyi kolme osiota (4. - 6.), joiden poistaminen kohottaisi hiukan sen reliaabeliutta.

Kaikkiaan esikoe osoitti, että laadittu SPR-mittari oli tehtävänsä sopiva, sukupuoliroolisuuntautumista kelvollisesti mittaava itsearviointilomake. Vaikka muutamat osiot eivät toimineet aivan toivotusti, ei niitä kuitenkaan haluttu poistaa, jotta vertautuvuus BSRI:hin säilyisi. Sen sijaan väittämien sanavalintoja muokattiin vielä jonkin verran, osin esikokeesta saadun kirjallisen palautteen pohjalta, osin kielellisistä syistä. Osioiden lopullinen muoto pojille ilmenee liitteestä 6 ja isille liitteestä 7.

4.2.3 Isän ja pojan välisen vuorovaikutuksen tutkiminen

Isän ja pojan suhteen tutkimisessa rajoituttiin sellaiseen toimintaan, josta voitiin saada selkoa isille ja pojille suunnatuilla kyselyillä. Isän saatavilla olon, yhdessäolon, vuorovaikutuksen ja roolikasvatuksen operationaalistamisessa käytettiin apuna aikaisempia empiirisiä tutkimuksia, mutta silti monia ratkaisuja jouduttiin tekemään erikseen tätä tutkimusta varten.

Poikien lomakkeen suunnittelussa isäsuhteen tiedustelu nousi myös eettiseksi kysymykseksi: millä tavalla ja minkälaisia asioita 12-vuotiaalta pojalta voidaan kysyä. Kysymykset päätettiin rajoittaa mahdollisimman pitkälle myönteisiin asioihin; esimerkiksi tiedusteltiin vain läheisyyttä ja lämpimyyttä, ei etäisyyttä ja kylmyyttä. Tämän vuoksi näitä kaksinapaisia vuorovaikutuksen piirteitä mittaavat skaalat olivat mallejaan lyhyempiä (vrt. Luolaja 1978; Rohner 1986, 196 - 202). Samoin pidättydyttiin kysymyksistä, jotka olisivat koskeneet isän rankaisevuutta, vakavaa välinpitämättömyyttä tai suoranaisia kasvatuksellisia laiminlyöntejä.

Lomakkeiden näiden osien suunnittelua edesauttoi pieni esikoe haastatteluineen. Tähän osallistui yhteensä kahdeksan sellaista isää, joilla oli n. 12-vuotias poika. He täyttivät isille tarkoitetun lomakkeen kokeilumielessä ja kirjasivat kysymyksistä ja niiden vastausvaihtoehdoista esiin nousseet huomautuksensa. Lomakkeen palautukseen liittyi haastattelu, jossa heiltä tiedusteltiin eri kysymystyyppien herättämiä ajatuksia. Samalla pyrittiin myös selvittämään, mihin kysymyksiin liittyi eniten sosiaalisen suotavuuden paineita.

Kysymysten sijainti isien ja poikien lomakkeilla sekä kysymysryhmistä muodostettujen summa-asteikkojen nimet ilmenevät taulukosta 5.

TAULUKKO 5. Isän ja pojan välistä suhdetta koskevat
kysymysryhmät isän ja pojan lomakkeessa

SUMMAMUUTTUJA*)	KYSYMYSTEN NUMEROT	
	ISÄN LOMAKE (liite 7)	POJAN LOMAKE (liite 6)
1. Yhdessäolon määrä		
- pojan lapsuudessa (oi)	15 - 18, 23 - 32	---
- tällä hetkellä (yi,yp)	33 - 34	2 - 4
2. Vuorovaikutuksen luonne		
- lämpimyyks (li,lp)	75 - 84	15 - 31
- kontrolloivuus (ki,kp)	45 - 54	32 - 40
3. Isän sukupuoliroolikasvatus		
- isän sukupuolirooli- sidonnaisuus (sp)	---	9 - 11
- maskuliinisuuteen rohkaiseminen/tärkeys (mii, mip)	56, 59, 60, 62, 63, 65, 67, 70, 73, 74 (40)	41, 43, 44, 48, 50, 51
- feminiinisyteen rohkaiseminen/tärkeys (fii, fip)	55, 57, 58, 61, 64, 66, 68, 69, 71, 72 (39)	42, 45, 46, 47, 49, 52

*)summamuuttujien symbolit:

oi = isän osallistuminen pojan hoitoon tämän lapsuudessa
 yi = yhdessäolon määrä tällä hetkellä (isän arvio)
 yp = yhdessäolon määrä tällä hetkellä (pojan arvio)
 li = vuorovaikutuksen lämpimyyks (isän arvio)
 lp = vuorovaikutuksen lämpimyyks (pojan arvio)
 ki = isän kontrolloivuus (isän arvio)
 kp = isän kontrolloivuus (pojan arvio)
 sp = isän sukupuoliroolisidonnaisuus (pojan arvio)
 mii= maskuliinisuuteen rohkaiseminen (isän arvio)
 mip= maskuliinisuuden tärkeys isälle (pojan arvio)
 fii= feminiinisyteen rohkaiseminen (isän arvio)
 fip= feminiinisyden tärkeys isälle (pojan arvio)

1. *Yhdessäolon määrällistä puolta koskevat kysymykset.* Pojilta tiedusteltiin vain tämänhetkistä tilannetta: kuinka usein näkee, juttelee ja puuhailee isän kanssa (liite 6). Lisäksi kysyttiin pojan arviota yhdessäolon riittäväydestä. Isien lomakkeella (liite 7) yhdessäoloa koskevat kysymykset jakaantuivat kahtaalle: osa II käsittelee pojan lapsuusaikaa ja osa III tämän hetken tilannetta. Myös isiltä pyydettiin arviota yhdessäolon tyydyttävyydestä ja mahdollisista yhdessäolon esteistä (kysymykset 21 - 22, 36 - 37). Yhdessäoloa koskevien kysymysten laadinnassa käytettiin apuna mm. Lewisin (1986), Koski-Hyvärisen ja Puttosen (1987), Nummenmaan (1986) sekä Tiaisen (1982) tutkimuksia.

Isien lomakkeen osa II, jossa tiedustellaan isän osallistumista pojan hoitoon tämän ollessa 1- 6-vuotias, on ongelmallinen mutta tärkeä sukupuoliroolien kehitysteorioiden näkökulmasta. Ongelmallisuus liittyy siihen, että isien on todennäköisesti vaikeaa muistaa tarkasti 6 - 12 vuotta sitten tapahtuneita asioita. Esitutkimuksen perusteella karsittiinkin osioita, joiden luotettavuus vaikutti tältä osin heikolta.

2. *Vuorovaikutuksen luonnetta koskevat kysymykset.* Isän ja pojan välisen kahdenkeskisen vuorovaikutuksen ominaispiirteiden selvittämiseksi laadittiin kysymysryhmiä, joiden tarkoituksena oli tavoittaa vuorovaikutuksen kahta perusulottuvuutta: lämpimyyttä ja kontrolloivuutta.

Vuorovaikutuksen lämpimyyys ymmärrettiin tässä muiden tutkimusten tapaan yhdessäolon ja läheisyyden miellyttäväksi affektiivisiksi kokemuksiksi, joihin liittyy voimakas hyväksytyksi tuleminen tunne. Operationaalistamisen apuna käytettiin Luolajan (1978, liite 2), Rohnerin (1986, 196 - 202) ja Schaeferin (1959) skaalojen sisältämiä osioita, joita muokattiin tähän tutkimustarkoitukseen sopiviksi.

Isä - poika-suhteeseen liittyvällä **kontrollilla** ymmärrettiin tässä tutkimuksessa isän sellaista kontrolloivuutta, johon kuuluu pojan tekemisien seuraaminen, "perään katseminen" ja rajojen asettaminen. Tarkoituksena oli kiinnittää huomiota isä - poika-suhteen siihen puoleen, minkä verran

isä on kiinnostunut pojan elämästä ja paljonko hän seuraa poikansa puuhia. Tähän tapaan operationaalistettuna kontrollin käsitettä käytettiin ehkä hiukan suppeammin kuin monissa muissa tutkimuksissa (vrt. kuvio 6), mutta tämä ratkaisu tuntui palvelevan parhaiten tutkimustarkoitusta.

3. *Isän toteuttamaa sukupuoliroolikasvatusta koskevat kysymykset.* Sekä isän että pojan lomakkeeseen sijoitettiin kysymyksiä, jotka koskivat toisaalta isän toimintaa **sukupuoliroolimallina**, toisaalta sitä, kuinka **tärkeänä** isä on pitänyt maskuliinista ja feminiinistä käyttäytymistä tai kuinka usein hän on **rohkaissut** poikaansa sellaiseen⁴. Tässä käytettiin apuna australialaisen John K. Antillin (1987, 311) tutkimusta, jossa etsittiin lasten sukupuoliroolisuuntautumista ennustavia kasvatusmuuttujia. Lisäksi molemmissa lomakkeissa oli kaksi perheen **päätöksentekoa** koskevaa kysymystä (isän lomake 41 - 42; pojan lomake 7 - 8). Näillä pyrittiin luotaamaan toisaalta isän, toisaalta pojan asemaa perheessä.

Lomakkeen lopussa kultakin isältä pyydettiin semanttisella differentiaalilla **oma arvio** hänen ja hänen poikansa välisestä suhteesta kuudella vastakohtailmaisulla, jotka olivat lämmin - kylmä, läheinen - etäinen, sopuisa - riitaisa, ongelmaton - ongelmallinen, avoin - rajoittunut sekä luottamuksellinen - epäilyä sisältävä. Näiden kysymysten tarkoituksena oli saada suoria arvioita verrattaviksi epäsuorempien summamuuttujien antamiin tuloksiin.

---

⁴ Maskuliinisen ja feminiinisen käyttäytymisen piirteet valittiin sukupuoliroolimittarin osioista.

4.3 Tutkimuksen kohdejoukko ja tutkimusaineisto

4.3.1 Poikien aineisto

Tutkimustehtävää määriteltäessä poikien ikä kiinnitettiin 12 vuodeksi. Muita perusjoukon rajauksia tutkimusongelmat eivät edellyttäneet, koska aikaisemmat tutkimukset eivät olleet viitanneet siihen, että isän ja pojan sosiaalisen sukupuolen yhtäläisyydet riippuisivat olennaisesti joistakin sellaisista taustatekijöistä kuin asuinpaikka tai sosiaaliryhmä. Isä - poika-parit voitiin siis valita suhteellisen vapaasti.

Tutkimuspaikkakunnaksi valittiin Jyväskylä, toisaalta käytännön syistä, toisaalta sen vuoksi, että Jyväskylän kaltaisesta kaupungista poimittujen miesten koulutus- ja ammattijakaumiin voidaan odottaa tutkimuksen kannalta riittävää variaatiota. Tutkimusaineisto kerättiin syksyllä 1989 siten, että ensin valittiin 12-vuotiaat pojat peruskoulun kuudensilta luokilta ja sen jälkeen pyrittiin tavoittamaan heidän isänsä.

Kouluja käytettiin tässä tutkimuksessa lähinnä kahdesta syystä:

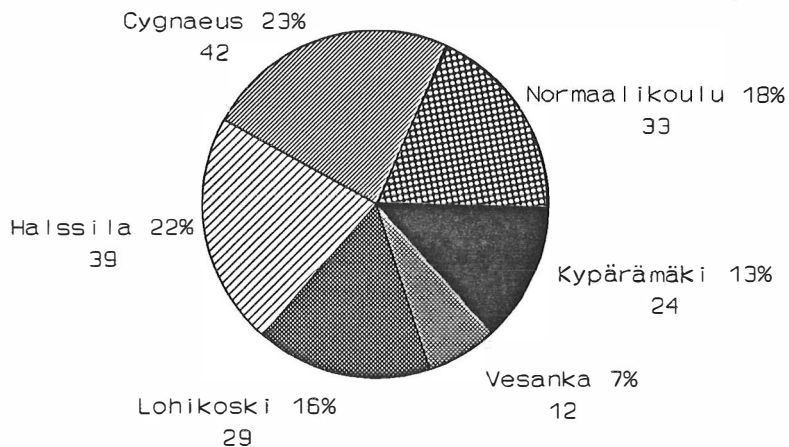
(a) Sieltä voitiin tavoittaa helposti 12-vuotiaiden poikien valikoitumaton perusjoukko.

(b) Koulumiljöö tarjosi luontevan paikan aineiston keruulle, koska sukupuolirooli- ja kasvatuskysymykset liittyvät sen verran peruskoulun kasvatustavoitteisiin, että siellä 12-vuotiaat pojat vähiten ihmettelevät tämänkaltaista kyselyä.

Tutkimukseen otettiin satunnaisesti neljä kaupungin alasta (Cygnaeuksen, Halssilan, Kypärämäen ja Lohikosken ala-asteet), Normaalikoulun ala-aste sekä lisäksi vertailun vuoksi Jyväskylän maalaiskunnan Vesangan ala-aste. Jokaiselta pyrittiin saamaan kaikki kuudensien luokkien pojat. Tarkoituksena oli saada näin tutkimukseen yhteensä n. 200 poi-

kaa (ja heidän isänsä). Poissaoloista ja puutteellisista vastauksista⁵ johtuen poikien lopulliseksi kokonaismääräksi tuli 179. Eri ala-asteilta heitä tuli kuvion 8 osoittamat määrät.

Pojat täyttivät lomakkeensa (liite 6) ohjatusti koulutun-
nin aikana⁶. Jokaisessa luokassa tutkimukseen käytettiin yksi oppitunti. Tutkija ja yksi tutkimusavustaja oli aina paikalla, usein myös luokan oma opettaja. Tunnin alussa selvitettiin lomakkeen täyttötapaa esimerkein ja jokaista avun tarvitsijaa opastettiin henkilökohtaisesti. Käsitteiden oikein ymmärtämiseen kiinnitettiin erityistä huomiota ja vaikeimpia (muutamit SPR-mittarin osiot) selitettiin kaikille yhteisesti jo ennakkoon. Lomakkeen täytössä oppilaat viipyivät keskimäärin 35 - 40 minuuttia.

KUVIO 8. Eri ala-asteilta tutkimukseen tulleiden poikien absoluuttiset ja prosenttiset määrät (n = 179)

⁵ Pojat, joilla ei ollut minkäänlaista isäsuhdetta, täyttivät lomakkeen vain soveltuvilta osin.

⁶ Sekä koulunpidon kannalta että jatkotutkimuksia ajatellen monissa luokissa myös tytöt olivat mukana täyttämällä lomakkeen poikien tapaan. Aineistoa ei kuitenkaan ole käytetty tässä tutkimuksessa.

Kokonaisuutena poikien aineiston keruu sujui onnistuneesti. Joukkokysely, joka tapahtui pääosin 10 - 20 oppilaan ryhmissä, osoittautui toimivaksi aineiston keruun muodoksi. Koska paikalla oli koko ajan kaksi ohjaajaa ja koska aikaa oli riittävästi, vastaamista voitiin seurata ja tarvittaessa ohjata yksilöllisesti. Luonnollisesti vastaaminen riippui viime kädessä oppilaasta itsestään, eikä ketään mitenkään pakotettu vastaamaan, mikäli joku koki sen vaikeaksi. Ehkäpä siksi, että tilanteet miellettiin normaaleiksi koulutuneiksi, tutkimusyhteistyöhön ei jäänyt juuri toivomisen varaa.

4.3.2 Isien aineisto

Isät saatiin tutkimukseen poikien ja koulujen antamien nimien ja osoitteiden avulla. Isien aineisto koottiin postikyselyllä poikien aineiston keruun jälkeen isänpäivän aikoihin syksyllä 1989. Menetelmän valinnassa haastattelun - lähinnä strukturoidun haastattelun - ja kyselyn välillä seuraavat seikat kallistivat vaakaa kyselyn puolelle:

1. Suuri osa kysymyksistä (mm. SPR-mittari) oli luonteeltaan sellaisia (strukturoituja), että ne soveltuivat hyvin postikyselyyn; ts. tieto, jota tutkimusongelmissa haluttiin, oli saatavissa kyselymenetelmällä.
2. Vastausten sosiaalisen suotavuuden aste arvioitiin kyselyssä pienemmäksi.
3. Jos jokainen 179 pojan isä olisi haastateltu, se olisi vienyt huomattavasti enemmän voimavaroja eikä odotettavissa oleva tutkimuksellinen hyöty näyttänyt vastaavan lisäkustannuksia. Haastattelusta olisi ollut myös isille enemmän vaivaa.

Puutteellisten osoitetietojen vuoksi kyselylomake voitiin lähettää vain 161 pojan isälle. Yhden muistutuskirjeen (joka sisälsi myös uuden lomakkeen) jälkeen 113 palautti lopulta täytetyn lomakkeen. Näin isien osalta palautusprosentiksi

tuli 70,2 % ja tutkimuksen 179 pojasta 63 %:lle saatiin pari.

Koska isiltä kysyttiin osittain samoja asioita kuin heidän pojiltaan, tutkimuksen luotettavuudelle olisi ollut eduksi, jos isät ja pojat eivät olisi tienneet toistensa osallistumisesta eivätkä olisi missään vaiheessa keskustelleet keskenään kyselystä. Vaikka tähän ei tietenkään päästy, seuraavat ratkaisut todennäköisesti paransivat tulosten luotettavuutta:

(a) Isien kysely ajoitettiin noin kuukauden päähän poikien kyselystä.

(b) Isien lomakkeen saatekirjeessä (liite 7) ei nimenomaisesti mainittu - vaikka tämä olisikin ollut muuten asiaan kuuluvaa - sitä, että heidän poikansa on jo vastannut samanlaiseen kyselyyn.

(c) Poikien kyselystä ei tiedotettu erikseen vanhemmille, vaikka se olisikin ollut koulun ja kodin yhteistyön kannalta paikallaan. Luokkien opettajat tiesivät poikien kyselystä hyvissä ajoin ja tiettävästi monet olivat keskustelleet siitä ennalta oppilaittensa kanssa.

(d) Kyselyyn osallistuessaan pojat eivät vielä tienneet, että heidän isänsä tulee myös täyttämään samanlaisen lomakkeen.

Isien palauttamat lomakkeet oli yleensä täytetty huolellisesti ja myös harvoinhin avoimiin kysymyksiin tuli kiitettävästi vastauksia. Monelle vastaajalle isyys ja siihen liittyvät kysymykset näyttivät olevan ajankohtaisia ja tärkeitä asioita. Kommenteista päätellen monet isät olivat miettineet kasvatusasioita ja olivat valmiita puhumaan niistä. Myös itse kysely koettiin pohdintaa herättäväksi. Niinpä eräs 37-vuotias kolmen lapsen isä kommentoi kyselyä seuraavasti:

Erittäin hyvin laadittuja kysymyksiä, jotka myös terveellisellä tavalla panevat taas kerran ajattelemaan erittäin tärkeitä perheen sisäisiä ihmissuhdeasioita. Onnea tutkimukselle!

Mutta myös toisenlaista suhtautumista, sekä tähän kyselyyn että tällaisiin perhetutkimuksiin yleensä, oli havaittavissa. Esimerkiksi 32-vuotias kahden lapsen isä kirjoitti seuraavasti:

Mikäli mahdollista, olemme näiden 12 - 13 avioliittovuotemme aikana, vastanneet useisiin, jopa kymmeneen eri tutkimukseen. Tietenkin eri tutkimuslaitosten ja yliopistojen. Ja toivomme, että tämä olisi viimeinen. Varmasti löytyy muitakin halukkaita kuin me aina.

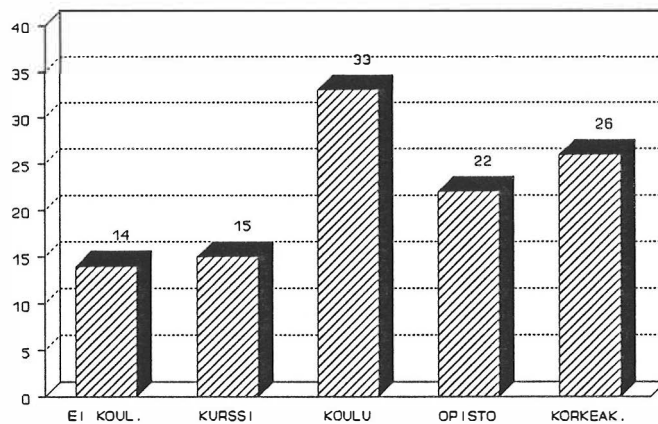
Aihepiirin tähden sosiaalisen suotavuuden ongelma oli ilmeinen, vaikka yleensä oletetaan, että etenkin anonyymeissä kyselyissä paine sosiaalisesti suotaviin vastauksiin (social desirability, conformity, popularity bias) on vähäisempi kuin haastattelussa (esim. Babbie 1989, 253). Siitä huolimatta, että isät palauttivat lomakkeensa nimettöminä, heidät oli kuitenkin voitava tunnistaa isä - poika-parien muodostamista varten. Tämä tapahtui klassiseen tapaan palautuskuoreen sijoitetun koodinumeron avulla, jota ei kuitenkaan yritetty mitenkään piilottaa. On vaikeaa arvioida, minkä verran tämä menettely on mahdollisesti vaikuttanut vastausten aitouteen⁷. Vain yksi isä oli poistanut numeron palautuskuoresta.

Lähes kaikki isä - poika-parit kuuluvat - niin kuin tutkimuksen tarkoitus olikin - "tavalliseen" perhemalliin: isä, äiti, poika ja mahdollisesti muita lapsia⁸. Muilta taustaominaisuuksiltaan kyselyyn vastanneiden isien joukko oli tutkimuksen kannalta riittävän moniaineksinen (ks. liite 8). Isien ikä vaihteli 32:sta 65:een vuoteen keski-ikä ollessa 42 vuotta. Ilmeisesti paikkakunnasta ja vastaamiseen valikoitumisesta johtuen pohjakoulutustaso oli tavallista korkeampi, lukion oli suorittanut 38 % isistä. Sama näkyy myös ammatillisessa koulutuksessa ja työtehtävissä: ylemmät ryhmät ovat selvästi yliedustettuina (kuviot 9 ja 10).

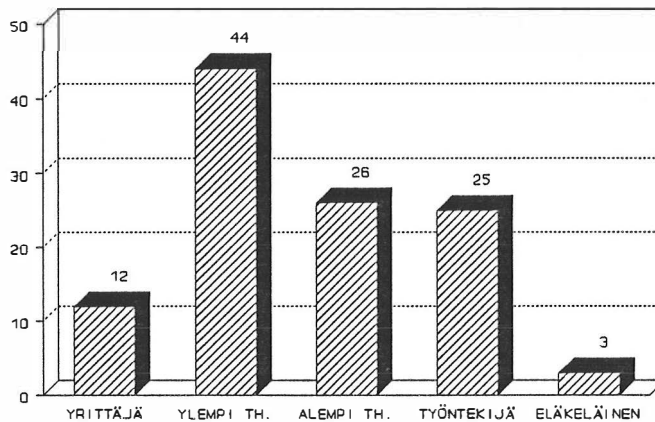
---

⁷ Isien ja poikien vastausten vertailu antaa tästä jonkin verran tietoa.

⁸ Seitsemän isää asui kyselyhetkellä erossa pojastaan mutta jokainen heistä tapasi poikaansa säännöllisesti.

KUVIO 9. Isien (n = 110) jakautuminen ammatillisen koulutuksen eri ryhmiin

KUVIO 10. Isien (n = 110) jakautuminen eri ammattistatusryhmiin

Isiltä kysyttiin myös heidän työaikojaan pojan lapsuudessa sekä heidän omaa arviotaan silloisista kotoa poissaolon määristä (kys. 11 ja 12). Vastauksista kävi ilmi, että 46 % isistä oli ollut pojan saatavilla sen verran, minkä normaalin pituinen päivätyö sallii (liite 8). Sen sijaan 50 % isistä oli ollut kotona tätä vähemmän (mm. työmatkat, ylityöt, hankalat työajat tai kokoukset). Vain neljä isää oli ollut ns. koti-isänä silloin kun poika oli 1 - 6-vuotias. Tässä suhteessa isien aineisto ei poikkea olennaisesti siitä, mitä muissa suomalaisissa tutkimuksissa on todettu (esim. Lerber ym. 1979).

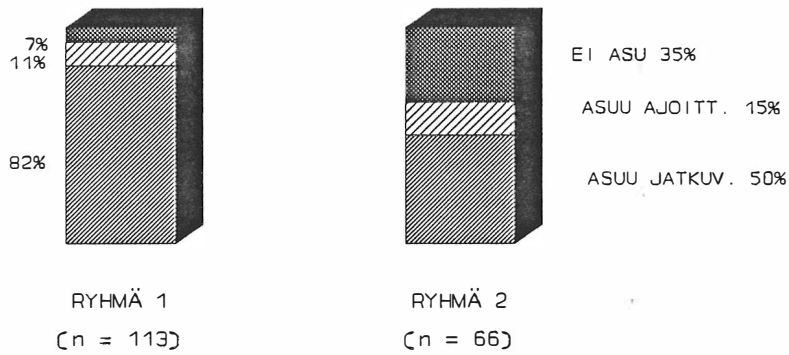

4.3.3 Vastaamatta jättäneet isät

Kuten edellisessä luvussa todettiin, tutkimuksen 179:stä pojasta vain 113:lle "löydettiin" isä. Tästä syystä poikien aineisto on 66:ta suurempi. Toistakymmentä isää menetettiin osoitetietojen puuttumisen vuoksi ja 48 siksi, että he eivät palauttaneet lomakettaan pyynnönkään jälkeen. Osoitteiden saavuttamattomuus johtui useimmissa tapauksissa siitä, että vanhemmat olivat hiljattain eronneet ja isä oli muuttanut pois paikkakunnalta. Vastaamattomuuden syitä voidaan sen sijaan vain arvailla.

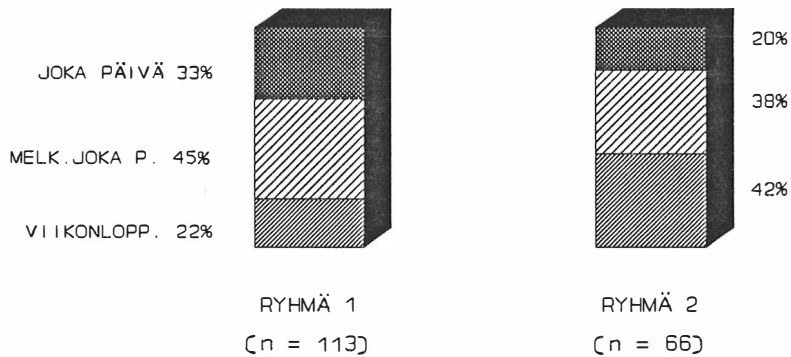
Yleensä lomakekyselyjen kato ei ole satunnaista. Ne, jotka eivät palauta lomakettaan, muodostavat usein - ainakin joiltakin piirteiltään - suhteellisen homogeenisen joukon. Mitä enemmän tämä joukko poikkeaa vastanneista, sitä heikommin tulokset vastaavat koko todellisuutta. Tämän selvittämiseksi pojat jaettiin kahteen ryhmään siten, että toiseen tulivat ne, jotka muodostivat isä - poika-parin ($n = 113$), ja toiseen ne, joilta "puuttui" isä ($n = 66$). Tämän jälkeen poikien vastauksia tutkittiin t - ja X^2 -testeillä sen seulomiseksi, missä muuttujissa nämä ryhmät erosivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi.

Poikien lomakkeen neljässä ensimmäisessä kysymyksessä, jotka kaikki koskivat isän ja pojan nykyisen yhdessäolon useutta, ryhmät erosivat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi (liite 9, kys1 - kys4). Ne pojat, joiden isät eivät olleet mukana tutkimuksessa, olivat muita poikia harvemmin yhdessä isänsä kanssa. Esimerkiksi yhdessä asumisen osalta tämä ero näkyy kuviosta 11.

KUVIO 11. Kyselyyn vastanneiden (ryhmä 1) ja vastaamatta jättäneiden isien (ryhmä 2) asuminen yhdessä poikansa kanssa (Khin neliö = 25,4; df = 2; p = .00)

Kuten kuvioista 11 ilmenee, yksi vastaamattomuuden todennäköinen syy on ollut siinä, että isä joko ei enää asu yhdessä poikansa kanssa tai on muuten paljon poissa. Kun pojilta kysyttiin, kuinka usein he juttelevat isänsä kanssa joistakin omista asioistaan, erosivat ryhmät toisistaan kuvion 12 osoittamalla tavalla.

KUVIO 12. Isän ja pojan välisten keskustelujen useus kyselyyn vastanneiden (ryhmä 1) ja vastaamatta jättäneiden isien (ryhmä 2) keskuudessa (Khin neliö = 30,0; df = 3; p = .00)

Vastaamatta jättäneiden isien ja heidän poikiensa välinen juttelu keskittyy viikonloppuihin tai on sitäkin harvinaisempaa⁹. Tutkimukseen mukaan tulleiden isien poikien tyyppillinen vastaus oli "melkein joka päivä". Samansuuntainen ero, joskaan ei aivan tilastollisesti merkitsevä, oli näiden ryhmien välillä myös poikien lomakkeen neljännessä kysymyksessä: "Kuinka usein puuhaatte tai teette jotakin yhdessä isän kanssa?"

Poikien vastauksista ilmeni myös se, että he näyttivät tyytyvän vähäiseenkin yhdessäoloon. Pojat, joiden isät olivat melko vähän saatavilla, eivät toivoneet nykyistä enempää yhdessäoloa (liite 9, kys6). Itse asiassa ne pojat, joiden isät jo olivat aika paljon heidän kanssaan, käyttivät usein vaihtoehtoa "haluaisin olla isän kanssa jonkin verran enemmän kuin nyt".

Näin muodostuneeseen vastaamatta jättäneiden isien kuvaan sopii myös havainto siitä, että suhteellisen usein heidän perheissään (poikien ilmoituksen mukaan) joko äiti (32 %) tai isä (16 %) määräsi kodin asioista. Kyselyyn vastanneiden isien pojista 81 % ilmoitti molempien yhdessä päättävän kodin asioista (liite 9, kys7).

Kun ryhmien välisiä eroja testattiin myös vuorovaikutuksen luonnetta koskevien summamuuttujien (ks. seuraavaa lukua) osalta, ainoa tilastollisesti merkitsevä keskiarvoero oli isän kontrolloivuudessa (liite 9, muuttuja kp). Isät, jotka eivät tulleet mukaan tutkimukseen, kontrolloivat poikien kertoman mukaan vähemmän heidän käyttäytymistään.

Näiden havaintojen perusteella voitaneen todeta, että se isien joukko, joka jäi tavoittamatta, poikkeaa - ehkä olenaisestikin - tutkimukseen mukaan tulleiden isien joukosta. Mahdollisesti osalle vastaamatta jättäneistä isistä kysely saattoi tuntua hankalalta asialta. Ehkä jotkut heistä ajattelivat, etteivät täytä kaikin puolin niitä normeja, joita

---

⁹ Kuvion 12 luokkaan "viikonloppuisin" sisältyvät poikien lomakkeen kysymyksen 3 vaihtoehdot "en ollenkaan", "harvemmin kuin kerran viikossa" ja "viikonloppuisin tai muutaman kerran viikossa".

"hyvälle" isälle asetetaan. Tutkimustulosten kannalta tällä on ainakin se merkitys, että joidenkin muuttujien varianssit ovat jääneet todellista pienemmiksi. Näin eräät jakaumatiedot antanevat isien toiminnasta "paremman" kuvan kuin se tutkimusjoukossa todellisuudessa on.

4.4 Summamuuttujien muodostaminen ja niiden luotettavuus

4.4.1 Sukupuoliroolimittarin maskuliinisuus- ja feminiinisyyssasteikko

Tutkimuksen SPR-mittari koostuu, kuten luvussa 4.2.2 on jo kerrottu, kahdesta alaskaalasta, joista toinen mittaa - tai ainakin on tarkoitettu mittaamaan - maskuliinisuutta ja toinen feminiinisyyttä. Mittari sijoitettiin sekä isien että poikien lomakkeen loppuosaan pieniä sanamuutoksia lukuun ottamatta samanlaisena (liitteet 6 ja 7).

Vaikka esikokeen faktorianalyysi oli jo antanut empiiristä tukea m- ja f-skaalojen muodostamiselle (liite 4), tarkistettiin tämä myös tässä aineistossa. Erityisesti poikien vastaukset olivat mielenkiinnon kohteina, koska mittarin sopivuudesta 12-vuotiaille ei ollut ennakoon tilastollisiin laskelmiin perustuvaa näyttöä. Niinpä poikien ja isien vastaukset faktoroiitiin erikseen.

Analyysit toteutettiin kahden faktorin ratkaisuna, vaikka esikoe oli osoittanut, että osiojoukosta voidaan erottaa useampiakin faktoreita. Tällä menettelyllä haluttiin saada tietoa siitä, sijoittuvatko samaa asiaa mittaamaan tarkoitettut osiot samalle faktorille, ts. feminiiniset toiselle ja maskuliiniset toiselle. Tulokset ilmenevät taulukoista 6 ja 7.

TAULUKKO 6. Poikien sukupuoliroolisuuntautumista mittaavien muuttujien kahden faktorin ratkaisu (suurimman uskottavuuden menetelmä, varimax-rotatio, n = 176)

Osio ¹⁰	Selite	F1	F2	h ²
X70	Olen halukas lohduttamaan loukattua	.76	.02	.58
X84	Autan mielelläni toista ihmistä	.75	.05	.57
X74	Tunnen hellyyttä toisia kohtaan	.75	.01	.56
X82	Suhtaudun ihmisiin hyväntahtoisesti	.73	-.01	.54
X68	Tunnen sääliä vaikeuksissa olevia...	.69	.00	.48
X72	Suhtaudun lämpimästi toisiin...	.68	.10	.48
X64	Koen myötätuntoa toisia kohtaan	.67	.16	.48
X62	Otan huomioon toisten tarpeet	.64	.14	.42
X58	Suhtaudun asioihin ja ihmisiin tunt.	.60	.09	.36
X60	Olen uskollinen läheisilleni	.52	.01	.27
X66	Ymmärrän toisten näkökantoja	.50	.23	.31
X76	Uskon herkästi toista ihmistä	.39	-.12	.17
X78	Vältän karkeaa kielenkäyttöä	.38	-.04	.15
X80	Pidän pikkulapsista	.37	.04	.14
X54	Katson kiistoissa paremmaksi...	.26	-.21	.11
X88	Itken helposti surullisissa til.	.22	-.30	.13
X86	Pahoitan mieleni toisten puheista	.22	-.23	.10
X85	Pidän vaihtelevasta elämästä	.25	.18	.09
X55	Puolustan näkemyksiäni ollessani...	.21	.16	.07
X61	Olen itsevarma ratkaisevissa til.	.11	.60	.37
X63	Tunnen pystyväni johtamaan muita	.08	.59	.36
X77	Toimin ryhmätilanteissa johtajana	-.13	.58	.35
X71	Olen seurassa tilannetta hallitseva	.13	.57	.34
X53	Luotan itseeni ongelmatilanteissa	.16	.56	.34
X69	Tulen toimeen omin avuin elämässäni	-.01	.54	.29
X67	Päätöksenteko on minulle helppoa	.16	.53	.30
X73	Otan halukkaasti kantaa asioihin	.32	.44	.30
X79	Olen kilpailuhenkinen	.09	.39	.16
X87	Kestän vaikka elämä tuntuisi vaik.	.35	.38	.27
X75	Ajan asioitani hyökkäävästi	-.21	.38	.19
X83	Tulen toimeen ilman toisten hyv.	.01	.37	.14
X65	Olen valmis olemaan jopa uhkarohkea	-.07	.33	.11
X81	Haluan menestyä koulussa ja...	.21	.28	.12
X57	Teen valintani omin päin...	-.23	.27	.13
X59	Olen urheilun kannattaja	.18	.23	.09
X56	Kehuminen tehoaa minuun	.10	.17	.04
Ominaisarvojen summa = 9.90 (27.5 % kokonaisvarianssista)				

¹⁰ Parilliset osiot ovat feminiinisiä ja parittomat maskuliinisia.

TAULUKKO 7. Isien sukupuoliroolisuuntautumista mittaavien muuttujien kahden faktorin ratkaisu (suurimman uskottavuuden menetelmä, varimax-rotatio, n = 113)

Osio ¹¹	Selite	F1	F2	h ²
Y102	Koen myötätuntoa toisia kohtaan	.78	-.02	.60
Y110	Suhtaudun lämpimästi toisiin...	.77	.02	.59
Y108	Olen halukas lohduttamaan loukattua	.73	.11	.54
Y122	Autan mielelläni toista ihmistä	.70	.07	.49
Y120	Suhtaudun ihmisiin hyväntahtoisesti	.68	.07	.47
Y112	Tunnen hellyyttä toisia kohtaan	.66	.07	.44
Y96	Suhtaudun asioihin ja ihmisiin...	.63	-.02	.39
Y106	Tunnen sääliä vaikeuksissa...	.63	.00	.39
Y100	Otan huomioon toisten tarpeet	.59	-.18	.38
Y104	Ymmärrän toisten näkökantoja	.50	.02	.25
Y98	Olen uskollinen läheisilleni	.45	.06	.21
Y118	Pidän pikkulapsista	.37	-.05	.14
Y126	Itken helposti henkisesti...	.36	-.21	.17
Y114	Uskon herkästi toista ihmistä	.35	-.31	.22
Y116	Vältän karkeaa kielenkäyttöä	.31	-.08	.10
Y124	Pahoitan mieleni toisten puheista	.21	-.09	.05
Y92	Katson kiistoissa paremmaksi...	.12	-.22	.06
Y121	Tulen toimeen ilman toisten...	.06	.01	.00
Y101	Tunnen pystyväni johtamaan muita	.15	.75	.59
Y115	Toimin ryhmätilanteissa johtajana	-.05	.73	.54
Y109	Olen seurassa tilannetta hallits.	.06	.67	.45
Y105	Päätöksenteko on minulle helppoa	.17	.67	.48
Y111	Otan halukkaasti kantaa asioihin	.01	.59	.34
Y91	Luotan itseeni ongelmatilanteissa	.22	.56	.36
Y99	Olen itsevarma ratkaisevissa til.	.26	.49	.32
Y113	Ajan asioitani hyökkäävästi	-.26	.47	.28
Y107	Tulen toimeen omin avuin...	-.16	.46	.24
Y119	Suhtaudun tehtäviini kunnianhim.	.31	.44	.29
Y117	Olen kilpailuhenkinen	-.13	.42	.20
Y125	Kestän henkisiä paineita	.28	.39	.23
Y123	Pidän vaihtelevasta elämästä	-.05	.39	.16
Y93	Puolustan näkemyksiäni...	.11	.37	.15
Y95	Teen valintani omin päin...	-.10	.32	.11
Y103	Olen valmis ottamaan riskejä	.04	.27	.07
Y97	Olen urheilun kannattaja	-.12	.21	.06
Y94	Kehuminen tehoaa minuun	-.07	.13	.02
Ominaisarvojen summa = 10.42 (28.9 % kokonaisvarianssista)				

¹¹ Parilliset osiot ovat feminiinisiä ja parittomat maskuliinisia.

Faktorianalyysien tulokset tukevat kahden alaskaalan muodostamista suunnitellulla tavalla. Feminiinisiksi tarkoitettut osiot saavat lähes poikkeuksetta suuremman painokerroimen ensimmäisellä (F1) ja maskuliinisiksi tarkoitettut osiot toisella (F2) faktorilla (taulukot 6¹² ja 7). F-osiosta ainoastaan "Kehuminen tehoaa minuun" (x56, y94) ei näyttäisi kuuluvan yhtä selvästi muiden joukkoon kummankaan analyysin pohjalta. Poikien aineistossa kaksi maskuliinista osiota - "Pidän vaihtelevasta elämästä" (x85) ja "Puolustan näkemyksiäni ollessani oikeassa" (x55) - eivät myöskään lataudu muiden m-osioiden tapaan. Isien aineistossa vastaavanlainen m-osio on "Tulen toimeen ilman toisten hyväksyntää" (yl21).

Molempien faktorianalyysien tuloksista huomataan, että muutamien osioiden kommunaliteetit ovat melko matalia (alle .20), vaikka osiot sijoittuvatkin painokertoimiensa puolesta johdonmukaisesti "oikeille" faktoreille. Tämä viittaa siihen, että muuttujajoukosta löytyisi kolmas, jopa neljäskin, matemaattisesti perusteltavissa oleva faktori (vrt. esikokeen faktorianalyysi, liite 4). Tästä näkökulmasta m- ja f-asteikkojen yksidimensionaalisuus on asetettavissa kyseenalaiseksi.

Esikokeessa m-asteikon reliabeliudeksi saatiin $\alpha = 0,81$ ja f-asteikon $\alpha = 0,73$ (liite 5). Kun vastaavat kertoimet laskettiin tämän tutkimuksen aineistosta, saatiin hiukan paremmat tulokset (taulukko 8). Niinpä jos SPR-mittarin reliabeliutta arvioidaan osiojoukosta muodostettujen m- ja f-summamuuttujien alfa-kertoimien avulla, voidaan mittaria pitää luotettavana. Se näyttää myös sopivan yhtä hyvin isille kuin pojillekin. Esikokeessa m-asteikko oli reliabeliudeltaan f-asteikkoa parempi, nyt sen sijaan sekä isien että poikien m-pistemäärien reliabeliudet jäivät hiukan f-pistemäärien reliabeliuksia alhaisemmiksi.

---

¹² Muuttujien korrelaatiomatriisi on saatavissa tutkijalta.

TAULUKKO 8. Poikien ja isien maskuliinisuus- (mp, mi) ja feminiinisyyspistemäärien (fp, fi) reliabilitiudet (α -kerroin)

	Summamuuttuja	α
mp	pojan maskuliinisuus	.79
fp	pojan feminiinisyys	.85
mi	isän maskuliinisuus	.82
fi	isän feminiinisyys	.84

Osiokohtaisessa tarkastelussa huomattiin, ettei kummankaan summamuuttujan α -kerroin paranisi poikien aineistossa merkittävästi, mikäli jokin tai jotkut osiot poistettaisiin asteikosta. Sen sijaan isien aineiston m-asteikon osiolla y121 ja f-asteikon osiolla y94 oli nollakorrelaatio summapistemäärään, joten näiden osioiden poisto kohentaisi hiukan asteikkojen reliabilitiutta. Hyöty olisi kuitenkin vain yhden sadasosan suuruinen, jolla taas ei ole käytännön merkitystä jatkoanalyysseissa.

Todettakoon myös, että näin muodostetut m- ja f-pistemäärät eivät korreloi keskenään isien aineistossa ($r = -.05$) ja poikienkin aineistossa vain lievästi ($r = .17$). Tämä tulos on yhdenmukainen sekä androgyniateorian (Bem 1974) että aikaisempien tutkimusten (esim. Kauppinen-Toropainen 1987) kanssa: maskuliinisuus ja feminiinisyys - näin määriteltynä - ovat kaksi erillistä, keskenään ortogonaalisessa suhteessa olevaa dimensiota eivätkä saman ulottuvuuden vastakkaisia päitä.

4.4.2 Vuorovaikutusmuuttujat

Yhdessäolon useus. Isän saatavilla oloa ja osallistumista pojan hoitoon tämän lapsuudessa kysyttiin vain isiltä. Tämän hetkistä yhdessäolon useutta kysyttiin molemmilta. Kaikkiaan

näistä kysymyksistä oli ajateltu muodostuvan kolme summamuuttujaa¹³, eivätkä tulokset antaneet aihetta suunnitelman muuttamiseen. Summamuuttujien koostumus ja osioiden korrelaatiot summapistemäärään ilmenevät taulukosta 9.

TAULUKKO 9. Summamuuttujien oi, yi ja yp koostumus, osioiden pisteitys ja niiden korrelaatiot summapistemäärään¹⁴

Osioiden	Selite	Pisteitys	Osioiden korrelaatio summapistemäärään
Asteikko oi = isän osallistuminen pojan hoitoon			
y18	työssäkäynti	1,2=0; 4=1; 3=2	.26
y19	päivähoito	1,4,5=0; 3=2; 2=4	.36
y20	iltahoito	1,6=0; 2=1; 3=2; 4=3; 5=4	.59
y21	kotityöt	1=0; 2,3=1; 4=2	.42
y26	ulkoiluttaminen	1 - 4 kuten lomakkeessa	.62
y27	leikittäminen	1 - 4 "	.71
y28	pukeminen	1 - 4 "	.66
y29	syöttäminen	1 - 4 "	.67
y30	nukuttaminen	1 - 4 "	.75
y31	pesu	1 - 4 "	.59
y32	lukeminen	1 - 4 "	.50
y33	TV:n katselu	1 - 4 "	.31
y34	lapsenvahtina	1 - 4 "	.47
y35	iltasatu	1 - 4 "	.42
Asteikko yi = yhdessäolon useus isän arvioimana			
y36	työpäivinä	1 - 5 kuten lomakkeessa	.52
y37	vapaapäivinä	1 - 5 "	.52
Asteikko yp = yhdessäolon useus pojan arvimana			
KYS2	tapaaminen	1=5; 2=4; 3=3; 4=2; 5=1	.69
KYS3	juttelemine	1=5; 2=4; 3=3; 4=2; 5=1	.71
KYS4	puuhaaminen	1=6; 2=5; 3=4; 4=3; 5=2; 6=1	.63

¹³ Vaikka tässä käytetään summamuuttuja nimitystä, tulosanalyysissä kaikki summamuuttujat olivat keskiarvo-muodossa, ts. osioiden pistemäärien summa jaettiin osioiden lukumäärällä.

¹⁴ Summapistemäärästä on tällöin vähennetty ko. osioiden vaikutus.

Taulukon 9 mukaan osiot korreloivat vähintään kohtuullisesti asteikkonsa summapistemäärään. Taulukosta 10 käy ilmi näiden summa-asteikkojen **reliaabeliudet**¹⁵ ja näin muodostettujen summamuuttujien keskinäiset korrelaatiot.

TAULUKKO 10. Yhdessäolon useutta mittaavien summamuuttujien reliaabeliudet (α -kerroin) ja keskinäiset korrelaatiot

	Summamuuttuja	oi	yi	α
oi	isän osallistuminen pojan hoitoon (isä)			.87
yi	yhdessäolon useus (isä)	.04		.65
yp	yhdessäolon useus (poika)	.01	.47***	.82

*** = tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < .001$)

Pojan lapsuuden aikaista isän saatavilla olemista ja hoitoon osallistumista mittaava summamuuttuja (oi) osoittautui tilastollisten kriteerien valossa reliaabeliksi ($\alpha = .87$). Silti tällaisten retrospektiivisten lomakemuuttujien **validius** voidaan asettaa kyseenalaiseksi.

Myös nykyistä yhdessäolon useutta mittaavat summamuuttujat (yi ja yp) saivat verrattain hyvät reliaabeliuskertoimet. Tosin pojille osoitetut kysymykset näyttäisivät olevan isien kysymyksiä reliaabelimpia, vaikka heidän arvionsa yhdessäolon useudesta olivatkin pitkälle yhteneviä ($r = .47$). Huomattavaa on, että isän osallistuminen pojan hoitoon tämän lapsuudessa ei näytä ennustavan nykyistä yhdessäolon useutta.

Vuorovaikutuksen luonnetta kuvaavat muuttujat. Isän ja pojan välistä kasvatuksellista vuorovaikutusta luonnehtivien keskeisten piirteiden selvittämiseksi oli sekä isän että pojan lomakkeessa useita strukturoituja kysymyksiä. Niitä oli laadittu lähinnä kahdelle ulottuvuudelle: **lämpimyyys - kyl-**

¹⁵ Summamuuttujien reliaabeliuskertoimet ovat ns. Cronbachin alfa-kertoimia, jotka ilmentävät summa-asteikon sisäistä johdonmukaisuutta.

myys ja autonomisuus - kontrolli. Kuitenkin juuri näiden kysymysten osalta oli tarpeen tarkistaa, ryhmittyvätkö ne myös tilastollisesti siten kuin etukäteen oli ajateltu.

Niinpä sekä isien että poikien vastausten pohjalta toteutettiin faktorianalyysit, joihin sijoitettiin kaikki vuorovaikutuksen luonnetta mittaamaan tarkoitettut muuttujat. Poikien lomakkeen kysymykset 15 - 40 ja isien kysymykset 45 - 54 sekä 75 - 84 faktoroidiin erikseen siten, että kummasakin muuttujajoukossa oletettiin muodostuvan kaksi ortogonaalista faktoria (lämpimyyks ja kontrolloivuus). Poikien aineiston tulokset ovat taulukossa 11.

TAULUKKO 11. Vuorovaikutuksen piirteitä koskevien muuttujien faktorituminen poikien aineistossa (suurimman uskottavuuden menetelmä, varimax-rotatio, n = 176)

Osio	Selite	F1	F2	h ²
x26	isä on minulle ystävällinen	.77	.04	.60
x28	isän kanssa on mukava olla	.69	.06	.49
x27	isä haluaa olla kanssani	.66	.05	.49
x24	isä on seurassani hyväntuulinen	.62	-.18	.42
x16	isä ottaa huomioon mielipiteeni	.61	.07	.38
x25	isä pitää minua hyvänä	.57	.26	.40
x19	isä neuvottelee kanssani	.56	.19	.36
x30	isä sanoo pitävänsä minusta	.56	.23	.37
x29	isä kertoo luottamuksellisia	.56	.15	.33
x22	isä on kuin "kaveri kaverille"	.52	.00	.27
x31	kerron isälle salaisuuksiani	.46	.20	.25
x17	isä pitää sen minkä lupaa	.43	.11	.20
x23	isä on välinpitämätön	-.26	.04	.07
x35	isä kyselee kavereistani	.23	.60	.41
x37	isä huomauttaa käytöksestäni	.05	.58	.34
x34	isä muistuttaa kotiintuloajoista	.20	.58	.38
x33	isä muistuttaa kotitöistä	.14	.58	.35
x36	isä kyselee mitä olen tehnyt	.33	.58	.44
x38	isä huomauttaa pukeutumisestani	-.02	.49	.24
x39	isä kyselee harrastuksistani	.31	.47	.32
x32	isä kyselee koulusta, läksyistä	.25	.43	.25
x40	isä huomauttaa kielenkäytöstäni	.03	.40	.16
x15	isä määräilee ja komentelee	-.09	.37	.15
x18	isä päättää puolestani asioistani	.11	.37	.15
x21	isä on "pomo" ja minä "juoksupoika"	.00	.25	.06
x20	isä antaa tehdä niin kuin haluan	.07	-.18	.04

Ominaisarvojen summa = 7.84 (30.2 % kokonaisvarianssista)

Poikien muuttujajoukossa kahden faktorin pakotettu ratkaisu jakaa osiot selvästi kahteen ryhmään: ensimmäisellä faktorilla latautuvat lämpimyyttä ja demokraattisuutta, toisella kontrollia ja autoritaarisuutta koskevat kysymykset. Tulos tukee hyvin ennakoajatusta. Myös ennen faktoroointia suoritettu pääkomponenttianalyysi osoitti, että muuttujajoukosta erottuu kaksi vahvaa pääkomponenttia niin kuin odotettiin. Mikäli faktorilukua lisättäisiin, olisivat seuraavat faktorit sisällöllisesti merkityksettömän suppeita.

Faktorianalyysin päätarkoituksena ei kuitenkaan ollut todistaa kahden ulottuvuuden - lämpimyyden ja kontrollin - olemassaoloa (se on jo todistettu aikaisemmissa tutkimuksissa moneen kertaan), vaan karsia sopimattomat muuttujat pois summa-asteikoista. Taulukon 11 painokertoimia tarkasteltaessa huomataan, että kahdella osiolla (x20 ja x23) on selvästi negatiivinen painokerroin, lisäksi kummankin kommunaliteetti jää matalaksi. Siksi nämä osiot jätettiin pois lopullisesta summa-asteikosta.

Poikien aineiston faktorianalyysin pohjalta muodostettiin siten kaksi summamuuttujaa seuraavasti:

- lp vuorovaikutuksen lämpimyyden pojan arvioimana
(keskiarvo muuttujista x16, x17, x19, x22 ja x24 - x31)
- kp isän kontrolloivuuden pojan arvioimana
(keskiarvo muuttujista x15, x18, x21 ja x32 - x40).

Vastaavalla menettelyllä tutkittiin myös isille suunnattujen kysymysten ryhmittymistä kahdeksi joukoksi. Faktorianalyysia edeltäneessä pääkomponenttianalyysissä syntyi poikien aineiston tapaan kaksi muuta selvästi voimakkaampaa pääkomponenttia. Kuten taulukosta 12 ilmenee, latautuvat kaikki kysymykset summamuuttujien muodostamista ajatellen riittävän hyvin jommallekummalle faktorille, joten ne voidaan nimetä poikien faktoreiden mukaisesti lämpimyyden ja kontrolloinnin faktoreiksi.

TAULUKKO 12. Vuorovaikutuksen piirteitä koskevien muuttujien faktoroituminen isien aineistossa (suurimman uskottavuuden menetelmä, varimax-rotatio, n = 113)

Osio	Selite	F1	F2	h ²
Y76	sanotte pitävänne hänestä	.75	.03	.57
Y81	hyväksytte hänet virheineenkin	.75	.16	.59
Y79	hän on teille tärkeä ihminen	.74	.19	.58
Y83	pidätte häntä hyvänä	.66	.16	.46
Y77	keskustelette kahden kesken	.62	.18	.41
Y78	kehutte tai palkitsette häntä	.60	.11	.37
Y80	otatte hänet mukaanne	.58	.11	.35
Y82	olette hänelle hyväntuulinen	.54	-.07	.29
Y84	puuhaatte kahdestaan	.52	-.03	.27
Y75	hakeudutte hänen seuraansa	.50	.10	.26
Y49	pyritte vaikuttamaan käytöstapoihin	.19	.77	.63
Y51	...kielenkäyttöön	.04	.66	.44
Y53	...menemisiin	.07	.64	.42
Y54	...asenteisiin	.11	.64	.42
Y50	...pukeutumiseen	.01	.57	.32
Y48	...kaverien valintaan	.06	.53	.28
Y45	...kurinpitoon yleensä	-.01	.49	.24
Y46	...koulunkäyntiin	.41	.48	.40
Y52	...kotitöiden tekemiseen	.06	.35	.13
Y47	...harrastuksiin	.20	.26	.11

Ominaisarvojen summa = 7.55 (37.8 % kokonaisvarianssista)

Isien aineiston faktorianalyysin pohjalta muodostettiin kaksi summamuuttujaa poikien lp- ja kp-muuttujien tapaan seuraavasti:

- li vuorovaikutuksen lämpimyys isän arvioimana
(keskiarvo muuttujista y75 - y84)
- ki isän kontrolloivuus isän arvioimana
(keskiarvo muuttujista y45 - y54).

Tutkimuksessa oli siten käytettävissä yhteensä neljä isän ja pojan välistä vuorovaikutusta luonnehtivaa summamuuttujaa, kaksi lämpimyyttä ja kaksi kontrollia mittaavaa. Reliaabeliuslaskelmat osoittivat, että niiden alfa-kertoimet sijoittuvat välille 0,80 - 0,87 (taulukko 13), joten muodostettuja asteikkoja voidaan pitää riittävän reliaabeleina.

TAULUKKO 13. Vuorovaikutuksen luonnetta mittaavien summamuuttujien keskinäiset korrelaatiot, reliabiliudet (α -kerroin) ja korrelaatiot kontrollimuuttujiin y85 ja y86

Summamuuttuja	lp	li	kp	α
lp lämpimyyks (poika)				.86
li lämpimyyks (isä)	.20*			.87
kp kontrolli (poika)	.37***	.08		.80
ki kontrolli (isä)	.09	.30***	.22**	.81
-----				
y85 isän yleisarvio lämpimyydestä		.47***		
y86 isän yleisarvio läheisyydestä		.48***		

* = tilastollisesti melkein merkitsevä (p < .05)

** = tilastollisesti merkitsevä (p < .01)

*** = tilastollisesti erittäin merkitsevä (p < .001)

Isän lomakkeessa oli lisäksi kaksi yleisarviokysymystä, toinen suhteen lämpimyydestä (y85) ja toinen läheisyydestä (y86). Näitä voidaan pitää li-asteikon kontrollimuuttujina ja ne korreloivatkin siihen hyvin (.47 ja .48), joten isien lämpimyyksarvioinnit olivat tämän perusteella johdonmukaisia.

Summamuuttujien keskinäisistä korrelaatioista voi päätellä mm. seuraavaa:

(a) Pojan arviot lämpimyydestä ja kontrollista korreloivat lievästi mutta tilastollisesti merkitsevästi isän vastaaviin arvioihin (.20 ja .22). Tämä voi olla merkki lämpimyyttä ja kontrollia koskeneiden kysymysten validiudesta.

(b) Sekä isien että poikien arvioissa lämpimyyks ja kontrolli korreloivat merkittävästi toisiinsa. Paitsi vastaamistendenssillä, tämä voi selittyä sillä, että mainitut vuorovaikutuksen piirteet eivät olisikaan aivan ortogonaalisessa¹⁶ suhteessa toisiinsa kuten useissa yhteyksissä on ajateltu (vrt. Schaefer 1959; Luolaja 1978).

¹⁶ SPSSX-ohjelmiston FACTOR-ohjelmakäskyn OBLIMIN-ali-käskyllä toteutettujen vinokulmaisten rotaatioiden pohjalta lasketut faktoripisteet korreloivat keskenään melko tarkalleen samoin kuin em. summamuuttujat. Tämä pätee sekä isien että poikien aineistossa.

4.4.3 Roolikasvatusta koskevat muuttujat

Isiä pyydettiin arvioimaan, minkä verran kukin on **rohkaissut** poikaansa toisaalta maskuliiniseen, toisaalta feminiiniseen käyttäytymiseen (kysymykset 55 - 74). Myös poikien lomakkeessa oli tätä silmällä pitäen isää koskevia arviointitehtäviä (kysymykset 41 - 52), mutta heitä pyydettiin arvioimaan sitä, **kuinka tärkeinä** isä pitää näitä asioita. Pojilta kysyttiin siis pikemminkin isän arvostuksia ja isiltä itseltään heidän toimintaansa. Molemmissa lomakkeissa arvioinnin kohteina olevat asiat oli johdettu sukupuoliroolimittarin maskuliinisista ja feminiinisistä osioista. Lisäksi pojilta tiedusteltiin heidän käsitystään siitä, miten isä suhtautuu ns. miesten ja naisten töihin (kysymykset 9 - 11).

Kysymysryhmistä koottiin yhteensä **viisi summamuuttujaa** seuraavasti:

- **mip** pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää maskuliinisuutta (keskiarvo muuttujista x41, x43, x44, x48, x50 ja x51)
- **fip** pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää feminiinisyyttä (keskiarvo muuttujista x42, x45, x46, x47, x49 ja x52)
- **mii** isän arvio siitä, kuinka usein hän on rohkaissut poikaansa maskuliiniseen käyttäytymiseen (keskiarvo muuttujista y56, y59, y60, y62, y63, y65, y67, y70, y73 ja y74)
- **fii** isän arvio siitä, kuinka usein hän on rohkaissut poikaansa feminiiniseen käyttäytymiseen (keskiarvo muuttujista y55, y57, y58, y61, y64, y66, y68, y69, y71 ja y72)
- **sp** pojan arvio siitä, kuinka roolisidonnainen isä on suhtautumisessaan ns. miesten ja naisten töihin (keskiarvo muuttujista kys9 - kys10).

Kuhunkin asteikkoon kuuluvien osioiden sisältö ja pisteitys sekä korrelaatiot summapistemäärään ilmenevät taulukosta 14.

TAULUKKO 14. Summamuuttujien mip, fip, mii, fii ja sp koostumus, osioiden pisteitys ja niiden korrelaatiot summapistemäärään¹⁷

Osio	Selite	Osion korrelaatio summapistemäärään
------	--------	-------------------------------------

Asteikko mip = pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää maskuliinista käyttäytymistä (pisteitys 0,1=1; 2=2; 3=3)

x41	miehekkääksi mieheksi tuleminen	.44
x43	oman puolensa pitäminen	.36
x44	urheilussa pärjääminen	.31
x48	itkemättä kestäminen	.33
x50	"takaisin lyöminen"	.13
x51	itseensä luottaminen	.30

Asteikko fip = pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää feminiinistä käyttäytymistä (pisteitys 0,1=1; 2=2; 3=3)

x42	tunteittensa näyttäminen	.45
x45	opettajien totteleminen	.31
x46	hellyyden osoittaminen	.60
x47	toisten auttaminen	.59
x49	ongelmistaan puhuminen	.54
x52	toisten tunteiden huomioon ottaminen	.62

Asteikko mii = isän arvio siitä, kuinka usein hän on rohkaissut poikaa maskuliiniseen käyttäytymiseen (pisteitys 1 - 4 kuten lomakkeessa)

y56	pitämään puoliaan toisten seurassa	.59
y59	leikkimään poikien leikkejä	.54
y60	luottamaan itseensä	.52
y62	tulemaan toimeen omin avuin	.40
y63	oppimaan ns. miesten töitä	.50
y65	pärjäämään urheilussa	.42
y67	pitämään "mölyt mahassaan"	.23
y70	olemaan poikana poikien joukossa	.59
y73	kasvattamaan kunnianhimoa itselleen	.37
y74	lyömään tarvittaessa takaisin	.40

Asteikko fii = isän arvio siitä, kuinka usein hän on rohkaissut poikaa feminiiniseen käyttäytymiseen (pisteitys 1 - 4 kuten lomakkeessa)

y55	oppimaan ns. naisten töitä	.35
y57	näyttämään tunteitaan	.65
y58	ottamaan toiset huomioon	.62

(jatkuu)

¹⁷ Summapistemäärästä on tällöin vähennetty ko. osion vaikutus.

Taulukko 14. (jatkuu)

y61	auttamaan toisia ihmisiä	.69
y64	leikkimään myös tyttöjen kanssa	.61
y66	olemaan hienotunteinen	.55
y68	osoittamaan hellyyttä ystävälle	.58
y69	puhumaan ongelmistaan	.70
y71	tottelemaan opettajia	.40
y72	antamaan kiistoissa periksi	.46

Asteikko sp = pojan arvio siitä, kuinka roolisisidonnainen isä on suhtautumisessaan ns. miesten ja naisten töihin (pisteitys 1 - 3 kuten lomakkeessa)

KYS9	isän suht. miesten töihin	.49
KYS10	isän suht. naisten töihin	.49

Lisäksi lomakkeissa oli muutamia kontrollikysymyksiä, joiden vastauksia voitiin verrata mainittuihin summamuuttujiin (y41 ja mii, y40 ja fii sekä kys11 ja sp). Roolikasvatusta mittaavien muuttujien keskinäiset korrelaatiot ja reliaabeliudet ovat taulukossa 15.

TAULUKKO 15. Isän roolikasvatusta mittaavien summamuuttujien keskinäiset korrelaatiot, reliaabeliudet (α -kerroin) ja korrelaatiot eräisiin kontrollimuuttujiin

		mip	mii	fip	fii	α
mip	mask. tärkeys (poika)					.58
mii	mask. rohkaisu (isä)	.15				.78
fip	fem. tärkeys (poika)	.42***	.05			.77
fii	fem. rohkaisu (isä)	-.02	.51***	.20*		.85
sp	isän roolisd. (poika)		.04	.12	-.10	-.03
-----						
y40	pehmooon suht. (isä)		.36***			
y41	kovikseen suht.(isä)				.23**	

* = tilastollisesti melkein merkitsevä (p < .05)

** = tilastollisesti merkitsevä (p < .01)

*** = tilastollisesti erittäin merkitsevä (p < .001)

Summamuuttujien reliaabeliudet α -kertoimella mitattuina ovat kokonaisuutena tyydyttäviä, eivät kuitenkaan aivan yhtä

hyviä kuin edellä lämpimyyttä ja kontrollia koskevien asteikkojen reliabeliudet. Isien arviot omasta käyttäytymisestään näyttävät α -kertoimien valossa luotettavammilta kuin poikien arviot isiensä ajattelutavoista. Muuttujan sp (pojan arvio isän roolisidonnaisuudesta) heikohko reliabelius ($\alpha = .66$) selittyy toisaalta asteikon lyhyydellä, toisaalta kysymysten yleisluonteisuudella. Kuitenkin se korreloi loogisen tuntuisesti, vaikkakin vain viitteellisesti ($r = .12$), muuttujaan mii; eli mitä enemmän isä on mielestään rohkaissut poikaansa maskuliinisuuteen, sitä roolisidonnaisemmaksi poika on isänsä arvioinut. Luotettavuuden kannalta myönteistä oli myös se, että isien ja poikien arviot isän toteuttamasta roolikasvatuksesta korreloivat edes lievästi keskenään.

4.5 Aineiston analyysi

Kyselylomakkeilla kootun havaintoaineiston tilastollinen tietojenkäsittely toteutettiin SPSS-X-ohjelmistolla¹⁸, joten yksittäisten tulosten tulkinnessa on otettava huomioon kyseisen ohjelmakäskyn oletukset ja rajoitteet. Asetettujen ongelmien selvittämiseen ja hypoteesien testaamiseen käytetyt tilastolliset menetelmät tarkoituksineen on esitetty taulukossa 16.

---

¹⁸ Statistical Package for Social Sciences; käsikirjana SPSS-X User's Guide, 3rd Edition (1988)

TAULUKKO 16. Havaintoaineiston tilastolliseen käsittelyyn käytetyt menetelmät (suluissa SPSS-X-ohjelmäkäskey)

Menetelmä/Ohjelmäkäskey	Käyttötarkoitus
1. Frekvenssit, keskiarvot ja -hajonnat (<i>FREQUENCIES</i>)	- jakaumien tarkastelu - aineiston kuvailu
2. Riippumattomien ryhmien t-testi (<i>T-TEST</i>)	- keskiarvoerojen tarkastelu
7. Yksisuuntainen varianssianalyysi (<i>ANOVA</i>)	- useamman kuin kahden ryhmän keskiarvoerojen tarkastelu
3. Ristiintaulukointi ja Khiin neliö-testi (<i>CROSSTABS</i>)	- jakaumaerojen tarkastelu - riippumattomuushypoteesin testaaminen
4. Assosiaatio- ja korrelaatiokertoimet C , Φ , r (<i>CROSSTABS</i>) (<i>CORRELATIONS</i>)	- muuttujien välisten yhteyksien selvittäminen
5. Loglineaariset mallit (<i>LOGLINEAR</i>)	- muuttujien oma- ja yhdysvaikutusten tutkiminen kontingenssitaulukossa
6. Osittaiskorrelaatiokertoimet (<i>PARTIAL CORR</i>)	- kahden muuttujan yhteyden tutkiminen kolmen muuttujan verkossa

5 TULOKSET

5.1 Isien ja poikien sukupuoliroolisuuntautuminen

Tässä luvussa pyritään vastaamaan ensimmäiseen tutkimusongelmaan. Tarkastelu jakautuu alaongelmien mukaan kahteen osaan seuraavasti:

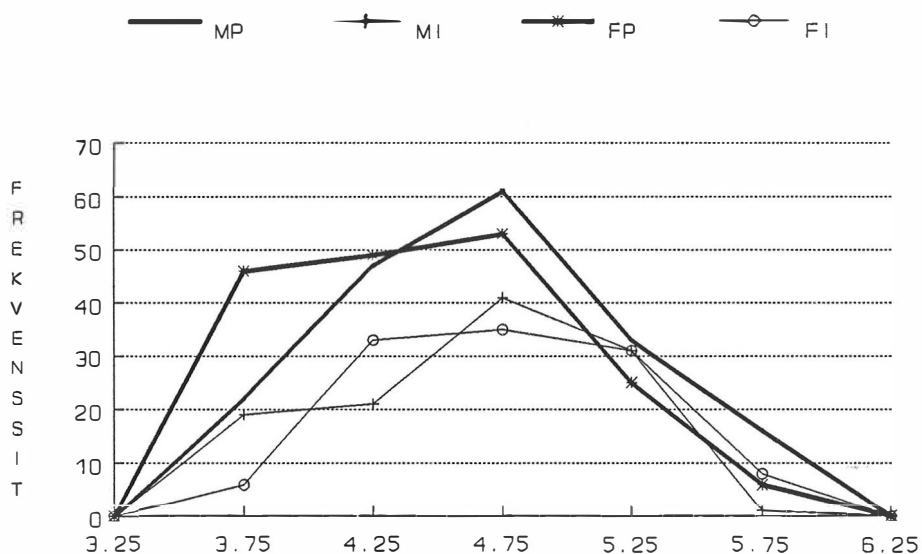
- luku 5.1.2: Missä määrin isät ja pojat sijoittuvat samoihin sosiaalisen sukupuolen luokkiin?
- luku 5.1.3: Miten isän sukupuoliroolisuuntautuminen, maskuliinisuus ja feminiinisyys, on yhteydessä pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen?

Kuvailevina pohjatietoina tarkastellaan kuitenkin aluksi luvussa 5.1.1 m- ja f-pistemäärien jakautumista sekä isien että poikien aineistossa. Samalla pyritään löytämään jatkuville m- ja f-muuttujille ns. katkaisukohtat sosiaalisen sukupuolen typologisten luokkien muodostamista varten.

5.1.1 Jakaumatietoja m- ja f-pistemääristä

Kuten edellä todettiin, SPR-mittari koostuu henkilön maskuliinisuuden (m-pistemäärä) ja feminiinisuuden (f-pistemäärä) astetta mittaavista alaskaaloista. Esikuvana olleen BSRI:n (Bem 1974) keskeisiin oletuksiin kuului, että maskuliinisuus ja feminiinisyys ovat tällä tavoin operationaalistettuina

toisistaan riippumattomia yksiulotteisia jatkuvia muuttujia¹. Edellä (luvussa 4.4.1) on jo todettu, että *m*- ja *f*-arvot eivät korreloineet merkittävästi toisiinsa; yksiulotteisuus ei sen sijaan ollut aivan kiistatonta (ks. faktorianalyysistä). Seuraavassa muuttujia tarkastellaan aluksi jatkuvina, mutta jatkoanalyysia varten ne dikotomisoidaan "bemiläiseen" tapaan. Kuviossa 13 näkyvät *m*- ja *f*-pistemäärien jakaumat sekä isien että poikien aineistossa.

MP = pojan *m*-pistemäärä (n = 179)
 MI = isän *m*-pistemäärä (n = 113)
 FP = pojan *f*-pistemäärä (n = 179)
 FI = isän *f*-pistemäärä (n = 113)

KUVIO 13. Isien ja poikien maskuliinisuus- ja feminiinisyyspistemäärien jakaumat

¹ Seuraavassa näistä muuttujista käytetään termejä *m*- ja *f*-arvo tai *m*- ja *f*-pistemäärä. Käsitetasolla, ominaisuudesta puhuttaessa käytetään nimikkeitä *maskuliinisuus* ja *feminiinisyys*. Sen sijaan termit *maskuliininen* (*maskuliini*) ja *feminiininen* (*feminiini*) viittaavat muuttujan 'sosiaalinen sukupuoli' kahteen luokkaan.

Sekä isien että poikien m- ja f-arvot ovat 18 osion keskiarvoja. Koska vastausasteikko oli 7-luokkainen (liitteet 6 ja 7), on keskiarvojen maksimaalinen vaihteluväli 1 - 7. Aikaisemmissa tutkimuksissa (Kauppinen-Toropainen 1987 ja Karppinen & Niemi 1986) on havaittu, että molemmilla keskiarvoilla, etenkin f-pistemäärillä, on taipumus nousta asteikon keskikohdan (= 4) yläpuolelle. Myös tässä aineistossa jakaumat saavuttavat huippunsa välillä 4.50 - 4.99. Tämä ilmenee kuviosta 13.

Taulukossa 17 on tutkittu t-testillä isien ja poikien m- ja f-pistemäärien keskiarvoeroja, ja kuten tuloksista voi päätellä, isät ja pojat ovat ryhminä yhtä maskuliinisia mutta isät ovat poikia feminiinisempiä.

TAULUKKO 17. Isien ja poikien maskuliinisuus- ja feminiinisyyspistemäärien keskiarvojen erot (t-testi)

Ryhmä	n	ka	σ	t-arvo	p
<i>M-arvot</i>					
Isät	113	4.61	0.58	0.00	ei merk.
Pojat (b)	113	4.61	0.56	0.50	ei merk.
Pojat (a)	179	4.66	0.58		
<i>F-arvot</i>					
Isät	113	4.75	0.52	5.50	.000
Pojat (b)	113	4.33	0.57	0.50	ei merk.
Pojat (a)	179	4.38	0.61		

ka = keskiarvo; σ = keskihajonta

(a) kaikki pojat

(b) pareihin kuuluvat pojat

Pareihin kuuluvien isien ja poikien m-pistemäärien ryhmäkeskiarvot ovat täsmälleen samat, mutta tästä ei vielä voida päätellä parien samanlaisuutta. Poikaryhmät (a) ja (b) eivät eroa toisistaan kummallakaan muuttujalla. Tämä viittaa

siihen, että pareissa mukana olevat pojat edustavat hyvin tutkimuksen koko poikajoukkoa.

Isien m- ja f-pistemäärät eivät korreloineet taustamuuttujiin kovinkaan merkittävästi. Korrelaatioista vain neljä ylitti tilastollisen merkitsevyyskynnyksen seuraavasti:

- syntymävuosi ja maskuliinisuus	.17	(p = .04)
- pohjakoulutus ja maskuliinisuus	.24	(p = .01)
- ammatillinen koulutus ja maskuliinisuus	.21	(p = .02)
- ammattistatus ja maskuliinisuus	.20	(p = .02).

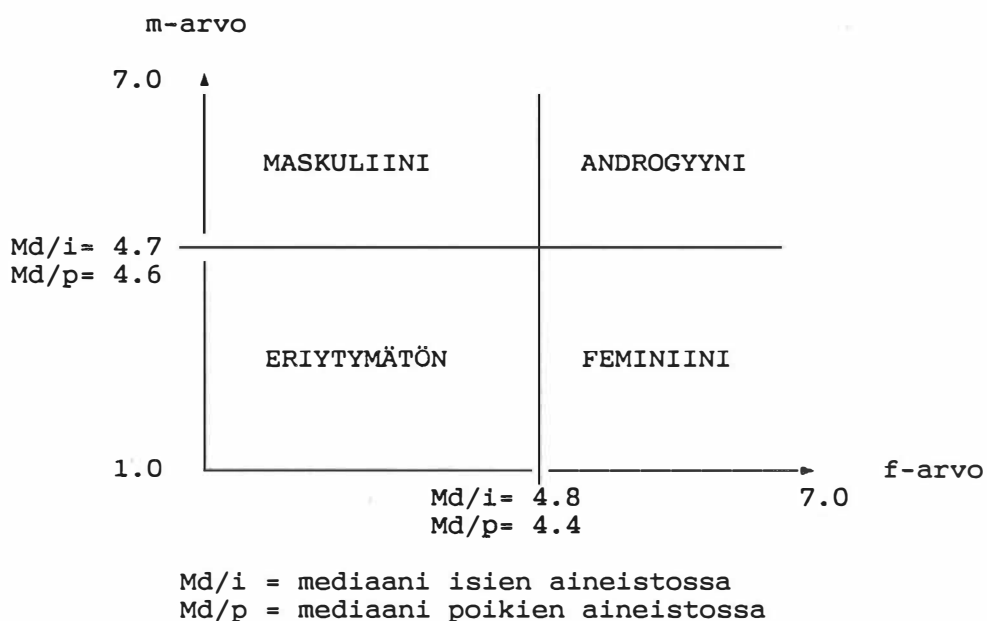
Isien maskuliinisuus - ei feminiinisyys - korreloi siis lievästi koulutusmuuttujiin ja sitä kautta myös ammattiasemaan. Näiden korrelaatioiden suunta on sama: korkeampi koulutus tai asema liittyy voimakkaampaan maskuliinisuuteen.

Sosiaalisen sukupuolen luokkien määrittäminen. Kuten aikaisemmin on jo esitetty (taulukko 3), ns. *mediaanimallin* mukaan muuttuja *sosiaalinen sukupuoli* määritetään m- ja f-pistemäärien avulla "katkaisemalla" ne mediaaneistaan kahtia ja taulukoimalla näin syntyneet kaksiluokkaiset muuttujat ristiin. Monet BSRI:n käyttäjät ovat pohtineet laajastikin tämän mediaanisäännön soveltamista yksittäisiin aineistoihin (esim. Kauppinen-Toropainen 1987, 148 - 151), koska katkaisukohta ratkaisee sen, kuinka henkilöt sijoittuvat sosiaalisen sukupuolen eri ryhmiin.

On myös ajateltu, että mediaanit olisivat parametrien kaltaisia vakioita riittävän suurissa populaatioissa silloin, kun miehiä ja naisia on mukana yhtä paljon. Niinpä Bem (1981a) on esittänyt *normimediaaneja*, jotka ovat esimerkiksi lyhyelle BSRI:lle seuraavat: m-arvoille 4.8 ja f-arvoille 5.5. Nämä luvut perustuvat kuitenkin lähinnä Stanfordin yliopiston opiskelija-aineistoihin, ja siksi tutkimuksissa on yleensä käytetty omien aineistojen mediaaneja. Tällöin tulevat myös aineiston omaleimaisuudet paremmin huomioon otetuiksi (esim. vastaamistaipumukset).

Tämän aineiston omaleimaisuutta oli sen koostuminen pelkästään miespuolisista henkilöistä, joista vielä puolet oli 12-vuotiaita poikia. Koska päätavoitteena oli tutkia isä - poika-pareja, eikä niinkään antaa edustavaa kuvaa siitä,

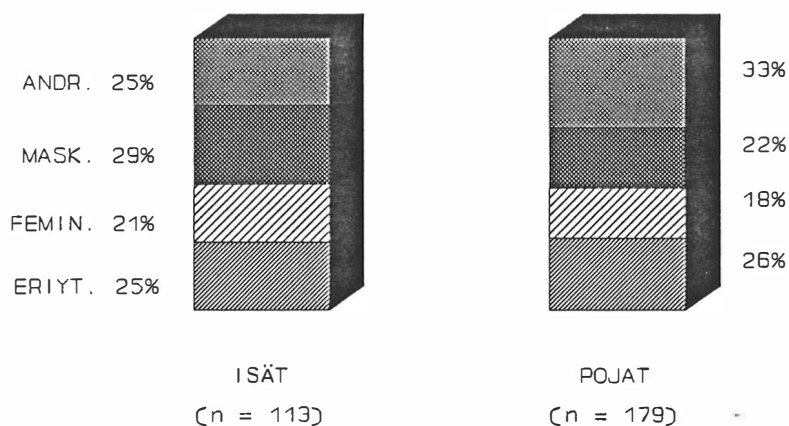
kuinka miehet ja pojat yleensä jakautuvat sosiaalisen sukupuolen eri luokkiin, päädyttiin käyttämään poikien ja isien ryhmämediaaneja. Ratkaisua voidaan perustella sillä, että yhteisen kriteerin käyttö molempien maskuliinisuuden ja etenkin feminiinisuuden katkaisukohtaan määrittämiseen ei tee oikeutta kummallekaan. Esimerkiksi se f-pistemäärä, joka isien joukossa on vielä tyyppillinen, saattaa osoittaa poikien keskuudessa huomattavaa feminiinisyttä. Katkaisukohtat ja sosiaalisen sukupuolen ryhmien muodostuminen ilmenevät kuviosta 14.

KUVIO 14. Sosiaalisen sukupuolen neljän luokan muodostuminen isien ja poikien aineiston mediaanien avulla

Näitä rajoja käyttäen isät ja pojat jakoutuivat sosiaalisen sukupuolen neljään ryhmään kuvion 15 osoittamalla tavalla.

KUVIO 15. Isien ja poikien prosenttiset osuudet sosiaalisen sukupuolen eri luokissa

Jakaumaeroja tarkasteltaessa on siis muistettava, että esimerkiksi feminiinisyyden on määritelty pojille hieman eri kriteerein (alemmilla) kuin isille. Osittain tästä johtuu se ilmiö, että jakaumaerot eivät ole merkittäviä. Sekä isät että pojat ryhmittyvät lähes tasaisesti sosiaalisen sukupuolen neljään luokkaan. Jos kriteereinä olisi käytetty aineistojen yhteisiä m- ja f-pistemäärien mediaaneja, olisi poikien ryhmässä eriytymättömien joukko kasvanut suhteettoman suureksi (n. 40 %).

5.1.2 Isän ja pojan sosiaalinen sukupuoli

Ensimmäisenä tarkastelun kohteena oli isien ja poikien sijoittuminen sosiaalisen sukupuolen eri luokkiin. Ongelman 1.1 mukaan mielenkiinnon kohteena oli nimenomaan **sijoittumisen yhtäläisyys**. Tätä tutkittiin ristiintaulukoinnilla, jossa muuttujina olivat isän ja pojan mediaanitekniikalla määritetty sosiaalinen sukupuoli. Näin muodostuvan kontingenssitaulun (taulukko 18) lävistäjän ruutufrekvenssit osoittavat identtisten parien lukumäärät sosiaalisen sukupuolen neljässä luokassa.

Jos kaikki 106 paria hajaantuisivat tasaisesti taulukon 16 ruutuun, tulisi lävistäjälle yhteensä 26 - 27 tapausta.

Kuten taulukosta 18 nähdään, yhteensä 30 paria 106:sta (28 %) sijoittuu lävistäjälle, eli nämä isät ja pojat ovat päätyneet sosiaaliselta sukupuoleltaan samaan kategoriaan. **Identtisten isien ja poikien** lukumäärä on siis hiukan suurempi kuin mitä saataisiin pelkästään arpomalla tapaukset eri ruutuihin. Ero on kuitenkin niin vähäinen, että se voi syntyä puhtaasti sattumalta (prosenttiluku ei eroa odotusarvostaan tilastollisesti merkitsevästi).

TAULUKKO 18. Isä - poika-parien sosiaalisen sukupuolen erilaisten kombinaatioiden lukumäärät tutkimusaineistossa (suluissa odotusarvot)

ISÄN SOSIAALINEN SUKUPUOLI	POJAN SOSIAALINEN SUKUPUOLI				YHT.
	ERIYT.	FEMIN.	MASKUL.	ANDROG.	
ERIITYMÄTÖN	9 (7.9)	7 (5.6)	5 (5.9)	6 (7.6)	27
FEMINIININEN	9 (6.7)	6 (4.8)	4 (5.0)	4 (6.5)	23
MASKULIININEN	1 (8.2)	4 (5.8)	9 (6.1)	14 (7.9)	28
ANDROGYYNINEN	12 (8.2)	5 (5.8)	5 (6.1)	6 (7.9)	28
YHT.	31	22	23	30	106

$X^2 = 18.71$, $df = 9$, $p = .03$
Kontingenssikerroin $C = .39$

Vaikka taulukko 18 ei ilmennä nimenomaan sellaista assosiaatiota, joka tukisi hypoteesia isän ja pojan samanlaisuudesta, niin siinä on kuitenkin **muunlaatuista assosiaatiota** (kontingenssikerroin $C = .39$). Ruutufrekvenssien ja odotusarvojen vertailu osoittaa, että parit eivät ole sijoittuneet myöskään riippumattomuushypoteesin mukaisesti. Erityisesti **maskuliini-isien pojat** poikkeavat tasaisesta jakautumisesta huomattavasti: heistä vain yksi on eriytymätön, kun taas androgyynejä on puolet! X^2 -testisuure osoittaa

kin, että riippumattomuushypoteesi voidaan hylätä riskitasolla $p = .03$.

Taulukkoa 18 analysoitiin lisäksi *log-lineaaristen mallien* avulla. Menetelmä antaa tietoa siitä, miten muuttujien oma- ja yhdysvaikutukset selittävät tapausten sijoittumista kontingenssitaulun ruutuihin (esim. Bishop, Fienberg & Holland 1975). Aineistoon sopivan log-lineaarisen mallin etsintä osoitti, että riippumattomuusmalli, jossa on vain kummankin muuttujan omavaikutukset, ei ollut tilastollisesti riittävä ($G^2 = 21.50$, $df = 9$, $p = .01^2$). Kun analyysiin lisättiin muuttujien yhdysvaikutustermi (kyllästetty malli), kävi ilmi, että kaksi yhdysvaikutusparametria oli tilastollisesti merkitseviä. Parametrit liittyivät ruutuihin, joiden frekvenssit on lihavoitu taulukossa 18. Toisin sanoen riippumattomuushypoteesi kumoutuu lähinnä siitä syystä, että maskuliini-isien pojista liian moni kuuluu luokkaan 'androgynyyni' ja liian harva luokkaan 'eriytymätön'. Tilannetta havainnollistaa taulukon 18 lisäksi kuvio 16.

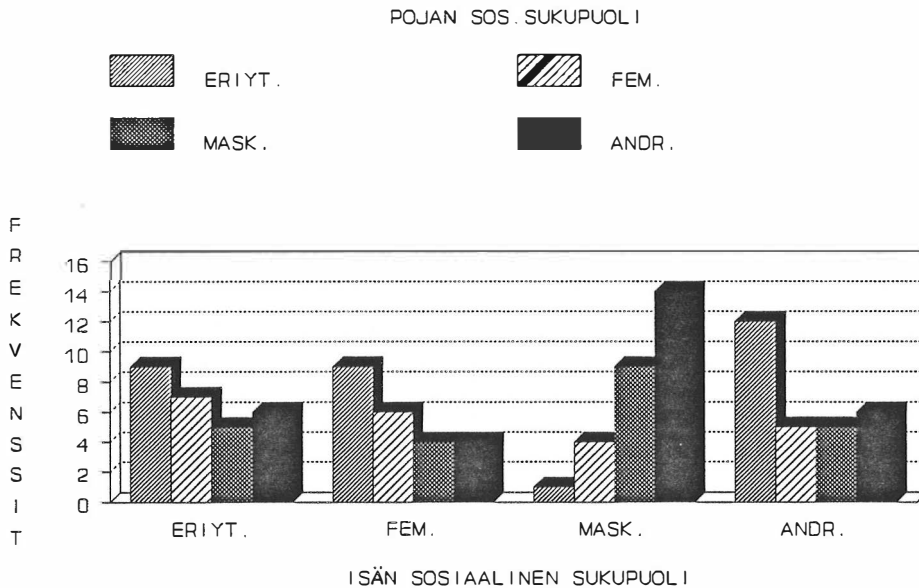
Vastauksena tutkimusongelmaan 1.1 on siis todettava, että sosiaalisen sukupuolen luokkien tasolla isät ja pojat eivät ole samanlaisia, mutta toisaalta poikien sosiaalinen sukupuoli ei ole myöskään aivan riippumaton isän sosiaalisesta sukupuolesta. Niinpä kysymys isän ja pojan samanlaisuudesta kannattaakin muuttaa kysymykseksi: *"Minkälaisia poikia todennäköisimmin on eriytymättömillä, feminiinisillä, maskuliinisilla ja androgynyinisillä isillä?"* Jos tämä olisi ollut tutkimuksen ongelmana, mielenkiintoinen havainto on se, että maskuliini-isillä on paljon androgynyipoikia.

Jos tämän aineiston perusteella pitäisi ennustaa, mil-laisten isien pojista tulee eriytymättömiä, niin vastaus olisi: lähinnä androgynyisten mutta myös eriytymättömien ja feminiinisten (kuvio 16). Vastaavasti androgynyiset ja myös

---

² Uskottavuusosamäärä (likelihood ratio) G^2 noudattaa χ^2 -jakaumaa asympotoottisesti. $G^2 = 2 \sum \sum f_{ij} \ln(f_{ij}/F_{ij})$, jossa f_{ij} = ruutufrekvenssi ja F_{ij} = ruutufrekvenssin odotusarvo, vapausasteet (df) kuten χ^2 -testissä (esim. Everitt 1977).

maskuliiniset pojat ovat etupäässä maskuliinisten isien poikia. Sen sijaan näyttää siltä, että pojasta tulee feminiininen - jos on tullakseen - isän sosiaalisesta sukupuolesta riippumatta.

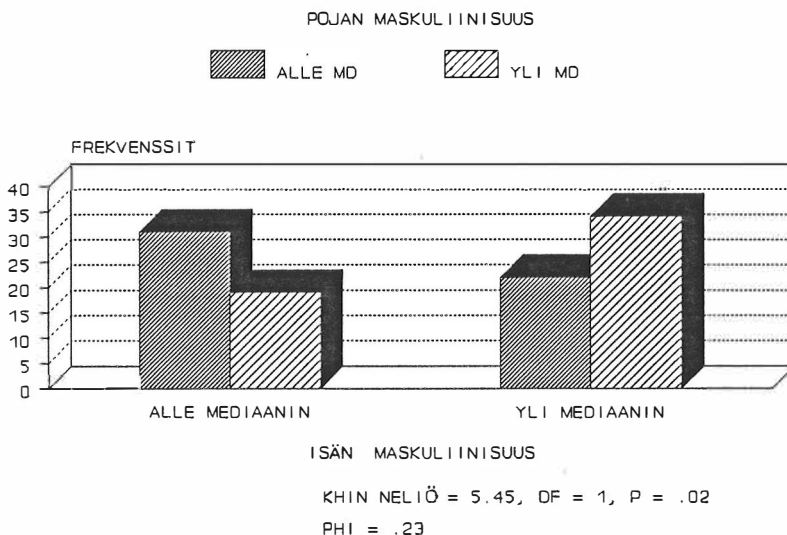

KUVIO 16. Neljän sosiaaliselta sukupuoleltaan erilaisen isäryhmän poikien sosiaaliset sukupuolet

5.1.3 Isän maskuliinisuuden ja feminiinisyyden yhteydet pojan maskuliinisuuteen ja feminiinisyyteen

Kun sosiaalisen sukupuolen luokituksen tasolta siirrytään m- ja f-muuttujien tasoiseen tarkasteluun, on käytettävissä yhteensä neljä muuttujaa, joiden välisiä suhteita seuraavassa analysoidaan. Korrelatiivisen tarkastelun kaksi asetelmaa ilmenee kuviosta 17.

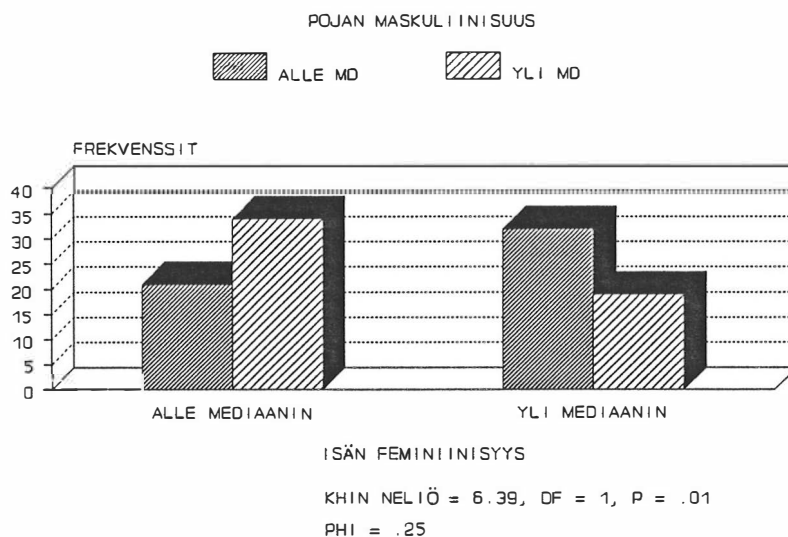

KUVIO 18. M-arvoltaan alle ja yli mediaanin olevien poikien määrät isän maskuliinisuusluokissa

Kuten kuvio 18 ilmenee, riippuvuuden suunta on positiivinen: pojan m-pistemäärä myötäilee isän m-pistemäärää. Jos isä sijoittuu mediaanin alapuolelle, niin myös poika on poikien ryhmässä useammin mediaanin ala- kuin yläpuolella. Vastaavasti jos isä on sijoittunut mediaanin yläpuolelle, niin poikakin on useammin ylä- kuin alapuolella.

Kun samalla tekniikalla tutkittiin, onko isän f- pistemäärällä yhteyttä pojan m-pistemäärään, saatiin tulokseksi negatiivinen assosiaatio ($\Phi = .25$, $p = .01$): jos isä on f-arvoltaan mediaanin yläpuolella, sijoittuu poika m-pistemääränsä puolesta useammin mediaanin ala- kuin yläpuolelle (kuvio 19).

KUVIO 19. M-arvoltaan alle ja yli mediaanin olevien poikien määrät isän feminiinisyyssluokissa

Koska isän maskuliinisuus ja feminiinisyys korreloivat erisuuntaisesti pojan maskuliinisuuteen, antoi tämä viitteitä mahdollisista muuttujien yhdysvaikutuksista. Siksi tilannetta tarkasteltiin vielä kolmisuuntaisella kontingenssitaulukolla⁶, jossa muuttujina olivat mi, fi ja mp (taulukko 19). Taulukon ruutufrekvenssejä yritettiin tulkita myös log-lineaaristen mallien avulla. Kun pojan m-arvo (mp) asetettiin riippuvaksi muuttujaksi, jonka vaihtelua isän m- ja f-arvo mahdollisesti selittävät, kysymykseen tulivat ainoastaan sellaiset kolmen muuttujan log-lineaariset mallit, joissa muuttujien mi ja fi yhdysvaikutus (mi*fi) on aina mukana.

Eri vaihtoehtojen sovituksen jälkeen kävi ilmi, ettei kyllästettyä mallia (kaikki vaikutukset mukana) voida redusoida vaarantamatta mallin ja aineiston tilastollista yhteensopivuutta. Toisin sanoen kolmen muuttujan yhdysvaiku-

⁶ Koska muuttujien mi ja fi luokkien kombinaatioista syntyy sosiaalisen sukupuolen luokitus, voidaan taulukko 19 nähdä myös kaksisuuntaisena ristiintaulukointina.

tustermiä (mp*mi*fi) ei voitu jättää pois. Taulukko 19 antaa tähän ymmärrettävän vastauksen.

TAULUKKO 19. Sosiaalisen sukupuolen eri luokkiin kuuluvien isien poikien prosenttiset osuudet maskuliinisuus-muuttujan 'alle' ja 'yli mediaanin' luokissa

ISÄN M- JA F-ARVO (SOSIAALINEN SUKUPUOLI)	POJAN M-ARVO		YHT.	
	MP- (%)	MP+ (%)	(%)	(n)
ERIIYTYMÄTÖN (MI-/FI-)	59	41	100	(27)
FEMINIINI (MI-/FI+)	65	35	100	(23)
MASKULIINI (MI+/FI-)	18	82	100	(28)
ANDROGYNYI (MI+/FI+)	61	39	100	(28)

M- = m-arvo alle mediaanin
F- = f-arvo alle mediaanin

M+ = m-arvo yli mediaanin
F+ = f-arvo yli mediaanin

$$X^2(MI-) = 00.19, df = 1, p = .67$$

$$X^2(MI+) = 10.78, df = 1, p = .00$$

Tarkasteltaessa samanaikaisesti sekä isän m- että f-pistemäärän yhteyttä pojan m-pistemäärään huomataan, että isän f-arvolla on merkitystä ainoastaan silloin, kun isän m-arvo on mediaanin yläpuolella. Taulukon 19 prosenttiosuuksista voidaan päätellä, että pojan todennäköisyys sijoittua maskuliinisuudeltaan mediaanin yläpuolelle on suurimmillaan silloin, kun isä on vahvasti maskuliininen ja heikosti feminiininen, eli sosiaaliselta sukupuoleltaan maskuliini. Itse asiassa silloin kun isä on maskuliinisuudeltaan mediaanin alapuolella, pojan maskuliinisuuden ja isän feminiinisuuden välillä ei ole mitään yhteyttä (taulukko 19, osataulukko MI-).

2. Riippuko pojan feminiinisyys isän sukupuoliroolisuuntautumisesta (kuvio 17, asetelma 2)? Kaksisuuntaisissa ristiintaulukoinneissa kumpikaan isän sukupuoliroolisuuntautumisesta osoittava muuttuja (mi, fi) ei tuottanut tilastollisesti merkitsevää assosiaatiota pojan f-pistemäärään. Isän f-arvo korreloi lievästi, mutta ei kuitenkaan tilas-

tollisesti merkitsevästi, pojan f-arvoon ($\phi = .15$, $p = .12$). Riippuvuus - sikäli kuin sitä ylipäänsä kannattaa tulkita - on luonteeltaan negatiivista, eli f-arvoltaan mediaanin yläpuolella olevalla isällä on harvemmin samanlainen poika. Isän m-arvolla ei sen sijaan ollut vähäistäkään yhteyttä pojan f-arvoon ($\phi = .06$; kuvio 22).

Kolmisuuntainen tarkastelu antoi lisätukea näille havainnoille mutta paljasti lisäksi samantyyppisen yhdysvaikutuksen olemassaolon kuin edellä pojan maskuliinisuus-muuttujan yhteydessä. Kun fp asetettiin riippuvaksi muuttujaksi ja fi ja mi yhdessä riippumattomiksi muuttujiksi, sopi tilanteeseen parhaiten log-lineaarinen malli, jossa oli mukana oma-vaikutusten lisäksi isän ja pojan f-arvojen yhdysvaikutus ($fi*fp$). Asetelman vuoksi yhdysvaikutus $mi*fi$ on kiinnitetty. Tilastollisesti malli $fp+fi+mi+fp*fi$ on riittävä ($G^2 = 1.50$, $df = 2$, $p = .47$).

Taulukon 20 osataulukoita $MI-$ ja $MI+$ vertailemalla havaitaan, että pojan f-arvo riippuu isän f-arvosta vain silloin kun isän m-arvo on mediaanin yläpuolella. Johtopäätös on kuitenkin tilastollisesti uskalias, sillä α -riski ($p = .06$) nousee hiukan yli lievimmänkin merkitsevyysrajan ($p < .05$).

TAULUKKO 20. Sosiaalisen sukupuolen eri luokkiin kuuluvien isien poikien prosenttiset osuudet feminiinisyys-muuttujan 'alle' ja 'yli mediaanin' luokissa

ISÄN M- JA F-ARVO (SOSIAALINEN SUKUPUOLI)	POJAN F-ARVO		YHT.	
	FP- (%)	FP+ (%)	(%)	(n)
ERIIYTYMÄTÖN ($MI-/FI-$)	52	48	100	(27)
FEMINIINI ($MI-/FI+$)	56	44	100	(23)
MASKULIINI ($MI+/FI-$)	36	64	100	(28)
ANDROGYNYI ($MI+/FI+$)	61	39	100	(28)

M- = m-arvo alle mediaanin   M+ = m-arvo yli mediaanin
F- = f-arvo alle mediaanin   F+ = f-arvo yli mediaanin

$$X^2(MI-) = 0.11, df = 1, p = .74$$

$$X^2(MI+) = 3.50, df = 1, p = .06$$

Yhteenvedoksi isän sukupuoliroolisuuntautumisen yhteyksistä pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen voidaan todeta seuraava:

1. Isän sukupuoliroolisuuntautuminen on yhteydessä pojan maskuliinisuteen seuraavasti:

- keskimääräistä maskuliinisemmilla isillä on yleensä keskimääräistä maskuliinisempia poikia
- tyypillisintä on se, että keskimääräistä maskuliinisemmallalla pojalla on sosiaaliselta sukupuoleltaan maskuliininen isä, joka on siis vahvasti maskuliininen mutta heikosti feminiininen.

2. Isän sukupuoliroolisuuntautuminen ei ole merkittävässä yhteydessä pojan feminiinisyyteen. Jonkin verran on viitteitä siihen, että androgyynisillä isillä on usein keskimääräistä vähemmän feminiininen poika.

5.2 Yhdessäolo ja isä - poika-parien sukupuoliroolisuuntautuminen

5.2.1 Yhdessäoloa kuvaavien muuttujien vaihtelu tutkimusaineistossa

Isän saatavilla oloa ja osallistumista pojan hoitoon tämän lapsuudessa mittasivat seuraavat isän lomakkeesta saatavat muuttujat:

- summamuuttuja *oi*: isän osallistuminen pojan hoitoon tämän lapsuudessa (kysymykset 15-18, 23-32)
- muuttuja *y13*: isän silloiset työajat (kysymys 11)
- muuttuja *y14*: isän kotoa poissaolon määrä (kysymys 12)
- muuttuja *y24*: isän oma arvio silloisesta saatavilla olostaan (kysymys 21).

Tämänhetkistä yhdessäolon useutta luotasivat seuraavat isän ja pojan lomakkeesta saatavat muuttujat:

- summamuuttuja *yp*: pojan arvio yhdessäolon määrästä

(pojan kysymykset 2 - 4)

- summamuuttuja *yi*: isän arvio yhdessäolon määrästä
(isän kysymykset 33 - 34)
- muuttuja *y11*: isän nykyiset työajat (kysymys 9)
- muuttuja *y16*: isän vapaa-ajan viettotapa (kysymys 14).

Yleisintä pojan lapsuudessa oli isien vastauksista päätellen ollut se, että joko molemmat vanhemmat olivat yhteistuumin (n. 50 % vastauksista) hoitaneet poikaa, tai sitten perinteisemmin äiti oli vastannut pojan hoidosta (isän kysymykset 15 - 18). Vain 4 - 5 isää oli ollut päävastuullisena hoitajana pojan ollessa alle kouluikäinen.

Eniten isät olivat osallistuneet leikkimiseen, ulkoiluttamiseen ja nukkumaanmenopuuhiin (taulukko 21). Nämä tulokset ovat yhdenmukaisia aikaisempien havaintojen kanssa, joissa isän toiminnallinen, leikkisä rooli on todettu tyyppilliseksi (esim. Nummenmaa 1986). Niinpä iltasadun tai -rukouksen lukeminen, tai ylipäätään yhdessä lukeminen ei ollutkaan enää niin yleistä kuin toiminnallisemmat muodot.

TAULUKKO 21. Isien (n = 113) osallistumisen useus yhdessäolon erilaisiin muotoihin poikansa kanssa tämän ollessa 1 - 6-vuotias

Yhdessäolon muoto	Päi- vit- tän %	3-4 kert/ vk %	1-2 kert/ vk %	Har- vem- min %	Yht. %
Ulkoiluttaminen	37	36	25	2	100
Leikkiminen	59	24	17	0	100
Pukeminen, riisuminen	46	31	19	4	100
Syöttäminen	34	34	23	9	100
Nukuttaminen	36	40	21	3	100
Kylvettäminen, pesu	25	32	33	10	100
Pojalle lukeminen	9	44	37	10	100
Pojan kanssa TV:n katselu	23	36	29	12	100
Lapsenvahtina oleminen	20	31	36	13	100
Iltasadun, -rukouksen luku	13	32	39	13	100

Silloisista isien ulkoisista mahdollisuuksista olla poikansa kanssa todettakoon, että 36 %:lla isistä oli ollut normaalia hankalammat työajat (ylipitkät päivät tai vuoro-työ; kysymys 11), ja 50 % isistä arvioi olleensa poissa kotoa enemmän kuin normaalin pituinen työpäivä edellyttää (kysymys 12). Kuitenkin 89 % katsoi, että yhdessäolon mahdollisuudet olivat riittävät tai jokseenkin hyvät (kysymys 21).

Tutkimushetkellä isistä 69 % ilmoitti juttelevansa tai puuhailevansa poikansa kanssa päivittäin tai lähes päivittäin, 21 % pari kolme kertaa viikossa ja 10 % noin kerran viikossa tai sitä harvemmin (kysymys 33). Vapaapäivinä ja viikonloppuisin yhdessäoloa on useimmilla (57 %) enemmän (kysymys 34). Poikien vastaukset vahvistavat näitä lukuja kiitettävän hyvin: 71 % pojista kertoi juttelevansa ja 40 % puuhailevansa isänsä kanssa päivittäin tai lähes päivittäin (kysymykset 3 ja 4).

Myös tutkimusajankohtana 35 %:lla isistä oli hankalat työajat, jotka oletettavasti estävät jonkin verran yhdessäoloa pojan kanssa. Vastaavasti 13 %:lla oli joustava työaika tai osa-aikatyö. Vapaa-ajan harrastukset keskittyvät 21 %:lla isistä kodin ulkopuolelle. Lähes yksinomaan perheen piirissä viettää vapaa-aikaansa 27 % isistä.

Isän maskuliinisuudella tai feminiinisyydellä ei tulosten mukaan ollut tilastollisesti merkitsevää yhteyttä mihinkään edellä mainituista muuttujista. Vaikka aikaisempien tutkimusten perusteella oletettiin (*hypoteesi 1*), että feminiiniset ja androgyyniset isät osallistuvat muita enemmän lapsenhoitoon ja muuhunkin yhdessäoloon, tämän tutkimuksen tulokset eivät tukeneet hypoteesia. Syynä voi olla mittauksen pintapuolisuus ja retrospektiivisuus, tai isien osallistumista säätelevät - ja ovat säädelleet 6 - 12 vuotta sitten - enemmänkin muut tekijät kuin sukupuoliroolisuuntautuminen.

Tässä tutkimusaineistossa isien eroavuudet lastenhoitoon osallistumisessa ja pojan kanssa yhdessäolemisen määrissä olivat pieniä, pikemminkin aste- kuin laatueroja. Tällaista

vaihtelua on todennäköisesti vaikea selittää tilastollisesti ylipäänsä minkäänlaisilla tekijöillä. Esimerkiksi isän taustamuuttajat olivat yhteydessä vain muuttujaan *yl4*: isän runsas kotoa poissaolo yhdistyi sekä korkeaan koulutukseen että ammattiasemaan. Muissa yhdessäolomuuttujissa ilmenevä vaihtelu ei selittynyt tilastollisesti merkittävästi millään isän taustatekijällä.

5.2.2 Yhdessäolo isä - poika-assosiaatioita täsmentävänä tekijänä

Seuraavassa pyritään löytämään ongelman 2.2 mukaisesti ne yhdessäolon määrään liittyvät olosuhteet, joissa edellä havaitut isä - poika-assosiaatiot voimistuvat. Mikään yhdessäoloa koskevista muuttujista ei korreloinut tilastollisesti merkittävästi suoraan pojan maskuliinisuuteen tai feminiinisyteen. Sen sijaan joillakin niistä oli vaikutusta isän ja pojan sukupuoliroolisuuntautumisen välisiin assosiaatioihin.

1. Yhdessäolo, isän sukupuoliroolisuuntautuminen ja pojan maskuliinisuus. Edellä on jo todettu, että isän sukupuoliroolisuuntautuminen oli yhteydessä pojan maskuliinisuuteen seuraavasti:

- isän maskuliinisuus (mi) ja pojan maskuliinisuus (mp):
 $\phi = .23$, $p = .02$ (positiivinen assosiaatio)
- isän feminiinisyys (fi) ja pojan maskuliinisuus (mp):
 $\phi = .25$, $p = .01$ (negatiivinen assosiaatio).

Seuraavassa tarkastellaan millä tavalla nämä tilastollista riippuvuutta ilmentävät ϕ -kertoimet muuttuvat isän ja pojan yhdessäoloa mittaavien muuttujien luokissa (taulukko 22).

TAULUKKO 22. Isän maskuliinisuuden (mi) ja feminiinisuuden (fi) assosiaatiot (Φ) pojan maskuliinisuuteen (mp) eräiden yhdessäolomuuttujien luokissa

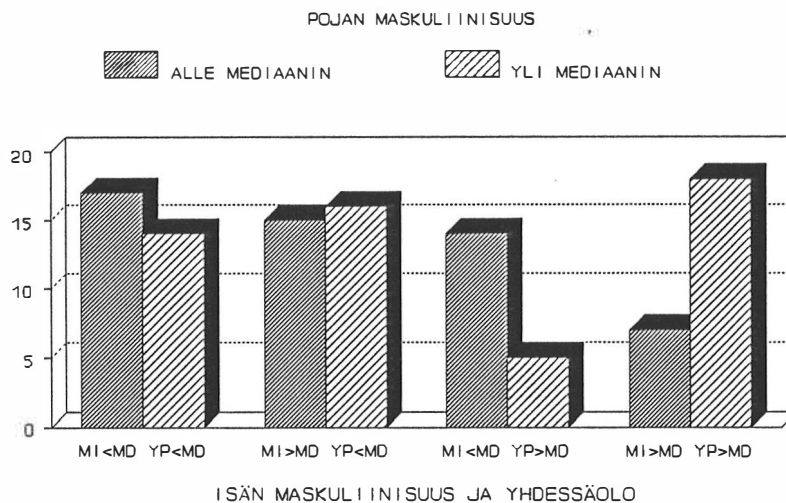
Yhdessäolomuuttujan luokitus ¹⁾		mi - mp (Φ)	fi - mp (Φ)
yp	1. vähän yhdessäoloa (pojan arvio)	.06	.26*
	2. paljon yhdessäoloa (pojan arvio)	.45**	.22
yi	1. vähän yhdessäoloa (isän arvio)	.16	.26*
	2. paljon yhdessäoloa (isän arvio)	.31*	.22
oi	1. vähän osallistumista pojan hoitoon	.31*	.37**
	2. paljon osallistumista pojan hoitoon	.16	.11
y11	1. isällä nykyisin hankalat työajat	.03	.35*
	2. normaalit tai joustavat työajat	.35**	.17
y13	1. isällä ennen hankalat työajat	.06	.36*
	2. normaalit tai joustavat työajat	.34**	.16

¹⁾muuttujat luokitettu mediaanista kahtia

* = tilastollisesti melkein merkitsevä (p < .05)

** = tilastollisesti merkitsevä (p < .01)

Isän ja pojan m-arvojen (mi - mp) välinen assosiaatio (Φ = .23) täsmentyy useiden yhdessäolomuuttujien luokissa johdonmukaisesti siten, että isän saatavilla oloa tai runsasta yhdessäoloa kuvaavissa luokissa yhteys on voimakkaampi. Esimerkiksi silloin kun pojan arvion mukaan yhdessäoloa on ollut keskimääräistä useammin (summamuuttujan yp arvo yli mediaanin), isän ja pojan maskuliinisuuden välinen assosiaatio vahvistuu Φ = .23:sta Φ = .45:een. Sen sijaan keskimääräistä vähäisemmän yhdessäolon vallitessa (yp:n arvo alle mediaanin) riippuvuus itse asiassa häviää (Φ = .06). Kolmisuuntaisen ristiintaulukoinnin antamassa frekvenssikuvauksessa tämä ilmiö näkyy verrattaessa kuvion 20 kahta ensimmäistä ja kahta jälkimmäistä pylväsparia.

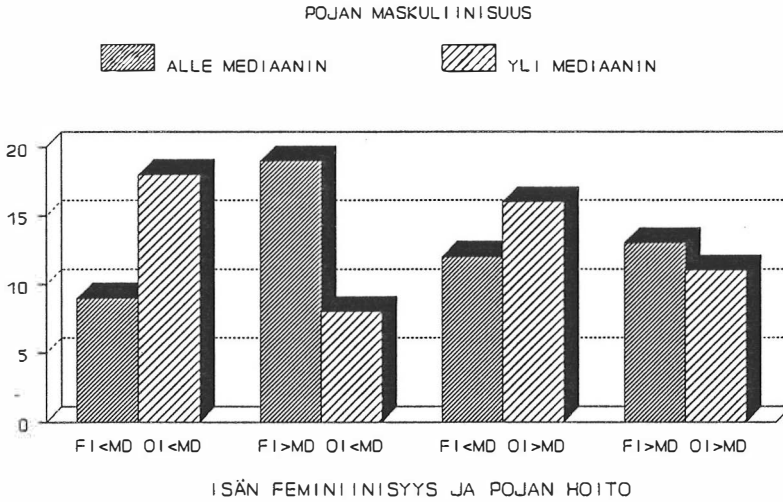

MI < MD YP < MD = mi ja yp alle mediaanin
 MI > MD YP < MD = mi yli ja yp alle mediaanin
 MI < MD YP > MD = mi alle ja yp yli mediaanin
 MI > MD YP > MD = mi ja yp yli mediaanin

KUVIO 20. Maskuliinisuudeltaan alle ja yli mediaanin olevien poikien määrät isän maskuliinisuuden (mi) ja yhdessäolon määrän (yp) eri kombinaatioissa

Myös muut yhdessäolomuuttujat vahvistavat havaintoa siitä, että isän ja pojan maskuliininen samankaltaisuus edellyttää yhdessäoloa tai ainakin mahdollisuutta siihen, ts. isän saatavilla oloa (taulukko 22). Poikkeuksen tästä tekee ainoastaan isän osallistuminen pojan hoitoon tämän lapsuudessa (summamuuttuja oi): isän ja pojan maskuliinisuuden välinen assosiaatio vahvistuu jonkin verran silloin kun isä on osallistunut keskimääräistä vähemmän lapsenhoitoon.

Isän f -arvon ja pojan m -arvon ($f_i - m_p$) välinen yhteys ($\phi = .25$) terävöityy myös jonkin verran useimpien yhdessäolomuuttujien luokissa. Assosiaation voimistuminen noudattaa kuitenkin edelliseen verrattuna päinvastaista logiikkaa: yhteys on voimakkainta silloin, kun yhdessäolo on ollut vähäistä. Frekvenssikuvauksena (kolmisuuntainen ristiintaulukointi) käyköön tästä esimerkiksi isän osallistuminen pojan hoitoon tämän lapsuudessa (kuvio 21).

FI<MD OI<MD = fi ja oi alle mediaanin
 FI>MD OI<MD = fi yli ja oi alle mediaanin
 FI<MD OI>MD = fi alle ja oi yli mediaanin
 FI>MD OI>MD = fi ja oi yli mediaanin

KUVIO 21. Maskuliinisuudeltaan alle ja yli mediaanin olevien poikien määrät isän feminiinisyys (fi) ja pojan hoitoon osallistumisen (oi) eri kombinaatioissa

On syytä muistaa, että muuttujien *fi* ja *mp* välinen riippuvuus oli **negatiivista**, eli jos isä oli keskimääräistä feminiinisempi, oli yleisempää, että hänellä oli keskimääräistä vähemmän maskuliininen poika. Nyt yhdessäolomuuttujat ovat täsmentäneet niitä olosuhteita, joissa tuo yhteys on voimakkaimmillaan. Taulukon 22 perusteella näyttää siltä, että isän keskimääräistä vähäisempi feminiinisyys liittyy pojan keskimääräistä voimakkaampaan maskuliinisuuteen nimenomaan silloin, kun isä on osallistunut vain vähän poikansa hoitamiseen tai kun heillä muutoinkin on ollut tavallista vähemmän yhdessäoloa. Yhteys ei muutu kuitenkaan luonteeltaan toisenlaiseksi, vaikka yhdessäoloa olisi ollut enemmänkin (assosiaatio vain lievenee).

2. *Yhdessäolo, isän sukupuoliroolisuuntautuminen ja pojan feminiinisyys.* Aikaisemmin todettiin, että isän sukupuoliroolisuuntautuminen ei ollut tilastollisesti merkitsevässä

yhteydessä pojan feminiinisyyteen. Φ -kertoimet olivat seuraavat:

- isän maskuliinisuus (mi) ja pojan feminiinisyyden (fp):
 $\Phi = .06$, $p = .55$ (ei riippuvuutta)
- isän feminiinisyyden (fi) ja pojan feminiinisyyden (fp):
 $\Phi = .15$, $p = .12$ (lievä negatiivinen riippuvuus).

Isän maskuliinisuuden ja pojan feminiinisyyden välille ei synny merkittävää assosiaatiota myöskään yhdessäolomuuttujien luokissa, joten isän maskuliinisuus ei näytä yhdistyvän pojan feminiinisyyteen, olivatpa isä ja poika yhdessä enemmän tai vähemmän (taulukko 22). Isän ja pojan feminiinisyyden välinen assosiaatio voimistuu hiukan silloin, kun isällä on ollut pojan lapsuudessa normaalit tai normaalia joustavammat työajat ($\Phi = .28$, $p = .02$). Muiden yhdessäolomuuttujien elaboroiva vaikutus jää vähäisemmäksi.

Yhteenvedoksi yhdessäolomuuttujien vaikutuksesta isän ja pojan sukupuoliroolisuuntautumisen välisiin assosiaatioihin voidaan siis todeta seuraava:

1. Sekä isän maskuliinisuus- (mi) että feminiinisyydenpistemäärän (fi) korrelatiivinen yhteys pojan maskuliinisuuspistemäärään (mp) vahvistui, kun yhdessäolomuuttujien väliintuleva vaikutus otettiin huomioon.

(a) Isän ja pojan maskuliininen samankaltaisuus vahvistui silloin, kun isä oli ollut tavallista paremmin saatavilla tai kun yhdessäoloa oli ollut keskimääräistä enemmän. Poikkeuksen tästä teki pojan hoitoon osallistuminen: maskuliininen samankaltaisuus vahvistui nimenomaan silloin, kun isä oli hoitanut poikaansa tavallista vähemmän tämän lapsuudessa.

(b) Isän feminiinisyyden ja pojan maskuliinisuuden välinen negatiivinen assosiaatio vahvistui jonkin verran yhdessäolomuuttujien niissä luokissa, jotka ilmensivät keskimääräistä vähäisempää yhdessäoloa tai isän saatavilla oloa.

2. Yhdessäolomuuttujat eivät tuoneet lisäinformaatiota isän sukupuoliroolisuuntautumisen ja pojan feminiinisyyden välisiin heikkoihin assosiaatioihin.

5.3 Vuorovaikutuksen luonne ja isä - poika-parien sukupuoliroolisuuntautuminen

5.3.1 Isien ja poikien arviot vuorovaikutuksen luonteesta

Vuorovaikutuksessa kiinnitettiin huomiota toisaalta isän ja pojan väliseen lämpimyyteen, toisaalta isän kasvatukselliseen kontrolloivuuteen. Lämpimyyttä mitattiin, kuten edellä on jo todettu, kahdella summamuuttujalla:

- *lp*: vuorovaikutuksen lämpimyyden pojan arvioimana
(keskiarvo muuttujista *x16*, *x17*, *x19*, *x22* ja *x24* - *x31*)
- *li*: vuorovaikutuksen lämpimyyden isän arvioimana
(keskiarvo muuttujista *y75* - *y84*).

Kontrollia mitattiin niin ikään kahdella summamuuttujalla:

- *kp*: isän kontrolloivuuden pojan arvioimana
(keskiarvo muuttujista *x15*, *x18*, *x21* ja *x32* - *x40*)
- *ki*: itsearviointiin perustuva isän kontrolloivuus
(keskiarvo muuttujista *y45* - *y54*).

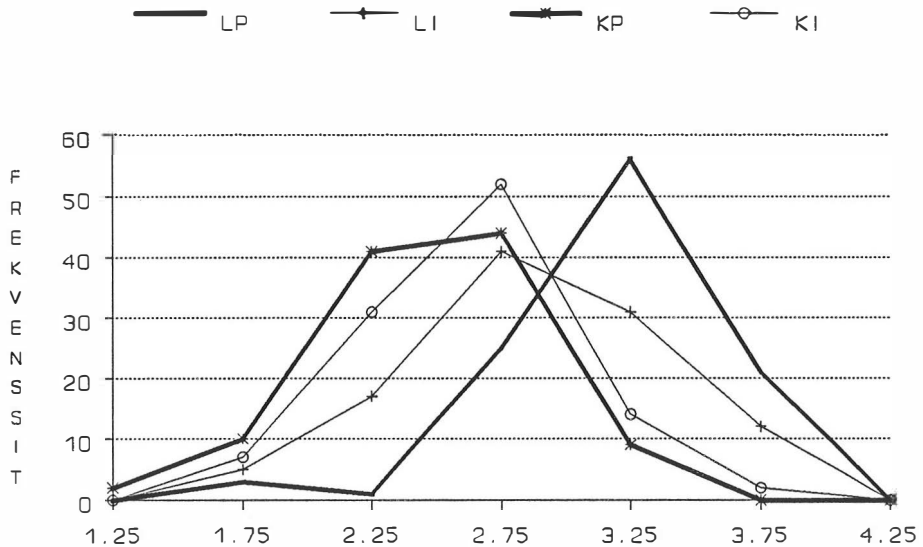
Vaikka arviointiasteikot olivat molemmille samat⁷ (liitteet 6 ja 7), käyttivät pojat vuorovaikutuksen lämpimyyttä arvioidessaan asteikon positiivista päätä enemmän kuin isät (kuvio 22). Vastaavasti isän kontrolloivuutta he arvioivat hiukan lievemmin kuin isät itse. Keskiarvoerot eivät kuitenkaan olleet suuria.

Summapistemäärien jakaumista huomataan, että tiukasti ottaen mikään niistä ei täytä normaalijakaumaoletusta. Myöhemmissä korrelaatiolaskelmissa tämä on otettu huomioon

---

⁷ Vastausvaihtoehtoja oli molemmille neljä (ei koskaan - usein) mutta niiden sanamuodot poikkesivat hiukan toisistaan.

siten, että tulomomenttikorrelaatioiden lisäksi on käytetty jakaumavapaita assosiaatiomittoja.

LP = lämpimyyden pojan arvio
 LI = lämpimyyden isän arvio
 KP = kontrollin pojan arvio
 KI = kontrollin isän arvio

KUVIO 22. Isien ja poikien lämpimyyden- ja kontrolliarvioiden jakaumat tutkimusaineistossa (n = 106)

Lisäksi isän lomakkeessa oli yksittäisiä kysymyksiä, joista muokattiin vuorovaikutuksen luonnetta kuvaavia muuttujia. Tällaisia olivat

- y25: isän arvio siitä, kuinka läheinen poika oli hänelle silloin, kun tämä oli alle kouluikäinen (kysymys 22),
- y85-y90: isän yleisarviot suhteen lämpimyydestä, läheisyydestä, sopuisuudesta, ongelmattomuudesta, avoimuudesta ja luottamuksellisuudesta (kysymykset 85 - 90).

Toisaalta näiden muuttujien avulla voitiin tarkistaa tutkimuksen kannalta tärkeiden summamuuttujien validiutta, toisaalta ne antoivat kuvailevaa yleistietoa isien ja poikien suhteesta. Esimerkiksi isien tapaa arvioida suhdettaan poikaansa ilmentävät hyvin taulukon 23 vastausjakaumat.

TAULUKKO 23. Isä - poika-suhde isien arvioimana eräiden vastakohtailmaisujen muodostamilla asteikoilla (n = 106; luvut prosentteja)

lämmin	$\frac{45}{1}$	$\frac{44}{2}$	$\frac{10}{3}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{0}{5}$	kylmä
läheinen	$\frac{45}{1}$	$\frac{43}{2}$	$\frac{12}{3}$	$\frac{0}{4}$	$\frac{0}{5}$	etäinen
sopuisa	$\frac{39}{1}$	$\frac{50}{2}$	$\frac{9}{3}$	$\frac{2}{4}$	$\frac{0}{5}$	riitaisa
ongelmaton	$\frac{32}{1}$	$\frac{47}{2}$	$\frac{17}{3}$	$\frac{4}{4}$	$\frac{0}{5}$	ongelmallinen
avoin	$\frac{20}{1}$	$\frac{54}{2}$	$\frac{21}{3}$	$\frac{5}{4}$	$\frac{0}{5}$	rajoittunut
luottamuk- sellinen	$\frac{42}{1}$	$\frac{48}{2}$	$\frac{9}{3}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{0}{5}$	epäilyä sisältävä

Kuten taulukosta 23 voi päätellä, isien arviot olivat kauttaaltaan hyvin myönteisiä; keskimmäisen vaihtoehdon lisäksi on käytetty lähinnä vain asteikon kahta positiivista luokkaa. Eniten hajontaa on ulottuvuuksilla 'ongelmaton - ongelmallinen' ja 'avoin - rajoittunut'. Kuten aikaisemmin on todettu (taulukko 13), lämpimyys- ja läheisyysvastaukset korreloivat kohtuullisen hyvin lämpimyyttä mitanneisiin summamuuttujiin.

Edellä on myös todettu, että lämpimyys ja kontrolloisuus, mitattiinpa niitä isän tai pojan avulla, eivät olleet tässä tutkimuksessa aivan toisistaan riippumattomia ulottuvuuksia ($r_{lp, kp} = .37$; $r_{li, ki} = .30$; taulukko 13). Myös isien ja poikien arviot korreloivat keskenään ($r_{lp, li} = .20$; $r_{kp, ki} = .22$; taulukko 13), eivät tosin niin voimakkaasti, että niiden voitaisiin sanoa mittaavan täsmälleen - tai yhtä hyvin - samaa asiaa. Siksi seuraavassa näitä muuttujia (lp ja li; kp ja ki) käsitellään erillään ja niille annetaan myös oma tulkinallinen sisältönsä.

5.3.2 Vuorovaikutusmuuttujien yhteydet isän ja pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen

Tämän luvun tarkoituksena on selvittää, antaako aineisto tilastollista pohjaa ongelmien 2.3 ja 2.4 tutkimiselle; ts. näyttääkö siltä, että lämpimyyden ja kontrolloivuuden voisivat olla merkittäviä väliintulevia tekijöitä isä - poika-assosiaatioissa. Toisaalta isän sukupuoliroolisuuntautumisen pitäisi olla jonkinlaisessa yhteydessä isän ja pojan väliin vuorovaikutukseen, toisaalta pojan sukupuoliroolisuuntautumisen pitäisi riippua jotenkin vuorovaikutuksen piirteistä. Näiden asioiden selvittäminen antaa samalla vastauksen ongelmaan 2.1.

1. *Isä ja vuorovaikutus.* Isän ja pojan välinen lämpimyyden ja isän kontrolloivuuden eivät olleet yhteydessä isän taustamuuttujiin. Isän iän, pohjakoulutuksen, ammatillisen koulutuksen ja ammattistatuksen korrelaatiot⁸ vuorovaikutusmuuttujiin olivat kauttaaltaan matalia (-0,14 - +0,06) ja tilastollisesti merkityksettömiä. Tutkimukselle tästä oli se etu, että mahdolliset vuorovaikutusmuuttujien yhteydet isä - poika-assosiaatioihin eivät selity "pois" taustamuuttujilla. Tutkimuksen kohdejoukkoa valittaessa nimittäin oletettiin, että isän ja pojan välinen suhde ei riipu olennaisesti isän taustaominaisuuksista.

Vain isän arvioimalla vuorovaikutuksen lämpimyydellä on yhteyttä isän sukupuoliroolisuuntautumiseen (taulukko 24). Summamuuttuja *li* korreloi lievästi positiivisesti sekä isän *m*- että *f*-arvoon. Korrelaatioiden mataluudesta johtuen on vaikeaa tehdä muita johtopäätöksiä. Kuitenkin näyttää siltä, että isän ja pojan arviot johtavat erilaisiin riippuvuuksiin (taulukko 24).

---

⁸ Pearsonin tulomomenttikorrelaatiokerroin

TAULUKKO 24. Isän m- ja f-arvojen tulomomenttikorrelaatiot lämpimyyttä ja kontrollia mittaaviin muuttujiin (n = 106)

		lp	li	kp	ki
mi	isän maskuliinisuus	.12	.18*	.10	.08
fi	isän feminiinisyys	-.04	.18*	-.12	.11

* = tilastollisesti melkein merkitsevä (p < .05)

lp = vuorovaikutuksen lämpimyyden pojan arvioimana

li = vuorovaikutuksen lämpimyyden isän arvioimana

kp = isän kontrolloivuus pojan arvioimana

ki = isän kontrolloivuus isän arvioimana

Vaikka edellä (taulukko 13) isien ja poikien arviointien todettiin vastaavan toisiaan kohtuullisesti, korreloivat ne kuitenkin isän m- ja f-arvoihin eri tavalla. Tämä voi olla merkki arviointien näkökulmaeroista: vuorovaikutustilanteet ovat molemmille ulkoisesti samat, mutta niiden merkitykset ja niistä mieleen jäävät kokemukset ovat mahdollisesti kuitenkin erilaiset.

Kun isien lämpimyyden arvioiden (li) eroja tutkittiin sosiaalisen sukupuolen ryhmissä, varianssianalyysi osoitti, että isäryhmien välillä ei ole tilastollisesti merkitseviä eroja (F-suhde = 2.10, p = .10). Keskiarvojen perusteella näyttää siltä, että jos jokin ryhmä poikkeaa muista, niin se on todennäköisimmin eriytymättömien isien joukko, joka arvioi vuorovaikutuksen lämpimyyden muita alhaisemmaksi. Li-muuttujan keskiarvot olivat eri ryhmissä seuraavat:

- eriytymättömät isät 2.82
- feminiiniset isät 3.18
- maskuliiniset isät 3.09
- androgyniset isät 3.01.

2. Poika ja vuorovaikutus. Pojan m- ja f-pistemäärillä on yhteyttä vuorovaikutusmuuttujiin (taulukko 25), mutta korrelaatioihin näyttää vaikuttavan se, käytetäänkö isän vai pojan arvioita vuorovaikutuksen luonteesta. Pojan arvioima vuorovaikutuksen lämpimyyden korreloi selvästi positiivisesti

(.30) hänen f-pistemääräänsä. Sen sijaan isän arvioima lämpimyyden ei korreloi pojan f-pistemäärään.

TAULUKKO 25. Lämpimyyden ja kontrollin tulomomenttikorrelaatiot pojan m- ja f-arvoihin (n = 106)

	lp	li	kp	ki
mp pojan maskuliinisuus	.14	-.12	.22*	.09
fp pojan feminiinisyys	.30***	.09	.16	.06

* = tilastollisesti melkein merkitsevä (p < .05)

*** = tilastollisesti erittäin merkitsevä (p < .001)

lp = vuorovaikutuksen lämpimyyden pojan arvioimana

li = vuorovaikutuksen lämpimyyden isän arvioimana

kp = isän kontrolloivuuden pojan arvioimana

ki = isän kontrolloivuuden isän arvioimana

Taulukon 25 mukaan myös pojan arvioima isän kontrolloivuus korreloi positiivisesti (.22) pojan m-pistemäärään, mutta isän arvioimana kontrolloivuus ei ole merkittävässä yhteydessä pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen. Jos siis pojan sukupuoliroolisuuntautumista yritetään selittää isän ja pojan välisen vuorovaikutuksen laadulla, on tässä aineistossa turvaututtava pelkästään pojan antamiin arvioihin lämpimyydestä ja kontrollista, koska vain ne korreloivat pojan m- ja f-arvoihin. Korrelaatioiden perusteella isän kontrolloivuus selittää kuitenkin vain n. 5 % pojan maskuliinisuuden vaihtelusta ja suhteen lämpimyyden n. 9 % pojan feminiinisuuden vaihtelusta⁹.

⁹ Myös valikoiva regressioanalyysi, jossa molemmat vuorovaikutusmuuttujat (lp ja kp) ovat yhtä aikaa potentiaalisina selittävinä tekijöinä, antaa saman tuloksen.

5.3.3 Lämpimyyks ja kontrolloivuus isä - poika- assosiaatioita täsmentävinä tekijöinä

1. Vuorovaikutuksen luonne, isän sukupuoliroolisuuntautumisen ja pojan maskuliinisuus. Kun isän m- ja f-arvojen yhteyttä pojan m-pistemäärään ($\Phi = .23$ ja $.25$) tutkittiin vuorovaikutusmuuttujien eri luokissa, assosiaatiokertoimet muuttuivat taulukon 26 osoittamalla tavalla.

TAULUKKO 26. Isän maskuliinisuuden (mi) ja feminiinisuuden (fi) assosiaatiot (Φ) pojan maskuliinisuuteen (mp) vuorovaikutusmuuttujien luokissa

Vuorovaikutusmuuttujan luokitus ¹⁾		mi - mp (Φ)	fi - mp (Φ)
lp	1. vähän lämpimyyttä (pojan arvio)	.19	.22
	2. paljon lämpimyyttä (pojan arvio)	.26	.26
li	1. vähän lämpimyyttä (isän arvio)	.22	.09
	2. paljon lämpimyyttä (isän arvio)	.26	.39**
kp	1. vähän kontrollia (pojan arvio)	.03	.26
	2. paljon kontrollia (pojan arvio)	.43**	.17
ki	1. vähän kontrollia (isän arvio)	.15	.29*
	2. paljon kontrollia (isän arvio)	.33**	.21

¹⁾muuttujat luokitettu mediaanista kahtia

* = tilastollisesti melkein merkitsevä (p < .05)

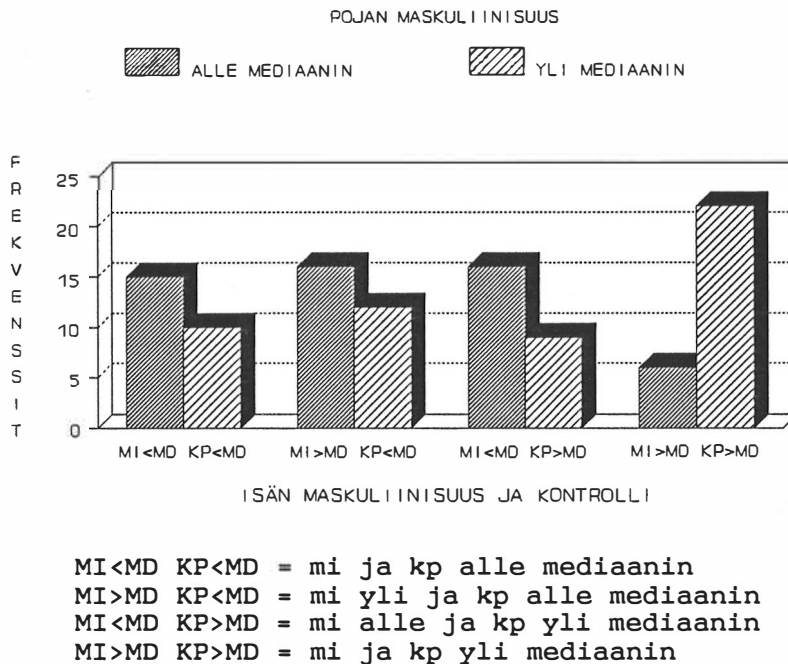
** = tilastollisesti merkitsevä (p < .01)

Isän ja pojan m-pistemäärien (mi - mp) välinen positiivinen assosiaatio ($\Phi = .23$), vahvistuu johdonmukaisesti silloin, kun joko isän tai pojan arvion mukaan vuorovaikutus on ollut keskimääräistä lämpimämpää tai isä on ollut keskimääräistä kontrolloivampi (taulukko 26). Voimakkaimmillaan

assosiaatio on silloin ($\phi = .43$), kun poika on arvioinut isänsä keskimääräistä kontrolloivammaksi.

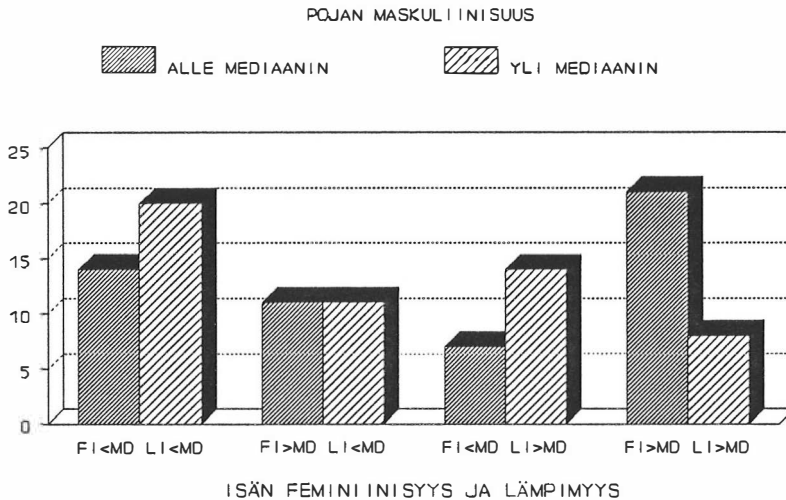
Kuviosta 23 havaitaan, että itse asiassa isän on oltava sekä keskimääräistä kontrolloivampi että tavallista maskuliinisempi, jotta poika sijoittuisi maskuliinisuudeltaan todennäköisemmin mediaanin ylä- kuin alapuolelle. Jos isä sijoittuu jommallakummalla muuttujalla mediaanin alapuolelle, poika on silloin todennäköisimmin maskuliinisuudeltaan mediaanin alapuolella.

KUVIO 23. Pojan maskuliinisuus (mp) isän maskuliinisuuden (mi) ja kontrolloivuuden (kp) eri kombinaatioissa

Isän f - ja pojan m -arvon ($f_i - m_p$) välinen negatiivinen assosiaatio vahvistuu $\phi = .25$:stä $\phi = .39$:ään, kun valitaan ne isä - poika-parit, joiden kesken on isän arvioimana keskimääräistä lämpimämpi suhde (taulukko 26). Vastaavasti ϕ -kerroin laskee $.25$:stä $.09$:ään, jos assosiaatiota katsotaan niiden parien joukossa, joiden välillä on isän arvioimana keskimääräistä vähemmän lämmin suhde.

Se, miten isän f-pistemäärä ja hänen arvioimansa vuorovai-
kutuksen lämpimyyden yhdessä 'ennustavat' pojan m-pistemäärää,
näkyvät kuviossa 24.

FI<MD LI<MD = fi ja li alle mediaanin
 FI>MD LI<MD = fi yli ja li alle mediaanin
 FI<MD LI>MD = fi alle ja li yli mediaanin
 FI>MD LI>MD = fi ja li yli mediaanin

KUVIO 24. Pojan maskuliinisuus isän feminiinisyden (fi) ja lämpimyyden (li) eri kombinaatioissa

Taulukosta 26 voidaan lisäksi havaita, että isän f- ja pojan m-arvon välisellä assosiaatiolla on taipumus muuttua eri tavalla lämpimyyttä (lp, li) kuin kontrollia (kp, ki) koskevien muuttujien luokissa. Päinvastoin kuin lämpimyyden eri luokissa, Φ -kertoimet ovat hiukan korkeampia silloin, kun isän kontrolloivuus on keskimääräistä vähäisempää. Tämä viittaa siihen, että täsmentävänä tekijänä isän kontrolloivuus heikentää mutta vuorovaikutuksen lämpimyyden vahvistaa isän feminiinisyden ja pojan maskuliinisuuden välistä assosiaatiota.

2. Vuorovaikutuksen luonne, isän sukupuoliroolisuuntautuminen ja pojan feminiinisyys. Tässäkin tarkastelussa lähtökohdaksi olivat assosiaatiokertoimet, joiden mukaan kumpikaan

isän sukupuoliroolisuuksien muuttuja (m- ja f-arvo) ei ollut merkittävässä yhteydessä pojan feminiinisyyteen ($\Phi = .06$ ja $.15$). Tämän analyysin tarkoituksena oli katsoa, ovatko riippuvuudet mahdollisesti "piiloutuneet" johonkin lämpimyyden- tai kontrollimuuttujien luokista.

Isän m- ja pojan f-pistemäärän välinen nolla-assosiaatio ($\Phi = .06$) vahvistuu tilastollisesti melkein merkitseväksi ($\Phi = .30$), kun se lasketaan niiden isä - poika-parien joukossa, joissa isä on arvioinut itsensä keskimääräistä kontrolloivammaksi (taulukko 27).

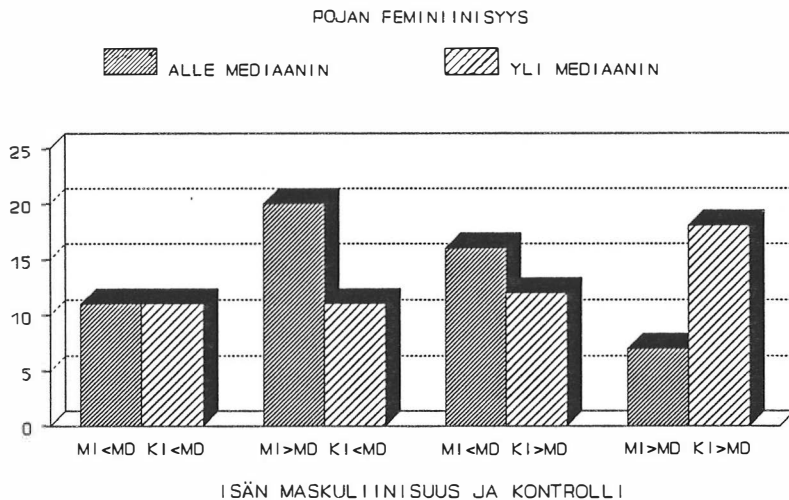
TAULUKKO 27. Isän maskuliinisuuden (mi) ja feminiinisyyden (fi) assosiaatiot (Φ) pojan feminiinisyyteen (mp) vuorovaikutusmuuttujien luokissa

Vuorovaikutusmuuttujan luokitus ¹⁾		mi - fp (Φ)	fi - fp (Φ)
lp	1. vähän lämpimyyttä (pojan arvio)	.08	.18
	2. paljon lämpimyyttä (pojan arvio)	.01	.09
li	1. vähän lämpimyyttä (isän arvio)	.04	.00
	2. paljon lämpimyyttä (isän arvio)	.09	.32*
kp	1. vähän kontrollia (pojan arvio)	.02	.21
	2. paljon kontrollia (pojan arvio)	.10	.10
ki	1. vähän kontrollia (isän arvio)	.14	.00
	2. paljon kontrollia (isän arvio)	.30*	.33*

¹⁾muuttujat luokitettu mediaanista kahtia

* = tilastollisesti melkein merkitsevä ($p < .05$)

Frekvenssikuvauksessa (kuvio 25) huomataan, että kun isä on sekä keskimääräistä kontrolloivampi että keskimääräistä maskuliinisempi, on poika feminiinisyydeltään useammin mediaanin ylä- kuin alapuolella.

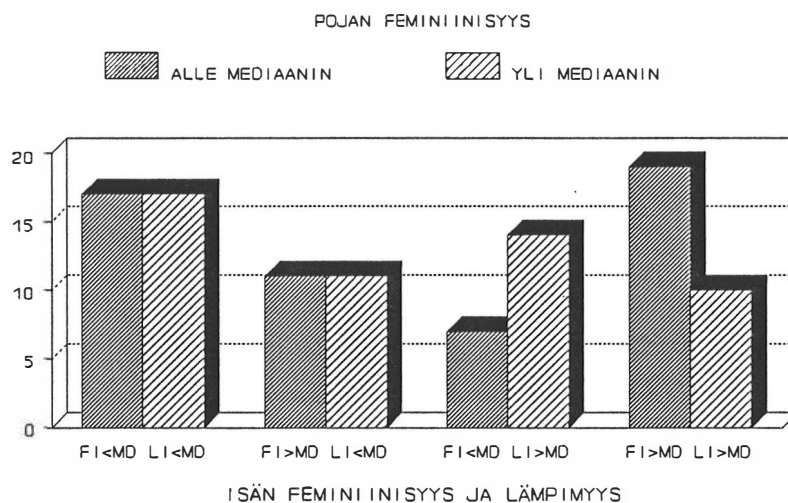
MI<MD KI<MD = mi ja ki alle mediaanin
 MI>MD KI<MD = mi yli ja ki alle mediaanin
 MI<MD KI>MD = mi alle ja ki yli mediaanin
 MI>MD KI>MD = mi ja ki yli mediaanin

KUVIO 25. Pojan feminiinisyyden isän maskuliinisuuden (mi) ja kontrolloivuuden (ki) eri kombinaatioissa

Isän ja pojan f-pistemäärien heikko negatiivinen assosiaatio ($\phi = .15$) vahvistuu tilastollisesti melkein merkitseväksi ($\phi = .32$) kahdessa tapauksessa (taulukko 27):

1. kun isän arvioima vuorovaikutuksen lämpimyyden on keskimääräistä korkeampi
2. kun isän arvioima kontrolli on keskimääräistä korkeampi.

Molemmilla tilanteilla isän ja pojan feminiinisyyden korreloivat toisiinsa lievästi **negatiivisesti**. Tämä voidaan päätellä kuvioista 26, jossa täsmälliseksi tekijäksi on otettu lämpimyyden (li). Kaksi vasemmanpuoleista pylväsparia edustavat mediaanin alapuolella ja kaksi oikeanpuoleista mediaanin yläpuolella olevaa lämpimyyttä. Vain jälkimmäisessä tapauksessa pylväsparit ovat eri pituisia: kun isän feminiinisyyden on alle mediaanin, pojan feminiinisyyden on useammin yli mediaanin, ja kun isän feminiinisyyden ylittää mediaanin, pojista suurempaa osaa jää feminiinisyydeltään alle mediaanin (kuvio 26).

FI<MD LI<MD = fi ja li alle mediaanin
 FI>MD LI<MD = fi yli ja li alle mediaanin
 FI<MD LI>MD = fi alle ja li yli mediaanin
 FI>MD LI>MD = fi ja li yli mediaanin

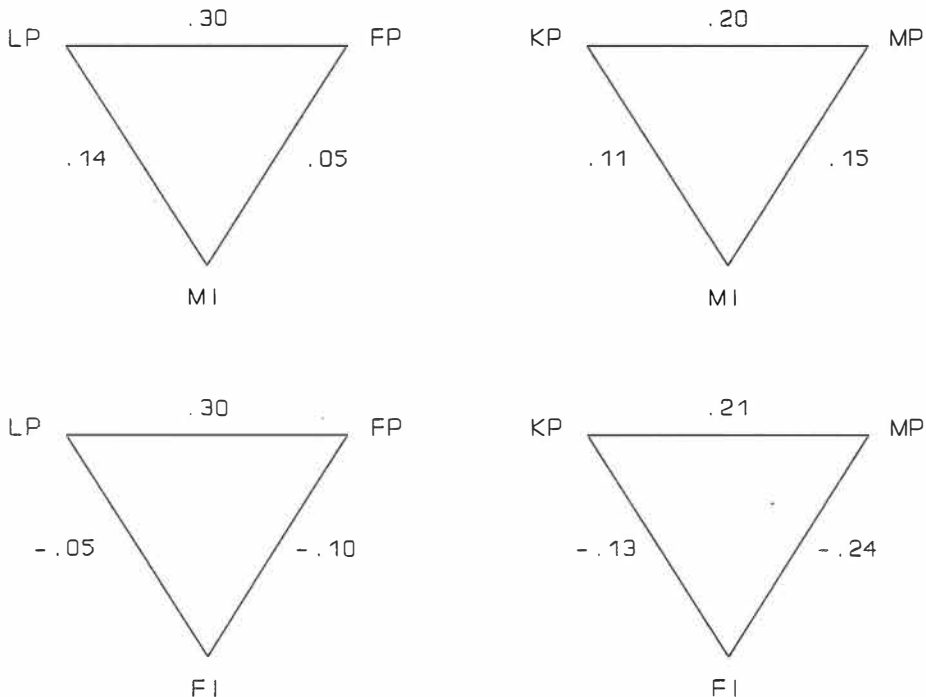
KUVIO 26. Pojan feminiinisyys isän feminiinisyys- ja lämpimyyden (li) eri kombinaatioissa

Vuorovaikutuksen lämpimyyden ja isän kontrolloivuuden vaikutukset isän ja pojan sukupuoliroolisuuntautumisen välisiin assosiaatioihin voidaan tiivistää neljäksi johtopäätökseksi seuraavasti:

1. Isän ja pojan maskuliinisuuspistemäärän (mi - mp) välinen assosiaatio vahvistui eli maskuliininen samankaltaisuus lisääntyi, jos isä oli keskimääräistä kontrolloivampi.
2. Isän feminiinisyys- ja pojan maskuliinisuuspistemäärän (fi - mp) välinen negatiivinen assosiaatio vahvistui, jos heidän suhteensa oli keskimääräistä lämpimämpi.
3. Isän maskuliinisuus- ja pojan feminiinisyyspistemäärän (mi - fp) välille muodostui heikko positiivinen assosiaatio, jos isä oli keskimääräistä kontrolloivampi.
4. Isän ja pojan feminiinisyyspistemäärän (fi - fp) välille muodostui heikko negatiivinen assosiaatio, jos heidän suhteensa oli keskimääräistä lämpimämpi tai jos isä oli keskimääräistä kontrolloivampi.

Isän ja pojan välisen vuorovaikutuksen ollessa keskimääräistä lämpimämpää ja isän ollessa keskimääräistä kontrolloivampi, isä - poika-assosiaatioissa terävöityvät seuraavat kaksi tendenssiä:

- (a) Isän maskuliinisuus on **positiivisessa** yhteydessä sekä pojan maskuliinisuuteen että feminiinisyyteen, mutta isän feminiinisyys on **negatiivisessa** yhteydessä molempiin (ks. myös kuviota 27).
- (b) Isän sukupuoliroolisuuntautuminen selittää **paremmin** pojan maskuliinisuuden kuin feminiinisuuden vaihtelua.

KUVIO 27. Isän maskuliinisuuden (mi) ja feminiinisuuden (fi) osittaiskorrelaatiot¹⁰ pojan lämpimyyden (lp) ja kontrolliarvioihin (kp) sekä pojan maskuliinisuuteen (mp) ja feminiinisuuden (fp)

¹⁰ Korrelaatioissa mi - fp ja mi - mp vakioitu muuttuja on fi, ja korrelaatioissa fi - fp ja fi - mp vakioitu muuttuja on mi.

Jos kuviossa 27 riippuvuuksien¹¹ voimakkuuden sijasta huomiota kiinnitetään niiden suuntaan, havaitaan, että isän maskuliinisuus korreloi positiivisesti sekä pojan arvioimaan lämpimyyteen ja kontrolliin että hänen maskuliinisuuteensa ja feminiinisyhteensä. Sen sijaan isän feminiinisyys korreloi negatiivisesti kaikkiin mainittuihin muuttujiin.

5.4 Roolikasvatus ja isä - poika-parien sukupuoliroolisuuntautuminen

Ongelman 3 mukaisesti lopuksi tarkastellaan myös isän poikaansa nähden toteuttamaa sukupuoliroolikasvatusta. Näissä analyyseissa huomion kohteina olivat toisaalta isän sosiaalisen sukupuolen ja roolikasvatuksen yhteydet, toisaalta roolikasvatuksen ja pojan sukupuoliroolisuuntautumisen yhteydet.

5.4.1 Isien ja poikien arviot roolikasvatuksesta

Pojan saaman sukupuoliroolikasvatuksen piirteiden selvittämiseksi isiltä pyydettiin arviota heidän toiminnastaan: "Kuinka usein arvionne mukaan Te olette rohkaissut poikaa tekemään seuraavia asioita?" (kysymykset 55 - 74). Pojilta tiedusteltiin, kuinka tärkeinä kunkin isä pitää tiettyjä sukupuolirooleihin liittyviä asioita (kysymykset 41 - 52). Lisäksi isiltä pyydettiin arviota suhtautumisestaan pehmeisiin ja koviin piirteisiin pojassaan (kysymykset 39 ja 40), ja pojilta arviota isänsä suhtautumisesta ns. miesten ja naisten töihin (kysymykset 9 - 11).

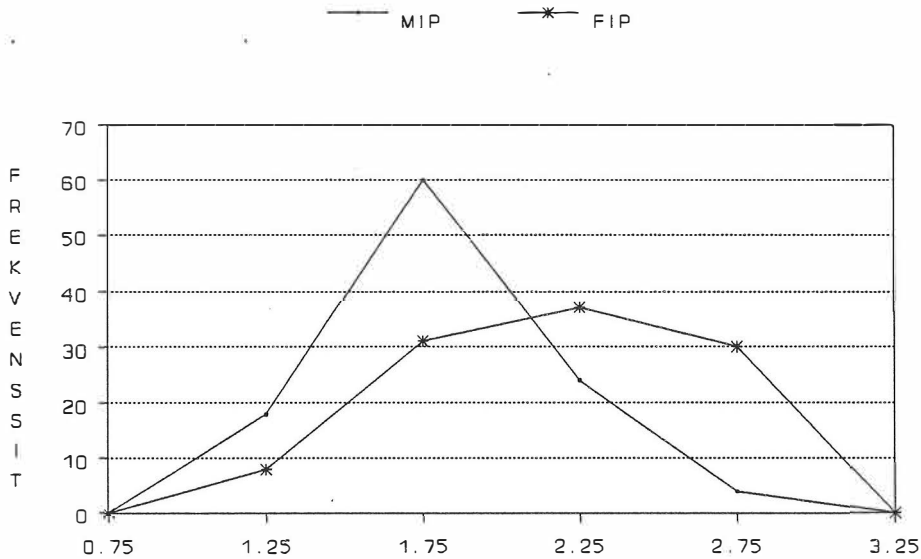
¹¹ Kuvion 32 osittaiskorrelaatiot ovat Pearsonin tulo-momenttikorrelaatioita, joten ne poikkeavat itseisarvoltaan senkin vuoksi aikaisemmin samoissa yhteyksissä käytetyistä ϕ -kertoimista.

Pojan vastauksista muodostettiin kolme summamuuttujaa seuraavasti:

- *mip*: pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää maskuliinisuutta (korkea pistemäärä = tärkeänä)
- *fip*: pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää feminiinisyyttä (korkea pistemäärä = tärkeänä)
- *sp*: pojan arvio isän sukupuoliroolisidonnaisuudesta (korkea pistemäärä = suuri sidonnaisuus).

Isän vastauksista muodostettiin seuraavat kaksi summamuuttujaa:

- *mii*: isän arvio siitä, kuinka usein hän on rohkaissut poikaansa maskuliiniseen käyttäytymiseen (korkea pistemäärä = rohkaissut usein)
- *fii*: isän arvio siitä, kuinka usein hän on rohkaissut poikaansa feminiiniseen käyttäytymiseen (korkea pistemäärä = rohkaissut usein).

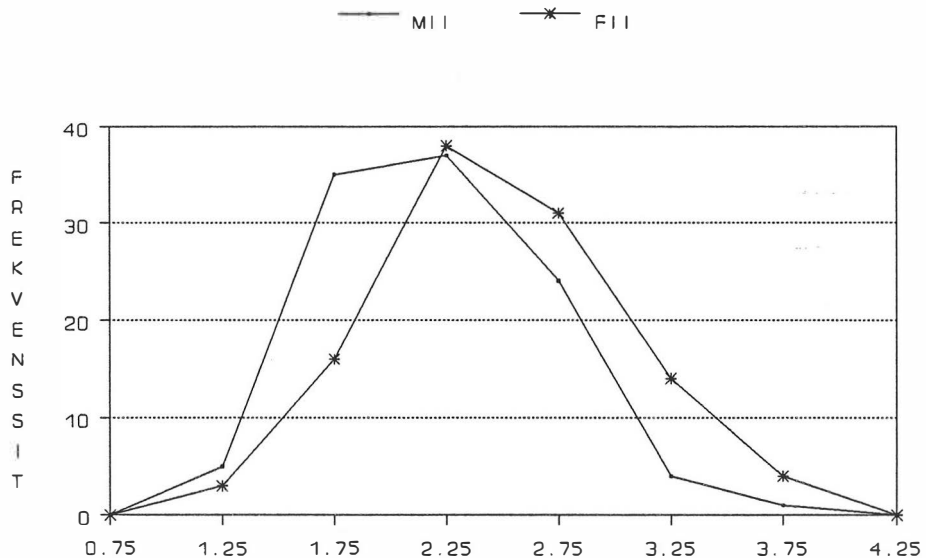
MIP = pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää maskuliinisuutta
 FIP = pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää feminiinisyyttä

KUVIO 28. Summamuuttujien *mip* ja *fip* jakaumat poikien aineistossa (n = 106)

Poikien vastausten perusteella muodostettujen summamuuttujien *mip* ja *fip* jakaumista voidaan päätellä (kuvio 28), että pojat arvioivat isän pitävän feminiinisiä käyttäytymisen piirteitä keskimäärin tärkeämpinä kuin maskuliinisia, tai sitten feminiiniseksi käyttäytymisen piirteiksi on tässä tutkimuksessa valiutunut yleensäkin suotavampina pidettyjä asioita (ks. liite 6). Kun yksittäisten osioiden vaihteluväli oli 1 - 3, tuli keskiarvomuuttujan *mip* keskiarvoksi poikien keskuudessa 1.72 ja muuttujan *fip* keskiarvoksi 2.10.

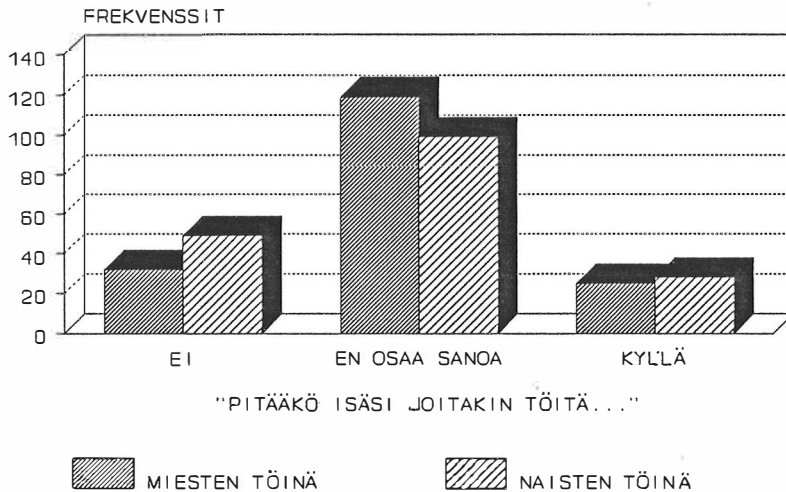
Kuviosta 29 huomataan, että isät myös rohkaisevat poikiaan keskimäärin useammin feminiinisiin kuin maskuliinisiin toimintoihin (keskiarvot 2.16 ja 2.45). Tämäkin tulos voi johtua siitä, että feminiiniseksi osioiksi on valiutunut maskuliinisia suotavampia asioita.

MII = isän arvio siitä, kuinka usein hän on rohkaissut maskuliinisuuteen
 FII = isän arvio siitä, kuinka usein hän on rohkaissut feminiinisyteen

KUVIO 29. Summamuuttujien *mii* ja *fii* jakaumat isien aineistossa (n = 106)

Isän sukupuoliroolisisidonnaisuutta mittaamaan tarkoitettut, pojille suunnatut kaksi kysymystä osoittivat, että yleensä pojat eivät joko todellakaan osanneet tai eivät halunneet sanoa mitään isänsä sukupuoliroolisisidonnaisuudesta: valtaosa käytti vaihtoehtoa "en osaa sanoa" (kuvio 30). Kyselytilanteissa näytti lisäksi siltä, että jotkut pojat eivät todellakaan ymmärtäneet käsitteitä "miesten ja naisten työt".

KUVIO 30. Poikien (n = 176) vastaukset kysymyksiin:
 "Pitääkö isäsi joitakin töitä a) miesten töinä
 b) naisten töinä?"

Näistä syistä isän sukupuoliroolisisidonnaisuutta mittaava summamuuttuja sp osoittautui teknisesti ongelmalliseksi. Koska se koostui vain kahdesta kysymyksestä, joiden hajonnat olivat vielä verraten pieniä, jäi sen reliabiliteetti melko matalaksi ($\alpha = .66$; taulukko 15). Mahdollisesti tästä syystä myös sen korrelaatiot muihin muuttujiin jäivät vähäisiksi; tai sitten riippuvuuksia ei todellisuudessa ole. Summamuuttuja sp korreloi tilastollisesti merkitsevästi vain muuttujaan ki : $r_{sp,ki} = .24$ ($p = .01$), eli isän kontrolloivuuksien näyttäisi liittyvän hänen sukupuoliroolisisidonnaisuuteensa siten, että paljon kontrolloivat isät ovat myös usein roolisisidonnaisia.

5.4.2 Minkälaiset isät kasvattavat maskuliinisuuteen ja millaiset feminiinisyyteen?

Taulukkoon 28 on koottu sekä tausta- ja vuorovaikutusmuuttujien että isän sukupuoliroolisuuntautumisen korrelaatiot roolikasvatusmuuttujiin.

TAULUKKO 28. Isän eräiden taustamuuttujien, vuorovaikutusmuuttujien ja isän sukupuoliroolisuuntautumisen tulomomenttikorrelaatiot roolikasvatukseen (n = 106)

		mip	mii	fip	fii
y7	ikä	.22	-.16	-.00	-.06
y8	pohjakoulutus	-.08	.12	-.00	.15
y9	ammattillinen koulutus	-.11	.22	-.06	.14
y10	ammattistatus	.12	.03	.02	.01
yp	yhdessäolo (pojan arvio)	.22	.05	.29	.06
yi	yhdessäolo (isän arvio)	.10	.07	.14	.11
oi	pojan hoito	.02	-.01	.13	.11
lp	lämpimyys (pojan arvio)	.25	.08	.48	.05
li	lämpimyys (isän arvio)	.04	.19	.14	.35
kp	kontrolli (pojan arvio)	.29	.03	.37	.01
ki	kontrolli (isän arvio)	.04	.44	.11	.48
mi	isän maskuliinisuus	.05	.20	.02	.13
fi	isän feminiinisyyys	-.20	.05	-.09	.33

¹⁾ **lihavoiduissa** korrelaatioissa $p < .05$

mip = pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää maskuliinisuutta

mii = isän arvio siitä, kuinka usein hän on rohkaissut poikaa maskuliinisuuteen

fip = pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää feminiinisyyttä

fii = isän arvio siitä, kuinka usein hän on rohkaissut poikaa feminiinisyyteen

Pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä hänen isänsä pitää joitakin maskuliinisen käyttäytymisen piirteitä (*mip*), korreloi positiivisesti isän syntymävuoteen, yhdessäolon määrään (*yp*), vuorovaikutuksen lämpimyyteen (*lp*) sekä isän kontrolloivuuteen (*kp*). Korrelaatio isän feminiinisyyteen (*fi*) on sen sijaan negatiivinen. Kaikki mainitut riippuvuudet ovat kuitenkin verraten lieviä (.20 - .29), vaikka ovatkin tilastollisesti melkein merkitseviä (taulukko 28).

Pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä hänen isänsä pitää joitakin feminiinisen käyttäytymisen piirteitä (*fip*), näyttää korreloivan isän ikää lukuun ottamatta samalla tavoin samoihin vuorovaikutusmuuttujiin kuin summamuuttuja *mip*. Nämä korrelaatiot ovat jopa korkeampia (.29 - .48). Isän sukupuoliroolisuuntautuminen ei kuitenkaan ole yhteydessä tähän pojan arvioon.

Jos näiden korrelaatioiden pohjalta yritetään hahmottaa kokonais kuvaa, voitaneen todeta seuraavasti:

Poikien vastausten mukaan **maskuliinista** roolikasvatusta painottavat isät ovat etupäässä nuoria, ovat pojan ilmoituksen mukaan lämpimiä ja kontrolloivia ja ovat paljon poikansa kanssa. **Feminiinistä** roolikasvatusta tärkeänä pitävät isät ovat muuten samanlaisia, mutta he eivät ole välttämättä nuoria.

Kun tarkastellaan isän arvioita siitä, minkä verran hän on todella rohkaissut poikaansa maskuliiniseen tai feminiiniseen käyttäytymiseen (*mii*; *fii*), taulukosta 28 havaitaan, että isän taustamuuttujista ammatillisella koulutuksella on siihen jonkin verran yhteyttä: koulutetummat isät rohkaisevat useammin. Samoin ne isät, joilla on lämmin ja kontrolloiva suhde poikaansa, rohkaisevat muita enemmän poikaansa sekä maskuliiniseen että feminiiniseen käyttäytymiseen. Lisäksi maskuliinisuuteen rohkaiseminen on yhteydessä isän maskuliinisuuteen (.20) ja feminiinisyyteen rohkaiseminen isän feminiinisyyteen (.33).

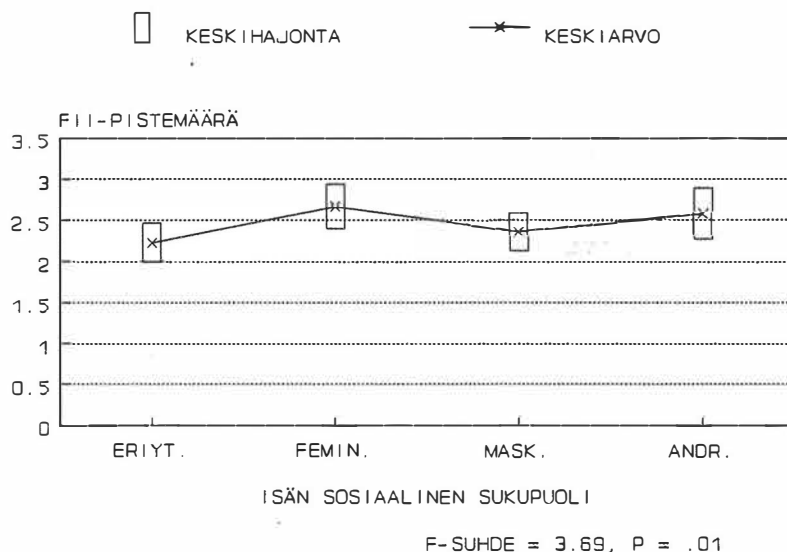
Isän sosiaalinen sukupuoli ja maskuliinisuuteen (mii) ja feminiinisyyteen (fii) rohkaiseminen. Muuttujan *mii* kes-

kiarvot sosiaaliselta sukupuoleltaan erilaisilla isillä olivat suuruusjärjestyksessä seuraavat:

- maskuliiniset isät 2.22 (n = 28)
- androgyyniset isät 2.21 (n = 28)
- feminiiniset isät 2.17 (n = 23)
- eriytymättömät isät 2.03 (n = 27).

Vaikka keskiarvojen erot eivät tässä tapauksessa olleet tilastollisesti merkitseviä, ne ovat loogisia: ne isät, joiden omassa sosiaalisessa sukupuolella maskuliinisuus on vahvana, rohkaisevat muita enemmän myös poikaansa maskuliiniseen käyttäytymiseen.

Aivan vastaavasti voidaan sanoa myös isän feminiinisuudesta ja hänen rohkaisemisestaan feminiinisuuteen (fii). Feminiiniseen käyttäytymiseen rohkaisevat poikaansa eniten feminiiniset ja androgyyniset isät, eriytymättömät rohkaisevat kaikkein vähiten (kuvio 31).

KUVIO 31. Pojan rohkaiseminen feminiinisuuteen (fii) sosiaaliselta sukupuoleltaan erilaisissa isäryhmissä

Näyttää siltä, että androgyyniset isät ovat maskuliinisessa roolikasvatuksessa aivan maskuliinisten isien ja feminiinisessä roolikasvatuksessa feminiinisten isien veroisia.

Yleensäkin silloin, kun isän roolikasvatus on ollut ponte-
vaa, se on ollut tavoitteiltaan todennäköisesti androgyynis-
tä. Tämän todettiin jo roolikasvatusmuuttujien keskinäisistä
korrelaatioista (taulukko 15): pojan arviot maskuliinisen ja
feminiinisen käyttäytymisen tärkeydestä korreloivat toisiin-
sa $r_{mip, fip} = .42$ ($p = .00$), samoin isän arviot maskuliiniseen
ja feminiiniseen käyttäytymiseen rohkaisemisesta korreloivat
keskenään $r_{mii, fii} = .51$ ($p = .00$).

5.4.3 Roolikasvatus pojan sukupuoliroolisuuntautumista selittävänä tekijänä

Roolikasvatusta koskevien muuttujien korrelaatiot pojan
maskuliinisuuteen ja feminiinisuuden ilmenevät taulukosta
29.

TAULUKKO 29. Roolikasvatusmuuttujien tulomomenttikorrelaa-
tiot pojan maskuliinisuuteen (mp) ja feminiin-
isuuden (fp) ($n = 106$)

	mip	mii	fip	fii	sp
mp pojan maskuliinisuus	.29**	.04	.13	-.13	.18*
fp pojan feminiinisyys	.14	.13	.41***	.04	.05

* = tilastollisesti melkein merkitsevä ($p < .05$)

** = tilastollisesti merkitsevä ($p < .01$)

*** = tilastollisesti erittäin merkitsevä ($p < .001$)

mip = pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää
maskuliinisuutta

mii = isän arvio siitä, kuinka usein hän on rohkaissut
poikaa maskuliinisuuteen

fip = pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää
feminiinisuutta

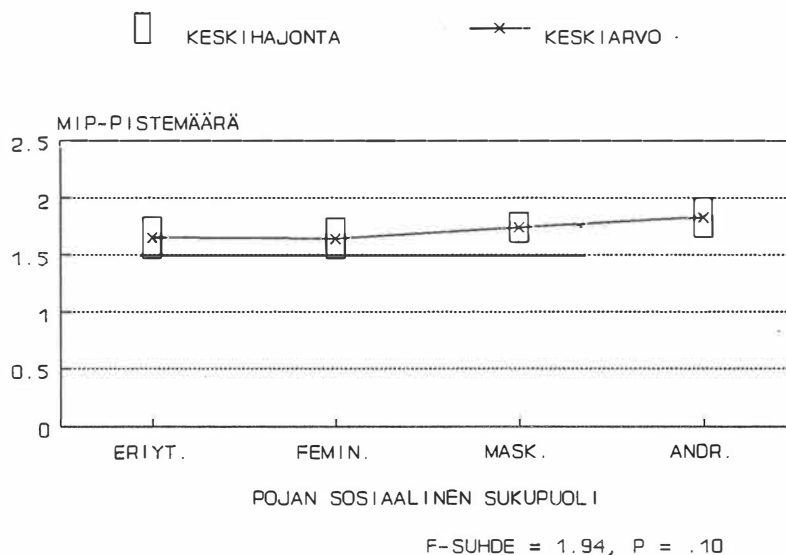
fii = isän arvio siitä, kuinka usein hän on rohkaissut
poikaa feminiinisuuden

sp = pojan arvio isän sukupuoliroolisuudesta

Pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää maskuliini-
suutta (mip), korreloi positiivisesti pojan maskuliinisuus-
pistemäärään (.29). Samoin hänen arvionsa siitä, kuinka tär-

keänä isä pitää feminiinisyyttä (fip), korreloi hänen feminiinisyyss-pistemääränsä (.41). Sen sijaan isän arviot siitä, kuinka paljon hän on rohkaissut maskuliinisuuteen (mii) tai feminiinisyyteen (fii), eivät ole yhteydessä pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen. Tämä viittaa siihen mahdollisuuteen, että poikien korrelaatiot voivat johtua lomakekäyttämisenestä; ts. pojat ovat arvioineet sekä omaa sukupuoliroolisuuntautumistaan että isäänsä samassa valossa.

Pojan sosiaalinen sukupuoli ja summamuuttujat mip ja fip. Koska pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää eräitä maskuliinisen käyttäytymisen piirteitä (mip), oli yhteydessä pojan maskuliinisuuteen (mp) mutta ei erityisen selvästi feminiinisyyteen (fp), vertailtiin tärkeysarvioiden keskiarvoja vielä poikien sosiaalisen sukupuolen eri luokissa (kuvio 32).

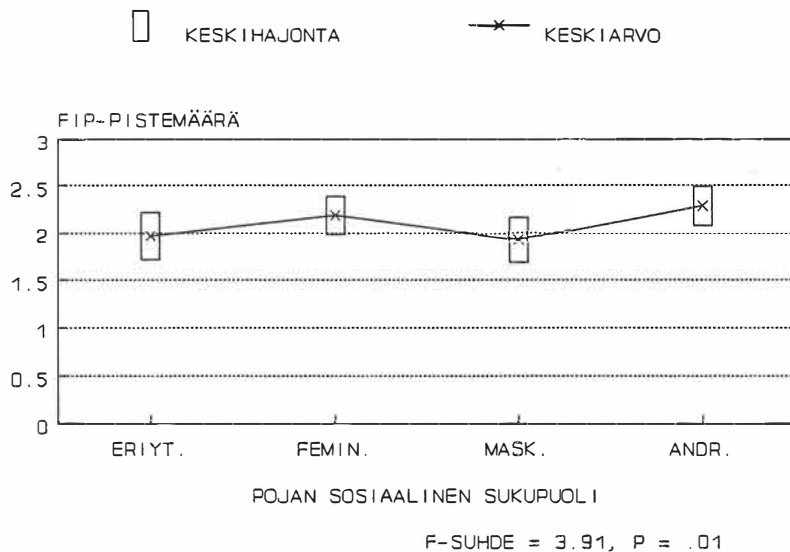
MIP = pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää maskuliinisuutta

KUVIO 32. Summamuuttujan *mip* keskiarvot ja -hajonnat sosiaaliselta sukupuoleltaan erilaisissa poikaryhmissä

Androgyyniset ja maskuliiniset pojat katsovat isänsä pitävän maskuliinista käyttäytymistä tärkeämpänä kuin fe-

miniiniset ja eriytymättömät pojat. Ryhmien erot eivät kuitenkaan ole tilastollisesti merkitseviä (kuvio 32).

Sen sijaan feminiinisen käyttäytymisen tärkeysarvioinneissaan (fip) sosiaalisen sukupuolen mukaan muodostetut poikaryhmät eroavat toisistaan tilastollisesti merkitsevästi. Kuvio 33 kertoo hiukan eri muodossa saman asian kuin taulukko 29: pojat, jotka ovat keskimääräistä feminiinisempiä - siis androgyyniset ja feminiiniset - ovat muita enemmän sitä mieltä, että isä pitää feminiinistä käyttäytymistä tärkeänä.

FIP = pojan arvio siitä, kuinka tärkeänä isä pitää feminiinisyyttä

KUVIO 33. Summamuuttujan *fip* keskiarvot ja -hajonnat sosiaaliselta sukupuoleltaan erilaisissa poikaryhmissä

Yhteenvedoksi roolikasvatuksesta ja sen yhteyksistä pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen voidaan sanoa seuraava:

1. Androgyynisyys on isien toteuttamassa roolikasvatuksessa leimallinen piirre; yleensä isät rohkaisevat oman arvionsa mukaan poikaansa sekä maskuliiniseen että feminiiniseen käyttäytymiseen (taulukko 15).

2. Isillä, jotka rohkaisevat usein poikaansa joko maskuliiniseen tai feminiiniseen käyttäytymiseen, on yleensä lämmin ja kontrolloiva suhde poikaansa (taulukko 28).
3. Isien arviot siitä, kuinka paljon he ovat rohkaisseet poikaansa maskuliinisuuteen ja feminiinisyyteen, korreloivat heidän maskuliinisuuteensa ja feminiinisyyteensä (taulukko 28).
4. Poikien arviot siitä, kuinka tärkeänä isä pitää maskuliinisuutta ja feminiinisyyttä, korreloivat heidän maskuliinisuuteensa ja feminiinisyyteensä (taulukko 29; kuvat 32-33).

6 POHDINTA

6.1 Keskeiset tulokset ja hypoteesien todentuminen

Seuraavassa tarkastellaan tutkimusaineiston antamia vastauksia kolmeen asetettuun tutkimustehtävään (luku 4.1.2). Lisäksi tutkimusongelmiin liittyi viisi aikaisemmilla tutkimuksilla perusteltua hypoteesia, joiden tästä aineistosta saamaa empiiristä tukea myös pohditaan.

1. Mitä yhtäläisyyttä on isän ja pojan sosiaalisessa sukupuoleessa? Isä - poika-parien samanlaisuutta tutkittiin korrelatiivisesti kahdella tavalla: sosiaalisen sukupuolen typologisen luokituksen ja sukupuoliroolisuuntautumista mittaavien m- ja f-muuttujien tasolla. Kun isät ja pojat jaettiin sosiaaliselta sukupuoleltaan neljään luokkaan - eriytymättömiin, feminiineihin, maskuliineihin ja androggyneihin - ei voitu havaita mitään sellaista tendenssiä, että pojan sosiaalinen sukupuoli olisi sama kuin hänen isänsä. Tällä tasolla tarkasteltuna ns. **samanlaisuushypoteesi**, ei saanut tukea. Niinpä vastauksena *ongelmaan 1.1* voidaan todeta, että

isät ja pojat eivät sijoittuneet samoihin sosiaalisen sukupuolen luokkiin sattuman aiheuttamaa tulosta useammin.

Sen sijaan isän ja pojan sosiaalisen sukupuolen välille löytyi **muunlaatuista riippuvuutta**: maskuliini-isien andro-

gyynisten poikien määrä ylitti huomattavasti odotusarvonsa. Tulos oli sikäli odottamaton, että tutkimuksen teoriatausta samoin kuin aineiston keruukin oli suunniteltu samanlaisuushypoteesin varassa, joten tämän tuloksen tulkinta jää tässä tutkimuksessa arvailujen varaan (tosin eräät muut havainnot antavat jonkin verran aineksia myös tämän löydöksen tulkintaan kuten tuonnempana todetaan).

Kun isiä ja poikia tarkasteltiin sukupuoliroolisuuntautumista mittaavien, keskenään korreloimattomien maskuliinisuus- ja feminiinisyys-muuttujien valossa, merkittävä löydös oli se, että isän maskuliinisuus oli positiivisessa mutta feminiinisyys negatiivisessa yhteydessä¹ pojan maskuliinisuuteen. Kun isällä oli paljon maskuliinisia ja vain vähän feminiinisiä piirteitä (sosiaalinen sukupuoli maskuliini), pojalla oli usein tavallista enemmän maskuliinisia piirteitä (sekä myös feminiinisiä, koska valtaosa heistä oli androgyynejä). Tarkempi analyysi paljasti, että itse asiassa isän vähäinen feminiinisyys yhdistyy pojan vankkaan maskuliinisuuteen vain silloin, kun isä itsekin on keskimääräistä maskuliinisempi, eli maskuliini tai androgyyni.

Kun lisäksi todetaan, että isän sukupuoliroolisuuntautumisella ei ollut yhteyttä pojan feminiinisyyteen, voidaan ongelmaan 1.2 antaa seuraava vastaus:

Pojan sukupuoliroolisuuntautumisessa vain maskuliinisuus, ei sen sijaan feminiinisyys, selittyi isän sukupuoliroolisuuntautumisella: keskimääräistä maskuliinisemmalla isällä, joka on samalla vain vähän feminiininen, oli usein tavallista maskuliinisempi poika.

2. *Miten isän ja pojan välinen kasvatuksellinen vuorovaikutus täsmentää isän ja pojan sukupuoliroolisuuntautumisen välistä yhteyttä?* Tutkimuksen yleisenä lähtökohtana ollutta samanlaisuushypoteesia täsmennettiin jo taustaosassa aikaisempien tutkimusten antamien viitteiden pohjalta siten, että isän ja pojan välisellä kasvatuksellisella vuorovaikutuksel-

---

¹ Tosin myös nämä riippuvuudet olivat lieviä, vaikka olivatkin tilastollisesti merkitseviä.

la oletettiin olevan vaikutusta heidän sosiaalisen sukupuolensa samanlaisuuteen. Isän ja pojan samanlaisuutta vahvistavina tekijöinä on useissa yhteyksissä mainittu vuorovaikutuksen määrä ja lämpimyys sekä isän kontrolloivuus (esim. Block ym. 1973; Lamb 1986). Tällaiset havainnot saivat tukea myös tässä tutkimuksessa.

Yhdessäolon määrä. Isän maskuliinisuus tai feminiinisyys ei ollut tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä yhdessäolon määrään, ts. sosiaaliselta sukupuoleltaan erilaiset isät eivät poikenneet tässä toisistaan (*ongelma 2.1*). Kuitenkin yhdessäolon määrää ja isän saatavilla oloa koskevat muuttujat täsmensivät odotusten mukaisesti isän ja pojan maskuliinisuuden välistä riippuvuutta. Sen sijaan ne eivät tuoneet lisäinformaatiota siihen, miksi isän ja pojan feminiinisyiden välillä ei ollut yhteyttä. Niinpä vastaukseksi *ongelmaan 2.2* voidaan todeta vain se, että

isän ja pojan **maskuliinisuuden samankaltaisuus** vahvistui kun yhdessäoloa oli runsaasti tai kun siihen oli ollut hyvät mahdollisuudet (*hypoteesi 2* sai tukea).

Ainoastaan **isän osallistuminen pojan hoitoon** tämän lapsuudessa osoittautui sellaiseksi yhdessäolon muodoksi, joka ei lujittanut isän ja pojan maskuliinisuuden välistä positiivista riippuvuutta samaan tapaan kuin muut yhdessäolomuuttujat. Itse asiassa isä - poika-korrelaatiot vahvistuivat silloin, kun isä oli osallistunut keskimääräistä vähemmän poikansa hoitamiseen.

Todettakoon tässä yhteydessä myös se, että *hypoteesi 1* ei saanut tukea: androgyyniset ja feminiiniset isät eivät olleet osallistuneet muita enemmän poikansa hoitamiseen tämän lapsuudessa.

Vuorovaikutuksen luonne. Tutkimusasetelman keskeiset väliintulevat muuttujat, lämpimyys ja kontrolli, eivät olleet kiistattomasti suoraan yhteydessä isän tai pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen (*ongelma 2.1*), koska riippuvuudet olivat erilaisia sen mukaan, käytettiinkö isän vai pojan arvioita vuorovaikutuksen luonteesta. Esimerkiksi isän maskuliinisuus ja feminiinisyys olivat lievässä yhteydessä

($r = .18^*$) vuorovaikutuksen lämpimyyteen, jos siitä käytettiin isän antamia arvioita. Korrelaatio oli kuitenkin tilastollisesti merkityksetön, jos lämpimyyttä mitattiin pojan näkökulmasta. Näin ollen myös vastaukset *ongelmiin 2.3 ja 2.4* ovat osin erilaisia riippuen siitä, kumman arvioita käytetään.

Kuitenkin *hypoteesin 3* voidaan katsoa saaneen tukea seuraavasti:

Isän ja pojan maskuliininen samankaltaisuus oli selvintä silloin, kun isä oli keskimääräistä **kontrolloivampi**; vastaavasti isän ja pojan feminiinisyyden välinen negatiivinen riippuvuus oli voimakkainta silloin, kun suhde oli keskimääräistä lämpimämpi tai isä keskimääräistä **kontrolloivampi**.

Erityisesti pojan arviot vuorovaikutuksen lämpimyydestä ja isän kontrolloivuudesta vahvistivat väliintulevina muutujina isä - poika-riippuvuuksia edellä mainituin seurauksin. Maskuliinisuuden osalta nimenomaan isän kontrolloivuus näyttää selvästi lujittavan isän ja pojan samanlaisuutta, ja tältä osin tulos on täysin *hypoteesin 3* mukainen. Sen sijaan **feminiinisyyden osalta** tulos on toisenlainen: lämpimyyks ja kontrolloivuus eivät lisää isän ja pojan samanlaisuutta, vaan päinvastoin tuovat entistä selvemmin esiin sen, että jos isä on feminiininen, niin poika ei ole. Tässä suhteessa *hypoteesin 3* todentuminen on kaksitahoinen kysymys².

3. *Onko isän sukupuoliroolisuuntautuminen yhteydessä hänen toteuttamaansa roolikasvatukseen ja onko tällä yhteyttä pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen?* Kun pojilta kysyttiin heidän arviotaan siitä, kuinka tärkeinä kunkin isä pitää eräitä maskuliinisen ja feminiinisen käyttäytymisen piirteitä, tarkoituksena oli tavallaan kartoittaa kodin roolikasvatuksen tavoitteita. Poikien arvioita voidaan pitää heidän uskomuksinaan näistä tavoitteista. Vastausten perus-

---

² Block ym. (1973) ja Lamb (1986) tarkoittanevat ilmeisesti vain samankaltaisuudesta kertovia riippuvuuksia, ts. **positiivisia** korrelaatioita, joita lämpimyyks ja kontrolli heidän mukaansa vahvistavat.

teella monet isät pitävät tärkeänä sekä maskuliinista että feminiinistä roolikasvatusta ($r = .42$). Tällaiset isät ovat usein myös lämpimiä ja kontrolloivia ja puuhaavat yhdessä poikansa kanssa.

Kun isiltä kysyttiin heidän arviotaan siitä, kuinka paljon he ovat rohkaisseet poikaansa toisaalta maskuliiniseen, toisaalta feminiiniseen käyttäytymiseen, tarkoituksena oli saada tietoa kasvatukseen. Myös isien vastauksista paljastui se, että samat isät rohkaisevat kumpaankin käyttäytymiseen ($r = .51$). Tällaisia olivat ennen muita lämpimät ja kontrolloivat isät.

Hypoteesi 4 sai tukea seuraavasti:

Androgyniset ja feminiiniset isät rohkaisivat muita enemmän feminiiniseen käyttäytymiseen, kun taas maskuliinisuuteen rohkaisivat eniten maskuliiniset ja androgyniset isät.

Hypoteesi 5 ei sen sijaan saanut tukea: maskuliinisuuteen rohkaiseminen ei ollut yhteydessä pojan maskuliinisuuteen eikä feminiinisuuden rohkaiseminen pojan feminiinisuuteen.

6.2 Tulosten arviointia

Tutkimuksen yleisenä tausta-ajatuksena oli oletus isän ja pojan sosiaalisen sukupuolen samanlaisuudesta. Tämä hypoteesi saa tukea erityisesti psykoanalyttisesta sukupuolidentiteetin kehitysteoriasta (esim. Lips 1988, 29 - 52; Mächtlinger 1976). Niinpä empiirisen osan tehtävänä oli selvittää nimenomaan isän ja pojan yhtäläisyyksiä, ei yleisemmin pojan sosiaalisen sukupuolen vaihtelua ja siihen vaikuttavia tekijöitä.

Sosiaalisen sukupuolen luokituksen karkeudella tarkasteltuna samanlaisuushypoteesi ei saanut tästä aineistosta empiiristä tukea. Sen sijaan maskuliinisuusulottuvuudella

voitiin havaita poikien muistuttavan jonkin verran isiään, feminiinisyydessä taas ei. Lievinäkin havaitut yhtäläisyydet ovat kuitenkin enemmän kuin mihin monissa aikaisemmissa tutkimuksissa on päädytty (vrt. Lamb 1986, 13 - 14; Pleck 1983, 52 - 58). Joiltakin osiltaan nämä päätulokset voi tulkita taustalla olleiden teorioiden valossa, joiltakin osiltaan tulkinta on vaikeaa.

Teorialtaan tutkimus rakentui näkemykselle, jonka mukaan henkilön sosiaalinen sukupuoli kehittyy vuorovaikutuksessa³ lähiympäristön kanssa jo varhain lapsuudessa, vaikka hakeekin muotoaan kenties läpi ihmisiän (Costos 1990; Deaux 1987, 295 - 299; Rebecca ym. 1976). On ymmärrettävää, jos isän vaikutus ei näy kovin selvänä 12-vuotiaan pojan sosiaalisessa sukupuoleessa. Poika on yleensä kasvanut perheessä ja ollut siten vähintään yhtä läheisessä vuorovaikutuksessa myös muiden, erityisesti äidin kanssa. Lisäksi isä ja poika ovat todennäköisesti kehityksensä eri vaiheessa.

Niinpä tuloksia on helpointa katsoa sosiaalisen oppimisen teorioiden valossa (Kagan 1964; Mischel 1970): isä on vain yksi esikuva, malli tai käyttäytymisen vahvistaja monien muiden joukossa. Psykoanalyttisen näkemyksen mukainen isän ratkaiseva vaikutus (vrt. Sinkkonen 1990) ei näy näissä tuloksissa. Niille voi antaa myös *skeemateoreettisen* tulkinnan.

Bemin (1987a ja b) mukaan jokainen käyttää sukupuolitetun informaation käsittelyyn yksilöllistä sukupuoliskeemaansa, joka kehittyy sosiaalistamisen tuloksena. Maskuliinit ja feminiinit ovat sukupuoliskemaattisia, androgyynit ja eriytymättömät askemaattisia tyyppejä. Kun tämän tutkimuksen yksi havainto oli se, että maskuliinisten isien pojista 50 % oli androgyynejä (skemaattisella isällä askemaattinen poika), viittaa myös tämä siihen, että poika on kasvanut ympäristössä, jossa isän skemaattisuudelle on ollut riittävän

---

³ Tosin eräässä hiljattain tehdyssä kaksostutkimuksessa päädyttiin johtopäätökseen, jonka mukaan sukupuoliroolisuuksien variaanssista voidaan selittää geneettisesti jopa 20 - 48 % (Mitchell, Baker & Jacklin 1989).

vahva vastapaino. Kuitenkin analyytikkojen tavoin (esim. Sinkkonen 1990) voisi olettaa, että se maskuliinisuus, joka sisältyy pojan androgynisyyteen, on peräisin jämäkältä isältä, mutta feminiinisyys tulee jostakin muualta.

Miksi isän feminiinisyys ei ollut yhteydessä pojan feminiinisyyteen? Sosiaaliselta sukupuoleltaan feminiinisten luokkaan sijoitettujen poikien määrä (18 %) noudatteli kyllä melko hyvin aikaisempien, tosin aikuisten keskuudessa tehtyjen tutkimusten tuloksia, mutta heidän isänsä jakautuivat sosiaaliselta sukupuoleltaan tasaisesti eri ryhmiin. Keskimääräistä feminiinisempien, ts. feminiini- ja androgyniisien pojista 40 % oli sosiaaliselta sukupuoleltaan eriyttömättömiä, kun muiden isien pojista heitä oli vain 20 %.

Ensiksikin voidaan epäillä isien - tai poikien - **vastausten aitoutta** heidän arvioidessaan omaa feminiinisyyttään. F-pistemäärien reliabeliuskertoimien hyvyys (taulukko 8) kertoo vain vastausten johdonmukaisuudesta, ei systemaattisten virheiden, kuten epärehellisyys, puuttumisesta. F-osioiden sosiaalinen suotavuus saattaa olla miehille ja pojille ongelmallisempaa kuin m-osioiden sosiaalinen suotavuus. Etenkin kun muistetaan, mitä nämä piirteet olivat - toisen huomioon ottaminen, myötäeläminen, empaattisuus - on ymmärrettävää, jos isät olivat taipuvaisia antamaan itseltään feminiinisemmän kuvan kuin he todella ovat. Vastaavasti 12-vuotiaalla pojalla saattaa olla päinvastainen tarve peittää tällaiset piirteensä⁴.

Toiseksi, sosiaalisen ja myös kognitiivisen oppimisen paradigman valossa voidaan ajatella, että **kaikki muu** poikaan kohdistuva roolikasvatus on stereotyyppisessä yhdenmukaisuudessaan niin tehokasta, että isän mahdollinen vastavaikutus (feminiininen isä) jää merkityksettömäksi. On mahdollista, että 12-vuotias poika omaksuu isältään vain niitä puolia, jotka käyvät yksiin nuorisokulttuurissa vallitsevien stereotyyppien kanssa.

---

⁴ Muistettakoon, että tässä aineistossa isät olivat keskimäärin tilastollisesti erittäin merkitsevästi poikia feminiinisempiä (taulukko 17).

Kognitiivisen kehitysteorian mukaan sukupuoli-identiteetin muodostuttua lapsi alkaa yhä enemmän arvostaa niitä toimintoja, jotka ympäristö luokitkaa hänen sukupuolelleen tyypillisiksi (Kohlberg 1966, 82 - 89). Isän vaikutus voi tällöin jäädä perifeeriseksi, koska informaation muokkaajat, ts. sukupuoliskeema on jo pojan omassa ajattelussa. Tämän vuoksi hänen saattaa olla vaikeaa tulla toimeen sen ajatuksen kanssa, että isä on feminiininen, "pehmo". Se, että isän ja pojan feminiinisyys näytti pikemminkin hylkivän toistaan, voi olla myös merkki pojan lähestyvistä murrosiästä. Kapina isää vastaan, irrottautuminen isästä, voi mainiosti alkaa vaikkapa juuri tällaisista asioista (esim. Pulkkinen 1984, 16 - 21).

Vihdoin kolmanneksi voidaan ajatella, että "Freud oli oikeassa": poika samastuu nimenomaan isänsä maskuliinisuuteen, ei hänen feminiinisyteensä (Freud 1971). Tällainen tulkinta johtaa helposti ajatukseen, että pojan feminiinisuuden täytyy olla peräisin enimmäkseen jostakin muualta kuin isältä - ehkäpä äidiltä⁵. Tämä aineisto ei voi antaa tähän kysymykseen valaistusta, koska äidit eivät olleet mukana tutkimuksessa. Sen sijaan edellä olevat tulokset vihjaavat siihen, että isän feminiinisyys ei tartu poikaan, vaikka sitä olisi tarjolla. Vai onko isän feminiinisyys pojan kannalta jotenkin vaikeasti tarttuvassa muodossa? Joka tapauksessa tämä on kiinnostava jatkotutkimusaihe.

Tutkimuksen toisella ongelma-alueella *kasvatuksellinen vuorovaikutus* osoittautui oletuksen mukaisesti isän ja pojan maskuliinista samankaltaisuutta selventäväksi tekijäksi. Keskimääräistä maskuliinisemmalla isällä on tavallista maskuliinisempi poika sitä todennäköisemmin, mitä enemmän hän on ollut saatavilla ja mitä kontrolloivampi hän on ollut. Merkittävää oli myös se, että vuorovaikutusmuuttajat osoittivat voimansa nimenomaan väliintulevina muuttujina,

---

⁵ Tämänsuuntaisia tutkimustuloksia on olemassa. Esi-merkiksi Yhdysvalloissa Grigsby (1980) havaitsi miesopiskelijoiden maskuliinisuuden korreloivan isän maskuliinisuuteen, mutta feminiinisuuden äidin feminiinisuuteen.

koska niiden suorat yhteydet pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen olivat verrattain vähäisiä. Näin ollen Kaplanin ja Sedneyn (1980, 196) sekä Lambin (1986, 13) esittämät väitteet lämpimyden ensisijaisesta merkityksestä pojan sosiaaliselle sukupuolelle (luku 3.3.3) eivät saaneet tukea.

Isän läsnäolon, samoin kuin isän kontrolloivuudenkin vahvistava vaikutus sopii hyvin sosiaalisen oppimisen paradigmaan: mitä enemmän isä on poikansa kanssa, ja mitä aktiivisemmin hän kiinnittää häneen huomiotaan, sitä enemmän pojalla on mahdollisuuksia havainnoida ja jäljitellä isäänsä. Lisäksi kontrolloiva isä on ilmeisesti myös palkitseva ja rankaiseva isä. Jos taas isä on paljon poissa, hän on pojalle kuin "karkeatekoinen kartta, jonka mukaan on hankala suunnistaa" (Lynn 1966, 466). Myös Mischelin (1970) mukaan lapsi ottaa esikuvakseen todennäköisimmin henkilön, joka huolehtii hänestä, on usein hänen kanssaan, on samaa sukupuolta kuin hän ja jolla on valtaa (social power -hypoteesi). Niinpä esimerkiksi Lynnin (1976) tutkimuksissa pojan maskuliinisuutta ennusti parhaiten isän piirteiden sellainen kombinaatio, jossa isä osoittautui sekä huolehtivaksi että kontrolloivaksi.

Tulosten perusteella näyttää myös siltä, että maskuliininen ja kontrolloiva isä luo otollisen maaperän pojan androgyyniselle kehitykselle, jota monet pitävät psyyken kannalta yhtenä myönteisimmistä vaihtoehdoista (Babladelis 1984, 285 - 290; Bakan 1966; Block 1984, 13 - 23; Orlofsky & O'Heron 1987). Merkittävää tässä on myös se, että kasvatuksellisella kontrollilla näyttäisi olevan lämpimyyttä suurempi merkitys pojan androgyynisyydelle, vaikka useissa aikaisemmissa tutkimuksissa (Block ym. 1973; Lamb ym. 1986; Lynn 1976) nimenomaan lämpimyden osuutta on korostettu.

Kun isän ja pojan feminiinisyyden välistä nollakorrelaatiota tarkasteltiin siten, että vuorovaikutusmuuttujat otettiin huomioon mahdollisina väliintulevina tekijöinä, muodostui isän ja pojan feminiinisyyden välille lievä negatiivinen riippuvuus niiden isä - poika-parien joukossa, joilla oli joko keskimääräistä lämpimämpi suhde tai joissa

isä oli keskimääräistä kontrolloivampi. Tämä tulos ikään kuin vahvistaa sitä edellä esitettyä epäilyä, että isän ja pojan feminiinisyyden on jotenkin "erimerkkistä". Edelleen tulos johtaa helposti ajatukseen, että poika torjuu isän feminiinisyyttä sitä enemmän, mitä lähemmäksi isä yrittää tulla.

Miksi isän osallistuminen pojan hoitoon ei liittynyt isän androgyynisyyteen eikä vahvistanut isän ja pojan maskuliinisuuden yhtäläisyyttä? Näitä havaintoja voidaan tulkita ainakin kahdesta näkökulmasta. Ensinnäkin syytä voidaan vierittää tutkimusmenetelmälle: isän osallistumista pojan hoitoon selvitettiin retrospektiivisellä kysymyssarjalla, jossa isä joutui muistelemaan 6 - 12 vuoden takaisia tekemisiään. Vaikka vastausten perusteella muodostetun summa muuttujan α reliabiliteetti oli hyvä ($\alpha = .87$), saattaa vastaustauksissa olla systemaattista erheä, ajan patinaa. Ehkä ne isät, jotka tosiasiallisesti olivat hoitaneet poikaansa hyvin vähän, lisäsivät osallistumiskertojaan - kaiken varalta - todellista useammiksi. Tähän viittaisi se, että maskuliininen samankaltaisuus voimistui silloin, kun isä oli osallistunut keskimääräistä vähemmän poikansa hoitoon. Jospa nämä isät olivatkin niitä, jotka jaksoivat muistaa osallistumisensa oikein ja jotka olivat todella hoitaneet poikaansa ainakin jonkin verran.

Toinen mahdollinen tulkinta voisi lähteä siitä, että lapsenhoitotehtävät poikkeavat sittenkin luonteeltaan (esimerkiksi roolisidonnaisuudeltaan) niin paljon muusta isän ja lapsen myöhemmästä yhdessäolosta, että niitä ei voi rinnastaa toisiinsa. Mahdollisesti isä pikemminkin "joutuu" tai "ajautuu" lapsenhoitoon, kun taas pojan myöhemmällä iällä yhdessäolo kertoo ehkä jostakin syvällisemmästä motiivista.

Vastausten perusteella vain neljä, viisi isää näytti olleen koti-isän asemassa. Tästä ja muuttujien hajonnoista päätellen yksilöerot eivät viittaa välttämättä olennaisiin, laadullisiin eroihin isien toiminnassa. Mahdollisesti tässä tutkimuksessa on siten hiukan harhaanjohtavaa puhua "paljon" ja "vähän" pojan hoitoon osallistuneista isistä.

Isien harjoittaman roolikasvatuksen osalta voidaan tulosten valossa todeta, että leimallinen piirre näyttää olevan androgynisyyden korostaminen. Silloin kun isä ylipäänsä on roolikasvatuksessaan aktiivinen, hän yleensä rohkaisee poikaansa sekä maskuliinisiin että feminiinisiin piirteisiin. Vastaavasti roolikasvatukseen liittyvä passiivisuus näyttäisi olevan ilmentymä yleisemmästä kasvatuksellisesta passiivisuudesta, koska tällaiset isät olivat useinkin vain vähän kontrolloivia ja heillä oli keskimääräistä vähemmän yhdessäoloa pojan kanssa.

6.3 Menetelmän arviointia ja jatkotutkimusmahdollisuuksia

Tämä tutkimus virisi alkuaan kiinnostuksesta sukupuoliroolien omaksumista kohtaan: miten pienestä hellyttävästä pojasta voi tulla muutamassa vuodessa karski "macho-mies". Tältä osin tutkimus oli tavallaan jatkoa tekijän aikaisemmille, sukupuoliroolien stereotyyppioita käsitelleille selvityksille (Huttunen 1981). Työstä ei kuitenkaan tullut varsinaisesti sukupuoliroolien oppimisprosessia selvittelyä tutkimus, vaan mielenkiinto jumiutui jo itse ilmiön - sosiaalisen sukupuolen - ja sen mittaamisen selvittelyyn. Siksi sukupuoliroolimittarin (SPR-mittari) kehittelytyö muodosti suuren osan tätä tutkimusta.

Tarkoituksena oli tuottaa Sandra L. Bem:n (1974) androgynianäkökulmaan perustuvan BSRI:n kaltainen mittari, joka pohjautuu meidän kulttuurissamme vallitseviin maskuliinisuuden ja feminiinisuuden stereotyyppioihin ja joka soveltuu myös kouluikäisten tutkimiseen. Tämän vuoksi osioiden sanamuotoa muokattiin siten, että piirteet liittyivät joihinkin konkreetteihin tilanteisiin⁶. BSRI:tä onkin kritikoitu siitä, että tyypilleen uskollisena piirremittarina se soveltuu

---

⁶ Samantyyppisellä menettelyllä Hall ja Halberstadt (1980) ovat muokanneet Spencen ja Helmreichin (1979a) PAQ-mittarista lapsille sopivan version CPAQ.

roolikehityksessään konformistisessa vaiheessa oleville, mutta ei kovin hyvin niille, jotka problematisoivat näitä asioita ja käyvät mielessään läpi monenlaisia tilanteita (Costos 1990).

Tutkimuksen ohessa kehitelty SPR-mittari osoittautuikin varsin kelvolliseksi sekä toimivuudeltaan että psykometri- silta ominaisuuksiltaan. Validius- ja reliaabeliustarkaste- lut viittasivat siihen, että henkilön sukupuoliroolisuun- tautumista voidaan selvittää sen avulla kohtuullisen luotet- tavasti.

Kuitenkin myös tämä tutkimus osoitti, ettei BSRI:tä kohtaan esitetty kritiikki ole ollut läheskään aiheetonta. Kuten monissa aikaisemmissakin tutkimuksissa (esim. Deaux 1985; Edwards & Spence 1987; Gill ym. 1987; Kauppinen-Toro- painen 1987, 138 - 139; Wong, McGreary & Duffy 1990) erityi- sesti maskuliinisuuden ja feminiinisuuden **yksiulotteisuus** jäi kyseenalaiseksi. Faktorianalysissa kahden faktorin ratkaisu osoittautui liian suppeaksi vangitsemaan osiojoukon yhteisvarianssia (ks. liitettä 4 sekä taulukkoja 6 ja 7). On myös mahdollista, että vaikka nämä ulottuvuudet on tehty toisistaan loogisesti riippumattomiksi, ihmiset saattavat kuitenkin arvioida omaa maskuliinisuuttaan implisiittisesti suhteessa feminiinisyteensä, jolloin yksiulotteisuus mu- renisi myös tästä näkökulmasta.

On myös käsitteellisesti ja teoreettisesti erittäin vaikeaa osoittaa, miten maskuliinisuus ja feminiinisyys liittyvät - tai eivät liity - yleisempiin persoonallisuus- faktoreihin (vrt. Digman 1990). Bemiläisittäin määritellen maskuliinisuus on jämähyyttä ja puolensa pitämistä, fe- miniinisyys empaattisuutta, ihmissuhdeherkkyyttä ja mahdol- lisesti myös toisista riippuvuutta. Kuitenkin on perusteltua kysyä, mitkä olisivat "oikeita" nimiä näille käsitteille. Mitä ne pohjimmiltaan ovat?

Tämän tutkimuksen SPR-mittaria vaivasi myös ongelma, jota lienee kuitenkin lähes mahdotonta välttää: ihmisillä on taipumus arvioida itseään sosiaalisesti suotavassa valossa. Ongelma oli ilmeisesti vielä suurempi isän ja pojan vuoro-

vaikutusta koskevilla kysymyksissä. Isien vuorovaikutusarvioiden korrelaatiot joihinkin muuttujiin olivat jopa etumerkiltään päinvastaisia kuin poikien arvioiden avulla lasketut korrelaatiot. Toisaalta tämä ilmiö saattoi johtua ainakin osittain myös siitä, että isän ja pojan kokemukset vuorovaikutuksen luonteesta voivat olla aidosti erilaiset. Jälkeenpäin ajatellen äitien mukanaolo olisi ollut paikallaan siksi, että heiltä olisi ehkä voitu saada isän ja pojan vuorovaikutusta koskevaa täsmentävää ja validoivaa tietoa⁷.

Tutkimusaineiston keruutapa, **kyselylomakemenetelmä**, oli kompromissi kynä ja paperi -testin ja haastattelun välillä. Tosin SPR-mittari ja suuri osa muista kysymyksistä olivat strukturoituja, mutta lomakkeessa annettiin tilaa myös vapaammalle vastaamiselle. Kuitenkin erityisesti vuorovaikutuksen luonnetta olisi voitu tiedustella syvällisemminkin haastattelun avulla. Tietojen keruu pojilta pienryhmätilanteissa osoittautui toimivaksi ratkaisuksi, kuten luvussa 4.3.1 on tarkemmin esitelty.

Yksi jatkotutkimusmahdollisuus olisikin koota isien aineisto haastattelun avulla, jolloin lomake- ja haastattelukäyttäytymisen eroa voitaisiin tutkia. Epäilykset isien sosiaalisesti suotavista vastauksista olivat tässä tutkimuksessa niin häiritseviä, että siitä pitäisi saada tarkempaa selkoa. Toisena mahdollisuutena olisi havainnointimenetelmiin siirtyminen, jolloin voitaisiin ottaa huomioon myös laajempi perhedynamiikka ja äidin osuus siinä.

Isien vastaamatta jättäminen johti siihen, että tutkimuksen kannalta keskeinen aineisto, **isä - poika-parien määrä**, jäi toivottua pienemmäksi. Paitsi yleistettävyyden kannalta, suurempi otoskoko olisi ollut eduksi aineiston tilastollisissa analyysissä. Ensiksikin kato todennäköisesti kavensi muuttujien varianssia, joten riippuvuudet jäivät mahdollisesti todellisia pienemmiksi. Lisäksi luokittelevat ana-

---

⁷ Tosin lomakemenetelmän ongelmana olisi ollut se, että äidit ja isät olisivat todennäköisesti vertailleet kysymyksiään ja vastauksiaan, ja mahdollisesti jopa loukkaantuneet näistä varmistuskysymyksistä.

lyysimenetelmät olisivat toimineet paremmin suuremmassa aineistossa.

Nykyinen isä - poika-parien määrä olisi riittänyt mainiosti, jos muuttujia olisi voitu käsitellä puhtaasti jatkuvina muuttujina ja turvautua siten pelkästään kovarianssiorientoituneisiin menetelmiin (regressioanalyysi, erotteluanalyysi). Kuitenkin mittausten taso ja jakaumien vinous rajoitti tällaisten menetelmien käyttöä. Lisäksi analyysikeiluissa syntyi vaikutelma, että tutkimuksen keskeiset muuttujat - sukupuoliroolisuuntautuminen, vuorovaikutuksen lämpimyyden ja isän kontrolloivuus - mittasivat sellaisia inhimillisen elämän alueita, joita koskevan informaation puristaminen lineaarikombinaatioiksi ei olisi välttämättä tehnyt niille oikeutta.

Koska näistä syistä yhtenä päämenetelmänä oli kolmisuuntainen ristiintaulukointi, suurempi otoskoko olisi ollut suotava. Kontingenssitaulujen analysointia olisi silloin voitu tehostaa log-lineaarisilla malleilla enemmän kuin nyt voitiin tehdä.

Isän ja pojan yhdessäolon määrää mittaavat muuttujat osoittivat, että tästä aineistosta puuttuivat lähes kokonaan sellaiset isät, jotka olisivat olleet todella paljon kotona lapsiaan hoitamassa. Tällainen "uusi isä" odotuttaa ilmeisesti vielä itseään, eikä tällaisen isän antaman roolimallin yhteyksistä pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen ole vielä paljoakaan tietoa (Russell 1983; 1986). Samoin tästä tutkimuksesta puuttuivat jo aiheen rajauksenkin vuoksi uusperheiden isä - poika-parit. Tutkimuksen laajentaminen näihin isä - poika-ryhmiin olisi perusteltua jo tämänkin tutkimuksen antamien tulosten pohjalta: isällä on merkitystä pojan kehitykselle, mutta tarvitsemme tarkempaa ja monipuolisempaa tietoa siitä, mikä siinä isässä on pojan kannalta olennaista.

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitä yhtäläisyyttä on isän ja hänen 12-vuotiaan poikansa sosiaalisessa sukupuoles-
sa, ja miten isän ja pojan välinen kasvatuksellinen vuoro-
vaikutus mahdollisesti täsmentää tätä yhteyttä. Tutkimus oli
luonteeltaan ns. poikkileikkaustutkimus, jossa verrattiin
12-vuotiaiden jyväs kyläläispoikien senhetkistä sukupuoliroo-
lisuuntautumista heidän isiensä samaan aikaan mitattuun
sukupuoliroolisuuuntautumiseen.

Tutkimuksen keskeiset käsitteet

Sukupuoliroolisuuuntautuminen (Biller 1971; Kagan 1964; Lynn
1966) on ymmärretty tässä henkilön minäkuvan yhden tärkeän
alueen, *sukupuolirooli-identiteetin*, ilmentymäksi (esim.
Babladelis 1984, 290). Operationaalisenä käsitteenä sukupuol-
liroolisuuuntautuminen kertoo henkilön yksilöllisestä suh-
teesta kulttuurisidonnaisiin sukupuoliroolistereotypioihin,
ja tämän perusteella hänet voidaan sijoittaa johonkin sosi-
aalisen sukupuolen luokista.

Sosiaalinen sukupuoli on tässä käsitejärjestelmässä
typologia, joka syntyy siitä, kun arvioidaan yhtä aikaa henki-
lön sijoittumista sekä maskuliinisuus- että feminiinisyy-
sulottuvuudelle. Dimensionaaliset käsitteet *maskuliinisuus* ja
feminiinisyys on ymmärretty Sandra L. Bem in androgyniateo-
rian (1974) sekä hänen myöhemmin esittämänsä sukupuoliskee-
mateorian (1981b) valossa. Tämän ajattelutavan mukaan masku-

liinisuus ja feminiinisyys ovat sitä, mitä kulttuuri kulloinkin niihin sisällyttää; ts. käsitteiden merkityssisältö määräytyy täysin vallitsevista sukupuoliroolistereotyypioista.

Sosiaalisen sukupuolen luokkia tai tyyppejä ovat *maskuliininen, feminiininen, androgyyninen* ja *eriytymätön*. Typologia muodostuu siitä, kun ajatellaan, että jokaisella voi olla vähän tai paljon sekä maskuliinisia että feminiinisiä ominaisuuksia. Maskuliininen on sellainen henkilö, joka on maskuliinisuudeltaan mediaanin yläpuolella mutta feminiinisyydeltään mediaanin alapuolella. Feminiininen on vastaavasti mediaanin yläpuolella feminiinisyudessa sekä sen alapuolella maskuliinisuudessa. Androgyyninen on sekä maskuliinisuudessa että feminiinisyudessa mediaanin yläpuolella ja eriytymätön taas alapuolella.

Pojan sosiaalisen sukupuolen kehittymistä selittävät teoriat Sosiaalinen sukupuoli on oletettu oppimisen tulokseksi, vaikka viimeaikaisissa tutkimuksissa sukupuoliroolisuuntautumisen vaihtelua on pyritty selittämään myös geneettisesti (Mitchell ym. 1989). Tosin tämän oppimisprosessin perimmäisestä luonteesta, siihen vaikuttavista tekijöistä sekä sen ajoittumisesta yksilön muuhun kehitykseen on esitetty toisistaan poikkeavia käsityksiä (Intons-Peterson 1988, 29 - 50). On myös oletettu, että poikien kehitys on erilainen kuin tyttöjen (Huston 1983, 396). Koska työn empiirisessä osassa huomion kohteina olivat pelkästään pojat ja heidän isänsä, sukupuolten mahdollisia kehityseroja ei kuitenkaan käsitelty.

Sosiaalisen sukupuolen kehittymisestä on vallalla kolme toisistaan jonkin verran poikkeavaa paradigmaa: *psykoanalyttinen, sosiaalisen oppimisen ja kognitiivisen oppimisen* paradigma. Pojan sukupuolirooli-identiteetin kehitystä voidaan tarkastella lähes yhtä hyvin - tai huonosti - minkä tahansa edellä mainitun paradigman alaisuudessa. (Deaux 1987, 295 - 297; Huston 1983, 396 - 402; Intons-Peterson

1988, 29 - 50; Kaplan & Sedney 1980, 180 - 195; Lips 1988, 29 - 52.)

Psykoanalyttinen paradigma selittää lapsen sukupuolirooli-identiteetin muodostumisen *identifikaation, samastumisen*, avulla. Freud (1970) määritteli samastumisen prosessiksi, jossa henkilön oma ego pyrkii muovautumaan malliksi otetun henkilön egon kaltaiseksi. Tässä merkityksessään identifikaatio ei ole pelkästään jäljittelyä, vaan kysymys on syvällisemmästä prosessista, joka edellyttää esimerkiksi isän ja pojan välille läheistä, pitkäaikaista suhdetta. Freudin mukaan samastuminen tapahtuu egon eikä vain havaittavien pintaominaisuuksien tasolla.

Sosiaalisen sukupuolen oppimista on selitetty myös erilaisilla *havainnoimalla oppimisen* periaatteilla. Niiden mukaan sukupuolirooli-identiteetti muodostuu vähitellen *mallittumisen, jäljittelyn ja vahvistamisen* kautta (Kagan 1964). Pojat oppivat maskuliinisen ja tytöt feminiinisen roolin, koska he joutuvat havainnoimaan stereotyyppien mukaista käyttäytymistä ja koska heidän toimintaansa vahvistetaan stereotyyppien suunnassa. Lapsi ottaa esikuvakseen todennäköisimmin henkilön, joka huolehtii hänestä, on usein hänen kanssaan, on samaa sukupuolta kuin hän ja jolla on valtaa. Tällaisia ovat ensi sijassa omat vanhemmat, erityisesti samaa sukupuolta oleva vanhempi (Mischel 1970).

Hieman toisenlaisen näkökulman sukupuolirooli-identiteetin muodostumiseen antaa Lawrence Kohlbergin Piaget'ltä vaikutteita saanut kehitysteoria, jonka mukaan keskeistä tässä prosessissa on "lapsen oma sosiaalisen maailmansa kognitiivinen organisointi sukupuoliroolien suuntaisesti" (Kohlberg 1966, 82). Teoria rakentuu oletukselle, että kognitiivisesti vakaa sukupuoli-identiteetti muodostuu lapselle aikaisemmin kuin käsitys *sukupuolen pysyvyydestä*, joka toimii myöhemmin perusluonteisena informaation organisoijana. Myös Bem (1987a; 1987b) puhuu skeemateoriassaan tällaisesta tiedon organisoijasta, *sukupuoliskeemasta*, jota hän vertaa sellaisiin silmälaseihin, joiden läpi maailma näkyy sukupuolitettuna.

Psykoanalyttisen samastumisnäkömyksen mukaan isän merkitys on ensi sijassa siinä, että hän on saatavilla, etenkin kehityksen kannalta kriittisinä ajanjaksoina, kuten oidipaalivaiheessa. Isän puuttuminen häiritsee vakavasti pojan sukupuoli-identiteetin (sexual identity) kehitystä ja sitä kautta myös pojan sosiaalisen sukupuolen muodostumista (Mächtlinger 1976).

Behavioristisen jäljittelyteorian mukaan isän läsnäolo ei sinänsä ole ratkaisevaa, vaan tärkeää on isän toiminta sekä mallina että palkkioiden jakajana. Olennaiseksi nousee siis isän kasvatuksellinen vuorovaikutus pojan kanssa. Merkittäviksi vuorovaikutuksen piirteiksi on tässä suhteessa todettu mm. yhdessäolon määrä, suhteen lämpimyyden ja isän kontrolloivuus (Block 1973; Kaplan & Sedney 1980; Lamb 1986). Sosiaalisen oppimisen näkökulma ottaa huomioon myös muut sosiaalistajat, erityisesti äidin. Ja vaikka kognitivistit ja skeemateoreetikot painottavat lapsen aktiivista ja pitkälle omaehtoista roolia sosiaalisen sukupuolen muodostumisessa, myös he myöntävät jäljittelyn ja vahvistamisen merkityksen tässä prosessissa (Intons-Peterson 1988, 45).

Tutkimustehtävät

Empiirinen tutkimustehtävä jakautui kolmeen alueeseen seuraavasti:

1. Isän ja pojan sosiaalisen sukupuolen yhtäläisyyden sekä isän ja pojan sukupuoliroolisuuntautumisen riippuvuuksien tutkiminen.
2. Isä - poika-riippuvuuksien tarkastelu siten, että kasvatuksellisen vuorovaikutuksen piirteet otetaan huomioon väliintulevina tekijöinä.
3. Isän harjoittaman roolikasvatuksen yhteyksien tutkiminen: näkyykö isän androgynisyys hänen roolikasvatuksessaan tai pojan sosiaalisessa sukupuoleessa?

Tutkimusongelmiin sisältyi viisi aikaisemmilla tutkimuksilla perusteltua hypoteesia, joiden tarkoituksena oli suunnata tarkastelua siten, että tuloksia voitiin verrata myös aikaisempaan tutkimustietoon.

Menetelmä

Tutkimus toteutettiin kyselylomaketutkimuksena ja aineisto kerättiin Jyväskylästä syksyllä 1989 siten, että ensin valittiin 12-vuotiaat pojat peruskoulun kuudensilta luokilta ja sen jälkeen pyrittiin tavoittamaan heidän isänsä. Pojat täyttivät kyselylomakkeensa pienissä ryhmissä koulutuntien aikana ja isien aineisto koottiin postikyselynä. Poikia tuli tutkimukseen 179, yhteensä kuudelta eri ala-asteelta. Isiä saatiin tutkimukseen vain 113, joten kato oli 30 %.

Sekä isän että pojan sukupuoliroolisuuntautuminen operationaalistettiin Bem-in BSRI-mittarin (Bem Sex Role Inventory) mukaisesti (Bem 1974; ks. liitettä 1). Se on itsearviointeihin perustuva piirremittari, joka muodostuu kahdesta alaskaalasta, maskuliinisuutta ja feminiinisyttä mittaavista osioista. BSRI:tä ei käytetty tässä tutkimuksessa sellaisenaan, vaan siitä muokattiin esikokeiden avulla tähän tutkimustarkoitukseen sopiva sukupuoliroolimittari, joka oli sama isille ja pojille (liitteet 6 ja 7).

Isän ja pojan välistä kasvatuksellista vuorovaikutusta tiedusteltiin sekä isiltä että pojilta seuraavasti:

1. Yhdessäolon määrää koskevat muuttujat
  - isän saatavilla oleminen pojan lapsuudessa ja nykyisin
  - isän osallistuminen pojan hoitoon tämän lapsuudessa
  - nykyinen yhdessäolon useus.
2. Vuorovaikutuksen luonnetta kuvaavat muuttujat
  - isä - poika-suhteen lämpimyys
  - isän kontrolloivuus.

Myös isän toteuttamaa sukupuoliroolikasvatusta kysyttiin molemmilta osapuolilta. Kysymykset jakaantuivat seuraaville asia-alueille:

- isän antama sukupuoliroolimalli
- maskuliinisuuteen rohkaiseminen ja maskuliinisen käyttäytymisen arvostaminen
- feminiinisyteen rohkaiseminen ja feminiinisen käyttäytymisen arvostaminen.

Joidenkin tutkimusongelmien laaja-alaisempaa tarkastelua varten isiltä kysyttiin myös eräitä heidän taustaominaisuuksia.

siaan. Tällaisia muuttujia olivat mm. poikien ja tyttären lukumäärät ja iät, isän ikä, isän koulutus ja ammatti sekä suhde omaan isään.

Tulokset

Sukupuoliroolimittarin maskuliinisuus- ja feminiinisyyssasteikot, samoin kuin muutkin summamuuttujat osoittautuivat reliaabeliudeltaan kelvollisiksi. M-asteikon reliaabeliuskerroin oli poikien aineistossa $\alpha = .79$ ja isien aineistossa $\alpha = .82$, vastaavasti f-asteikon reliaabeliuskertoimet olivat $\alpha = .85$ ja $\alpha = .84$.

1. *Mitä yhtäläisyyttä on isän ja pojan sosiaalisessa sukupuolella?* Kun isät ja pojat jaettiin sosiaaliselta sukupuoleltaan neljään luokkaan - eriytymättömiin, feminiineihin, maskuliineihin ja androggyneihin - ei voitu havaita mitään sellaista tendenssiä, että pojan sosiaalinen sukupuoli olisi sama kuin hänen isänsä. Isä - poika-pareista 28 % sijoittui samaan sosiaalisen sukupuolen luokkaan odotusarvon ollessa 25 %.

Sen sijaan isän ja pojan sosiaalisen sukupuolen välille löytyi muunlaatuista riippuvuutta: maskuliini-isien androggyynisten poikien määrä ylitti huomattavasti odotusarvonsa. Kun muiden isien pojista vain 18 % oli androggynejä, maskuliinisten isien pojista heitä oli 50 %.

Kun isiä ja poikia tarkasteltiin sukupuoliroolisuuntautumista mittaavien, keskenään korreloimattomien maskuliinisuus- ja feminiinisyyssuuttujien valossa, merkittävä löydös oli se, että isän maskuliinisuus oli lievässä positiivisessa ($\phi = .23^*$) mutta feminiinisyyssuuttujien valossa ($\phi = .25^{**}$) yhteydessä pojan maskuliinisuuteen. Kun isällä oli paljon maskuliinisia ja vain vähän feminiinisiä piirteitä (sosiaalinen sukupuoli maskuliininen), pojalla oli usein tavallista enemmän maskuliinisia piirteitä (sekä myös feminiinisiä, koska valtaosa heistä oli androggynejä). Sen sijaan isän sukupuoliroolisuuntautumisella ei ollut merkittävää yhteyttä pojan feminiinisyyteen.

2. Miten isän ja pojan välinen kasvatuksellinen vuorovaikutus täsmentää isän ja pojan sukupuoliroolisuuntautumisen välistä yhteyttä?

Yhdessäolon määrä. Yhdessäolon määrää ja isän saatavilla oloa koskevat muuttujat täsmensivät odotusten mukaisesti isän ja pojan maskuliinisuuden välistä yhteyttä siten, että maskuliinisuuspistemäärien välinen assosiaatio vahvistui, kun yhdessäoloa oli runsaasti tai kun siihen oli ollut hyvät mahdollisuudet. Sen sijaan analyysit eivät tuoneet lisäinformaatiota siihen, miksi isän ja pojan feminiinisuuden välillä ei ollut yhteyttä.

Vuorovaikutuksen luonne. Isän ja pojan maskuliininen samankaltaisuus oli selvintä silloin, kun isä oli keskimääräistä kontrolloivampi. Lämpimyydellä ei ollut sanottavaa vaikutusta isän ja pojan maskuliinisuuden väliseen assosiaatioon. Feminiinisuuden osalta tulos oli sen sijaan toisenlainen: lämpimyyden ja kontrolloivuus eivät tuoneet esiin isän ja pojan feminiinisyyspistemäärien välistä positiivista yhteyttä, vaan pikemminkin negatiivisen riippuvuuden: kun suhde oli tavallista lämpimämpi tai kun isä oli keskimääräistä kontrolloivampi, isän ja pojan feminiinisuuden välille syntyi lievä negatiivinen assosiaatio.

3. *Onko isän sukupuoliroolisuuntautuminen yhteydessä hänen toteuttamaansa roolikasvatukseen ja onko tällä yhteyttä pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen?* Poikien arviointien perusteella monet isät pitävät tärkeänä sekä maskuliinista että feminiinistä roolikasvatusta ($r = .42$). Tällaiset isät ovat usein myös lämpimiä ja kontrolloivia ja puuhaavat yhdessä poikansa kanssa. Myös isien vastauksista paljastui se, että monet isät rohkaisevat sekä maskuliiniseen että feminiiniseen käyttäytymiseen ($r = .51$). Tällaisia olivat ennen muuta lämpimät ja kontrolloivat isät.

Androgyyniset ja feminiiniset isät rohkaisivat muita enemmän feminiiniseen käyttäytymiseen, kun taas maskuliinisuuteen rohkaisivat eniten maskuliiniset ja androgyyniset isät. Sen sijaan maskuliinisuuteen rohkaiseminen ei ollut

yhteydessä pojan maskuliinisuuteen eikä feminiinisyteen rohkaiseminen pojan feminiinisyteen.

Tarkastelu

Teorialtaan tutkimus rakentui näkemykselle, jonka mukaan sosiaalinen sukupuoli kehittyy vuorovaikutuksessa lähiympäristön kanssa jo varhain lapsuudessa, vaikka hakeekin muotoaan kenties läpi ihmisiä (Costos 1990; Deaux 1987, 295 - 299; Rebecca ym. 1976). On ymmärrettävää, jos isän vaikutus ei näy kovin selvänä 12-vuotiaan pojan sosiaalisessa sukupuolella. Poika on yleensä kasvanut perheessä ja ollut siten vähintään yhtä läheisessä vuorovaikutuksessa myös muiden, erityisesti äidin kanssa. Lisäksi isä ja poika ovat todennäköisesti kehityksensä eri vaiheessa.

Tuloksia on helpointa tarkastella sosiaalisen oppimisen teorioiden valossa (Kagan 1964; Mischel 1970): isä on vain yksi esikuva, malli tai käyttäytymisen vahvistaja monien muiden joukossa. Psykoanalyttisen näkemyksen mukainen isän ratkaiseva vaikutus (vrt. Sinkkonen 1990) ei näy näissä tuloksissa. Sen sijaan niille voi antaa myös skeemateoreettisen tulkinnan (Bem 1987a; 1987b).

Tulosten perusteella voidaan ajatella, että *Freud oli oikeassa*: poika samastuu nimenomaan isänsä maskuliinisuuteen, ei hänen feminiinisyteensä (Freud 1971). Tällainen tulkinta johtaa helposti ajatukseen, että pojan feminiinisyden täytyy olla peräisin enimmäkseen jostakin muualta kuin isältä - ehkäpä äidiltä. Nämä tulokset viittavat myös siihen, että isän feminiinisyys ei tartu poikaan, vaikka sitä olisi tarjolla. Vai onko isän feminiinisyys pojan kannalta jotenkin vaikeasti tarttuvassa muodossa?

Kasvatuksellinen vuorovaikutus osoittautui ennakko-oletuksen mukaisesti isän ja pojan maskuliinista samankaltaisuutta selventäväksi tekijäksi. Merkittävää oli myös se, että vuorovaikutusmuuttajat osoittivat voimansa nimenomaan väliintulevina muuttujina, koska niiden suorat yhteydet pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen olivat verrattain vähäisiä. Näin ollen Kaplanin ja Sedneyn (1980, 196) sekä Lambin

(1986, 13) esittämät väitteet lämpimyyden ensisijaisesta merkityksestä pojan sosiaaliselle sukupuolelle eivät saaneet tukea.

Isän läsnäolon, samoin kuin isän kontrolloivuudenkin isä - poika-assosiaatioita vahvistava vaikutus sopii hyvin sosiaalisen oppimisen paradigmaan: mitä enemmän isä on poikansa kanssa, ja mitä aktiivisemmin hän kiinnittää tähän huomiotaan, sitä enemmän pojalla on mahdollisuuksia havainnoida ja jäljitellä isäänsä. Lisäksi kontrolloiva isä on ilmeisesti myös palkitseva ja rankaiseva isä. Jos taas isä on paljon poissa, hän on pojalle kuin "karkeatekoinen kartta, jonka mukaan on hankala suunnistaa" (Lynn 1966, 466).

Tulosten perusteella näyttää myös siltä, että maskuliininen ja kontrolloiva isä luo otollisen maaperän pojan androgyyniselle kehitykselle, jota monet pitävät psyyken kannalta yhtenä myönteisimmistä vaihtoehtoista (Babladelis 1984, 285 - 290; Bakan 1966; Block 1984, 13 - 23; Orlofsky & O'Heron 1987). Merkittävää tässä on myös se, että kasvatuksellisella kontrollilla näyttäisi olevan lämpimyyttä suurempi merkitys pojan androgyynisyydelle, vaikka useissa aikaisemmissa tutkimuksissa (Block ym. 1973; Lamb ym. 1986; Lynn 1976) on korostettu nimenomaan lämpimyyden osuutta.

Isän ja pojan yhdessäolon määrää mittaavat muuttujat osoittivat, että tästä aineistosta puuttuivat lähes kokonaan sellaiset isät, jotka olisivat olleet todella paljon kotona lapsiaan hoitamassa. Tällainen "uusi isä" odotuttaa ilmeisesti vielä itseään, eikä tällaisen isän antaman roolimallin yhteyksistä pojan sukupuoliroolisuuntautumiseen ole vielä paljoakaan tietoa (Russell 1983; 1986). Samoin tästä tutkimuksesta puuttuivat jo aiheen rajauksenkin vuoksi uusperheiden isä - poika-parit. Tutkimuksen laajentaminen näihin ryhmiin olisi perusteltua jo tämänkin tutkimuksen antamien tulosten pohjalta: isällä on merkitystä pojan kehitykselle, mutta tarvitsemme tarkempaa ja monipuolisempaa tietoa siitä, mikä siinä isässä on pojan kannalta olennaista.

SUMMARY

The aim of the study was to investigate the similarities between the gender role identities of twelve-year-old boys and their fathers. An attempt was also made to determine the influence of father-son interaction on the specific nature of these similarities. In a cross-sectional investigation, the sex role orientations of twelve-year-old boys, living in Jyväskylä, were compared with those of their fathers.

Main concepts

Gender role orientation (Biller 1971; Kagan 1964; Lynn 1966) is here understood as the manifestation of *gender role identity*, an important aspect of an individual's self-image (see e.g. Babladelis 1984, 290). As an operational concept, gender role orientation is used as an indicator of the individual's relation to culture-specific sex-role stereotypes. On the basis of this relationship, he or she may be assigned one of four *sex-role categories*.

Sex-role orientation is a typology arrived at by estimating an individual's location both on the masculinity and the femininity scale. The dimensional concepts *masculinity* and *femininity* are used here in the sense given to them by Sandra L. Bem in her androgyny theory (1974) and gender schema theory (1981b). According to this approach, 'masculinity' and 'femininity' are cultural constructs, i.e. their content is fully defined by the prevailing sex-role

stereotypes. The types of sex-role orientation are *masculine*, *feminine*, *androgynous* and *undifferentiated*. The typology is based on the idea that each individual may display, in varying proportions, both 'masculine' and 'feminine' behaviour patterns. In this scheme, persons who score above the median on both femininity and masculinity items are described as androgynous. Those who score above the median on one set of characteristics and below it on the other are seen as either masculine or feminine, depending on the actual scores. Finally, individuals who score below the median on both masculinity and femininity traits are described as undifferentiated.

Theories on the acquisition of a boy's gender role identity
It has been widely accepted that sex-role orientation is a product of learning, but there has been a great deal of controversy over the precise nature of this learning process, the factors affecting it, and its place in the chronological sequence of an individual's overall psychological development (Intons-Peterson 1988, 29-50). However, it has been assumed that the development of boys differs from that of girls in this respect (see e.g. Huston 1983, 396). As the empirical part of the present study concentrated solely on boys and their fathers, no attempt was made to analyze possible developmental differences between the sexes.

Three slightly different paradigms of the development of sex-role orientation may be distinguished: psychoanalytic theory, social learning theory and the cognitive-developmental approach. Each of these theories provides useful insights into the development of a boy's gender role identity. (Deaux 1987, 295-297; Huston 1983, 396-402; Intons-Peterson 1988, 29-50; Kaplan & Sedney 1980, 180-195; Lips 1988, 29-52)

Within the psychoanalytic paradigm, the development of a child's gender role identity is regarded as resulting from the process of *identification*. Freud (1970) defined identification as "a process which endeavors to mold a person's

own ego after the fashion of one that has been taken as a model". In this view, identification signifies more than simply imitating another individual's behaviour. It implies a profound process presupposing close, uninterrupted contact between parent and child. Freud maintains that identification takes place at the level of the ego as well as at the behavioural level.

Various principles of *observational learning* have been devised to explain the development of the gender role orientation. Accordingly, gender role identity is seen as being gradually shaped by processes of *modelling*, *imitation* and *reinforcement* (Kagan 1964). Boys internalize masculine and girls identify with feminine roles, because they are continuously exposed to behaviour which conforms to gender role stereotypes and because their own stereotypic behaviour is reinforced. The child is likely to model himself or herself on an individual who takes care of, spends time with, and is of the same sex as he or she, and who has power. It is, of course, one of the child's parents who normally meets most of these criteria.

A slightly different perspective on the formation of gender role identity is provided by Lawrence Kohlberg's developmental theory, which owes a great deal to that of Piaget. This theory places a premium on "the child's cognitive organization of his social world along sex-role dimensions" (Kohlberg 1966, 82). The starting-point is the assumption that the formation of a cognitively stable gender identity precedes the development of *gender constancy*, which in turn functions as a centrally important organizer of information at a later stage. In the same vein, Bem (1987a, 1987b) postulates a *gender schema*, an organizer of information the operation of which she illustrates by making a comparison with spectacles through which one perceives the world as divided into gender-specific zones.

According to the psychoanalytic view, it is vitally important that the father be available during the periods critical to the child's psychological development. The

Oedipal period is particularly important. It is assumed that the absence of the father seriously hampers the development of the sexual identity of the male child and, consequently, the formation of his gender role identity (Mächtlinger 1976).

In behaviouristic model-learning theory, the presence of the father is not crucial in itself; what is important is the way the father both acts as a model and controls rewards. Thus, the *interaction* between the father and the male child is brought to the forefront. Important features of father-son interaction include the time spent together, the warmth of the father-son relationship and the supervision of the child's activities by the father (Block 1973; Kaplan & Sedney 1980; Lamb 1986). However, the model-learning approach also takes other socializing agents into account, most notably, the mother.

Research problems

The empirical research consisted of three areas:

- 1) An investigation of the degree of similarity between the sex- role orientation of the father and son, and the mapping of the associations of their gender role orientations;
- 2) an analysis of the features of father-son interaction as intervening variables in the formation of the son's sex-role orientation; and
- 3) an investigation of the influence of the androgynous father on the type of role socialization provided by him and of the latter on the development of the son's sex-role orientation.

Five hypotheses, based on the results of earlier studies, were formulated, with the intention of making the results of the present study comparable with the data provided by earlier research.

Method

The subjects comprised twelve-year-old boys (in the sixth grade) from six junior comprehensive schools in Jyväskylä,

and their fathers. The boys filled in a questionnaire in small groups during classes, and the data for the fathers were gathered through postal questionnaires. 179 boys, but only 113 fathers, eventually participated in the study. Thus, the percentage of nonresponse for the fathers was as high as 30 per cent.

Both the fathers' and sons' sex-role orientations were measured in accordance with Bem Sex Role Inventory (Bem 1974; see appendix 1). The BSRI is a self-report inventory consisting of two subscales, one set of items measuring masculinity and the other femininity. For the purposes of this study, a modified version of the BSRI, based on a number of pilot studies, was constructed (see appendices 6 and 7).

Both the fathers and sons were asked about the nature of their interaction as follows:

1. Factors related to the time spent together
  - the availability of the father during the son's infancy and at present
  - the participation of the father in child care during the son's infancy.
  - the present frequency of father-son togetherness
2. Factors related to the nature of father-son interaction
  - the warmth of the father-son relationship (paternal warmth)
  - the extent of paternal control.

Both the fathers and the sons were also asked about the gender role socialization provided by the father. The questions covered the following areas:

- the gender role model provided by the father
- the encouragement of masculine behaviour
- the encouragement of feminine behaviour.

For a more extensive treatment of specific research problems, the fathers were asked to specify certain background variables, such as age, education, occupation, relationship with own father and number of sons and daughters together with their ages.

Results

The masculinity and femininity scales of the sex role inventory as well as the other sum variables turned out to have adequate reliabilities. The coefficient of reliability on the masculinity scale was $\alpha = .79$ for boys and $\alpha = .82$ for fathers, and on the femininity scale $\alpha = .85$ and $\alpha = .84$, respectively.

1. *The relationship between fathers' and sons' sex-role orientations.* When fathers and sons were divided into four groups on the basis of sex-role orientation - undifferentiated, feminine, masculine and androgynous - the sex-role orientation of the son showed no tendency to fall into the same category as that of the father. 28 per cent of father-son pairs displayed the same sex-role orientation (25 per cent being the expected value). However, there were certain associations. First, the proportion of androgynous sons with masculine fathers was considerably higher than the expected value. Whereas only 18 per cent of the sons of fathers with either an undifferentiated, feminine or androgynous gender role orientation were androgynous, the proportion for fathers with a masculine sex-role orientation was as high as 50 per cent. Furthermore, when fathers and sons were compared on the basis of the masculinity and femininity variables, which measured sex-role orientation and showed no mutual correlation, it was found that the masculinity of the father had a low positive correlation ($\phi = .23^*$), and his femininity a low negative correlation ($\phi = .25^{**}$), with the son's masculinity. When the father exhibited a lot of masculine, but only a few feminine, features (i.e., had a masculine sex-role orientation), the son often displayed an unusually large number of masculine features (as well as the feminine ones, as most of the boys were androgynous). However, a son's femininity did not correlate significantly with the father's gender role orientation.

2. *The impact of father-son interaction on the relationship between the gender role orientations of the father and son.*

The amount of time spent together. As expected, the factors related to the time spent together and the availability of the father had an impact on the relationship between the masculine gender role orientations of the father and son: the association between the masculinity scores was strongest when the father and son spent a lot of time together, or when conditions favoured being together. On the other hand, the analyses did not shed more light on the lack of association between the femininity of the father and that of the son.

The nature of the interaction. The correlation between the masculinity of the father and that of the son was strongest in cases where of above-average paternal control. The warmth of the relationship did not have a significant impact on the association between the father's and son's masculinity. Interestingly, there was a slightly negative association between the femininity of the father and that of the son in cases where the relationship was exceptionally warm or paternal control was above average.

3. *The association between the father's gender role orientation and the type of gender role socialization provided by him, and the association between the latter and the son's gender role orientation.* According to the boys' evaluations, many fathers regard both masculine and feminine role socialization as important ($r = .42$). The fathers' answers confirmed that many of them encouraged both masculine and feminine behaviour ($r = .51$). Fathers of this type were often warm, and they exhibited paternal control, spending a lot of time with them.

Androgynous and feminine fathers encouraged feminine behaviour more than did undifferentiated or masculine fathers. Masculine behaviour was encouraged most by masculine and androgynous fathers. The encouragement of masculine behaviour was not associated with the son's masculinity, nor was the encouragement of feminine behaviour connected with the son's femininity.

Discussion

The theoretical starting-point of the study was the hypothesis that the development of the gender role orientation starts during infancy and may continue to be shaped throughout the life-course (Costos 1990; Deaux 1987, 295-299; Rebecca et al. 1976). It is easy to understand why the influence of the father cannot very clearly be seen in the sex-role orientation of the son. During his growing-up period in a family, the male child is usually in at least as close contact with the other members of the family, especially the mother, as he is with the father. The results of the study may most easily be interpreted within the theoretical framework of the social learning approach: the model provided by the father is simply one reinforcing variable among many others (Kagan 1964; Mischel 1970). The nature of the influence of the father as crucial, a basic tenet of psychoanalytic theory, is missing. Instead, it may be noted that the results lend themselves to a schema theoretical interpretation (Bem 1987a, 1987b).

On the other hand the results of the study support Freud's argument that the male child identifies with the *masculinity* of his father, not with his feminine features (Freud 1971). This suggests that the feminine features of a boy must be attributed to someone else, the mother being the most likely candidate. Femininity, it would seem, is not transmitted from father to son.

As had been expected, father-son interaction played a significant part in the positive correlation between fathers' and sons' masculine gender role orientations. Significantly, the interaction variables turned out to be *interventional* in character, showing relatively few direct associations with the gender role orientation of the son. Thus, the argument put forward by Kaplan and Sedney (1980, 196) and Lamb (1986, 13) that warmth plays a primary role in the shaping of the male child's sex-role orientation did not receive support.

The association-strengthening influence of the father's presence and the amount of paternal control fits into the social learning paradigm. The more time the father spends with his son, the more opportunities there are for the son to observe and imitate his father. The masculine role model provided by a father who is seldom available might be compared to "a roughly sketched map, by which it is difficult to orientate oneself" (Lynn 1966, 466).

The results of the study indicate that a masculine father who exhibits paternal control contributes to the son's androgynous development. It is worth recalling that many researchers regard androgyny as the most positive and desirable type of gender role orientation (Babladelis 1984, 285-290; Bakan 1966; Block 1984, 13-23). It was also significant that the father's interest in paternal control seemed to play a more important role in the son's androgynous development than did the warmth of the father-son relationship. In a number of earlier studies (Block et al. 1973; Lamb et al. 1986; Lynn 1976), the importance of warmth has been emphasized.

It should be pointed out that this study did not include many fathers who spent a great deal of time at home with their children. This 'new' father figure is still a relatively rare phenomenon, and there is no adequate data on associations between the role model provided by this kind of father and the sex-role orientation of his male child (Russell 1983, 1986). Similarly, the delimitation of the research area did not permit the inclusion in the study of any father-son pairs from stepfather or one-parent families. Such father-son pairs are becoming increasingly common, and they constitute an important and fruitful area for future research.

LÄHTEET

- Adams, P. L., Milner, J. R. & Schrepf, N. A. 1984. *Fatherless children*. New York: Wiley.
- Andersen, S. M. 1978. Sex-role typing as related to acceptance of self, acceptance of others and discriminatory attitudes toward women. *Journal of Research in Personality* 12, 410 - 415.
- Angrist, S. S. 1969. The study of sex roles. *Journal of Social Issues* 25, 215 - 232.
- Antill, J. K. 1987. Parents' beliefs and values about sex roles, sex differences and sexuality. Teoksessa P. Shaver & C. Hendrick (toim.) *Sex and gender. Review of Personality and Social Psychology*, vol. 7. New York: Sage Publications, 294 - 328.
- Antill, J. K. & Cunningham, J. D. 1979. Self-esteem as a function of masculinity in both sexes. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 47 (4), 783 - 785.
- Ashmore, R. D. & Del Boca, F. K. 1979. Sex stereotypes and implicit personality theory: Toward a cognitive-social psychological conceptualization. *Sex Roles* 5, 219 - 248.
- Babbie, E. 1989. *The practice of social research* (5. painos). Belmont, Cal.: Wadsworth.
- Babladelis, G. 1984. *The study of personality. Issues and resolutions*. New York: Holt, Rinehart & Winston.
- Bakan, D. 1966. *The duality of human existence*. Chicago: Rand Mc Nally.
- Baldwin, A. L. 1955. *Behavior and development in childhood*. New York: Dryden Press.
- Bandura, A. 1977. *Social learning theory*. Englewood Cliffs, N. J.: Prentice-Hall.
- Barkley, A., Ullman, G., Otto, L. & Brecht, M. 1977. The effects of sex typing and sex appropriateness of modeled behavior on children's imitation. *Child Development* 48, 721 - 725.
- Baruch, G. K. & Barnett, R. C. 1981. Fathers' participation in the care of their preschool children. *Sex Roles* 7, 1043 - 1055.
- Baruch, G. K. & Barnett, R. C. 1986. Fathers' participation in family work and children's sex-role attitudes. *Child Development* 57, 1210 - 1223.
- Baumrind, D. 1966. Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development* 37, 887 - 907.
- Baumrind, D. 1968. Authoritarian vs. authoritative parent control. *Adolescence* 3, 255 - 272.
- Belsky, J. 1979. Mother-father-infant interactions: a naturalistic observational study. *Developmental Psychology* 15, 601 - 607.
- Bem, S. L. 1974. The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 42, 155 - 162.
- Bem, S. L. 1975. Sex-role adaptibility: One consequence of psychological androgyny. *Journal of Personality and Social*

- Psychology 31 (4), 634 - 643.
- Bem, S. L. 1977. On utility of alternative procedures for assessing psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 45 (2), 196 - 205.
- Bem, S. L. 1979. Theory and measurement of androgyny: A reply to the Pedhazur - Tetenbaum and Locksley - Colten critiques. *Journal of Personality and Social Psychology* 37 (6), 1047 - 1054.
- Bem, S. L. 1981a. Bem sex-role inventory professional manual. Palo Alto: Consulting Psychologists Press.
- Bem, S. L. 1981b. Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review* 88, 354 - 364.
- Bem, S. L. 1981c. The BSRI and gender schema theory. A reply to Spence and Helmreich. *Psychological Review* 88, 369 - 371.
- Bem, S. L. 1987a. Gender schema theory and the romantic tradition. Teoksessa P. Shaver & C. Hendrick (toim.) *Sex and gender. Review of Personality and Social Psychology*, vol. 7. New York: Sage Publications, 44 - 69.
- Bem, S. L. 1987b. Masculinity and femininity exist only in the mind of the perceiver. Teoksessa J.M. Reinisch, L.A. Rosenblum & S.A. Sanders (toim.) *Masculinity, Femininity. Basic perspectives*. New York: Oxford University Press, 304 - 311.
- Bem, S. L. & Lenney, E. 1976. Sex typing and the avoidance of cross-sex behavior. *Journal of Personality and Social Psychology* 33 (1), 48 - 54.
- Bem, S. L., Martyna, W. & Watson, C. 1976. Sex typing and androgyny: Further explorations of the expressive domain. *Journal of Personality and Social Psychology* 34 (5), 1016 - 1023.
- Berzins, J. I., Welling, M. A. & Wetter, R. E. 1978. A new measure of psychological androgyny based on the personality research form. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 46, 126 - 138.
- Biller, H. B. 1971. *Father, child and sex role*. Lexington, Mass.: Heath Lexington Books.
- Biller, H. B. 1974. *Paternal deprivation: Family, school, sexuality and society*. Lexington, Mass.: Heath Lexington Books.
- Biller, H. B. & Borstelmann, L. J. 1967. Masculine development: An integrative review. *Merrill-Palmer Quarterly* 13, 253 - 294.
- Birns, B. 1976. The emergence and socialization of sex differences in the earliest years. *Merrill-Palmer Quarterly* 22, 229 - 254.
- Bishop, Y. M. M., Fienberg, S. E. & Holland, P. W. 1975. *Discrete multivariate analysis*. Cambridge: MIT Press.
- Blanchard, R. W. & Biller, H. B. 1971. Father availability and academic performance among third-grade boys. *Developmental Psychology* 4, 301 - 305.
- Blendis, J. 1982. Men's experiences of their own fathers. Teoksessa N. Beail & J. McGuire (toim.) *Fathers. Psychological perspectives*. London: Junction Books, 197 - 216.
- Block, J. H. 1973. Conceptions of sex role. Some cross-cultural and longitudinal perspectives. *American Psychologist* 28, 512 - 526.

- Block, J. 1976. Assessing sex differences: Issues, problems and pitfalls. *Merrill Palmer Quarterly* 22, 283 - 308.
- Block, J. H. 1984. Sex role identity and ego development. San Francisco, Cal.: Jossey-Bass.
- Block, J., Van der Lippe, A. & Block, J. H. 1973. Sex-role and socialization patterns: Some personality concomitants and environmental antecedents. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 41, 321 - 341.
- Boles, J. & Tatro, C. 1982. Androgyny. Teoksessa K. Solomon ja N. B. Levy (toim.) *Men in transition*. New York: Plenum Press, 99 - 129.
- Bowlby, J. 1969. Attachment and loss. Volume one: Attachment. New York: Basic Books.
- Boyd, D. A. & Parish, T. 1984. An investigation of father loss and college students' androgyny scores. *The Journal of Genetic Psychology* 145, 279 - 280.
- Bronson, W. C. 1959. Dimensions of ego and infantile identification. *Journal of Personality* 27, 532 - 545.
- Bronstein, P. 1984. Differences in mothers' and fathers' behaviors toward children: A cross-cultural comparison. *Developmental Psychology* 20 (6), 995 - 1003.
- Brooks-Gunn, J. & Matthews, W. S. 1979. How children develop their sex-role identity. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- Broverman, J. K., Vogel, S. R., Broverman, D. M., Clarksson, F. E. & Rosenkrantz, P. S. 1972. Sex-role stereotypes: A current appraisal. *Journal of Social Issues* 28, 59 - 78.
- Bryan, J. W. & Luria, A. 1978. Sex-role learning: A test of the selective attention hypothesis. *Child Development* 49, 13 - 23.
- Bussey, K. & Bandura, A. 1984. Influence of gender constancy and social power on sex-linked modeling. *Journal of Personality and Social Psychology* 47, 1292 - 1302.
- Bussey, K. & Perry, D. G. 1982. Same-sex imitation: The avoidance of cross-sex models or the acceptance of same-sex models. *Sex Roles* 8, 775 - 784.
- Campbell, N. D. 1982. The relationship between fathers' sex role orientation and father-infant interaction. *Dissertation Abstracts International* 42 (8B), 3453.
- Carlsson, M. 1981. Note on the factor structure of the Bem Sex-Role Inventory. *Scandinavian Journal of Psychology* 22, 123 - 127.
- Carrigan, T., Connell, B. & Lee, J. 1987. Toward a new sociology of masculinity. Teoksessa H. Brod (toim.) *The making of masculinities. The new men's studies*. Boston: Allen & Unwin, 63 - 100.
- Carson, R. C. 1989. Personality. *Annual Review of Psychology* 40, 227 - 248.
- Chodorow, N. 1976. Oedipal asymmetries and heterosexual knots. *Social Problems* 23, 454 - 468.
- Christensen, E. E. 1979. Hvad sker in en ung familie i perios omkring det forste barns fodels. *Psykologisk Forlag*.
- Clarke-Stewart, K. A. 1978. And daddy makes three: The father's impact on mother and young child. *Child Development* 49, 466 - 478.

- Clement, B. R. 1983. Father-infant interaction and its relationship to the father's sex role identification. *Dissertation Abstracts International* 43 (12B), 4137 - 4138.
- Cohen, L. & Campos, J. 1974. Father, mother and stranger as elicitors of attachment behaviors in infancy. *Developmental Psychology* 10, 146 - 154.
- Constantinople, A. 1973. Masculinity-femininity. An Exception to a famous dictum? *Psychological Bulletin* 80, 389 - 407.
- Coonrod, D. H. 1977. The relationship between selected paternal child-rearing practices and the sex-role preferences of four-year-old nursery school children. *Dissertation Abstracts International* 38 (6A), 3369.
- Cordell, A., Parke, R. & Savin, D. 1980. Fathers views of fatherhood with special reference to infancy. *Family Relations* 29, 331 - 338.
- Costos, D. 1990. Gender role identity from an ego developmental perspective. *Sex Roles* 22, 723 - 741.
- Deaux, K. 1984. From individual differences to social categories. Analysis of a decade's research on gender. *American Psychologist* 39 (2), 105 - 116.
- Deaux, K. 1985. Sex and gender. *Annual Review of Psychology* 36, 49 - 81.
- Deaux, K. 1987. Psychological constructions of masculinity and femininity. Teoksessa J.M. Reinisch, L.A. Rosenblum & S.A. Sanders (toim.) *Masculinity/Femininity. Basic perspectives*. New York: Oxford University Press, 289 - 303.
- Deaux, K., Kite, M. E. & Lewis, L. L. 1985. Clustering and gender schemata: An uncertain link. *Personality and Social Psychology Bulletin* 11, 389 - 397.
- De Beauvoir, S. 1952. *The second sex*. New York: Alfred A. Knopf.
- De Frain, J. 1979. Androgynous parents tell who they are and what they need. *The Family Coordinator* 28, 237 - 244.
- De Fronzo, J & Boudreau, F. 1979. Further research into antecedents and correlates of androgyny. *Psychological Reports* 44, 23 - 29.
- Digman, J. M. 1990. Personality structure: Emergence of the five-factor model. *Annual Review of Psychology* 41, 417 - 440.
- Donelson, E. & Gullahorn, J.E. 1977. Understanding the psychology of women. Teoksessa E. Donelson & J. E. Gullahorn (toim.). *Women : A psychological perspective*. New York: Wiley, 3 - 16.
- Downing, N. E. 1979. Theoretical and operational conceptualizations of psychological androgyny: Implications for measurement. *Psychology of Women Quarterly* 3, 284 - 292.
- Drake, C. T. & McDougall, D. 1977. Effects of the absence of a father and other male models on the development of boys' sex roles. *Developmental Psychology* 13, 537 - 538.
- Edwards, V. J. & Spence, J. T. 1987. Gender-related traits, stereotypes and schemata. *Journal of Personality and Social Psychology* 53, 146 - 154.
- Elder, G. H. 1963. Parental power legitimation and its effects on the adolescent. *Sociometry* 26, 50 - 65.

- Emihovich, C. A., Gaier, E. L. & Cronin, N. C. 1984. Sex role expectations change by fathers for their sons. *Sex Roles* 11, 861 - 868.
- Emmerich, W. 1977. Structure and development of personal-social behaviors in economically disadvantaged preschool children. *Genetic Psychology Monographs* 95, 191 - 245.
- Erikson, E. H. 1968. Womanhood and inner space. Teoksessa J. Strouse (toim.) *Women and analysis*. New York: Dell Publishing Co.
- Everitt, B. S. 1977. *The analysis of contingency tables*. New York: Wiley.
- Fagot, B. 1978. The influence of sex of child on parental reactions to toddler children. *Child Development* 49, 459 - 465.
- Fagot, B. I. 1985. Changes in thinking about early sex role development. *Developmental Review* 5, 83 - 98.
- Farnill, D. & Ball, I. L. 1985. Male and female factor structures of the Australian Sex-Role Scale (Form A). *Australian Psychologist* 20, 205 - 214.
- Feinman, S. 1974. Approval of cross-sex-role behavior. *Psychological Reports* 35 (1), 643 - 648.
- Fernberg, S. 1984. Persistence of stereotypes concerning sex differences. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 43, 97 - 101.
- Flaherty, J. F. & Dusek, J. B. 1980. An investigation of the relationship between psychological androgyny and components of self-concept. *Journal of Personality and Social Psychology* 38 (6), 983 - 992.
- Flake-Hobson, C., Robinson, B. & Skeen, P. 1981. The relationship between parental androgyny and early child-rearing attitudes and practices. *Psychological Report* 49, 667 - 675.
- Franzini, L. R., Litrownik, A. J. & Blanchard, F. H. 1978. Modeling of sex-typed behaviors: Effects on boys and girls. *Developmental Psychology* 14, 313 - 314.
- Freimuth, M. J. & Hornstein, G. A. 1982. A critical examination of the concept of gender. *Sex Roles* 8, 515 - 532.
- Freud, S. 1970. *A general introduction to psychoanalysis* (transl. by J. Riviere). New York: Pocket Books.
- Freud, S. 1971. *Seksuaaliteoria* (suom. E. Puranen). Jyväskylä: Gummerus.
- Freud, S. 1981. *The standard edition of the complete psychological works of Sigmund Freud. Volume XIX: The ego and the id and other works* (Transl. from the German under the general editorship of James Strachey in collaboration with Anna Freud). London: The Hogart Press.
- Gaudreau, P. 1977. Factor analysis of the Bem Sex Role Inventory. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 45 (2), 299 - 302.
- Gill, S., Stockard, J., Johnson, M. & Williams, S. 1987. Measuring gender differences: The expressive dimension and critique of androgyny scales. *Sex Roles* 17, 375 - 400.
- Green, R. 1987. *The "Sissy Boy Syndrome" and the development of homosexuality*. New Haven: Yale University Press.

- Green, R., Williams, K. & Goodman, M. 1985. Masculine or feminine gender identity in boys: developmental differences between two diverse family groups. *Sex Roles* 12, 1155 - 1163.
- Grigsby, J.P. 1980. Identification with parents and the development of sex role identity. *Dissertation Abstracts International* 1981, 42 (1-B), 373.
- Gross, R., Batlis, N., Small, A. & Erdwins, C. 1979. Factor structure of the Bem Sex-Role Inventory and the Personal Attributes Questionnaire. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 47 (6), 1122 - 1124.
- Grusec, J. E. & Brinker, D. B. 1972. Reinforcement for imitation as a social learning determinant with implications for sex-role development. *Journal of Personality and Social Psychology* 21, 149 - 158.
- Hall, J. A. & Halberstadt, A. G. 1980. Masculinity and femininity in children: Development of the children's personal attributes questionnaire. *Developmental Psychology* 16, 270 - 280.
- Heilbrun, A. 1976. Measurement of masculine and feminine sex role identities as independent dimensions. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 44 (2), 193 - 190.
- Herrmann, T. & Stapf, A. 1977. Personality and culture: the family. Teoksessa R. B. Cattell & R. M. Dreyer (toim.) *Handbook of modern personality theory*. New York: Halsted.
- Herzog, R. & Sudia, C. E. 1973. Children in fatherless families. Teoksessa B. M. Caldwell ja H. N. Ricciuti (toim.) *Child development and social policy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hess, R. D. & Camara, K. A. 1979. Post-divorce family relationships as mediating factors in the consequences of divorce for children. *Journal of Social Issues* 35, 79 - 96.
- Hetherington, E. M. 1965. A developmental study of the effects of sex of the dominant parent on sex-role preference, identification and imitation in children. *Journal of Personality and Social Psychology* 2, 188 - 194.
- Hetherington, E. M. 1979. Divorce: A child's perspective. *American Psychologist* 34, 851 - 858.
- Hoffman, D. M. & Fidell, L. S. 1979. Characteristics of androgynous, undifferentiated, masculine and feminine middle-class women. *Sex Roles* 5 (6), 765 - 781.
- Horowitz, M. J. 1988. *Introduction to psychodynamics: A new synthesis*. London: Routledge.
- Huston, A. 1983. Sex-typing. Teoksessa E.M. Hetherington (toim.) *Handbook of child psychology*. Vol IV. Socialization, personality and social development. New York: Wiley, 387 -467.
- Huttunen, J. 1981. Sukupuolten ominaisuuksiin ja sukupuolirooleihin liittyvät stereotyyppit eräiden ammatillisten oppilaitosten opiskelijoiden keskuudessa. *Research Reports* 90, Department of Education. University of Jyväskylä.
- Intons-Peterson, M. J. 1988. *Children's concepts of gender*. Norwood, New Jersey: Ablex.
- Jacklin, C. N., Dipietro, J. A. & Maccoby, E. E. 1984. Sex typing behavior and sex typing pressure in child/parent interaction. *Archives of Sexual Behavior* 13, 413 - 425.

- Jackson, L. A., Ialongo, N. & Stollack, G. E. 1983. Another look at parental antecedents of sex role development. Paper presented at the 91 st Annual Convention of the American Psychological Association at Anaheim, Cal. ED 240429.
- Jones, W. H., Chernovetz, M. E. & Hanson, R. O. 1978. The enigma of androgyny: Differential implications for males and females? *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 46(2), 298 - 313.
- Jung, C. G. 1958. *Psyche & symbol*. Teoksessa V. S. Laszlo (toim.) A selection from the writings of C. G. Jung. New York: Anchor, 9 - 22.
- Jung, C. G. 1982. *Aspects of the feminine* (transl. by R. F. C. Hull). London: Routledge.
- Jung, C. G. 1989. *Aspects of the masculine* (transl. by R. F. C. Hull). London: Routledge.
- Kagan, J. 1964. Acquisition and significance of sex typing and sex role identity. Teoksessa M. L. Hoffman & L. W. Hoffman (toim.) *Rewiew of child development research*, vol. 1. New York: Russell Sage, 137 - 167.
- Kalin, R. 1979. Method for scoring androgyny as a continuous variable. *Psychological Reports* 44, 1205 - 1206.
- Kaplan, A. G. & Sedney, M. A. 1980. *Psychology and sex roles. An androgynous perspective*. Boston: Little, Brown and Co.
- Karlia, A. M. 1980. Sukupuoliroolit ja ammatinvalinta. S. L. Bem in androgyniakäsitteen esittely ja tutkimus sukupuoliroolien yhteyksistä ammattisuunnitelmiin ja ammatillisiin intresseihin peruskoulun viimeisen luokan oppilaille. Pro gradu-työ. Soveltavan psykologian laitos. Helsingin yliopisto.
- Karppinen, S. & Niemi, P. 1986. Naisten ja miesten sukupuoliroolit, arkitoiminta ja ihmiskuvaukset. Turun yliopisto. *Psykologian tutkimuksia* 80.
- Kauppinen-Toropainen, K. 1987. Ainokaiset työyhteisössä. Työ ja ihminen. Työympäristötutkimuksen aikakauskirja. Lisänumerol.
- Kelly, J. A. & Worell, L. 1976. Parent behaviors related to masculine, feminine and androgynous sex role orientations. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 44, 843 - 851.
- Kelly, J. A. & Worell, J. 1977. New formulations of sex roles and androgyny: A critical review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 46 (6) 1101 - 1115.
- Klein, C. M. & Pelow, R. A. 1982. Research findings concerned with fathers impact on their preschoolers. ED 216773.
- Kohlberg, L. 1966. A cognitive developmental analysis of children's sex-role concepts and attitudes. Teoksessa E. E. Maccoby (toim.) *The development of sex differencies*. Stanford: Stanford University Press, 82 - 172.
- Kohlberg, L. K. & Ullian, D. Z. 1974. Stages in the development of psychosexual concepts and attitudes. Teoksessa R.C. Friedman, R.M. Richart ja R.L. Vandewiele (toim.) *Sex differences in behavior*. New York: Wiley, 209 - 222.
- Koski-Hyvärinen, P. & Puttonen, T. 1987. Isät tänään. Mannerheimin Lastensuojeluliiton julkaisu A54.

- Kotelchuck, M. 1976. The infants relationships to the father: Experimental evidence. Teoksessa M.E. Lamb (toim.) The role of father in child development. New York: Wiley, 329 - 344.
- Lahikainen, A. R. & Strandell, H. 1988. Lapsen kasvuedot Suomessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Lamb, M. E. 1976. Interactions between two-year-olds and their mothers and fathers. Psychological Reports 38, 447 - 450.
- Lamb, M. E. 1977. Father-infant and mother-infant interaction in the first year of life. Child Development 48, 167 - 181.
- Lamb, M. E. 1979. Paternal influences and the father's role. A personal perspective. American Psychologist 34, 938 - 943.
- Lamb, M. E. 1982. Annotation. Paternal influences on early socio-emotional development. Journal of Child Psychology and Psychiatry 23, 185 - 190.
- Lamb, M. E. 1986. The changing roles of fathers. Teoksessa M.E. Lamb (toim.) The father's role: Applied perspectives. New York: Wiley, 3 - 27.
- Lamb, M. E., Pleck, J. H. & Levine, J. A. 1986. Effects of increased paternal involvement on children in two-parent families. Teoksessa R. A. Lewis ja R. E. Salt (toim.) Men in families. Beverly Hills: Sage, 141 - 158.
- Langlois, J. H. & Downs, A. C. 1980. Mothers, fathers and peers as socialization agents of sex-types play behaviors in young children. Child Development 51, 1237 - 1247.
- Lenney, E. 1979. Androgyny: some audacious assertions toward its coming of age. Sex Roles 5 (6), 703 - 719.
- Lerber, E.- L., Malkavaara, E., Paatola, S. & Takala, M. 1979. Perheen elämäntapa toimintojen ja ajankäytön avulla kuvattuna: Vertailua maanviljelijä-, myyjä- ja teollisuustyöntekijäperheiden kesken. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 216.
- Lewis, C. 1986. The role of the father in the human family. Teoksessa W. Sluckin & M. Herbert (toim.) Parental behavior. Oxford: Basil Blackwell, 228 - 258.
- Lips, H. M. 1988. Sex & gender: An Introduction. Mountain View, Cal.: Mayfield.
- Lips, H. M. & Colwill, N. L. 1978. The psychology of sex differences. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Locksley, A. & Colten, M. E. 1979. Psychological androgyny: A case of mistaken identity? Journal of Personality and Social Psychology 37 (6), 1017 - 1031.
- Lubinski, D., Tellegen, A. & Butcher, J. N. 1983. Masculinity, femininity and androgyny viewed and assessed as distinct concepts. Journal of Personality and Social Psychology 44 (2), 428 - 439.
- Luolaja, J. 1978. Perheen kommunikaatioilmasto. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitos. Reports 201.
- Lynn, D. B. 1966. The process of learning parental and sex-role identification. Journal of Marriage and the Family 28, 466 - 470.
- Lynn, D. B. 1969. Parental and sex-role identification. A theoretical formulation. Berkeley: McCutchan.
- Lynn, D. B. 1974. The father: His role in child development. Belmont, Cal.: Wadsworth.
- Lynn, D. B. 1976. Fathers and sex-role development. Family Coordinator 25, 403 - 409.

- Lytton, H. 1980. Parent-child interaction - the socialization process observed in twin and singleton families. New York: Plenum Press.
- Maccoby, E. E. 1966. Sex differences in intellectual functioning. Teoksessa E. E. Maccoby (toim.) The development of sex differences. Stanford: Stanford University Press, 25 - 55.
- Maccoby, E. E. 1980. Social development. Psychological growth and the parent-child relationship. New York: Harcourt Brace Jovanovich.
- Maccoby, E. E. & Jacklin, C. N. 1975. The psychology of sex differences. Stanford, Cal.: Stanford University Press.
- Markus, H., Crane, M., Bernstein, S. & Siladi, M. 1982. Self-schemas and gender. Journal of Personality and Social Psychology 42, 38 - 50.
- Marsh, H. W., Antill, J. K. & Cunningham, J. D. 1987. Masculinity, femininity and androgyny: relations to self-esteem and social desirability. Journal of Personality 55, 661 - 683.
- Martin, C. L. & Halverson, C. F. 1981. A schematic processing model of sex typing and stereotyping in children. Child Development 52, 1119 - 1134.
- McCauley, C., Stitt, C. & Segal, M. 1980. Stereotyping: From prejudice to prediction. Psychological Bulletin 87, 195 - 208.
- McGuire, J. 1982. Gender-specific differences in early childhood: The impact of the father. Teoksessa N. Beail & McGuire (toim.) Fathers: Psychological perspectives. London: Junction Books, 95 - 125.
- McKee, J. P. & Sherriffs, A. C. 1957. The differential evaluation of males and females. Journal of Personality 25, 356 - 363.
- McNeill, S. & Petersen, A. C. 1985. Gender role and identity in early adolescence: Reconsideration of theory. Academic Psychology Bulletin 7, 299 - 315.
- Mischel, W. 1968. Personality and assessment. New York: Wiley.
- Mischel, W. 1970. Sex typing and socialization. Teoksessa P.H. Mussen (toim.) Carmichael's manual of child psychology, vol. 2. (3. painos) New York: Wiley, 3 - 72.
- Mitchell, J. E., Baker, L. A. & Jacklin, C. N. 1989. Masculinity and femininity in twin children: Genetic and environmental factors. Child Development 60, 1475 - 1485.
- Money, J. & Ehrhardt, A. A. 1972. Man and woman, boy and girl. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Montemayor, R. & Brownlee, J. R. 1987. Fathers, mothers and adolescents: Gender-based differences in parental roles during adolescence. Journal of Youth and Adolescence 16, 281 - 291.
- Morawski, J. G. 1987. The troubled guest for masculinity, femininity and androgyny. Teoksessa P. Shaver ja C. Hendrick (toim.) Sex and gender. Review of Personality and Social Psychology, vol. 7. New York: Sage Publications, 44 - 69.
- Moreland, J. R., Gulanick, N., Montague, E. K. & Harren, V. A. 1978. Some psychometric properties of the Bem Sex-Role Inventory. Applied Psychological Measurement 2, 249 - 256.

- Moore, S. M. & Rosenthal, D. A. 1980. Sex-roles: Gender, generation, and self-esteem. *Australian Psychologist* 15, 467 - 477.
- Mussen, P. H. 1969. Early sex-role development. Teoksessa D.A. Goslin (toim.) *Handbook of socialization theory and research*. Chicago: Rand McNally, 707 - 731.
- Mussen, P. H. & Distler, L. 1959. Masculinity, identification and father-son relationships. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 59, 350 - 356.
- Mussen, P. H. & Rutherford, E. 1963. Parent-child relation and parental personality in relation to young children's sex-role preferences. *Child Development* 34, 589 - 607.
- Myers, A. M. & Gonda, G. 1982. Utility of the masculinity - femininity construct: Comparison of traditional and androgyny approaches. *Journal of Personality and Social Psychology* 43, 514 - 522.
- Mächtlinger, V. 1976. Psychoanalytic theory: pre-oedipal phases with special reference to the father. Teoksessa M. E. Lamb (toim.) *The role of the father in child development*. New York: John Wiley, 277 - 305.
- Neisser, U. 1976. *Cognition and reality*. San Francisco: Freeman.
- Nelson, C. S. & Keith, J. 1983. Male early adolescent sex role attitude and behavior development: A life span, ecosystem approach. Ed 277932.
- Niemi, P. 1985. The role of gender-related self-schemata in the attributions of social interaction. *Scandinavian Journal of Psychology* 26, 170 - 180.
- Niemi, I., Kiiski, S. & Liikkanen, M. 1981. Suomalaisen ajan-käyttö 1979. Tilastokeskuksen tutkimuksia 65.
- Nummenmaa, A. R. 1986. Isän hoitorooli yksi- ja kaksilapsisissa perheissä. Tampereen yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksia 142.
- Nummenmaa, A. R. 1987. Isän hoitorooli ja leikinohjaustyylit. Tampereen yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksia 145.
- Nummenmaa, T., Hannonen, H., Niemi, T., Saari, A. & Seppälä, M. 1989. Pirkanmaan perhepsykologinen testi. I Tutkimusosa. *Acta Universitatis Tamperensis*, ser B, vol 31.
- Nupponen, R. 1973. Mallioppiminen ja sosiaalisten mallien vaikutukset. Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja 129.
- O'Connor, K., Mann, D. W. & Bardwick, J. M. 1978. Androgyny and self-esteem in the upper-middle class: A replication of Spence. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 46 (5), 1168 - 1169.
- Ojanen, M. 1985. Kasvatus ja minäkuva. Tampereen yliopiston psykologian laitoksen tutkimuksia 139.
- Orlofsky, J. L., Aslin, A. L. & Ginsburg, S. D. 1977. Differential effectiveness of two classification procedures on the Bem Sex-Role Inventory. *Journal of Personality Assessment* 41, 414 - 416.
- Orlofsky, J. L. & O'Heron, C. A. 1987. Stereotypic and non-stereotypic sex role trait and behavior orientations: Implications for personal adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology* 52, 1034 - 1042.
- Parke, R. D. 1981. *Fathering*. New York: Fontana Paperbacks.

- Parke, R. D. & Sawin, D. B. 1976. The father's role in infancy: A re-evaluation. *The Family Coordinator* 25, 365 - 371.
- Parsons, T. 1970. *Social structure and personality*. New York: Free Press.
- Parsons, T. & Bales, R. F. 1955. *Family, socialization and interaction process*. Glencoe: Free Press.
- Paulhus, D. L. 1987. Effects of group selection on correlations and factor patterns in sex role research. *Journal of Personality and Social Psychology* 53, 314 - 317.
- Payne, D. E. & Mussen, P. H. 1956. Parent-child relations and father identification among adolescent boys. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 52, 358 - 362.
- Pedersen, F. A. 1980. Overview: answers and formulated questions. Teoksessa F.A. Pedersen (toim.) *The father-infant relationship: Observational studies in the family setting*. New York: Praeger.
- Pedersen, F. A. & Robson, K. S. 1969. Father participation in infancy. *American Journal of Orthopsychiatry* 39, 466 - 472.
- Pedhazur, E. J. & Tetenbaum, T. J. 1979. Bem sex-role inventory: A theoretical and methodological critique. *Journal of Personality and Social Psychology* 37 (6), 996 - 1016.
- Platon. 1961. *Viisi tutkielmaa*. Porvoo: WSOY.
- Pleck, J. H. 1975. Masculinity - femininity: Current and alternative paradigms. *Sex Roles* 1, 161 - 178.
- Pleck, J. H. 1983. *The myth of masculinity*. London: The MIT Press.
- Pleck, J. H. 1987. The theory of male sex-role identity: 1 st rise and fall, 1936 to the present. Teoksessa H. Brod (toim.) *The making of masculinities. The new men's studies*. Boston: Allen & Unwin, 21 - 38.
- Pulkkinen, L. 1977. *Kotikasvatuksen psykologia*. Jyväskylä: Gummerus.
- Pulkkinen, L. 1984. *Nuoret ja kotikasvatus*. Keuruu: Otava.
- Pyke, S. W. 1985. Androgyny: An integration. *International Journal of Women's Studies* 8 (5), 529 - 539.
- Radin, N. 1981. Child-rearing fathers in intact families: Some antecedents and consequences. *Merrill-Palmer Quarterly* 27, 489 - 514.
- Radin, N. 1982. Primary caregiving and role-sharing fathers. Teoksessa M. E. Lamb (toim.) *Nontraditional families: Parenting and child development*. Hillsdale, N. J.: Erlbaum, 173 - 204.
- Rantalaiho, L. 1988. Ainokaisia, androgyyneja ja ammatteja. *Sociologia* 25 (2), 132 - 134.
- Rasku-Puttonen, H. 1980. Aikuisen ja lapsen kommunikointi vuorovaikutustilanteissa: Katsaus kielellistä ja ei-kielellistä kommunikointia käsittelevään kirjallisuuteen. *Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja no 234*
- Rasku-Puttonen, H. 1987. Mothers' and fathers' communication with their preschool-aged children in experimental sessions. *Jyväskylän yliopiston psykologian laitoksen julkaisuja* 288.
- Raskin, P. A. & Israel, A. C. 1981. Sex-role imitation in children: Effects of sex of child, sex of model and sex-role

- appropriateness of modeled behavior. *Sex Roles* 7, 1067 - 1077.
- Rebecca, M., Hefner, R. & Oleshansky, B. 1976. A model of sex-role transcendence. *Journal of Social Issues* 32, 197 - 206.
- Rebelsky, F. & Hanks, C. 1971. Fathers' verbal interaction with infants in the first three months of life. *Child Development* 43, 63 - 68.
- Rice, P. L. & Bernstein, S. 1983. Androgyny in the single-parent family. Paper presented at the Annual Meeting of Midwestern Psychological Association. ED 237836.
- Richardson, L. W. 1981. The dynamics of sex and gender. A sociological perspective. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Rohner, R. P. 1986. The warmth dimension. Foundations of parental acceptance - rejection theory. Beverly Hills: Sage Publications.
- Rosenkrantz, P. S., Vogel, S. R., Bee, H., Broverman, J. K. & Broverman, D. M. 1968. Sex-role stereotypes and self-concepts in college students. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 32, 287 - 295.
- Rossi, A. 1984. Gender and parenthood. *American Sociological Review* 49, 1 - 18.
- Ruble, D. N. & Ruble, T. L. 1982. Sex stereotypes. Teoksessa A. G. Miller (toim.) *In the eye of the beholder: Contemporary issues in stereotyping*. New York: Praeger, 188 - 252.
- Ruoppila, I. 1980. Lapsi perheen ja yhteiskunnan jäsenenä. *Sosiaalinen aikakauskirja* 4, 11 - 18.
- Russell, G. 1978. The fathers role and its relation to masculinity, femininity and androgyny. *Child Development* 49, 1174 - 1181.
- Russell, G. 1983. The changing role of fathers. Open University Press.
- Russell, G. 1986. Primary caretaking and role-sharing fathers. Teoksessa M. E. Lamb (toim.) *The father's role. Applied perspectives*. New York: Wiley, 29 - 57.
- Sagi, A. 1981. Non-traditional fathers in Israel. Teoksessa M. E. Lamb (toim.) *Non-traditional families: Parenting and child development*. Hillsdale, N. J.: Lawrence Erlbaum.
- Sampson, E. E. 1977. Psychology and the American ideal. *Journal of Personality and Social Psychology* 35 (11), 767 - 782.
- Sampson, E. E. 1978. Scientific paradigms and social values: Wanted - a scientific revolution. *Journal of Personality and Social Psychology* 36, 1332 - 1343.
- Schaefer, E. S. 1959. A circumplex model for maternal behavior. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 59, 226 - 235.
- Schalin, L-J. 1983. Psykoanalyttisia näkökohtia isäsuhteen merkityksestä latenssi-ikäisten poikien kehityksessä. Teoksessa *Psykiatrian profiileja: Professori Veikko Tähkän 60-vuotisjuhlakirja*. Kuopion korkeakoulun julkaisuja. Lääketiede, tilastot ja selvitykset 1, 179 - 188.
- Schenk, J. & Heinisch, R. 1986. Self-descriptions by means of sexrole scales and personality scales: A critical evaluation of recent masculinity and femininity scales. *Personality and Individual Differences* 7 (2), 161 - 168.
- Sears, R. R., Maccoby, E. E. & Lewin, H. 1957. Patterns of

- child rearing. Evanston: Row, Peterson & Co.
- Sherif, C. W. 1982. Needed concepts in the study of gender identity. *Psychology of Women Quarterly* 6, 357 - 398.
- Silvern, L. & Ryan, V. 1979. Self-rated adjustment and sex-typing on the Bem Sex-Role Inventory: Is masculinity the primary predictor of adjustment? *Sex Roles* 5, 739 - 763.
- Sinkkonen, J. 1990. Pienistä pojista kunnan miehiä. Porvoo: WSOY.
- Slaby, R. G. & Frey, K. S. 1975. Development of gender constancy and selective attention to same-sex models. *Child Development* 46, 849 - 856.
- Solomon, K. 1982. The masculine gender role: Description. Teoksessa K. Solomon ja N. B. Levy (toim.) *Men in transition*. New York: Plenum Press, 45 - 76.
- Spence, J. T. & Helmreich, R. L. 1979a. Masculinity & Femininity: Their psychological dimensions, correlates and antecedents. Austin & London: University of Texas Press.
- Spence, J. T. & Helmreich, R. L. 1979b. On assessing "androgyny". *Sex Roles* 5, 721 - 737.
- Spence, J. T., Helmreich, R. L. & Stapp, J. 1975. Ratings of self and peers on sex-role attributes and their relation to self-esteem and conceptions of masculinity and femininity. *Journal of Personality and Social Psychology* 32, 29 - 39.
- Stranden, P. 1982. Nuori lapsiperhe. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Lapsiraportti A 38.
- Takala, M. 1979. Perheen elämäntapa, vanhempien kasvatustietoisuus ja lasten sosiaalinen kehitys. Reports from the Department of Psychology. University of Jyväskylä, 219.
- Tarmo, M. 1987. Sukupuolimuuttuja psykologisessa tutkimuksessa. *Psykologia* 22 (2), 94 - 99.
- Taylor, S. E. & Crocker, J. 1981. Schematic bases of social information processing. Teoksessa E. T. Higgins, C. P. Herman ja M. P. Zanna (toim.) *Social cognition: The Ontario Symposium on personality and social psychology*, vol. 1. Hillsdale, N. J.: Erlbaum, 89 - 135.
- Taylor, M. C. & Hall, J. A. 1982. Psychological androgyny: Theories, methods and conclusions. *Psychological Bulletin* 92 (2), 347 - 366.
- Tiainen, H. 1982. Isänroolin yhteydestä psykologiseen androgyniaan. Pro gradu-työ. Soveltavan psykologian laitos. Helsingin yliopisto.
- Tobey, G. Y. 1981. The sex role of high school students as a function of selected family characteristics. Dissertation Abstracts International 42 (4A), 1562 - 1563.
- Tyson, P. 1986. Male gender identity: Early developmental roots. *The Psychoanalytic Review* 73 (4), 405 - 425.
- Uleman, J. S. & Weston, M. 1986. Does the BSRI inventory sex roles? *Sex Roles* 15, 43 - 62.
- Unger, R. K. 1979. Toward a redefinition of sex and gender. *American Psychologist* 34, 1085 - 1094.
- Waters, C. W., Waters, L. K. & Pincus, S. 1977. Factor analysis of masculine and feminine sex-typed items from the Bem Sex-role Inventory. *Psychological Reports* 40, 567 - 570.
- Weinraub, M., Clemens, L. Socjloff, A., Ethridge, T., Gracely, E. & Myers, B. 1984. The development of sex-role stereo-

- types in the third year: Relationship to gender labeling, gender identity, sex-typed toy preference and family characteristics. *Child Development* 55, 1493 - 1503.
- Weitz, S. 1977. Sex roles. Biological, psychological and social foundations. New York: Oxford University Press.
- Wesley, F. & Wesley, C. 1977. Sex-role psychology. New York: Human Sciences Press.
- White, M. S. 1979. Measuring androgyny in adulthood. *Psychology of Women Quarterly* 3, 293 - 307.
- Whitley, B. E. 1983. Sex role orientation and self-esteem: a critical meta-analytic review. *Personality processes and individual differences. Journal of Personality and Social Psychology* 44 (4), 765 - 778.
- Wiggins, J. S. & Holzmuller, A. 1978. Psychological androgyny and interpersonal behavior. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 46 (1), 40 - 52.
- Williams, J. E. & Best, D. L. 1982. Measuring sex stereotypes: A thirty-nation study. Beverly Hills: Sage Publications.
- Williamson, N. E. 1976. Sons or daughters. A cross-cultural survey of parental preferences. London: Sage Publications.
- Wilson, F. R. & Cook, E. P. 1984. Concurrent validity of four androgyny instruments. *Sex Roles* 11, 813 - 837.
- Wolff, S. & Watson, C. G. 1983. Personality adjustment differences in the Bem masculinity and femininity scales. *Journal of Clinical Psychology* 39 (4), 543 - 550.
- Wong, F. Y., McCreary, D. R. & Duffy, K. G. 1990. A further validation of the Bem Sex Role Inventory: A multitrait-multidimensional study. *Sex Roles* 22, 249 - 259.

Sandra L. Bem in BSRI-attribuutit¹

Lyhyen version osiot, 10 maskuliinista ja 10 feminiinistä, merkitty SF:llä

Osioiden suomennokset peräisin seuraavista tutkimuksista: Karlia (K) (1980), Karppinen ja Niemi (K&N) (1986), Kauppi-
nen-Toropainen (K-T) (1987) ja Tiainen (T) (1982)

(a) Maskuliiniset osiot

1. self-reliant	luotan itseeni/ itseeni luottava (T)
4. defends own beliefs (SF)	puolustan omia näkemystäni/ omia uskomuksiani puolustava (T)
7. independent (SF)	itsenäinen/ riippumaton (T)
10. athletic	urheilullinen
13. assertive (SF)	itsevarma (K-T)/ varmat mielipiteet (K&N)
16. strong personality (SF)	vahva luonne
19. forceful (SF)	tehokas (K-T)/ voimakastahtoinen (K&N)/ voimakas (T)
22. analytical	asioita erittelevä
25. has leadership abilities (SF)	johtamiskykyinen/ kyvykäs johtajaksi (T)
28. willing to take risks (SF)	halukas ottamaan riskejä
31. makes decisions easily	päätöksenteko on helppoa/ kykenevä tekemään päätökset helposti (T)

¹ Numerointi viittaa Bem in (1974) käyttämään osiojär-
jestykseen.

Tässä tutkimuksessa käytetty lihavoituja suomennok-
sia.

34. self-sufficient	itseriittoinen
37. dominant (SF)	hallitseva
40. masculine	miehekäs
43. willing to take a stand (SF)	halukas ottamaan kantaa/ kantaaoittava (K-T)
46. aggressive (SF)	hyökkäävä/ aggressiivinen (T)
49. act as a leader	toimin ryhmän johtajana/ johtajatyypinen (T)
52. individualistic	yksilöllinen
55. competitive	kilpailunhaluinen/ kilpaileva (T)/
58. ambitious	kunnianhimoinen
 (b) Feminiiniset osiot	
2. yielding	myöntäväinen/ periksi antava (T)
5. cheerful	iloinen/ hyväntuulinen (T)
8. shy	ujo
11. affectionate (SF)	tunteellinen (K-T)/ minun on helppo osoittaa kiintymystä (K&N)/ helläsydäminen (T)
14. flatterable	altis imartelulle/ imartelusta pitävä (T)
17. loyal	uskollinen
20. feminine	naisellinen
23. sympathetic (SF)	myötätuntoinen/ osaaottavainen (K&N)
26. sensitive to the needs of others (SF)	otan huomioon muiden tarpeet/ toisten tarpeet herkästi havaitseva (T)
29. understanding (SF)	ymmärtäväinen

32. compassionate (SF)	sääliväinen
35. eager to soothe hurt feelings (SF)	halukas lohduttamaan/ halukas tynnyttämään loukattua (T)
38. soft spoken	hillitty
41. warm (SF)	sydämellinen/ lämmin (T)
44. tender (SF)	hellä
47. gullible	herkkäuskoinen
50. childlike	lapsenomainen/ lapsellinen (K, K-T)
53. does not use harsh language	puhun siivosti/ en käytä karkeaa kieltä (T)
56. loves children (SF)	lapsirakas
59. gentle (SF)	lempeä

(c) Sukupuoliroolien kannalta neutraalit osiot
sosiaalisen suotavuuden alaskaala
(+) = positiivinen attribuutti
(-) = negatiivinen attribuutti

3. helpful (+)	avulias
6. moody (-)	ailahteleva/ oikullinen (T)
9. conscientious (+)	tunnollinen
12. theatrical (-)	teeskentelevä/ teennäinen (T)
15. happy (+)	onnellinen
18. unpredictable (-)	arvaamaton
21. reliable (+)	luotettava
24. jealous (-)	mustasukkainen (K&N, T)/ kateellinen (K, K-T)
27. truthful (+)	rehellinen/ totuudenmukainen (T)

30. secretive (-)	salaileva/ salaperäinen (T)
33. sincere (+)	vilpitön
36. conceited (-)	itserakas
39. likable (+)	rakastettava/ miellyttävä (T)
42. solemn (-)	vakava
45. friendly (+)	ystävällinen
48. inefficient (-)	saamaton
51. adaptable (+)	sopeutuva (K&N, T)/ sopeutumiskykyinen (K, K-T)
54. unsystematic (-)	epäjärjestelmällinen
57. tactful (+)	tahdikas
60. conventional (-)	sovinnainen

Sukupuoliroolistereotyyppioiden arviointilomake

Hyvä avustaja,

seuraavassa on joukko persoonallisuuden piirteitä, joista joidenkin oletetaan liittyvän yleisten uskomusten mukaan enemmän miehiin ja joidenkin enemmän naisiin. Pyydän nyt Sinua ystävällisesti toimimaan ikään kuin "kansanedustajana" näiden uskomusten kirjaamisessa tälle lomakkeelle. Älä siis vastaa sen mukaan, miten itse ajattelet, tai sen mukaan, miten toivoisit asioiden olevan, vaan nimenomaan sen mukaan, miten olet nähnyt ihmisten yleensä ajattelevan miehestä ja naisesta. Rastita (X) jokainen ominaisuus johonkin kolmesta vaihtoehdosta!

LUONTEENOMAINEN ENEMMÄN
OMINAISUUSMIEHILLE NAISILLE MOLEMMILLE

---

1. itseensä luottaminen	---	---	---
2. myöntäväisyys	---	---	---
3. auttavaisuus	---	---	---
4. näkemystensä puolustaminen	---	---	---
5. iloisuus	---	---	---
6. oikullisuus	---	---	---
7. itsenäisyys	---	---	---
8. ujous	---	---	---
9. tunnollisuus	---	---	---
10. urheilullisuus	---	---	---
11. tunteellisuus	---	---	---
12. teeskenteleväisyys	---	---	---
13. itsevarmuus	---	---	---
14. alttius imartelulle	---	---	---
15. onnellisuus	---	---	---
16. vahvaluonteisuus	---	---	---
17. uskollisuus	---	---	---
18. arvaamattomuus	---	---	---
19. tehokkuus	---	---	---
20. luotettavuus	---	---	---
21. asioiden erittelemine	---	---	---
22. myötätuntoisuus	---	---	---
23. kateellisuus	---	---	---
24. johtamiskykyisyys	---	---	---
25. toisten huomioon ottaminen	---	---	---
26. rehellisyys	---	---	---
27. halukkuus riskeihin	---	---	---
28. ymmärtäväisyys	---	---	---
29. salailevuus	---	---	---
30. päätöksenteon helppous	---	---	---
31. sääliväisyys	---	---	---
32. vilpittömyys	---	---	---
33. itseriittoisuus	---	---	---
34. halukkuus lohduttamaan	---	---	---

LUONTEENOMAINEN ENEMMÄN
MIEHILLE NAISILLE MOLEMMILLE

35. itserakkaus	---	---	---
36. hallitsevuus	---	---	---
37. hillitty olemus	---	---	---
38. miellyttävyys	---	---	---
39. sydämellisyys	---	---	---
40. vakavuus	---	---	---
41. kantaaottavuus	---	---	---
42. hellyys	---	---	---
43. ystävällisyys	---	---	---
44. hyökkäävyys	---	---	---
45. herkkäuskoisuus	---	---	---
46. saamattomuus	---	---	---
47. johtajuus	---	---	---
48. lapsenmielisyys	---	---	---
49. sopeutuvaisuus	---	---	---
50. yksilöllisyys	---	---	---
51. karkeakielisyys	---	---	---
52. epäjärjestelmällisyys	---	---	---
53. kilpailuhenkisyys	---	---	---
54. lapsirakkaus	---	---	---
55. hienotunteisuus	---	---	---
56. kunnianhimoisuus	---	---	---
57. lempeys	---	---	---
58. sovinnaisuus	---	---	---
59. joustavuus	---	---	---
60. hyväntuulisuus	---	---	---
61. riippumattomuus	---	---	---
62. arkuus	---	---	---
63. tunnontarkkuus	---	---	---
64. äkkipikaisuus	---	---	---
65. sulkeutuneisuus	---	---	---
66. lämpimyys	---	---	---
67. herkkyyys	---	---	---
68. ärtyvyys	---	---	---

Vastaaajan sukupuoli: (1) mies (2) nainen

Vastaaajan ikä: ___-vuotias

Osiot 1 - 58 kuuluvat BSRI:hin, josta on jätetty pois vain osiot "miehekäs" ja "naisellinen". Osiot 59 - 68 ovat joidenkin BSRI-osioiden suomenkielisiä synonyymejä.

BSRI:n maskuliinisia osioita ovat 1, 4, 7, 10, 13, 16, 19, 21, 24, 27, 30, 33, 36, 41, 44, 47, 50, 51, 53, 56.

BSRI:n feminiinisiä osioita ovat 2, 5, 8, 11, 14, 17, 22, 25, 28, 31, 34, 37, 39, 42, 45, 48, 54, 57.

BSRI:N neutraaleja osioita ovat 3, 6, 9, 12, 15, 18, 20, 23, 26, 29, 32, 35, 38, 40, 43, 46, 49, 52, 55, 58.

Sukupuoliroolimittarin (SPR) attribuuttien valinta BSRI:n osioista tuomariarviointien prosenttisten jakaumien perusteella

Arvioitsijat: 86 miestä (= M), 126 naista (= N)

OMINAISUUS	LUONTEENOMAINEN			SPR- mittarin osio ²	
	MIEHELLE %	NAISELLE %	MOLEMM. %		
(a) BSRI:n maskuliiniset osiot					
1 ³ . itseensä luottaminen	M	77	5	19	53/91
	N	79	5	16	
4. näkemystensä puolustaminen	M	74	4	12	55/93
	N	73	6	21	
7. itsenäisyys	M	81	0	19	57/95
	N	73	6	21	
10. urheilullisuus	M	91	0	9	59/97
	N	79	0	21	
13. itsevarmuus	M	88	2	9	61/99
	N	87	4	9	
16. vahva- luonteisuus	M	70	5	26	83/121 ⁴ 87/125 ⁵
	N	66	2	32	
19. tehokkuus	M	70	5	26	-
	N	54	19	27	
21. asioiden eritteleminen	M	60	7	33	-
	N	38	33	29	
24. johtamis- kykyisyys	M	100	0	0	63/101
	N	87	2	11	

² Ensimmäinen numero viittaa lopullisen SPR-mittarin osioon pojan lomakkeessa (liite 6) ja toinen numero vastaa van osioon isän lomakkeessa (liite 7).

³ Ominaisuuksien numerot viittaavat arviointilomakkeen (liite 2) vastaaviin numeroihin.

⁴ "Tulen toimeen ilman toisten hyväksyntää."

⁵ "Kestän henkisiä paineita."

27. halukkuus riskeihin	M	93	2	5	
	N	98	0	2	65/103
30. päätöksenteon helpous	M	77	5	19	
	N	87	4	9	67/105
33. itseriittoisuus	M	69	14	17	
	N	78	2	20	69/107
36. hallitsevuus	M	91	0	9	
	N	90	1	9	71/109
41. kantaaottavuus	M	77	9	14	
	N	72	7	21	73/111
44. hyökkäävyys	M	71	9	20	
	N	76	6	18	75/113
47. johtajuus	M	100	0	0	
	N	88	2	10	77/115
50. yksilöllisyys	M	51	2	47	
	N	19	23	58	-
51. karkeakielisyys	M	91	2	7	
	N	94	2	4	78/116 ⁶
53. kilpailu- henkisyys	M	86	2	12	
	N	80	0	20	79/117
56. kunnian- himoisuus	M	81	0	19	
	N	79	1	20	81/119

(b) BSRI:n feminiiniset osiot

2. myöntöväisyys	M	2	88	9	
	N	2	94	4	54/92
5. iloisuus	M	5	44	51	
	N	1	63	36	-
8. ujous	M	7	56	37	
	N	20	42	38	-
11. tunteellisuus	M	0	98	2	
	N	1	97	2	58/96
14. alttius imartelulle	M	5	80	15	
	N	13	70	17	56/94

⁶ Osio on käänteisenä, "välttämättömän karkeaa kielenkäyttöä", ja siten feminiinisenä.

222

17. uskollisuus	M	7	70	23	
	N	2	79	19	60/98
22. myötätuntoisuus	M	2	81	16	
	N	1	95	4	64/102
25. toisten huomi- oon ottaminen	M	2	63	35	
	N	1	87	12	62/100
28. ymmärtäväisyys	M	7	72	21	
	N	1	94	5	66/104
31. sääliväisyys	M	7	81	12	
	N	2	91	7	68/106
34. halukkuus lohduttamaan	M	7	88	5	
	N	0	94	6	70/108
37. hillitty olemus	M	49	33	19	
	N	17	56	27	-
39. sydämellisyys	M	0	88	12	
	N	6	85	9	72/110
42. hellyys	M	2	84	14	
	N	2	85	13	74/112
45. herkkäuskoisuus	M	2	84	14	
	N	2	94	4	76/114
48. lapsenmielisyys	M	21	54	26	
	N	42	37	21	-
54. lapsirakkaus	M	0	86	14	
	N	1	71	28	80/118
57. lempeys	M	5	88	7	
	N	2	91	7	82/120 ⁷

(c) BSRI:n neutraalit osiot

3. auttavaisuus (posit. omin.)	M	7	74	19	(F) 84/122
	N	1	85	14	
6. oikullisuus (negat. omin.)	M	7	93	0	
	N	5	87	8	-
9. tunnollisuus (posit. omin.)	M	14	67	19	
	N	7	60	33	-
12. teeskenteleväis. (negat. omin.)	M	7	63	30	
	N	5	67	28	-

⁷ "Suhtaudun ihmisiin hyväntahtoisesti."

15. onnellisuus	M	0	35	65	
(posit. omin.)	N	0	41	59	-
18. arvaamattomuus	M	5	80	15	
(negat. omin.)	N	13	70	17	-
20. luotettavuus	M	42	7	51	
(posit. omin.)	N	28	28	44	-
23. kateellisuus	M	7	58	35	
(negat. omin.)	N	5	77	18	-
26. rehellisyys	M	26	5	69	
(posit. omin.)	N	16	20	64	-
29. salailevuus	M	7	86	7	
(negat. omin.)	N	4	72	24	-
32. vilpittömyys	M	19	23	58	
(posit. omin.)	N	16	30	54	-
35. itserakkaus	M	49	16	35	
(negat. omin.)	N	65	8	27	-
38. miellyttävyyys	M	0	60	40	
(posit. omin.)	N	4	59	37	-
40. vakavuus	M	74	5	21	
(negat. omin.)	N	63	7	30	-
43. ystävällisyys	M	2	56	42	
(posit. omin.)	N	1	59	40	-
46. saamattomuus	M	19	30	51	
(negat. omin.)	N	45	14	41	-
49. sopeutuvaisuus	M	20	48	33	
(posit. omin.)	N	8	70	22	-
52. epäjärjestelmäll.	M	40	35	26	
(negat. omin.)	N	51	23	26	-
55. hienotunteisuus	M	7	58	35	
(posit. omin.)	N	6	70	24	-
58. sovinnaisuus	M	7	42	51	
(negat. omin.)	N	2	55	43	-

(d) Ylimääräiset attribuutit (synonyymit ja kokeilut)

59. joustavuus (myöntyväisyys)	M	21	49	30	
	N	8	70	22	(F) 54/92 ⁸
60. hyväntuulisuus	M	7	30	63	
	N	16	38	45	-
61. riippumattomuus (itsenäisyys)	M	86	2	12	
	N	80	7	13	(M) 57/95 ⁹
62. arkuus (ujous)	M	7	70	23	
	N	6	72	22	- ¹⁰
63. tunnontarkkuus (tunnollisuus)	M	19	58	23	
	N	11	77	12	-
64. äkkipikaisuus (arvaamattomuus)	M	37	37	26	
	N	36	31	33	-
65. sulkeutuneisuus (salailevuus)	M	63	12	26	
	N	56	9	35	-
66. lämpimyyys (sydämellisyys)	M	0	88	12	
	N	1	84	15	(F) 72/110
67. herkkyyys	M	0	93	7	(F) 86/124 ¹¹
	N	2	88	10	(F) 88/126 ¹²
68. ärtyvyys	M	65	9	26	
	N	61	8	31	-

---

⁸ "Katson kiistoissa paremmaksi antaa periksi."

⁹ "Teen valintani omin päin toisista riippumatta."

¹⁰ Koska "ujous" ei tullut valituksi, ei myöskään "arkuutta" otettu, vaikka se näyttääkin luokitetun selvästi feminiiniseksi.

¹¹ "Pahoitan mieleni toisten puheista."

¹² "Itken helposti henkisesti raskaissa tilanteissa."

Varimax-rotatoitu faktorimatriisi sukupuoliroolimittarin esitetauksen tuloksista (N = 89)

M-osiot	F1	F2	F3	F4	h ²
9. Pystyn johtamaan muita	.71	-.02	-.05	.09	.52
25. Toimin ryhmässä johtajana	.65	-.08	.31	.12	.54
1. Luotan itseeni	.65	.19	-.00	-.19	.49
8. Olen itsevarma	.65	.10	.24	.16	.51
14. Päätöksenteko on helppoa	.61	.01	.14	-.15	.42
27. Olen kunnianhimoinen	.56	.04	-.01	.28	.39
3. Olen henkisesti riippumaton	.52	.06	-.02	-.43	.46
15. Tulen toimeen omin avuin	.45	.06	-.08	.05	.22
33. Kestän henkisiä paineita	.45	.25	.00	-.14	.29
26. Olen kilpailuhenkinen	.41	-.13	-.13	.45	.41
19. Olen hallitseva tyyppi	.37	-.07	.33	.16	.30
13. Otan riskejä elämässäni	.36	.09	.12	-.28	.24
32. Pidän vaihtelevista tilant.	.33	.04	.23	.07	.16
20. Otan halukkaasti kantaa	.31	.14	.63	-.15	.54
21. Ajan asioitani hyökkäävästi	.09	-.16	.56	-.03	.35
2. Puolustan näkemyksiäni	.30	.06	.39	-.19	.28
31. Tulen toimeen ilman hyväks.	.26	.16	.18	-.37	.27
7. Olen urheilun kannattaja	.12	.06	-.27	.23	.15
F-osiot					
11. Koen myötätuntoa	-.04	.74	-.01	.04	.57
34. Autan mielelläni toista	-.09	.65	.02	-.05	.44
22. Suhtaudun lämpimästi	.07	.64	-.01	.07	.42
30. Suhtaudun hyväntahtoisesti	.14	.60	.00	.16	.40
12. Otan huomioon toiset	.13	.58	-.19	-.17	.42
10. Olen uskollinen läheisille	-.02	.57	-.07	-.14	.36
24. Tunnen hellyyttä	.07	.53	.14	.21	.35
29. Pidän pikkulapsista	.20	.51	.01	-.07	.30
18. Olen halukas lohduttamaan	.02	.45	.35	.21	.36
16. Ymmärrän toisia	.09	.38	.03	-.03	.15
28. Vältän karkeaa kieltä	.14	.37	-.24	-.15	.23
17. Tunnen sääliä	-.18	.34	.22	.08	.21
35. Itken helposti	.00	.29	.20	.08	.12
4. Annan kiistoissa periksi	-.14	.06	-.53	-.01	.30
5. Suhtaudun tunteenomaisesti	-.28	.06	.39	.08	.24
6. Imartelu tehoaa minuun	-.03	-.02	.02	.59	.35
36. Pahoitan mieleni puheista	.07	.20	.30	.37	.26
23. Uskon liian herkästi	-.11	.31	.07	.40	.35

Ominaisarvojen summa = 12.72

Faktorit selittävät yhteensä 35 % muuttujien kokonaisvaihtelusta.

SPR-mittarin m- ja f-skaalojen reliabiliteetit (α -kerroin)
esikokeessa (N = 89)

	osio-skaala korrelaatio	α jos osio poistetaan ¹³
Maskuliinisuus-asteikko $\alpha = .81$		
9. Pystyn johtamaan muita	.56	.79
25. Toimin ryhmässä johtajana	.58	.79
1. Luotan itseeni	.54	.79
8. Olen itsevarma	.66	.78
14. Päätöksenteko on helppoa	.56	.79
27. Olen kunnianhimoinen	.47	.79
3. Olen henkisesti riippumaton	.43	.80
15. Tulen toimeen omin avuin	.42	.80
33. Kestän henkisiä paineita	.45	.80
26. Olen kilpailuhenkinen	.28	.81
19. Olen hallitseva tyyppi	.33	.80
13. Otan riskejä elämässäni	.39	.80
32. Pidän vaihtelevista tilant.	.34	.80
20. Otan halukkaasti kantaa	.46	.79
21. Ajan asioitani hyökkäävästi	.20	.81
2. Puolustan näkemyksiäni	.35	.80
31. Tulen toimeen ilman hyväks.	.31	.80
7. Olen urheilun kannattaja	.01	.83
Feminiinisyyss-asteikko $\alpha = .73$		
11. Koen myötätuntoa	.61	.70
34. Autan mielelläni toista	.46	.71
22. Suhtaudun lämpimästi	.53	.71
30. Suhtaudun hyväntahtoisesti	.54	.71
12. Otan huomioon toiset	.38	.72
10. Olen uskollinen läheisille	.40	.72
24. Tunnen hellyyttä	.50	.71
29. Pidän pikkulapsista	.41	.71
18. Olen halukas lohduttamaan	.43	.71
16. Ymmärrän toisia	.28	.73
28. Vältän karkeaa kieltä	.22	.73
17. Tunnen sääliä	.32	.72
35. Itken helposti	.26	.73
4. Annan kiistoissa periksi	.04	.75
5. Suhtaudun tunteenomaisesti	.12	.74
6. Imartelu tehoaa minuun	.10	.75
36. Pahoitan mieleni puheista	.30	.72
23. Uskon liian herkästi	.39	.72

¹³ "Alpha if item deleted" - asteikon alfa-kerroin ilman kyseistä osiota.

Pojan lomake

LIITE 6

KOULU _____ LUOKKA _____

NIMESI: _____

OSOITTEESI: _____

ISÄN NIMI: _____

ISÄN OSOITE: _____

ÄIDIN NIMI: _____

ÄIDIN OSOITE: _____

SYNTYMÄAIKASI: _____ (esim. 24.12.77)

SEURAAVAT KYSYMYKSET KOSKEVAT ISÄÄSI JA SINUA. YRITÄ LÖYTÄÄ KYSYMYKSEN JÄLKEEN OLEVISTA VAIHTOEHDOSTA SE, JOKA PARHAITEN SOPII SINUN TILANTEESEESI. KUN OLET LÖYTÄNYT SOPIVAN VASTAUKSEN, YMPYRÖI KYNÄLLÄ SEN EDESSÄ OLEVA NUMERO.

1. Mikä seuraavista vaihtoehdoista sopii parhaiten sinun isääsi?

1. isä asuu meillä jatkuvasti
2. isä asuu välillä muualla (esim. työmatkojen takia)
3. isä ei asu meillä

2. Kuinka usein näet isääsi?

1. joka päivä
2. melkein joka päivä
3. viikonloppuisin tai muutaman kerran viikossa
4. harvemmin kuin kerran viikossa
5. en ollenkaan

3. Kuinka usein juttelet isäsi kanssa joistakin omista asioistasi?

1. joka päivä
2. melkein joka päivä
3. viikonloppuisin tai muutaman kerran viikossa
4. harvemmin kuin kerran viikossa
5. en ollenkaan

4. Kuinka usein puuhaatte tai teette jotakin yhdessä isän kanssa? (pelaatte, askartelette, käytte elokuvissa tai uimassa jne.)

1. joka päivä tehdään jotakin
2. melkein joka päivä
3. viikonloppuisin tai muutaman kerran viikossa
4. harvemmin kuin kerran viikossa
5. ainoastaan loma-aikoina
6. ei koskaan tai lähes ei koskaan

5. Kirjoita seuraavaksi, mitä te teette yhdessä. Kirjoita ensimmäiseksi se puuha, jota teette eniten.

- 1) _____
- 2) _____
- 3) _____

6. Kuinka paljon haluaisit olla isän kanssa?

1. paljon enemmän kuin nyt
2. jonkin verran enemmän kuin nyt
3. nykyinen yhdessäolo on riittävää

7. Kumpi teillä kotona, isä vai äiti, määrää yleensä asioista?

1. enimmäkseen isä
2. enimmäkseen äiti
3. kumpikin yhtä paljon

8. Jos sinä kysyt isältäsi lupaa johonkin, esimerkiksi lupaa olla tavallista myöhempään ulkona, niin kuinka siinä käy?

1. isä antaa minun tehdä niin kuin haluan
2. neuvotellaan ja päätetään isän kanssa yhdessä
3. isä harkitsee ja päättää itse
4. isä käskee kysymään äidiltä
5. isä sanoo juttelevansa ensin äidin kanssa
6. en osaa sanoa

9. Pitääkö isäsi joitakin töitä tai askareita paremmin miehille kuuluvina, eli "miesten töinä"?

1. ei pidä
2. en osaa sanoa
3. pitää esim. seuraavia töitä miesten töinä: _____

10. Pitääkö isäsi joitakin töitä tai askareita paremmin naisille kuuluvina, eli "naisten töinä"?

1. ei pidä
2. en osaa sanoa
3. pitää esim. seuraavia töitä naisten töinä: _____

11. Miten isäsi suhtautuu "naisten töiden" tekemiseen?

1. ei tee niitä ollenkaan
2. tekee vähän, mitä? _____
3. tekee paljon, mitä? _____
4. en osaa sanoa

12. Mitkä sinun mielestäsi ovat naisten töitä? _____

13. Mitkä sinun mielestäsi ovat miesten töitä? _____

14. Minkälaiseksi mieheksi aiot tässä asiassa tulla?

1. teen mieluummin omalle sukupuolelle kuuluvia töitä
2. voin tehdä joitakin toisen sukupuolen töitä
3. en tule erottelemaan miesten ja naisten töitä

SEURAAVASSA ON VÄITTEITÄ SIITÄ, MINKÄLAISIA ISÄT SAATTAVAT OLLA. YMPYRÖI YKSI NUMERO JOKAISEN VÄITTEEN KOHDALTA SEN MUKAAN, KUINKA USEIN NIIN TAPAHTUU SINUN JA ISÄSI KESKEN.

	Näin tapahtuu...			
4 = tapahtuu usein				
3 = tapahtuu melko usein				
2 = tapahtuu aika harvoin				
1 = ei tapahdu koskaan tai lähes ei koskaan	usein	melko usein	aika harvoin	ei koskaan
15. isä määräilee ja komentelee minua.....	4	3	2	1
16. isä ottaa huomioon mielipiteeni.....	4	3	2	1
17. isä pitää sen minkä hän lupaa.....	4	3	2	1
18. isä päättää puolestani asioistani.....	4	3	2	1
19. isä neuvottelee kanssani asioistani...	4	3	2	1
20. isä antaa minun tehdä niin kuin haluan	4	3	2	1
21. isä on "pomo" ja minä "juoksupoika"...	4	3	2	1
22. isä toimii kuin "kaveri kaverille"....	4	3	2	1
23. isä on välinpitämätön minua kohtaan...	4	3	2	1
24. isä on minun seurassani hyväntuulinen.	4	3	2	1
25. isä taputtelee, pitää hyvänä minua....	4	3	2	1
26. isä on minulle ystävällinen.....	4	3	2	1
27. isä haluaa olla minun kanssani.....	4	3	2	1
28. isän kanssa on mukava olla.....	4	3	2	1
29. isä kertoo minulle luottamuksellisia asioita.....	4	3	2	1
30. isä sanoo pitävänsä minusta.....	4	3	2	1
31. minä kerron isälle omia salaisuuksiani	4	3	2	1

JOS SINULLE JÄÄ AIKAA, KERRO MILLAINEN ON SINUN MIELESTÄSI HYVÄ ISÄ JA MILLAINEN HUONO ISÄ.

SEURAAVASSA LUETELLAAN JOITAKIN ASIOITA, JOIHIN ISÄT SAATTAVAT PUUTTUA. YMPYRÖI TAAS JOKAISEN ASIAN KOHDALTA, KUINKA USEIN SINUN ISÄSI PUUTTUU NÄIHIN ASIOIHIN

	Isä tekee näin ...			
	päi- vit- tän	vii- koit- tain	aika har- voin	ei kos- kaan
4 = päivittäin				
3 = viikoittain				
2 = aika harvoin				
1 = ei koskaan				
kyselee koulusta, läksyistä.....	4	3	2	1
33. muistuttaa kotitöistä.....	4	3	2	1
34. muistuttaa kotiintuloajoista....	4	3	2	1
35. kyselee kavereistani.....	4	3	2	1
36. kyselee mitä olen tehnyt.....	4	3	2	1
37. huomauttaa käytöksestäni.....	4	3	2	1
38. huomauttaa pukeutumisestani.....	4	3	2	1
39. kyselee harrastuksistani.....	4	3	2	1
40. huomauttaa kielenkäytöstäni.....	4	3	2	1

SEURAAVASSA LUETELLAAN JOUKKO ASIOITA, JOISTA SINUN TULEE POHTIA, KUINKA TÄRKEINÄ ISÄSI NIITÄ PITÄÄ. YMPYRÖI JOKAISEN ASIAN KOHDALTA YKSI NUMERO.

	hyvin tär- keänä	melko tär- keänä	ei kovin tärk.	en osaa sanoa
3 = isä pitää <u>hyvin</u> tärkeänä				
2 = isä pitää <u>melko</u> tärkeänä				
1 = isä <u>ei</u> pidä kovin tärkeänä				
0 = en osaa sanoa				
miehekkääksi mieheksi tuleminen..	3	2	1	0
42. tunteittensa näyttäminen muille... 3	3	2	1	0
43. oman puolensa pitäminen..... 3	3	2	1	0
44. urheilussa pärjääminen..... 3	3	2	1	0
45. opettajien totteleminen..... 3	3	2	1	0
46. hellyyden osoittaminen toiselle... 3	3	2	1	0
47. toisten ihmisten auttaminen..... 3	3	2	1	0
48. itkemättä kestäminen..... 3	3	2	1	0
49. ongelmistaan puhuminen..... 3	3	2	1	0
50. "takaisin lyöminen"..... 3	3	2	1	0
51. itseensä luottaminen..... 3	3	2	1	0
52. toisen tunteiden huomioon ottaminen 3	3	2	1	0

LOPUKSI SINUN PITÄÄ VASTATA MUUTAMAAN VÄITTEeseen KÄYTTÄMÄLLÄ NUMEROA YHDESTÄ SEITSEMÄÄN (1 - 7) SEN MUKAAN, KUINKA USEIN VÄITE TOTEUTUU SINUN KOHDALLASI. ERI NUMEROT TARKOITTAVAT SEURAAVIA VASTAUKSIA:

- 1 = en koskaan tai lähes koskaan
- 2 = hyvin harvoin
- 3 = harvoin
- 4 = silloin tällöin
- 5 = usein
- 6 = hyvin usein
- 7 = aina tai lähes aina

MERKITSE JOKAISEN VÄITTEEN JÄLJESSÄ OLEVALLE VIIVALLE SE NUMERO, JOKA TUNTUU PARHAALTA. ÄLÄ JÄÄ MIETTIMÄÄN KOVIN PITKÄKSI AIKAA. YLEENSÄ KANNATTAA VALITA SE NUMERO, JOKA ENSIKSI TULEE MIELEEN. YRITÄ OLLA REHELLINEN! VASTAA JOKAISEEN KOHTAAN!

Esimerkki:

Väite 1 kuuluu: "Luotan itseeni ongelmatilanteissa." Jos olet sitä mieltä, että ongelmatilanteissa yleensä aina luotat itseesi, niin käytä numeroa 7 tai 6 (katso mitä numerot tarkoittivat). Jos tuntuu siltä, että et luota itseesi kovin hyvin kaikissa ongelmissa, niin käytä jotakin pienistä numeroista, esimerkiksi numeroa 3, 2 tai 1 (katso mitä numerot tarkoittivat).

Seuraavassa vielä asteikko havainnollisesti:

1	2	3	4	5	6	7
-----	-----	-----	-----	-----	-----	-----
en kos- kaan	hyvin harvoin	harvoin	silloin tällöin	usein	hyvin usein	aina

Väittäjä

Vastaus

- 53. Luotan itseeni ongelmatilanteissa (M)¹⁴.....___
- 54. Katson kiistoissa paremmaksi antaa periksi (F).....___
- 55. Puolustan näkemyksiäni ollessani oikeassa (M).....___
- 56. Kehuminen tehoaa minuun (F).....___
- 57. Teen valintani omin päin kavereista välittämättä (M)....___
- 58. Suhtaudun asioihin ja ihmisiin tunteella (F).....___
- 59. Olen urheilun kannattaja (M).....___
- 60. Olen uskollinen läheisilleni (F).....___
- 61. Olen itsevarma ratkaisevissa tilanteissa (M).....___
- 62. Otan huomioon toisten tarpeet (F).....___

¹⁴ M = maskuliininen osio, F = feminiininen osio
(nämä merkinnät eivät olleet lomakkeessa)

1	2	3	4	5	6	7
en kos-	hyvin	harvoin	silloin	usein	hyvin	aina
kaan	harvoin		tällöin		usein	

63. Tunnen pystyvänä johtamaan muita (M).....__
64. Koen myötätuntoa toisia kohtaan (F).....__
65. Olen valmis olemaan jopa uhkarohkea (M).....__
66. Ymmärrän toisten näkökantoja (F).....__
67. Päätöksenteko on minulle helppoa (M).....__
68. Tunnen sääliä vaikeuksissa olevia kohtaan (F).....__
69. Tulen toimeen omin avuin elämässäni (M).....__
70. Olen halukas lohduttamaan loukattua (F).....__
71. Olen seurassa tilannetta hallitseva henkilö (M).....__
72. Suhtaudun lämpimästi toisiin ihmisiin (F).....__
73. Otan halukkaasti kantaa asioihin (M).....__
74. Tunnen hellyyttä toisia ihmisiä kohtaan (F).....__
75. Ajan asioitani hyökkäävässä sävyssä (M).....__
76. Uskon herkästi toista ihmistä (F).....__
77. Toimin ryhmätilanteissa johtajana (M).....__
78. Vältän karkeaa kielenkäyttöä (F).....__
79. Olen kilpailuhenkinen (M).....__
80. Pidän pikkulapsista (F).....__
81. Haluan menestyä koulussa ja muutenkin elämässä (M).....__
82. Suhtaudun ihmisiin hyväntahtoisesti (F).....__
83. Tulen toimeen ilman toisten hyväksyntää (M).....__
84. Autan mielelläni toista ihmistä (F).....__
85. Pidän vaihtelevasta elämästä (M).....__
86. Pahoitan mieleni toisten puheista (F).....__
87. Kestän vaikka elämä tuntuisi vaikealta (M).....__
88. Itken helposti surullisissa tilanteissa (F).....__

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO
Kasvatustieteen laitos

3.11.1989

Arvoisa isä

Isän merkityksestä lastensa kasvattajana esiintyy vaihtelevia käsityksiä. Isänä voi olla - ja myös ollaan - hyvin monella eri tavalla. Tästä moninaisuudesta ei kuitenkaan ole tutkimustietoa saatavilla. Niinpä olen ryhtynyt tutkimushankkeeseen, jossa selvittelen mm. **isänä olemisen eri puolia isien itsensä kertomana**. Tämän vuoksi käännyin puoleenne oheisen kyselylomakkeen välityksellä. Toivon, että voitte uhrata tuokion ajastanne lomakkeen täyttämiseen. Tutkimuksen onnistumisen kannalta on välttämätöntä, että saan vastauksenne. Tulen puolestani kertomaan tuloksista mm. vanhempainilloissa sekä paikallisissa lehdissä ensi vuoden puolella.

Kysymykset koskevat Teidän ja **peruskoulun kuudennella luokalla olevan poikanne** välistä suhdetta. Osa kysymyksistä koskee pojan lapsuutta, osa nykytilannetta. Lopuksi lomakkeessa on eräänlainen itsearviointiosa, jonka pyydän myös täyttämään.

Vastauksianne ja antamianne tietoja käsitellään ehdottoman **luottamuksellisina**. Niitä käytetään vain tähän tieteelliseen tutkimustarkoitukseen. Teidän henkilöllisyytenne samoin kuin teidän yksittäiset vastauksennekaan eivät paljastu tutkimuksen raportoinnissa, koska tulokset esitellään prosenttilukuina, keskiarvoina yms. ryhmätietoina. Luotan siihen, että vastaatte kaikkiin kysymyksiin mahdollisimman todenmukaisesti - tällä tutkimuksella ei etsitä "hyviä" tai "huonoja" isiä.

Pyydän Teitä postittamaan täyttämänne lomakkeen oheisessa kirjekuoressa **15.11.1989** mennessä. Postimaksu on jo maksettu.

Vastaamisohteet

Lomake on helppo täyttää, koska valtaosaan kysymyksistä on valmiit vastausvaihtoehdot. Tällöin riittää kun ympyröitte Teidän kannaltanne osuvimman vaihtoehdon numerona (numerointi on kehitetty tietokonetta, ei vastausten "arvostelua" varten). Jos haluatte tarkentaa vastaustanne kirjoittamalla, se on mahdollista ja toivottavaakin.

Joissakin kohdissa Teitä pyydetään kirjoittamaan vastauksenne annetuille viivoille. Jos vastaustila käy ahtaaksi, voitte jatkaa paperin kääntöpuolelle.

Etukäteen kiittäen

Jouko Huttunen
yliassistentti

Mahdollisiin tiedusteluihin vastaan mielelläni, puhelin työhön 291485, kotiin 217907.

ISÄN LOMAKE: OSA I

Vastataan ympäröimällä sopivimman vaihtoehdon edessä oleva numero ja/tai kirjoittamalla (jatko)vastaus viivalle.

---

1. Oletteko tämän kyseessä olevan pojan

1. isä vuodesta _____ (= pojan syntymävuosi)
2. isäpuoli vuodesta _____
3. muu huoltaja vuodesta _____

2. Onko Teillä muita poikia?

1. kyllä, heidän syntymävuotensa ovat _____
2. ei ole

3. Onko Teillä tyttäriä?

1. kyllä, heidän syntymävuotensa ovat _____
2. ei ole

4. Keitä seuraavista kuuluu tällä hetkellä talouteenne Teidän lisäksi? (ympyröikää tarpeelliset vaihtoehdot)

1. tämä poika
2. pojan äiti
3. avio- tai avovaimo, joka ei ole pojan äiti
4. muita lapsia, joiden isä olen
5. muita lapsia, joiden isä en ole

5. Syntymävuotenne: _____

6. Pohjakoulutuksenne:

1. kansakoulu
2. keskikoulu tai peruskoulu
3. lukio

7. Ammatillinen koulutuksenne:

1. ei varsinaista ammatillista koulutusta
2. ammattikurssi/ ammattikursseja
3. ammattikoulu, teknillinen koulu, kauppakoulu tms., mikä? _____
4. opistotasoinen ammatillinen koulutus, mikä? _____
5. korkeakoulututkinto, mikä? _____

8. Nykyinen ammattinne (mahdollisimman tarkka ammattinimike):
_____9. Minkälaiset työajat Teillä on? _____
_____

10. Mikä oli ammattinne, kun tämä poika oli alle kouluikäinen?

11. Minkälaiset työajat Teillä silloin oli? _____
_____12. Minkä verran Te jouduitte silloin olemaan poissa kotoa? _____
_____

13. Kuvailkaa muutamin sanoin, minkälainen suhde Teillä on ollut omaan isääänne lapsuudessanne ja nuoruudessanne. _____

_____

_____

14. Mitä Te itse teette mieluiten vapaa-aikananne? _____

_____

_____

OSA II: POJAN LAPSUUSAIKA

TÄMÄN OSAN KYSYMYKSET KOSKEVAT SITÄ AIKAA, JOLLOIN TÄMÄ KYSYMYKSESSÄ OLEVA POIKA OLII ALLE KOULUIKÄINEN. MIKÄLI ETTE SILLOIN OLLUT HÄNEN HUOLTAJANSA, VOITTE SIIRTYÄ SUORAAN LOMAKKEEN III: EEN OSAAN, KYSYMYKSEEN 33.

_____

15. Mikä seuraavista kuvaa parhaiten perheenne silloista ansiotyössä käyntiä?

1. vain isä ansiotyössä (äiti kotona tai opiskeli)
2. isä ja äiti molemmat ansiotyössä
3. vain äiti ansiotyössä (isä kotona tai opiskeli)
4. kumpikaan ei ollut varsinaisesti ansiotyössä

16. Miten pojan päivähoito oli enimmäkseen järjestetty silloin kun hän oli 1 - 6-vuotias?

1. pääasiallisesti äidin hoidossa
2. pääasiallisesti isän hoidossa
3. suunnilleen puoliksi kummankin hoidossa
4. poika oli enimmäkseen päivähoitossa
5. jotenkin muuten, miten? _____

17. Miten jaoitte pojan hoidon iltaisin ja vapaa-aikoina?

1. lähes yksinomaan äiti
  2. äiti selvästi enemmän
  3. isä ja äiti suunnilleen puoliksi
  4. isä selvästi enemmän
  5. lähes yksinomaan isä
  6. jokin muu hoitojärjestely, millainen? _____
- _____

18. Mikä seuraavista kotitöiden tekemisen malleista sopii parhaiten kuvaamaan silloista tilannettanne?

1. äiti teki useimmat kotityöt
2. kummallakin oli omat työnsä kodin piirissä
3. töitä ei eroteltu, vaan se teki joka ehti
4. isä teki useimmat kotityöt

19. Olitteko mukana pojan synnytyksessä?

1. kyllä
2. en

20. Osallistuitteko pojan odotusaikana *perhevalmennukseen*?

1. kyllä
2. en

21. Minkälaiset *mahdollisuudet* Teillä oli arvionne mukaan olla pojan kanssa silloin kun hän oli 1 - 6-vuotias?

1. riittävän hyvät
2. jokseenkin hyvät
3. ei kovin hyvät
4. melko huonot mahdollisuudet, miksi? (esim. työ, sairaus)

22. Minkälaiseksi mielestänne muodostui *suhteenne* tähän poikaan silloin kun hän oli vielä alle kouluikäinen?

1. poika tuli minulle hyvin läheiseksi
2. poika tuli minulle melko läheiseksi
3. välimme olivat tavanomaiset
4. poika jäi minulle melko etäiseksi
5. poika jäi minulle etäiseksi

YRITTÄKÄÄ VIELÄ PALAUTTAA MIELEENNE POJAN LAPSUUTEEN LIITTYNEITÄ ARKITOIMIA JA ARVIOIKAA, MINKÄ VERRAN TE **OSALLISTUITTE** SEURAAVIIN POJAN HOITOON LIITTYNEISIIN ASKAREISIIN SILLOIN KUN HÄN OLI 1 - 6-VUOTIAS? (Jokaisesta kohdasta ympyröidään yksi, keskimääräistä tilannetta parhaiten vastaava numero!)

4 = (lähes) päivittäin
 3 = 3 - 4 kertaa viikossa
 2 = 1 - 2 kertaa viikossa
 1 = harvemmin kuin 1 - 2 kertaa viikossa

Osallistuin arvioni mukaan...			
(lähes) päivittäin	3 - 4 kertaa viikossa	1 - 2 kertaa viikossa	harvemmin

23. ulkoiluttamiseen.....	4	3	2	1
24. leikittämiseen.....	4	3	2	1
25. pukemiseen/riisumiseen.....	4	3	2	1
26. syöttämiseen.....	4	3	2	1
27. nukuttamiseen.....	4	3	2	1
28. kylvettämiseen/pesemiseen....	4	3	2	1
29. pojalle lukemiseen.....	4	3	2	1
30. pojan kanssa TV:n katseluun..	4	3	2	1
31. lapsenvahtina olemiseen.....	4	3	2	1
32. iltasadun/-rukouksen lukem.	4	3	2	1

OSA III: TÄLLÄ HETKELLÄ

TÄMÄN OSAN KYSYMYKSET KOSKEVAT VIIME AIKONA VALLINNUKSEN TILANNETTA TEIDÄN JA TÄMÄN KYSEESSÄ OLEVAN POJAN VÄLILLÄ.

---

33. Minkälaiset mahdollisuudet Teillä on nykyään **työpäivinä** olla yhdessä pojan kanssa (jutella tai puuhata jotakin)?

1. en tapaa poikaa ollenkaan
2. harvemmin kuin kerran viikossa
3. noin kerran viikossa
4. pari kolme kertaa viikossa
5. päivittäin tai lähes päivittäin

34. Kuinka paljon vietätte aikaanne pojan kanssa **vapaapäivinä** ja **viikonloppuisin**?

1. en ollenkaan
2. yhdessäolo keskittyy juuri vapaapäiviin
3. yhdessäoloa on yleensä vähemmän kuin työpäivinä
4. yhdessäoloa on saman verran kuin työpäivinäkin
5. yhdessäoloa on yleensä enemmän kuin työpäivinä

35. Mitä Te yleensä teette yhdessä pojan kanssa? _____

---

36. Miten Te arvioitte nykytilanteen vastaavan **toiveitanne** siitä, kuinka paljon haluaisitte olla yhdessä pojan kanssa?

1. saamme olla yhdessä riittävästi
2. yhdessäoloa saisi olla enemmänkin
3. haluaisin olla huomattavasti enemmän pojan kanssa

37. Jos ette mielestänne ole pojan kanssa niin usein kuin haluaisitte, niin mitkä seikat ovat olleet **esteenä**? _____

---

38. Minkälaiseksi **mieheksi** Te haluaisitte hänen kasvavan? Luonnehtikaa tärkeimpiä piirteitä! _____

---

39. Miten Te suhtaudutte siihen, jos pojassa esiintyy **"pehmeitä" piirteitä**? (esim. on herkkä ja tunteellinen, viihtyy kotitöiden parissa, kaihtaa rajumpia leikkejä)

1. hyväksyn täysin nämä piirteet
2. hyväksyn nämä piirteet tietyissä rajoissa
3. en oikein jaksa hyväksyä
4. en hyväksy ollenkaan

Perustelkaa lyhyesti vastauksenne: _____

---

40. Miten Te suhtaudutte siihen, jos pojassa esiintyy "**koviksen**" (karskin miehen) piirteitä? (esim. ei tuo esiin tunteitaan, pitäytyy tarkasti miesten töissä, haluaa olla kova poikasakissa)

1. hyväksyn täysin nämä piirteet
2. hyväksyn nämä piirteet tietyissä rajoissa
3. en oikein jaksa hyväksyä
4. en hyväksy ollenkaan

Perustelkaa lyhyesti vastauksenne: _____

41. Miten nykyään teette pojan menemisiä ja tulemisiä koskevat päätökset (esim. saako mennä jonnekin, milloin tultava jne.)?

1. isä ja/tai äiti päättää
3. vanhemmat päättävät pojan mielipiteen kuultuaan
4. neuvotellaan ja päätetään yhdessä pojan kanssa
5. poika saa aika pitkälle päättää itse

42. Kuka saa Teidän mielestänne yleensä **parhaiten** tahtonsa läpi poikaa koskevissa asioissa?

1. isä
2. äiti
3. poika itse
4. kuka milloinkin. Voitteko sanoa mitään sääntöä? _____

43. Mitä Te pidätte **tärkeimpinä** asioina pojan kasvatuksessa? _____

44. Mikä on mielestänne **isän merkitys** pojalle? _____

ARVIOIKAA KUINKA PALJON TE OLETTE PYRKINYT ISÄNÄ VAIKUTTAMAAN SEURAAVIIN POJAN KASVATUSTA KOSKEVIIN ASIOIHIN? (Jokaisesta kohdasta ympäröidään yksi numero!)

- 1 = en lainkaan
- 2 = vähän
- 3 = melko paljon
- 4 = paljon

Olen pyrkinyt vaikuttamaan...			
en lainkaan	vähän	melko paljon	paljon

45. kurinpitoon yleensä.....	1	2	3	4
46. koulunkäyntiin.....	1	2	3	4
47. harrastuksiin.....	1	2	3	4
48. kaverien valintaan.....	1	2	3	4
49. käytöstapoihin.....	1	2	3	4
50. pukeutumiseen.....	1	2	3	4
51. kielenkäyttöön.....	1	2	3	4

					Olen pyrkinyt vaikuttamaan...				
					en lainkaan	vähän	melko paljon	paljon	
52.	kotitöiden tekemiseen....	1			2		3		4
53.	pojan menemisiin.....	1			2		3		4
54.	pojan asenteisiin.....	1			2		3		4

KUINKA USEIN ARVIONNE MUKAAN TE OLETTE ROHKAISSUT POIKAA TEKEMÄÄN SEURAAVIA ASIOITA? (Jokaisesta kohdasta ympyröidään yksi numero!)

					Olen rohkaissut...				
					hyvin har- voin	jos- kus	melko usein	usein	
1 =	hyvin harvoin tai en koskaan								
2 =	joskus								
3 =	melko usein								
4 =	usein								
55.	oppimaan ns. naisten töitä.....	1			2		3		4
56.	pitämään puoliaan toisten seurassa	1			2		3		4
57.	näyttämään tunteitaan.....	1			2		3		4
58.	ottamaan toiset huomioon.....	1			2		3		4
59.	leikkimään poikien leikkejä.....	1			2		3		4
60.	luottamaan itseensä.....	1			2		3		4
61.	auttamaan toisia ihmisiä.....	1			2		3		4
62.	tulemaan toimeen omin avuin.....	1			2		3		4
63.	oppimaan ns. miesten töitä.....	1			2		3		4
64.	leikkimään myös tyttöjen kanssa....	1			2		3		4
65.	pärjäämään urheilussa.....	1			2		3		4
66.	olemaan hienotunteinen.....	1			2		3		4
67.	pitämään "mölyt mahassaan".....	1			2		3		4
68.	osoittamaan hellyyttä ystävälle....	1			2		3		4
69.	puhumaan ongelmistaan.....	1			2		3		4
70.	olemaan poikana poikien joukossa...	1			2		3		4
71.	tottelemaan opettajia.....	1			2		3		4
72.	antamaan kiistoissa periksi.....	1			2		3		4
73.	kasvattamaan kunnianhimoa itselleen	1			2		3		4
74.	lyömään tarvittaessa takaisin.....	1			2		3		4

OSA IV: ITSEARVIOINTIKYSYMYKSET

Lopuksi seuraa joukko väittämiä, joista Teidän tulee arvioida, **kuinka usein niin tapahtuu kohdallanne**. Väitteisiin vastataan käyttämällä numeroita 1 - 7, jolloin vastaukset saavat seuraavan sisällön:

- 1 = en koskaan tai lähes koskaan
- 2 = hyvin harvoin
- 3 = harvoin
- 4 = silloin tällöin
- 5 = usein
- 6 = hyvin usein
- 7 = aina tai lähes aina

Merkitkää jokaisen väitteen jäljessä olevalle viivalle **se numero, jonka selitys tuntuu osuvimmalta**. Arvioikaa itseänne juuri sellaisena kuin olette, älkää sellaisena, jollaiseksi haluaisitte tulla tai jollaisena toivoisitte muiden Teitä pitävän. On tärkeää, että vastaatte jokaiseen väittämään!

Esimerkki

Väite 1 kuuluu: "**Luotan itseeni ongelmatilanteissa**". Jos olette sitä mieltä, että ongelmatilanteissa yleensä aina luotatte itseenne, niin merkitkää vastaukseksi numero 7 tai 6. Jos taas arvioitte itsenne pikemminkin sellaiseksi, joka tuntee itsensä ongelmien edessä neuvottomaksi, käyttekää pieniä numeroita (esim. 1, 2 tai 3). Jos katsotte, että itseluottamuksenne vaihtelee ongelman mukaan, käyttekää keski-alueen numeroja 3, 4 tai 5.

Tässä asteikko vielä havainnollisena:

1	2	3	4	5	6	7
----- ----- ----- ----- ----- -----						
en kos- kaan	hyvin harvoin	harvoin	silloin tällöin	usein	hyvin usein	aina

- 91. Luotan itseeni ongelmatilanteissa (M).....__
- 92. Katson kiistoissa paremmaksi antaa periksi (F).....__
- 93. Puolustan näkemyksiäni ollessani oikeassa (M).....__
- 94. Kehuminen tehoaa minuun (F).....__
- 95. Teen valintani omin päin toisista riippumatta (M).....__
- 96. Suhtaudun asioihin ja ihmisiin tunteella (F).....__
- 97. Olen urheilun kannattaja (M).....__
- 98. Olen uskollinen läheisilleni (F).....__
- 99. Olen itsevarma ratkaisevissa tilanteissa (M).....__
- 100. Otan huomioon toisten tarpeet (F).....__
- 101. Tunnen pystyväni johtamaan muita (M).....__

1	2	3	4	5	6	7
en kos- kaan	hyvin harvoin	harvoin	silloin tällöin	usein	hyvin usein	aina

-
102. Koen myötätuntoa toisia kohtaan (F).....__
103. Olen valmis ottamaan riskejä (M).....__
104. Ymmärrän toisten näkökantoja (F).....__
105. Päätöksenteko on minulle helppoa (M).....__
106. Tunnen sääliä vaikeuksissa olevia kohtaan (F).....__
107. Tulen toimeen omin avuin elämässäni (M).....__
108. Olen halukas lohduttamaan loukattua (F).....__
109. Olen seurassa tilannetta hallitseva henkilö (M).....__
110. Suhtaudun lämpimästi toisiin ihmisiin (F).....__
111. Otan halukkaasti kantaa asioihin (M).....__
112. Tunnen hellyyttä toisia ihmisiä kohtaan (F).....__
113. Ajan asioitani hyökkäävässä sävyssä (M).....__
114. Uskon herkästi toista ihmistä (F).....__
115. Toimin ryhmätilanteissa johtajana (M).....__
116. Vältän karkeaa kielenkäyttöä (F).....__
117. Olen kilpailuhenkinen (M).....__
118. Pidän pikkulapsista (F).....__
119. Suhtaudun tehtäviini kunnianhimoisesti (M).....__
120. Suhtaudun ihmisiin hyväntahtoisesti (F).....__
121. Tulen toimeen ilman toisten hyväksyntää (M).....__
122. Autan mielelläni toista ihmistä (F).....__
123. Pidän vaihtelevasta elämästä (M).....__
124. Pahoitan mieleni toisten puheista (F).....__
125. Kestän henkisiä paineita (M).....__
126. Itken helposti henkisesti raskaissa tilanteissa (F)....__

URAKKA ON OHI - SUURKIITOKSET KÄRSIVÄLLISESTÄ VASTAAMISESTA!

PS. Otan mielelläni vastaan kommentteja ja huomautuksia. Voitte käyttää paperin kääntöpuolta. (JH)

Isiä koskevien taustamuuttujien jakaumia

		f	%
Y3. Muiden poikien lukumäärä:	ei yhtään	47	44
	yksi	43	40
	kaksi	15	14
	kolme tai us.	2	2
Keskiarvo = 0.8	yht.	107	100
Y4. Tyttärien lukumäärä:	ei yhtään	45	42
	yksi	51	48
	kaksi	10	9
	kolme tai us.	1	1
Keskiarvo = 0.7	yht.	107	100
Y6. Perhemuoto:	asuu yksin	1	1
	poika ja pojan äiti	15	14
	poika, pojan äiti ja muita lapsia	88	80
	uusi vaimo ja lapsia	3	3
	uusi avo- tai aviovaimo	3	3
	yht.	110	100
Y7. Syntymävuosi:	1940 tai aik.	16	14
	1941 - 1945	19	17
	1946 - 1950	48	43
	1951 tai myöh.	28	25
Keskiarvo = 1947	yht.	111	100
Y8. Pohjakoulutus:	kansakoulu	51	47
	keski-/peruskoulu	17	16
	lukio	41	38
	yht.	109	100
Y9. Ammatillinen koulutus:	ei koulutusta	14	13
	ammattikurssi	15	14
	ammattikoulu	33	30
	opisto	22	20
	korkeakoulu	26	24
	yht.	110	100

Y10. Ammattistatus:	työnantaja/yrittäjä	12	11
	ylempi toimihenkilö	44	40
	alempi toimihenkilö	26	24
	työntekijä	25	23
	eläkeläinen	3	3
	yht.	110	100
<hr/>			
Y11. Nykyiset työajat:	ylipitkät päivät	7	6
	hankalat työajat	32	29
	normaali päivättyö	56	52
	joustava/osapäivättyö	11	10
	kotona	3	3
	yht.	109	100
<hr/>			
Y14. Kotona olo pojan lapsuudessa:	paljon poissaoloa	53	50
	normaali työpäivä	49	46
	paljon kotona	4	4
	yht.	106	100
<hr/>			
Y15. Isän isäsuhde:	ei isäsuhdetta	7	7
	etäinen/heikko	33	31
	tavallinen	53	50
	läheinen/kiinteä	13	12
	yht.	106	100
<hr/>			
Y16. Vapaa-ajan vietto:	perheen parissa	29	27
	kodin ulkopuolella	22	21
	molempia	55	52
	yht.	106	100
<hr/>			
Y17. Harrastusrooli:	maskuliininen	18	17
	neutraali	88	83
	yht.	106	100
<hr/>			

Tutkimuksessa mukana olleiden (ryhmä a) ja poisjääneiden (ryhmä b) isien vertailua heidän poikiensa eräisiin kysymyksiin antamien vastausten perusteella (ks. pojan lomake, liite 8)

KYS1: Isän asuminen pojan kanssa

isäryhmä	asuu jatkuvasti	välillä poissa	ei asu	yht. %	(n)
ryhmä a	82	11	7	100	(113)
ryhmä b	50	15	35	100	(66)

$$x^2 = 25.4, df = 2, p = .000$$

KYS2: Kuinka usein näet isääsi

isäryhmä	joka päivä	melkein joka p.	viikon- lopp.	harvem- min	yht. %	(n)
ryhmä a	74	19	5	2	100	(112)
ryhmä b	47	20	11	23	100	(66)

$$x^2 = 25.8, df = 3, p = .000$$

KYS3: Kuinka usein juttelet isäsi kanssa omista asioistasi

isäryhmä	joka päivä	melkein joka p.	viikon- lopp.	harvem- min	yht. %	(n)
ryhmä a	33	45	18	4	100	(113)
ryhmä b	20	38	11	32	100	(66)

$$x^2 = 30.0, df = 3, p = .000$$

KYS4: Kuinka usein puuhaatte jotakin isän kanssa yhdessä

isäryhmä	joka päivä	melkein joka p.	viikon- lopp.	harvem- min	yht. %	(n)
ryhmä a	10	31	40	19	100	(113)
ryhmä b	10	24	30	36	100	(66)

$$x^2 = 5.1, df = 3, p = .125$$

KYS6: Kuinka paljon haluaisit olla isän kanssa?

isäryhmä	paljon enemmän kuin nyt	jonkin verran enemmän	nykyinen yhdessäolo riittää	yht. %	(n)
ryhmä a	5	32	63	100	(113)
ryhmä b	14	19	67	100	(63)

$$\chi^2 = 6.4, df = 2, p = .042$$

KYS7: Kumpi, isä vai äiti, määrää teillä yleensä asioista?

isäryhmä	enimmäk- seen isä	enimmäk- seen äiti	yhtä paljon	yht. %	(n)
ryhmä a	7	12	81	100	(111)
ryhmä b	16	32	52	100	(63)

$$\chi^2 = 16.1, df = 2, p = .000$$

SUMMAMUUTTUJA KP: isän kontrolloivuus (keskiarvo muuttujista x16, x18, x21 ja x32 - x40)

isäryhmä	n	ka	σ	t-arvo	p
ryhmä a	113	2.43	0.40	-2.54	.012
ryhmä b	63	2.25	0.53		